Heemkundekring

“Het Land van Gastel”

Jaarboek 2014

Jaarboek 2014
Heemkundekring
‘Het Land van Gastel’

Voorwoord van de voorzitter

Graag presenteren we u het 31ste Jaarboek van Heemkundekring 'Het Land van Gastel'. Wederom heeft de Redactiecommissie een fraai Jaarboek voor u samengesteld. De Redactiecommissie, bestaande uit Kees Rademakers, Frans van Merriënboer, Piet Peeters, Andrien Schijvenaars, Erna Wijnants en Richard Tak, heeft met dit fraaie Jaarboek een enorme inspanning geleverd.

Dank zij de inspanningen van de Werkgroep Inrichting is inmiddels een grondige herinrichting van het dorpsmuseum gestart. Hierdoor kunnen we niet alleen de ruimten van ons verenigingsgebouw intensiever gebruiken, maar krijgt ook de entree een meer uitnodigende uitstraling.

Dit jaar is de genezing ingezet van de gapende wond in het centrum van Oud Gastel. Het pand 'Onder de Toren' prijkt weer in volle glorie aan de voet van de Laurentiustoren. De Heemkundekring heeft een blauwsteen – die het wapen bevat van drossaard Banier – in bruikleen gegeven en is nu in dit pand ingemetseld.
Het particulier initiatief om dit pand te restaureren is zeer geslaagd en doet recht aan de historische omgeving. Helaas wordt de kern van Oud Gastel aan de andere zijde van de toren nog steeds ontsierd door andere gapende wond. Meer dan ooit is het gezegde: "Goed voorbeeld doet volgen" op zijn plaats.

Ik wens u veel leesplezier met het Jaarboek 2014.

Leo van Leengoed
Voorzitter

Ten geleide van de redactie

Nieuw lettertype

Wanneer u dit Jaarboek openslaat zal het u meteen opvallen dat dit is opgemaakt in een ander lettertype. Bij de redactie bestond de behoefte aan een iets professioneler ogende letter, die uiteraard goed leesbaar moest zijn voor zowel de oudere als de jongere lezer. We hebben daartoe een bladzijde uit een jaarboek opgemaakt in verschillende lettertypen en die voorgelegd aan een aantal potentiële lezers. Het lettertype 'Palatino Linotype', dat u op dit moment leest, kwam er als beste uit.

Eerste en Tweede Wereldoorlog staan centaal

In dit Jaarboek staan de Eerste en de Tweede Wereldoorlog centraal. Daar blijft het echter niet bij. Zowel het verdere verleden als de wat nabijere geschiedenis worden besproken. Tevens wordt wederom een brievenboek van een Gastelse missionaris ontsloten. Daarover later meer.

De Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog komt in dit Jaarboek o.m. aan bod door de publicatie van het nauwelijks bekende succesverhaal over de Gastelse Engelandvaarder Harry Hack.

Dankzij de medewerking van zijn zoon Radboud kunnen we in dit Jaarboek een artikel opnemen dat leest als een spannend jongensboek.
Ook kunt u lezen over de oorlogservaringen van de – eveneens in Oud Gastel geboren – Pater Broos. Zijn leven kent echter een triest einde in concentratiekamp Neuengamme. Erna Wijnants schrijft over de noodlanding van Don Willis en weet weer nieuwe bronnen aan te boren.

De Eerste Wereldoorlog

In een uitgebreid artikel schrijft Frans van Merriënboer over de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog. Vervolgens gaat hij in op welke wijze deze oorlog invloed had op het leven in Oud Gastel. Mobilisatie, inkwartiering van de gemobiliseerde soldaten en de vele Belgische vluchtelingen, worden door hem besproken. Uiteraard wordt de tocht van de weeskinderen uit Bornem naar Oud Gastel hierbij niet vergeten.
De latere pastoor Hendrik de Raedt kwam in zijn geboortejaar 1914 als oorlogsvluchteling naar Oud Gastel; Richard Tak schrijft over hem.

Frans van Merriënboer is spreekbuis van zijn vader wanneer die vertelt over zijn ervaringen tijdens de Eerste Wereldoorlog op Fort de Hel in Willemstad en hoe hij zijn latere vrouw ontmoette.
Ook schrijft Frans over Broeder Romuald Borghouts, weliswaar afkomstig uit Wouw, maar lid van de Congregatie van de Broeders van Scheppers. Dat waren de broeders die les hebben gegeven aan onze Sint Johannesschool en later de Schippersschool. Vandaar dat een deel van de op rijm gezette ervaringen van Broeder Romuald uit de Eerste Wereldoorlog in dit Jaarboek zijn opgenomen.

Er zijn nog meer aan de Eerste Wereldoorlog gerelateerde artikelen in dit Jaarboek te vinden. Jan van Steen weet weer een puzzelstukje van zijn familiegeschiedenis tijdens de Eerste Wereldoorlog op te lossen.
Erna Wijnants vertelt ons dat de Spaanse Griep in 1918 meer mensen het leven kostte, dan alle slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog bij elkaar.
Kees Rademakers liep bij de voorbereiding van de tentoonstelling over de Eerste Wereldoorlog tegen een aantal merkwaardige raadsels op; hij probeert die te ontrafelen in een tweetal korte artikelen. Of hij daarin is geslaagd kunt u lezen in een bijdrage over de tocht over de Schelde van de Bornemse weeskinderen en een artikel over een aantal foto's van een bezoek van koningin Wilhelmina aan Oud Gastel.

Een nieuwe rubriek: 'Lieux de Mémoire'

Of in gewoon Nederlands 'Herinneringsplaatsen'. De naam verwijst naar de Franse historicus Pierre Nora, die gefascineerd is door plekken. Hij beschrijft in zijn standaardwerk 'Lieux de Memoire' over plaatsen die bepalend waren voor de Franse geschiedenis. De geograaf professor Gert-Jan Hospers heeft dat idee naar Nederland vertaald in zijn boek 'Geografie en gevoel – wat plekken met ons doen'. Wij willen dit idee nog verder toespitsen op ons dorp Oud Gastel en gaan ook in de komende Jaarboeken herinneringen opnemen van oud-Gastelaren, die dus niet meer in ons dorp wonen en bereid zijn om hun terugblik op papier te zetten. Wij starten deze reeks met een interview

dat filosoof Jan-Hendrik Bakker had met Maria Mulders over haar jeugd op Overesselijk. Leest u zijn bijdrage: 'Het licht op de Jagersweg'.

De Franse tijd

Richard Tak maakte een bezoek aan het Regionaal Archief in Oudenbosch en trof daar bewijzen aan van de aanwezigheid van de Fransen in Oud Gastel. Hij laat daarvan afdrukken zien in zijn rijk geïllustreerde artikel. Hij vraagt zich tevens af waarom burgemeester Thomas de Bie – die zich tijdens de bezetting door de Fransen volledig had ingezet voor de Gastelaren – bij de komst van het nieuwe Oranje-bewind werd ontslagen. Richard meent op deze vraag een antwoord te kunnen geven.

Van Oud Gastel naar Rome

Lieven Gorissen, een Belgische specialist met betrekking tot de geschiedenis van de Zoeaven, had kennis genomen van een korte bijdrage die Frans van Merriënboer in 2001 schreef over de Gastelse Zoeaaf Adriaan de Graaf. Lieven vindt in zijn uitgebreide archief voor ons onbekende bronnen over deze bijzondere Gastelaar en doet daarover verslag in zijn uitgebreid geïllustreerde bijdrage: 'Wat beleefde Adriaan de Graaf in Rome als Pauselijk Zoeaaf?'

Van Gastel naar Carthago en dan door naar Rwanda

Een van de Gastelse missionarissen die hebben gewerkt in Afrika, is Witte Pater Cornelis Smoor. Een achternicht van hem – Julia Soons – Smoor – heeft zijn brieven voor u uitgetypt. Afgelopen mei 2014 was zij in de gelegenheid het gebied waar Cornelis heeft gewerkt, is gestorven en ligt begraven, te bezoeken. Van dit bezoek is een korte fotoreportage aan de brieven toegevoegd.

Overige bijdragen

We zijn al weer toe aan de slotaflevering van de serie 'Van Achterdijk tot Zuiddijk', waarin u een beschrijving krijgt van de Gastelse straten met daaraan – bij voorkeur een historische – foto toegevoegd. Daar waar dat niet lukte, plaatsten we eigen – op locatie gemaakte – foto's.
U krijgt uiteraard ook een overzicht van de oudste inwoners van Oud Gastel in onze jaarlijks terugkerende rubriek: 'Oud …. de Duvel is oud!'
Wij completeren dit Jaarboek met een activiteitenoverzicht 2014, een informatieblad over onze Heemkundekring met daarin een overzicht van de samenstelling van de verschillende commissies en tot slot de ledenlijst.

Kees Rademakers
Eindredacteur

De Engelandvaart van Gastelaar Harry Hack

Harry Hack op 17 oktober 1940

Voorwoord

Radboud Hack
Oudste zoon van Harry Hack,
de 'student-schipper' van de Zeemanshoop op 14 en 15 Mei 1940

Enige tijd geleden benaderde Kees Rademakers mij met de vraag om hem te helpen bij het schrijven van een artikel voor dit jaarboek over de rol die mijn vader, de Gastelaar Harry Hack (1913-1984), speelde bij de ontsnapping van de Scheveningse motorreddingboot de Zeemanshoop op 14 mei 1940 naar Engeland. Aan dat verzoek – en met name aan zijn verzoek om het voorwoord te schrijven – geef ik graag gehoor. Allereerst omdat ik mij nauw betrokken voel bij het onderwerp, maar ook omdat mijn wortels in Oud Gastel liggen. Niet alleen van mijn vaders kant, maar ook van mijn moeders kant, Jeanne Hack – van Meel.

(De geschiedenis van haar vader, de graanhandelaar Piet van Meel en zijn vrouw Anna van Meel – Hack (inderdaad, verre familie) is ooit beschreven door mijn oom, de Gastelaar Jacques van Meel. Ik kan zijn boek 'Piet van Vroenhoven en andere verhalen' warm aanbevelen.)

Toen ik een jaar of acht was kwam ik er min of meer bij toeval achter, dat de bewuste tocht had plaatsgevonden en dat mijn vader daar een belangrijke rol bij had gespeeld. Het verhaal sprak mij toen enorm aan, en ik was daarin niet de enige.

Omdat er lang maar weinig over die tocht bekend was, kreeg de tocht al gauw het aureool van een 'schelmenstreek': Vier studenten die de Duitsers te vlug af waren geweest en intussen ook nog even 42 Joodse vluchtelingen mee naar de overkant hadden genomen. Door het recente onderzoek van de Engelsman Bill Forster weten we nu echter veel meer en is het beeld aanzienlijk grimmiger geworden. U leest daarover meer in het artikel van Kees Rademakers.

Een paar zaken wil ik daarbij naar voren halen omdat zij essentieel zijn voor een juiste beeldvorming.

In 1934 volgde mijn vader als student aan de TH-Delft een stage bij de firma AEG in Berlijn. Hij kocht daar 'Mein Kampf' en hij heeft dat boek ook gelezen. Hij maakte in die periode de beruchte 'nacht van de lange messen' mee. Hij wist weliswaar niet wat er toen precies gebeurde, maar dat het daar de verkeerde kant op ging had hij snel door. Hij bleef daarna de ontwikkelingen in Duitsland nauwkeurig volgen.

In 1939 maakte hij – wederom als stagiaire – met het Nederlandse passagiersschip MS Kota Baroe een rondreis naar Nederlands-Indië. Op de terugreis werd de Kota Baroe in de Middellandse zee 'face to face' geconfronteerd met de oorlog die toen net tussen Engeland en Duitsland uitgebroken was. Mijn vader wist in mei 1940 dus precies waarom hij en die 45 anderen op de Zeemanshoop zaten. Ook had hij intussen voldoende technisch en nautisch inzicht om te weten dat het met 46 man aan dek (veel te veel en ook nog eens op de verkeerde plaats) gekkenwerk was om de Noordzee over te willen steken. Toch zette hij door, simpelweg omdat hij niet anders kon. Hij heeft zich later naar mij toe wel eens laten ontvallen dat als het niet zo'n mooi voorjaarsweer was geweest (warm, windstil) de tocht onherroepelijk in een tragedie was geëindigd. In gewoon Nederlands: vroeg of laat zou iedereen van boord zijn gespoeld en verdronken zijn. Misschien is dat ook wel de reden dat hij er vrijwel nooit met anderen over heeft gesproken.

Een tweede geluksfactor was dat de Zeemanshoop bijtijds opgepikt werd door het Britse oorlogsschip HMS Venomous, dat op dat moment onder de Engelse kust een paar mijnenvegers aan het escorteren was. Terwijl de vier studenten dachten dat ze richting Thames voeren, zaten ze in feite veel zuidelijker en waren ze zonder het te weten bezig het Kanaal in te varen, met alle gevaren van dien. Technisch, fysiek en emotioneel zaten de vier studenten en hun 42 passagiers niet ver meer van hun grenzen af. Nóg een etmaal op zee zou op zijn minst grote, en vermoedelijk fatale gevolgen hebben gehad.

Dat de HMS Venomous bovendien besloot om hen op te pikken, was in de verwarde oorlogssituatie van dat moment, allerminst vanzelfsprekend. Met evenveel recht had de Venomous deze vreemde indringers 'uit het water kunnen schieten'. Dat de commandant van de Venomous dat niet deed, maar ze aan boord nam, getuigt van groot militair en nautisch vakmanschap en verdient ook nu nog een groot compliment.

Maar daarmee was het verhaal nog niet afgelopen. De Engelse bevolking had op dat moment wel andere zorgen aan het hoofd, dan het opnemen van een stelletje berooide vluchtelingen uit het land waarmee ze net in oorlog waren geraakt. Toch deden dat, zonder vervelende vragen te stellen en zonder aanvullende voorwaarden. En dat terwijl Nederland en ook Zwitserland op dat moment nog steeds Joodse vluchtelingen terugstuurden die de grens over probeerden te komen. Het Britse volk verdient daarvoor

nog steeds onze grote dank. De overeenkomsten met 2014 laat ik aan uw eigen oordeel over.

Tenslotte nog een opmerking over het artikel van Kees.
De tocht leest als een klassiek Grieks drama met “eenheid van tijd, plaats en handeling”. Het hele avontuur heeft nog geen vierentwintig uur geduurd. Zesenveertig mensen die elkaar niet kenden stonden letterlijk en figuurlijk samengeperst op een bootje van nog geen 13 meter lang, de motor deed het maar half, niemand had verstand van het varen op zee, en de grote vraag die iedereen tot in zijn voetzolen bezig hield was: “Kan en zal dit goed aflopen? Moeten we doorvaren of moeten we terugkeren?”

De paar mensen die later hun ervaringen op schrift hebben gezet hebben dat allemaal gedaan vanuit het perspectief waarmee zij op dat moment op die boot zaten. Voor de (weinige) latere getuigenverklaringen geldt hetzelfde. Er wordt wel eens gezegd: “Er is geen werkelijkheid, er zijn alleen visies op de werkelijkheid.”

Dat geldt ook voor de geschiedenis van de Zeemanshoop. Hoewel de grote lijnen inmiddels wel bekend zijn, wordt het verhaal steeds weer opnieuw, en steeds weer anders verteld. En misschien moet dat ook wel ‘opdat wij er steeds weer van kunnen leren’.

Ik dank Kees Rademakers voor zijn ‘eigen’ bijdrage aan ‘het grote verhaal van de kleine Zeemanshoop’.

De reis van de Zeemanshoop
14 en 15 mei 1940

Een bijdrage van Kees Rademakers

Inleiding

De basis voor dit artikel is gelegd door de Engelsman Bill Forster op zijn website: *'A hard fought ship: The story of HMS Venomous'*. Het was HMS Venomous die de Zeemanshoop en zijn opvarenden bijtijds oppikte. De vader van Bill Forster heeft van 1944 – 1946 gevaren op HMS Venomous; vandaar de bijzondere belangstelling van Bill voor dit schip.
***The Voyage of the Zeemanshoop* maakt deel uit van de zeer uitgebreide website, die behalve aan de 'redding' van de Zeemanshoop, ook aandacht besteedt aan de levensloop van de 'bemanning' en opvarenden daarvan.**

Bill Forster heeft bij het maken van zijn verhaal over de de reis van de Zeemanshoop, gebruik gemaakt van de 4 hieronder genoemde beschrijvingen. Deze zijn alle gemaakt door mensen die de reis van Scheveningen naar Engeland zelf hebben meegemaakt.

Lou Meijers, lid van de 'bemanning' van 4 studenten en Wim Belinfante, een Nederlands-Joodse vluchteling, schreven in 1946 2 brieven naar H. Th. de Booy, de secretaris van de NZHRM (Noord- en Zuid-Hollandsche Reddingsmaatschappij).

De Booy schreef een boek over de reis van de Zeemanshoop: **Tusschen Mijnen en Grondzeeën** (G. A. van Oorschot, 1947) dat grotendeels is gebaseerd op de 2 bovengenoemde brieven.

Ook Loet Veltmans schreef over de reis. Hij was in 1940 17 jaar. In zijn boek: **Terug naar de River Kwai, Herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog** (Walburg Pers, 2005) wijdt hij een hoofdstuk aan de reis van de Zeemanshoop.

Een uitgebreidere reisbeschrijving maakte **Harry Hack** in 1981. Hij was de 'kapitein' van de 4 bemanningsleden. Hij maakte deze beschrijving om te worden toegelaten als lid van Stichting Genootschap Engelandvaarders.

De volgende beschrijving is gebaseerd op de hierboven genoemde bronnen met daaraan toegevoegd de herinneringen van Karel Dahmen, het enige lid van de bemanning dat nog in leven is. Ook datgene wat Marien de Jonge aan zijn zoon vertelde, is in deze beschrijving verwerkt.

Delft, 14 mei 1940, half 2 ’s middags

Om half 2 ’s middags op dinsdag 14 mei 1940 bombardeerden de Duitsers het centrum van Rotterdam en binnen vijf uren bezetten Duitse soldaten de stad. Twee studenten aan

Karel Dahmen

Jo Bongaerts in RAF-uniform

de Technische Hogeschool Delft (sinds 1986 TU Delft) Karel Dahmen en Jo Bongaerts, allebei afkomstig uit Roermond, zagen vanuit hun studentenkamer grote rookwolken boven Rotterdam. Toen ze om 6 uur zaten te eten hoorden ze op de radio dat de Nederlandse strijdkrachten zich hadden overgegeven.
Ze besloten onmiddellijk om naar Scheveningen te fietsen en te proberen een boot te vinden die hen naar Engeland zou brengen. Anderen maakten soortgelijke plannen.

Harry Hack, een 26 jarige student werktuigbouwkunde aan de Delftse Hogeschool, had in de namiddag van de 14de mei een fietstocht naar Voorburg gemaakt om te zien hoe een vriendje tot dusver de oorlogsdagen was doorgekomen. Hij was om vier uur in de namiddag weer terug op zijn kamer en vertrok meteen naar zijn wacht bij de Luchtbeschermingsdienst, Opruimingspost Wateringse Vest 40. Om kwart voor zeven keerde hij – met instemming van zijn wachtgenoot – terug naar zijn kamer op Noordeinde 32, om een hapje te gaan eten.

Even voor zeven uur stormt zijn hospita, mevrouw Spaans, de kamer binnen en roept: “We hebben het overgegeven!” De reactie van Harry is: “Dat zullen wel weer geruchten zijn!” Hij legt zijn lepel neer naast zijn bord tomatensoep en belooft te gaan kijken bij het Garnizoenscommando dat is gevestigd in Hotel Wilhelmina, een paar huizen verder langs de gracht. “Ik ben zo terug!” zegt hij.
Op de stoep bevestigt de buurman het gerucht. Harry staat een ogenblik perplex. Dan ziet hij dat het op de torenklok van de Oude Kerk precies zeven uur is.

"Ik ben naar Engeland!"

Dan flitst door zijn brein: "Ga naar Engeland. Je hebt nog twee uur voor het donker is om de kust te bereiken en te maken dat je wegkomt".

Met deze, als het ware ingebrande gedachte, waar geen overweging of besluit aan te pas kwam – op dat moment niet, daarvóór niet en daarná ook niet – springt Harry op de (geleende!) fiets, waarmee hij die middag naar Voorburg was geweest en 'was hij op weg naar Engeland'. In het voorbijrijden werpt hij nog een blik op het verwarde hoopje soldaten en burgers bij het Garnizoenscommando, meldt zich af bij de Lucht-beschermingspost en met een "Ik ben naar Engeland!" zet hij koers naar Den Haag – Scheveningen.

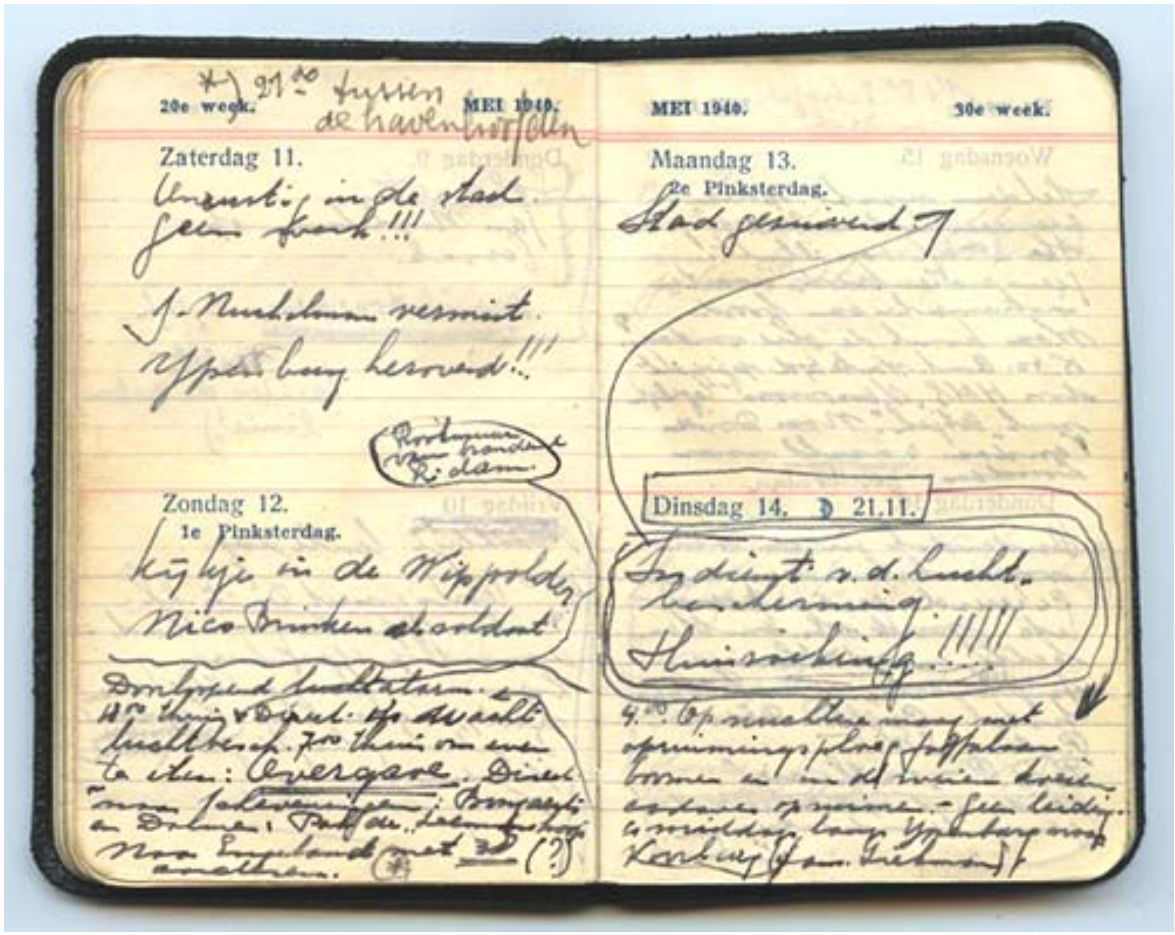

Aantekeningen van Harry Hack in zijn zakagenda van 11 t/m 14 mei 1940. Merk op dat hij op 11 mei Gastelaar Jan Nuchelmans als vermist noteert

Bij de Hoornbrug in Rijswijk wordt Harry ingehaald door een auto, waarin hij zijn medestudent Houtappel uit Maastricht, herkent. Bij de Hoornbrug moet de auto tussen de versperringen door laveren en dat geeft Harry de gelegenheid de auto in te halen. Nog juist krijgt hij de kruk van het portier te pakken en roept: "Kun je me naar Scheveningen brengen". Houtappel vraagt: "Waarom? Naar Engeland??? Ben je gek geworden? Maar allá, stap maar in!" De fiets blijft op de Hoornbrug achter.

Tien minuten later staat Harry op het Gevers-Deynootplein in Scheveningen. "Als een haan in de sneeuw …… geen kip te bekennen" zegt Harry later over dat moment. Hij loopt op de Boulevard, richting vissershaven en krijgt gelukkig een lift van een fietser, de enige persoon die er te zien is.

Bij de haven ontmoet hij twee medestudenten: Karel Dahmen en Jo Bongaerts. “Kom mee” zeggen ze “daarginds zijn Joden bezig vissers over te halen hen naar Engeland te brengen!”.
De Joden bieden grote sommen geld, maar er is geen visser die op hun aanbod ingaat.

“Ik ga mee” zegt Harry, “je kunt nooit weten”, maar ziet alleen maar verwarring. Aan bieden heb ik niks, denkt hij, hij had 4 dubbeltjes op zak. Hij realiseert zich dat de vissers niet zullen uitvaren. Langer blijven is tijdverknoeien.

Op zoek naar een boot

Toen was het tijd dat Harry iets zei: “Kom mee, aan de overkant liggen twee reddingsboten. Laten we proberen daarmee weg te komen”. Dat zien Dahmen en Bogaerts niet zitten en Harry gaat alleen. Hij springt aan boord van de kleinste reddingsboot, de “Prins Bernhard”. De machinekamer is afgesloten met een hangslot. Harry gaat op zoek naar een ijzerzaag op de vissersboot die achter de “Prins Bernhard” ligt. Een man op de vissersboot steekt zijn hoofd aan dek en zegt: “Nee, ik vaar niet uit! Geen enkele visser trouwens, tenzij we worden gevor-derd”.

Zeemanshoop in de haven van Scheveningen

Geen tijd te verliezen, denkt Harry en gaat naar de andere reddingsboot. Dat is de motorreddingboot “Zeemans-hoop”. Terwijl Harry bezig was met de “Prins Bernard”, waren Karel Dahmen en Jo Bongaerts naar de Zeemanshoop gegaan. Ook die is voorzien van een hangslot. Een gehelmde sergeant van de Marechaussee schiet hen te hulp. Ze gebruiken de bajonet van zijn geweer om het slot van het luik naar de machinekamer open te breken. De sergeant is niet alleen. De zus van zijn vrouw is bij hem. Ze worden verder vergezeld door Lou Meijers, een eerstejaars student medicijnen, die 200km is komen fietsen vanuit Groningen.

Wanneer Harry de machinekamer van de Zeemanshoop wil binnengaan, is daar al iemand. Harry vraagt:
“Verstand van motoren?”
“Nee, eerstejaars student medicijnen uit Groningen, Meijers is de naam!”

Bij Karel Dahmen en Jo Bongaerts hadden zich inmiddels twee middelbare scholieren aangesloten. Loet Velmans en zijn neef Dik Speijer waren vanuit de huizen van hun ouders in de Belgische buurt in Scheveningen komen fietsen om in Scheveningen een boot te vinden naar Zeeland. Omdat ook daar gevochten werd, besloten ze dat een vlucht naar Engeland een betere optie was. Loet zei tegen een jongen dat hij een briefje bij zijn ouders moest afgeven en dat hij zijn fiets mocht houden. Een van de studenten, die dit schouwspel zag, zei dat ze een reddingsboot hadden gevonden en vroeg: “Gaan jullie

mee?". De twee jongens voelden zich gevleid dat ze werden gevraagd om mee te gaan en stemden onmiddellijk in met het aanbod.

Intussen had zich een grote groep mensen verzameld die heel graag naar Engeland wilde. De meeste van hen waren Joden en veel van hen kwamen uit Duitsland. Ze waren voor de tweede keer op de vlucht. Er waren hele families bij, mannen, vrouwen en jonge kinderen, sommige met koffers en allemaal netjes gekleed. Ze droegen allemaal over hun arm een beige of marineblauwe regenjas. In 1940 was vrijetijdskleding nog niet in de mode, aldus Loet Velmans. Een loopplank werd uitgelegd en al snel was de boot vol met een dicht op elkaar gepakte groep mensen.

Toen Harry Hack Meijers aantrof in de machinekamer waren Dahmen en Bongaerts op zoek naar hulp. Zelf hadden de studenten geen verstand van scheepsmotoren. Bij Harry lag dat anders. Hij was leerling-machinist geweest op een reis naar Nederlands-Indië. Bovendien maakten 'motoren' deel uit van het curriculum van zijn studie Werktuigbouwkunde in Delft. Harry nam dan ook meteen de leiding en zegt een tikje onvriendelijk tegen Meijers: "Overal afblijven. Ga jij naar het dek om de zaak daar te klaren zodat we kunnen loskomen van de wal. Dan zal ik proberen de motor te starten!"

Het starten van de motor van de Zeemanshoop

De motor van de reddingsboot was een 2-cilinder Kromhout MD (44 pk) gemaakt in Amsterdam, een zogenaamde 'gloeikopmotor' die moest worden voorverwarmd met een handbrander. Harry kende – zoals gezegd – de basispricipes, maar had geen practische kennis over de motor.

"Terwijl ik aan het proberen was uit te vinden hoe ik de motor aan de praat kon krijgen, kreeg ik hulp van iemand die blijkbaar een 'motordrijver' was van een vissersschip."

"Ik wil je helpen, maar ik ga niet met je mee!" zegt hij.

"Hij verwarmt de bolkop met een soort soldeerbrander en na enige tijd start de motor." aldus Harry. Slechts één cilinder blijkt in werking gekomen, de andere loopt 'loos' mee.

"Die zet je zelf wel bij!" zegt de motordrijver en gaat naar boven.

Harry volgt hem en ziet dat het dek vol mensen is. Bongaerts en Dahmen zijn daar ook.

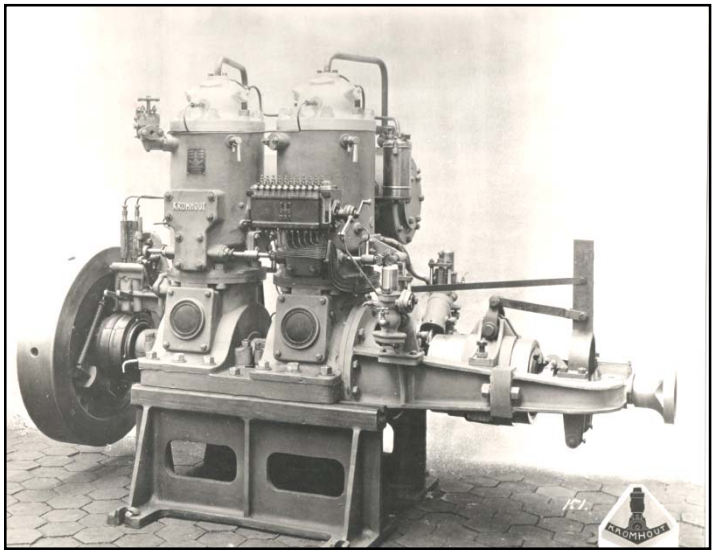

Een Kromhout gloeikopmotor zoals die in de Zeemanshoop heeft gestaan. Officieel een 2-cylinder miiddeldrukmotor, type '2-M-1'

Een handgeschreven notitie van Meijers in zijn brief aan de ZNHRM vermeldt: "De motor werd gestart door twee Scheveningers: Jan Pronk en Tinus Rog." In 1940 was Tinus Rog een 19-jarige visser die nog bij zijn ouders woonde. Toen zij over de capitulatie hoorden, vroegen zijn ouders hem om te gaan kijken of de vissersboot van zijn vader nog veilig in de haven lag en niet was gestolen.

Hij leende de fiets van zijn vriendin en fietste naar de haven: “Het zag er zwart van de mensen. Er waren veel Joden en er liepen soldaten rond. Een koffer viel open en ik zag dat die vol met goud en zilver zat.” Hij vond dat hem dat niets aanging.

Na een tijdje kwam iemand op hem af en vroeg: “Kom jij uit Scheveningen? Kun jij een motor starten?” Hij zei dat hij dat kon en ging aan boord van de Zeemanshoop.
Tinus vroeg: “Hebben jullie toestemming om de reddingsboot te gebruiken?” en ze vertelden hem dat dit inderdaad het geval was. Hij startte de motor en vertelde één van de mannen er voor te zorgen dat het smeerolievaatje op peil bleef en het regelmatig bij te vullen. Hij deed voor hoe je dat moest doen.

Tinus Rog in 2014

Hij vroeg ook: “Weet je ook hoe je de koers moet uitzetten?”. Dat wisten ze niet, dus hij legde hen uit hoe ze het kompas moesten gebruiken en vertelde hen dat ze NW moesten aanhouden.
Zij vroegen hem of hij met hen mee wilde gaan, maar hij zei nee. Hij verliet de boot aan het einde van de havendam – ook wel “pijp” genoemd – aan stuurboordzijde en moest nog over een hoog hek klemmen om de haven weer te bereiken.

Tinus was woest toen hij merkte dat de fiets, die hij van zijn vriendin had geleend, gestolen was. Maar iemand had gezien wie de fiets had meegenomen en gaf hem het adres. Hij ging daar naar toe en de man daar waarschuwde hem: “Vertel niemand wat je hebt gedaan, want als de Duitsers er achterkomen, heb je een groot probleem.”

Tinus vertelde pas na de oorlog zijn ouders en zijn vriendin wat hij had gedaan op de Zeemanshoop. Niet lang na het einde van de oorlog kwam er iemand bij hem langs en bedankte hem. Het was een van de passagiers, maar hij herinnerde zich diens naam niet.

De haven van Scheveningen

Er zijn nog andere verslagen over het starten van de motor. Jan Pronk, tegenwoordig de schipper van een Scheveningse reddingsboot, vertelt hoe de bemanning van de Zeemanshoop erin toestemde dat de studenten de reddingsboot konden gebruiken om naar Engeland te varen. Een van hen, Van Kampen, hielp bij het starten van de motor, maar wilde niet mee naar Engeland omdat hij bang was dat de Duitsers zijn familie zouden oppakken. Na het voorverwarmen met de blaaslamp (een soort soldeerbrander) kreeg hij de eerste cilinder aan de praat en zei tegen Harry: “Nou kun je de andere cilinder zelf wel aan de praat krijgen”.

Op verzoek van Meijers vuurde de sergeant van de Marechaussee vanaf de boot een schot af over de hoofden van de menigte op de kade. De mensen op de wal deinsden achteruit.

Meijers schrijft:
"Dit schieten had het gewenste resultaat, men deinsde terug op de wal en dit gaf ons de gelegenheid om het aantal passagiers – dat toch al veel te groot was – te beperken tot 42 + 4 bemanningsleden." (Overigens werd het aantal passagiers pas later vastgesteld, toen een passagierslijst werd gemaakt).

Juist op dat moment komt er een taxi aanrijden. De ouders van Loet Velmans en Dick Speijer stappen uit, samen met twee ooms en tantes.
"Geen plaats meer!", zegt een van de studenten.
"Maar dat zijn onze ouders!", roepen Dick en Loet.
De families van Loet en Dick waren Joods en woonden al verscheidene generaties in Nederland. Ze mogen aan boord en de Zeemanshoop vertrekt. De meerlijnen worden los gegooid, zodat de boot kan vertrekken.

Dan doet ook Dr. Simon Weyl een verwoede poging om nog aan boord te springen, maar hij valt in het water. Hij wordt door zijn vrienden aan boord getrokken en is de laatste passagier die met de Zeemanshoop meegaat.

Vertrek uit de haven van Scheveningen

Karel Dahmen staat aan het roer. De Zeemanshoop lag niet in de binnenhaven (zoals Meijers zei) maar in de zogenaamde tweede haven en toen ik de boot stuurde, moest ik een meteen een bocht naar stuurboord maken zodat de boot tussen de twee havenhoofden kwam te liggen.

"Tjoeke-tjoeke-tjoeke op één poot liepen we de haven uit", vertelt Harry Hack. "Toen we voorbij de havenhoofden kwamen, sprong de machinist (Tinus Rog) van boord".
Harry Hack roept naar hem: "Welke koers?".
"Noord-west!" roept Tinus.
"Dat was het laatste advies uit het vaderland" zei Harry later.

Het intussen 9 uur 's avonds geworden.
Harry: "We zijn op zee! Maar hoe! Er moet snel orde op zaken worden gesteld. Aan dek is geen vrij plekje meer te bekennen, alles mensen en bagage. Motor, roer en koers vergen onmiddellijk alle aandacht. Gelukkig geven mijn vuile handen en olievegen op mijn gezicht me enig gezag."

Meijers, Bongaerts en Dahmen fungeerden als roerganger. Men wilde zo snel mogelijk uit het zicht van de kust zien te komen, dat wil zeggen haaks erop in noordwestelijke richting varen, dit is volgens het advies dat was meegegeven.
Meijers schept tussen de bedrijven door orde aan dek en kijkt wat voor uitrusting er aan boord is.

De vrouwen zaten op banken aan weerskanten van de stuurhut. De mannen stonden rechtop, hielden zich vast aan de reling en keken uit op de zee. Het was koud, maar de zee was kalm. De enige levensmiddelen aan boord waren een paar flessen rum, een kleine hoeveelheid drinkwater en een dozijn of zo repen chocola die een van de ouders zorgvuldig had ingepakt om zijn kind rustig te houden.

Vanwege de oorlog was de verduistering ingesteld, maar om middernacht ging de vuurtoren aan. Aan de horizon zag je de vuurgloed boven Rotterdam als gevolg van het

bombardement. Duizenden waren gedood en van nog veel meer mensen waren de huizen verwoest.
Sommige passagiers hadden vergif bij zich voor het geval ze werden opgepakt door de Duitsers, verklaarde Kurt Munzer. Jaren later herinnerden Marie Neurath (geboren Reidemeister) en Freda Munzer zich gesprekken waarin men zich afvroeg of de tijd om gif in te nemen gekomen was.

Karel Dahmen herinnert Dr. Neurath in die nacht nog heel goed. "Hij zat op de achtersteven, net achter mij toen ik aan het roer stond. Hij vroeg me: "Wo sind wir jetzt?". Ik zei dat ik het niet wist. Hij zei: "Aber Sie k□nnen doch Ihre Position ausrechnen?" Ik vertelde hem dat ik niet wist hoe dat moest. Hij zei: "Ach so, ist das nicht so leicht?" Even later vroeg hij: "Und wie viel ist der Fahrpreis?" Toen ik hem vertelde dat we niets zouden rekenen, merkte hij op: "Das ist sehr gut!" Otto Neurath was een internationaal vermaarde Weense filosoof en een sociale hervormer in de jaren vijftig. Volgens Michelle Henning had hij "een zeer dwingend karakter, was het een grote, prettige man, meer dan 6 voet lang, met rood haar (ofschoon destijds niet zo veel meer) en met een luide stem".

De motor vereist alle aandacht

Harry Hack heeft nadrukkelijk het commando over het schip en schijnt plezier te hebben in de uitdaging om de reddingsboot en de passagiers naar Engeland te brengen. Hij richt zijn aandacht op de motor, fabrikaat: 'Kromhout Amsterdam', een kind van goeden huize, weet Harry, maar nu met een stiefvader. De loos meelopende cilinder laat hij voor wat hij is en geeft alle aandacht aan de werkende. Die mag onder geen voorwaarde afslaan!! Dat kan leiden tot wanhoop bij de passagiers. Harry weet bovendien dat het gebruik van de aanzetinrichting – waarvan het principe hem bekend is – een extra risico is en vermeden dient te worden.

De motortemperatuur is Harry's zorgenkind. Wordt die te hoog, dan moet de schroef worden losgekoppeld van de motor en komt de boot stil te liggen. De boot luistert dan niet meer naar het roer en dobbert wat rond: 'drijven' heet dat. De temperatuur werd me te hoog en het werd dus drijven. Hij loopt naar boven om dit te regelen.

Marien de Jonge in legeruniform

De boot drijft langzaam uit. De motor draait gelukkig rustig door! De zee is kalm. Maar zal dat zo blijven?
Harry denkt: Eigenlijk moesten we iemand hebben met ervaring met een woelige zee, iemand die weet hoe hij moet reageren op een plotseling aanstormende golf. Er meldt zich iemand, een zorg minder. Het is Marien de Jonge, een ervaren zeezeiler. Harry vraagt hem het roer over te nemen.

Harry Hack: "We hadden nu een soort crew: een 'schipper-motordrijver', een 'stuurman' en drie 'matrozen-roergangers'. Met de koelwaterkraan iets verder open, kan de motor weer worden ingeschakeld. Het zou nog vele malen drijven worden."

Harry schrijft in zijn aantekeningen: "Ondertussen is het

donker geworden. Heldere hemel, géén maan. Op zee, noch aan de horizon, is een vaartuig te bekennen. We zijn alleen."

"Er komt een melding: het kompas is stuk! Was er iemand op gaan zitten? Kort beraad aan dek. Dat wordt navigeren op de Poolster, sturen op een ster die laag boven de horizon staat in de gewenste vaarrichting: dat wil zeggen 45^0 links van de Poolster. Aldus geschiedt. O.a. Castor en Pollux zijn onze koerssterren geweest. Ik kijk ze nog altijd dankbaar aan."

De nacht verglijdt. Aan dek blijft alles rustig. De motor loopt regelmatig. De temperatuur is tegen de morgen praktisch constant. Het drijven is voorbij.

Woensdag, 15 mei 1940, half vijf in de ochtend

Om ongeveer half vijf in de ochtend breekt de dageraad aan, de sterren verbleken. Het kompas, dat vannacht onbruikbaar werd omdat de verlichting uitviel, schijnt het nog te doen. Dan maar weer gebruiken. Harry houdt een oogje in 't zeil met de zon-en-horloge methode.

Hij gaat aan dek. Lopen over het dek gaat niet, er is geen vrij plekje waar je je voeten kunt neerzetten. Er zit niets anders op dan over de reling te stappen en over de stootrand van de boot om het dek heen te lopen.

Harry Hack zegt daarover:
"De boot steekt diep, te diep eigenlijk. Er spat water over het vrijboord. Meijers reikt oliejassen uit aan wie nat dreigt te worden. De zon klimt hoger en begint ons te verwarmen. We mogen niet mopperen. Het belooft weliswaar een ongewisse, maar in elk geval stralende dag te worden. Zie de zonzij!"

Meijers herinnert zich dat moment nog goed:
"Het weer bleef uitstekend en de zee was zo kalm als je maar kon wensen. Dat was ons geluk, want als het weer maar een beetje slechter was geweest, zouden we ongetwijfeld enige mensen zijn kwijtgeraakt. Toen het lichter werd, begonnen we met het verplaatsen van de deklading aangezien de boeg te diep lag. Ook de twee mangaten werden geïnspecteerd. Daaruit kwamen heel veel nuttige zaken te voorschijn, zoals oliejassen en noodrantsoenen. De rantsoenen werden veilig opgeborgen in de machinekamer, omdat we geen idee hadden hoelang te tocht naar Engeland zou gaan duren. De noodrantsoenen mochten alleen worden aangesproken bij een echte noodsituatie. Aan drinken was er vanaf het begin een grote behoefte."

Veltmans zegt hierover:
"Tegen de ochtend vloog er een formatie bommenwerpers over. We gingen er vanuit dat het Duitsers waren, ofschoon ze te hoog vlogen om goed te zien of het de vijand was of onze vrienden."
Een ouder stel vertelde de sergeant dat hij er verstandig aan deed om zijn geweer onder zijn jas te verbergen. Als hij dat niet deed, zouden we kunnen worden aangezien voor een militair doel.
De niet-geïdentificeerde vliegtuigen schonken geen aandacht aan ons. Ze waren ongetwijfeld op zoek naar groter wild. De zonsopgang gaf de lucht een roze gloed.

Behalve de kinderen klaagde niemand over honger en dorst, we waren te bang, te opgewonden of allebei".

De passagiers worden zenuwachtig….of was het muiterij?

Het bleek dat ze steeds dichter onder de kust voeren en de passagiers werden zenuwachtig en onrustig.

Loet Velmans beschrijft wat er toen gebeurde:
"Een man met een dubbele naam en de titel jonkheer en dus een lid van de Nederlandse adel, begon met stemverheffing te eisen dat we vanwege de vrouwen en de kinderen zouden terugkeren naar de haven. Het begon als een open gesprek en de man kreeg enige steun van de oudere passagiers. Maar toen kreeg de discussie een onaangename wending: er werd geduwd en getrokken. Ik begon te trillen toen ik me realiseerde dat de discussie de verkeerde richting op ging en dat we het risico zouden lopen om te worden opgepakt door de Gestapo. Dit was heel ernstig, ons leven stond op het spel."

Loet Velmans gaat verder:
"Toen klonk een stem, bescheiden en aarzelend, die voorstelde om te stemmen."
Echter, voordat de stemming kon beginnen, nam een van de studenten het heft in handen en riep: "Als het je niet bevalt, dan kun je terugzwemmen".
De muiterij bloedde net zo snel dood als hij was begonnen.

Nadat Harry Hack zijn inspectieronde had gemaakt rondom het dek, kwam hij weer terug bij de machinekamer en beschrijft:
"…..Onze 'eerste stuurman' lucht zijn gemoed: "Wij hebben geen schijn van kans de overkant te halen. We kunnen beter terugkeren!"
Ons antwoord is kort maar krachtig: "We varen door!"
En met een blik naar de passagiers: "We zijn gisteren niet weggegaan om vandaag weer terug te keren!"
"In dat geval kan ik niet langer de verantwoordelijkheid nemen voor wat zal eindigen in een collectieve zelfmoord", zegt Marien de Jonge en hij voegt zich weer bij de rest van de passagiers.

Marien de Jonge had zijn vrouw en zijn 2 weken oude zoontje achtergelaten om in Engeland te gaan vechten voor Koningin en Vaderland. Een ervaren zeiler als hij was, wist dat het weer op de Noordzee snel kom omslaan en met een reddingsboot zo overvol als de Zeemanshoop, was er dan alle kans dat er mensen overboord zouden slaan. Hij achtte het verstandiger om zich te voegen bij wat er was overgebleven van de Nederlandse strijdmacht die in Zeeland vocht.

Had Marien de Jonge gelijk dat hij zo bezorgd was? Harry Hack's zoon Radboud, die na zijn propedeuse scheepsbouwkunde overstapte naar vliegtuigbouwkunde, denkt van wel. Toen de Zeemanshoop in 1925 van stapel liep, bleek dat hij aanmerkelijk minder stabiel was dan vergelijkbare reddingsboten en de NZHRM corrigeerde dat door 2,2 ton ballast aan te brengen. De ballast bestond uit 2 25 mm dikke, aan de huid geklonken kielplaten, en loden ballast in de boot. Hierdoor steeg het totale gewicht van 18 naar 20,2 ton. Met de 46 passagiers erbij steeg het gewicht van de reddingsboot met nog eens 3 ton. Al met al

kwam, volgens Radboud Hack, de Zeemanshoop wat betreft stabiliteit en drijfvermogen in de gevarenzone.

De Jonge heeft dat niet geweten, maar hij moet wel hebben gevoeld – nadat hij het roer had overgenomen – dat de reddingsboot onstabiel was en ook onvoldoende manoeuvreerbaar vanwege de lage vaarsnelheid. Als het weer om zou slaan zou de boot een "varende doodskist" worden. Anderzijds hadden de Joodse passagiers niets te verliezen, sommige waren van plan nog liever gif in te nemen dan zich te laten oppakken. Otto Neurath had grappenderwijs gezegd: "Als we geen boot vinden, dan ga ik op een stuk hout".

Het kan zijn dat Harry Hack heeft gedacht dat: "Zolang het weer goed is, hebben we een kans om Engeland te halen", terwijl Marien de Jonge dacht: "We varen nog dicht onder de kust en als we zuid-zuid-oost gaan, dan kunnen we veilig de Nederlandse troepen in Zeeland bereiken".
Toen De Jonge bakzeil had gehaald met zijn plan, kroop hij tegen de wand van de stuurhut aan en ging slapen. Lou Meijers die een beetje had leren sturen op een zeilkamp van de NJV nam het roer over.

Meijers zegt verder:
"Onderling werd een soort wachtregeling afgesproken, zodat de roerganger periodiek werd afgelost. Verder was er door Hack bepaald dat hij als gezagvoerder zou optreden. Hij bepaalde ook dat niemand, behalve de bemanning de machinekamer mocht betreden."

De onrust onder de passagiers zette Harry Hack aan het denken:
"Ten eerste moesten we er rekening mee gaan houden dat ook onder de passagiers de zenuwen het zouden begeven. Er bleek een dokter aan boord te zijn. Die begreep de bedoeling en beloofde de passagiers in de gaten te houden. Ik verzocht hem, bij de eerste de beste dreiging dat er iets mis kon gaan, het mij te melden. We konden de zaak niet uit de hand laten lopen en het geheel opofferen voor een deel".

We zorgden voor wat afleiding: uitkijken naar drijvende mijnen en zo.
Echter: "Blijf op je plaats!!"

Welke betekenis moeten we geven aan de door Harry Hack's nadrukkelijk uitgesproken waarschuwing: "Blijf waar je bent!". Realiseerde hij zich dat de boot zou kapseizen wanneer de passagiers zich aan één kant van de reddingsboot zouden verzamelen als ze een mijn zagen?

Lou Meijers

En wie was de dokter? Er wordt nauwelijks aan getwijfeld dat dit Dr. Simon Weijl was. Hij viel in het water, toen hij in Scheveningen bij het vertrek van de Zeemanshoop aan boord probeerde te springen. Hij werd toen doornat aan boord getrokken. Hij was erop gebrand zich te voegen bij zijn assistente Liselotte Meijer en haar Duits-Joodse man Victor Meijer die al op de Zeemanshoop waren. Simon Weijl was een 46 jaar oude psychiater en neuroloog met een praktijk in Den Haag. Zijn genegenheid voor Liselotte versterkte zijn besluit om Nederland te verlaten. Hij was uitstekend geschikt om vast te stellen hoe de passagiers omgingen met de stress en of hun

gedrag zowel henzelf als de reddingsboot in gevaar zouden brengen.

Lou Meijers herinnert zich dat er een passagierslijst werd gemaakt:
"….omdat er veel Duitstaligen onder hen waren. Later copieerden we deze lijst op de achterkant van een kaart van de Nederlandse Reddingstations. We vonden deze kaart nadat we het kastje hadden opengebroken waarin de vuurpijlen lagen".

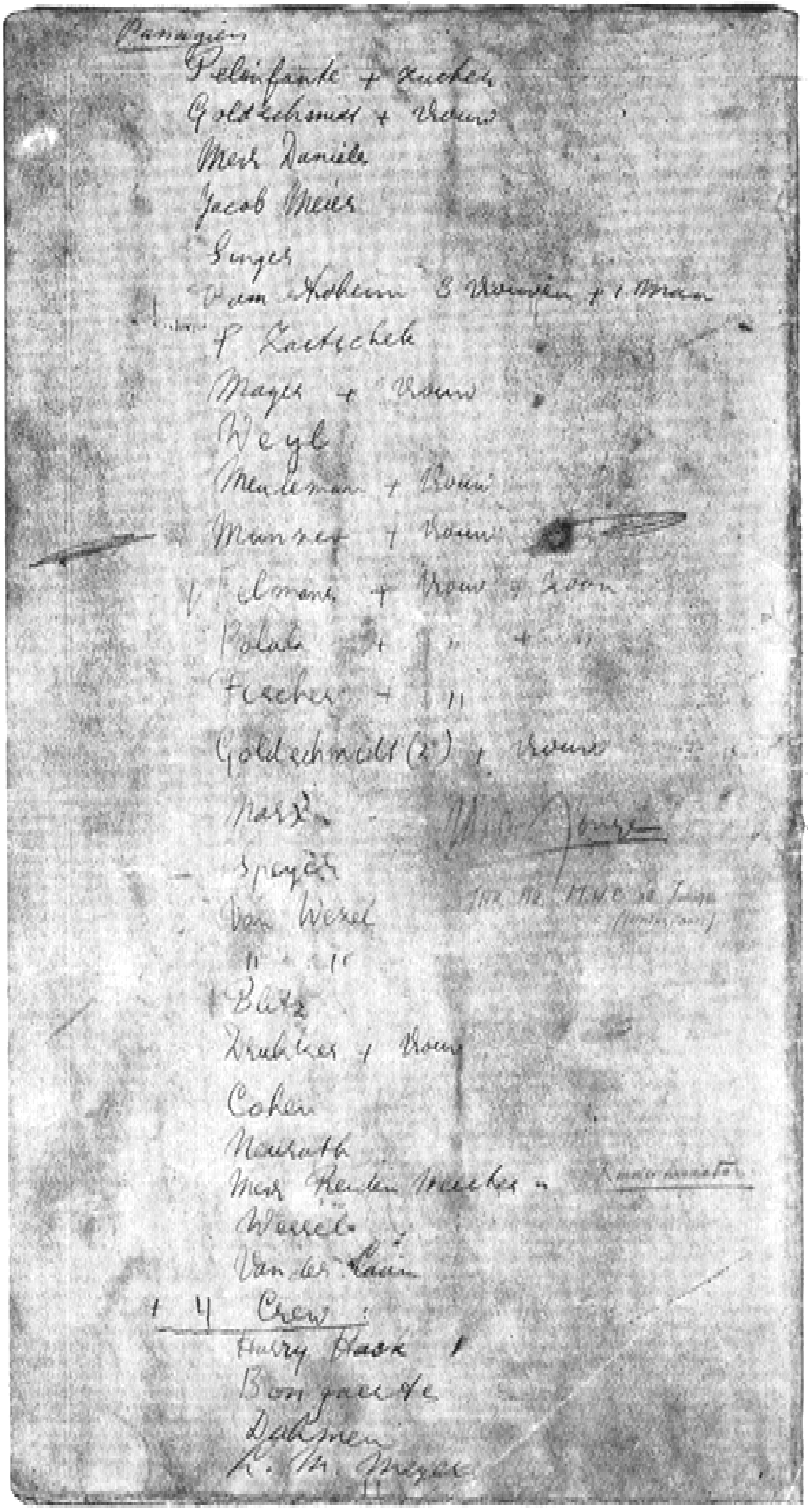
Passagiers
Jacob Meier
Weyl
Cohen
4 Crew:
Harry Hack

De namen van de 46 passagiers, inclusief de 4 bemanningsleden, geschreven op de achterzijde van een oude zeekaart

Deze namenlijst, geschreven op de achterkant van de kaart, was de sleutel om de families van de passagiers en de bemanning van de Zeeanshoop terug te vinden.

De passagiers hadden de hele nacht gestaan terwijl ze zich vast hielden aan de reling. Ze zagen de zon opkomen op een spiegelgladde zee. Dr. Weijl en Liselotte merkten op dat veel mensen beweerden kerktorens te hebben gezien aan de horizon. Een hallucinatie ten gevolge van vermoeidheid en stress?

Harry Hack keerde terug naar de machinekamer waar nu – naar omstandigheden wel te verstaan – de zaak letterlijk en figuurlijk gesmeerd liep. "Ik zat wat te rusten toen het me inviel dat het gekkenwerk was om nog langer noord-west te blijven varen. We zouden zo nooit onder de Engelse kust komen, laat staan in de buurt van de monding van de Thames waar we de meeste kans hadden opgepikt te worden".

De motor loopt op 2 cilinders en koers: West!

Harry gaat naar het dek voor de scheepsraad en om ongeveer acht uur wordt besloten de koers te verleggen naar west. Hij had echter nog een voorstel:
"Nu de dokter tevreden bleek over de passagiers en ik niet ontevreden was over de motor, konden we best eens proberen de tweede cilinder in werking te stellen. Het probleem was dat het noodzakelijk was dat dit gepaard ging met het noodzakelijke vóórverwarmen met vlammen, geblaas en geraas van de blaaslamp. Dat zou de passagiers misschien de stuipen op het lijf jagen!..... Tja, we moesten het maar riskeren! Waakzaamheid blijft natuurlijk geboden."

"De blaaslamp werd aangestoken, de gloeiplaat terdege verwarmd, de brandstofinjectiepomp ingeschakeld en het "tjoek, tjoek, tjoek" ging over in "ketjoek, ketjoek, ketjoek" …..de motor liep op twee cilinders! Kromhout zij geprezen! De boot ging sneller varen!"
"De zaak bijregelen, een tijd in de gaten houden en dan aan dek in het koesterende zonnetje. Heerlijk! Een alert oor blijft luisteren naar het ritme van de motor."

Karel Dahmen herinnert zich:
"Het roer reageerde heel traag met maar één cilinder in werking. Toen allebei de cilinders draaiden, reageerde het roer door de hogere vaarsnelheid heel behoorlijk. Af en toe was het nodig om iets bij te sturen om langs voorwerpen heen te varen die werden waargenomen door de uitkijk. De boot voer er soepel omheen. Het probleem was dat ik de voorwerpen niet zelf kon zien door alle mensen die op het dek stonden. Af en toe moest ik de stuurhut verlaten om een goed zicht te hebben op de vaarroute".

Hadden we wel genoeg brandstof aan boord?

Alles verliep voorspoedig, maar Harry was zich erg bewust van zijn verantwoordelijkheid en hij kon zich niet lang ontspannen. Hij begon zich zorgen te maken over de brandstofverbruik nu beide cilinders op volle kracht draaiden.
"De twee werkende cilinders betekende dubbel brandstofverbruik. In Scheveningen had ik mijn keuze laten vallen op een reddingsboot omdat die, behalve zeewaardig en handelbaar, ook altijd paraat is voor onmiddellijk vertrek en maximale inzet, dat wil zeggen met volle brandstoftanks. De motor draaide nu al meer dan een etmaal, weliswaar met geringe belasting, maar leeg is leeg!
Stel je voor dat je de gelegenheid voorbij laat gaan om tijdig over te schakelen op een volle tank! Als de bliksem erop af!
Helaas, de brandstofleiding dook ergens een ontoegankelijke plaats in en wat ik zocht (een volle brandstoftank!) kon ik niet vinden.
'Boven' nam men de boodschap: "voorraad brandstof onbekend, misschien nog voor een kwartier, hopelijk langer" lakoniek op. Het werd langer. De motor is zonder haperen rustig door blijven draaien tot we werden opgepikt."

Lou Meijers vertelt hierover:
"Het een na het ander lid van de bemanning werd door meneer Hack naar de machinekamer geroepen om te vernemen dat volgens zijn schatting er nog maar voor 10 minuten varen brandstof was. Wanneer hij op de brandstoftank in de machinekamer klopte, kon hij niet anders concluderen dan dat er nog maar een beetje brandstof over was. Het bleek echter dat we een fout hadden gemaakt, want zelfs na een aantal uren liep de motor nog

steeds vrolijk verder. Waar de brandstof vandaan kwam is tot op de dag van vandaag nog steeds een raadsel."

Meijers gaat verder:
"Nu de boot beter reageerde op het roer, werd om ongeveer 11.00 uur besloten om koers west-zuid-west te varen. Dat was voor ons meer een kwestie van gissen en het vertrouwen dat de kaart, die bij de aardrijkskundelessen was geleerd, in de juiste verhoudingen in ons geheugen was blijven hangen. We hielden de koers aan tot ongeveer 15.00 uur en veranderden toen de koers naar zuid-west en later naar zuid.
De passagiers liepen ijverig wacht en een paar drijvende kisten werden netjes gerapporteerd."

Schepen aan de horizon!

Harry Hack schrijft dat hij om ongeveer 14.00 uur (Belinfante geeft als tijd op: 15.00 uur en Meijers 16.15 uur):
"Vier schepen ontwaard aan de horizon. Erop af. Wat dichterbij gekomen, zou je zeggen dat het vrachtschepen zijn en een torpedobootjager. Wat ze doen is minder duidelijk. Zo te zien liggen ze stil. Contrabande-onderzoek?"

De Zeemanshoop gefotografeerd door Lt Peter Kershaw vanaf het dek van HMS Venomous

"Na enig overleg werd de koers gewijzigd in de richting van de schepen aangezien we er vanuit gingen dat ze niet tot de vijand behoorden. Het bleken raderboten te zijn die, geëscorteerd door enige torpedobootjagers, waarschijnlijk aan het mijnenvegen waren." (Meijers)

"Toen het voorste schip van de escorte dichterbij kwam, klonk er gejuich. Zij voer onder de Britse vlag: de Union Jack! Het was de de torpedojager HMS Venomous (de Venijnige), een naam die bedoeld was om de vijand angst in te boezemen, maar die voor ons betekende dat we eindelijk in veiligheid waren." (Velmans)

Harry Hack vertelt over dit moment:
"Uit de opbrengst van Meijers' speurtocht door de boot, trek ik een oliejas aan, een knalgele, goed zichtbaar. Ik stel me zo zichtbaar mogelijk op. Achteruit wordt de Nederlandse driekleur gehesen, aan de mast de wimpel van de NZHRM met een knoop erin: 'in sjouw' dus, dat wil zeggen dat we hulp op prijs stellen."
"Er wordt naar ons geseind, met de seinlamp. Niks bijzonders voor een ordentelijk schip, maar voor ons boven kennen en kunnen. Ik weet niets beters te doen dan met mijn armen een gebaar van hulpeloosheid te maken."
"Een tijd lang gebeurt er niets. Het lijkt wel of ze ons niet vertrouwen. Ik laat stoppen. We zien een Nederlandse sleepboot op ons afkomen, zo te zien uit de richting van de

Nederlandse kust. Haar naam blijkt: 'Atjeh' te zijn. Ze heeft Engelse militairen aan boord. Een 'demolition party' die in IJmuiden aan het werk is geweest, zo horen we later."
"Blijkbaar is voor de torpedobootjager de situatie nu wel duidelijk. Er wordt een boot uitgezet. Gepraat en gedoe! Ik kan er geen touw aan vastknopen. Eén zekerheid evenwel: We hebben het gehaald!!

Redding door HMS Venomous!

HMS Venomous en een zusterschip escorteerden HMS Sandown en HMS Ryde, twee gevorderde raderboten van de Southern Railways, die passagiers hadden vervoerd van Portsmouth naar het eiland Wight, maar nu deel uitmaakten van de mijnenvegervloot van Dover. De Duitsers vonden het erg vervelend dat zij de pas gelegde mijnen weer opruimden. Door de Duitse luchtmacht aan te vallen moest HMS Venomous er voor zorgen dat de mijnenvegers hun werk konden doen.

'Able seaman' Knapton van de Venomous herinnerde zich wat er gebeurde toen ze de Zeemanshoop in zicht kregen:
"Een boot kwam in zicht en voer naar ons toe. De scheepshoorn liet een alarmsignaal horen en we stoomden op om de boot te onderscheppen. De boot bleek een Nederlandse reddingboot te zijn, zoals die ook in gebruik is bij het RNLI (Royal National Lifeboat Institute). De kapitein voer de boot langs stuurboord. Aangezien de boot vol met vrouwen en kinderen was, namen wij hen aan boord van de Venomous".

De vluchtelingen van de 'Zeemanshoop' veilig op 'HMS Venomous'

Ook Loet Velmans herinnert zich dat moment nog goed:

"De Venomous liet een sloep zakken en gaf aanwijzingen aan de bemanning van de Zeemanshoop om langszij te komen. Klimnetten werden over de zijwand van de Venomous gehangen en de Engelse matrozen hielpen ons bij het aan boord klimmen; vrouwen en kinderen eerst. De vrouwen gilden toen de matrozen hen op het dek tilden. Iedereen lachtte, maar er vloeiden ook tranen van opluchting. We werden officieel verwelkomd op Britse bodem en uitgenodigd voor een high tea".

Loet Velmans in 1945

Zestig jaar later – in 2000 – wordt een speciale editie van De Reddingboot, het blad van de NZHRM, uitgebracht ter gelegenheid van de tewaterlating van een nieuwe Zeemanshoop in Breskens. In deze editie wordt beweerd dat de Duitse maritieme archieven een verslag bevatten van de kapitein van een U-boot, waarin hij verklaart dat hij op 15 mei 1940 door zijn periscoop de HMS Venomous zag op het moment dat die een groep burgers aan boord nam. Hij had echter geen torpedo's meer over. Ook Loet Velmans herhaalde dit feit in zijn boek, maar het is niet mogelijk gebleken om dat verslag te achterhalen en het verhaal bevestigd te krijgen.

Karel Dahmen, die later diende bij de Nederlandse marine, was van mening dat het feit dat ze in de buurt lagen van de Goodwin Sands, een zandbank voor de Engelse kust ten noordoosten van Dover, een torpedoaanval erg moeilijk gemaakt zou hebben.

Ontvangst op HMS Venomous; de spanning gebroken

Op dat moment voelde Harry Hack de spanning wegvallen:
"Gek, de spanning voel je niet, de ontspanning wel. Het dagenlange slaaptekort, plus de hoge graad van waakzaamheid gedurende de overtocht, eisten hun tol. Ik klapte dicht.
Van wat er nu allemaal nog kwam herinner ik me slechts flarden:

- dat we aan boord zijn van de torpedojager H.M.S. Venomous (de 'Venijnige')
- de eerste grote mok thee: 'fluidized mahogany', delicious!
- een rommelige tafel in het matrozenverblijf. Blijkbaar hadden de 'Jannen' juist hun 'tea' beëindigd. Voor ons kwam er ook 'bread and butter, corned beef and more tea'
- dat ons viertal aan dek moest komen bij de commandant. Wat hij zei, drong niet meer tot me door, maar het schijnt een compliment te zijn geweest voor de navigatie…. asjeblief! En het gebruikelijke: "well done boys!"
- een bemoedigende spreuk ergens tegen de wand: 'There is an eternity of rest to follow' of was het 'The price of safety is eternal vigilance?'

Cdr John Mc Beath, kapitein van 'HMS Venomous' in 1940

- het machtige gevoel dat een zeeschip je geeft wanneer het met full speed aanzet tot hoge vaart. Na een korte tijd ging het met naar schatting een 25 mijls-vaart de zee over!"

Loet Velmans, de 17-jarige scholier, herinnerde zich dat:
"Een aankondiging kwam over de omroepinstallatie. De kapitein nodigde de bemanning van de Zeemanshoop uit om naar de brug te komen. Dik (Speijer) en ik, liepen de vier studenten – de ware helden van de dag – achterna. De kapitein liet ons een zeekaart zien van de zee die we zojuist waren overgestoken. Hij wees de mijnenvelden aan, die net onder het wateroppervlak dreven. We waren er overheen gevaren, ons niet bewust van het gevaar. Alleen maar dankzij onze ongewoon geringe diepgang waren we niet aan flarden geschoten.

De kapitein vertelde ons ook dat onze navigatievaardigheden voor verbetering vatbaar waren. De stroming in de Noordzee had ons in de richting van het Engelse Kanaal gedreven. Als we onze koers hadden aangehouden, zouden we de Engelse kust geheel en al hebben gemist en zouden we terecht gekomen zijn op de Atlantische Oceaan, op weg naar het Amerikaanse continent. We keken de kapitein aan met een mengeling van opluchting en uiterste ongeloof."

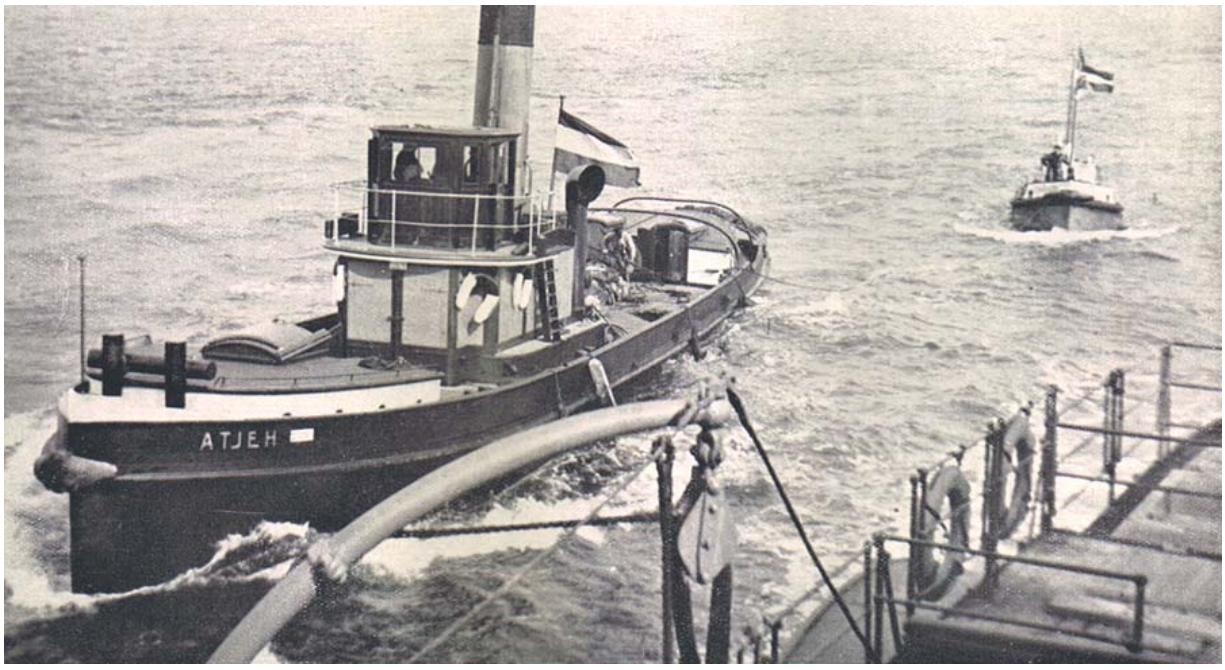

De 'Atjeh' sleept de 'Zeemanshoop' naar de haven van Ramsgate. De foto is genomen vanaf HMS 'Sandown', een raderboot die als mijnenveger was ingezet

Karel Dahmen dacht dat zij de kapitein van Venomous ontmoetten in zijn hut (zijn hut was naast de open brug van het schip)

Aan wal in Dover

Aanvankelijk werd de studenten gevraagd om de Zeemanshoop naar Ramsgate te varen, maar – zo vertelde Meijers – nadat we hen heel vriendelijke en beleefd hadden verteld dat wij geen enkel idee hadden van van onze positie, werden ook wij gevraagd aan boord te komen. De Zeemanshoop vervolgde haar reis met een andere bemanning als sleep van de 'Atjeh'.

'HMS Venomous' met vluchtelingen op de voorplecht in volle vaart op weg naar Dover

Harry herinnert zich dat ze om 19.00 uur zijn ontscheept en op het perron lopen van het boottreinstation van Dover. In de verte, onder de overkapping, staat een trein, een groene, de kleur van hoop.
"Ik kijk eens om. Heeft dat allemaal op dat kleine bootje gezeten??? De processie trekt langs een Engelse 'Bobby'. Hij bekijkt de stoet: 'War refugees'.

Zwijgend lopen die – meest Joden – verder met letterlijk de rug gekeerd naar het vasteland van Europa, ver weg van hun verleden, een toekomst tegemoet: Shalom, vrede zij met u!"

Op de keper beschouwd was de Zeemanshoop "gestolen", maar op de dag dat Nederland capituleerde en Duitsland het hele land had bezet, kon dat dan echt als diefstal worden beschouwd?

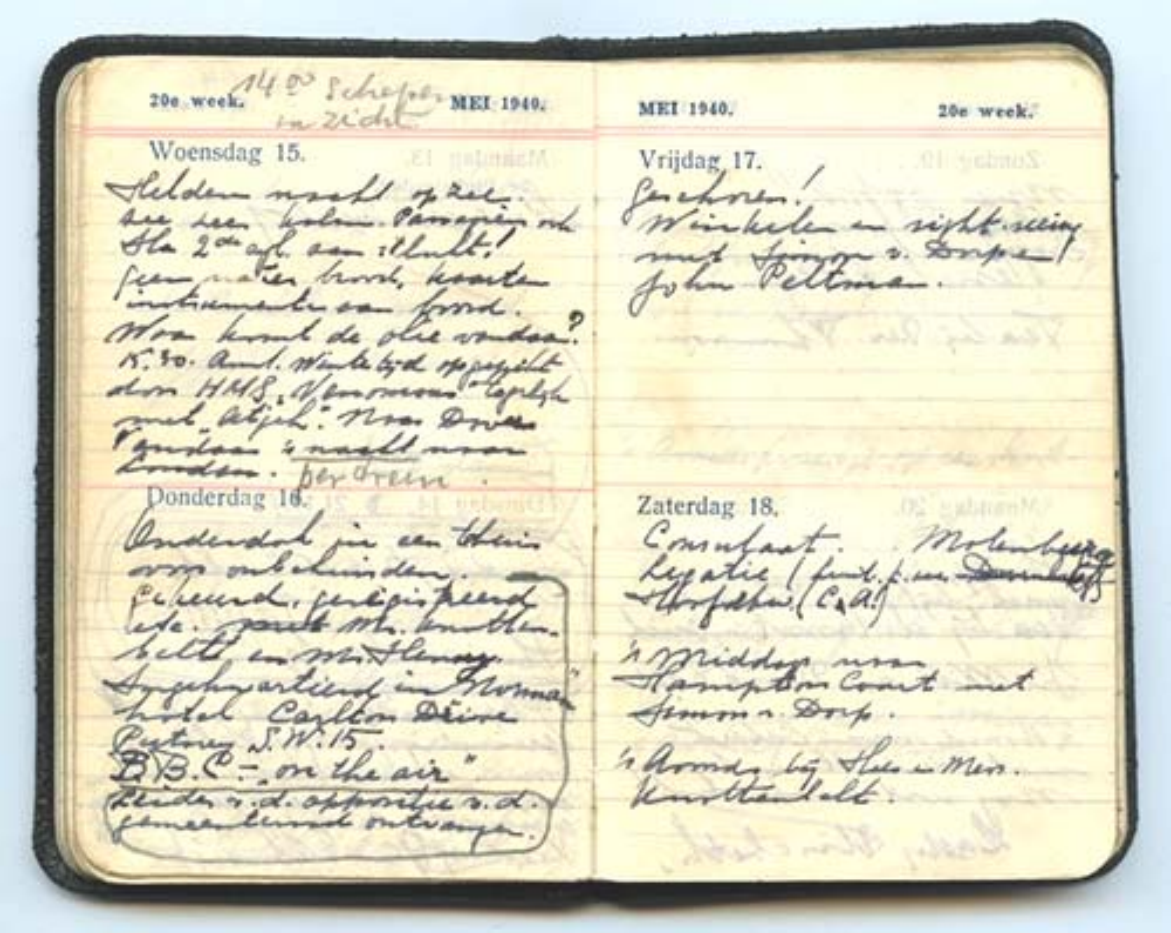
20e week. MEI 1940.

Woensdag 15.

Donderdag 16.

MEI 1940. 20e week.

Vrijdag 17.

Zaterdag 18.

Aantekeningen in de zakagenda van Harry Hack van 15 t/m 18 mei 1940

Lou Meijers zei er dit over aan het slot van zijn brief over de reis:
"Ik besluit deze brief met mijn verontschuldigingen voor deze gang van zaken. Het was absoluut illegaal, maar het redde de levens van veel Joodse passagiers en voor ons was het een ideale manier om weg te komen. Voor het geval dat in de toekomst – en God verhoede het – ons land zich weer mocht overgeven, dan staat de NZHRM weer op mijn lijstje om een reddingboot kwijt te raken. Als boetedoening vraag ik u mij te noteren als donateur".

De Booy, op papier de secretaris-penningmeester van de NZHRM, maar in de praktijk de man die de vereniging leidde, sluit zijn verslag van de de reis van de Zeemanshoop in 'Tussen Mijnen en Grondzeeën' af met de volgende woorden:
"Wel beschouwd, raakte de NZHRM de Zeemanshoop niet kwijt. De tocht van 14 en 15 mei 1940 was een van de prachtigste reddingen. De Zeemanshoop maakte vijf jaar deel uit van de Koninklijke Nederlandse Marine. Alle eer aan de studenten!"

Bronnen:

The Voyage of the Zeemanshoop, Tuesday 14 - Wednesday 15 May 1940, Website Bill Forster, Holywell House Publishing, St Albans, 2009.

Niet onvermeld mag blijven dat de bijdragen van Radboud Hack aan Forsters website weliswaar subtiel zijn, maar niettemin van grote waarde. Radboud heeft gezorgd voor een goede balans tussen 'Dichtung und Wahrheit', iets waarvoor hij graag waakt, zoals hij ergens in onze correspondentie zegt. Als exact opgeleid ingenieur heeft hij ervoor gezorgd dat de waarheid de boventoon blijft voeren, zonder het gevoel voor meer emotionele inkleuring te verliezen.
Misschien is hier het motto van Stendhal, dat de recente Nobelprijswinnaar Literatuur Patrick Modiano meegeeft aan een van zijn boeken, ook op zijn plaats: "Ik kan de werkelijkheid van de feiten niet laten zien, ik kan er slechts de *schaduw* van weergeven".

De Engelandvaart 14 – 15 mei 1940 van H.L.J. Hack en 45 anderen per Scheveningse m.r.b. Zeemanshoop, H.L.J. Hack, 's-Hertogenbosch, 7 maart 1981.

Prive agenda's van Harry Hack. De vier pagina's, die onderdeel uitmaken van dit artikel, zijn opgenomen met toestemming van Radboud Hack.

Brief L.M. Meyers aan H. de Booy, secretaris/penningmeester van de NZHRM, Ypenburg, 11 januari 1946.

Brief W.G. Belinfante aan NZHRM, Den Haag, 21 januari 1946.

Het avontuurlijk leven van de motorreddingboot 'Zeemanshoop'; H.Th. de Booy [Oud-directeur KNZHRM]; De reddingboot (nr. 113); 12/1972; blz. 4807-4823.

Reddingboot gekaapt (Joodse vluchtelingen danken leven aan de Zeemanshoop),
Een dok vol herinneringen aan Willemsoord, uitgave VVV Den Helder t.g.v. Open Monumentendag 2011.

Persoonlijke correspondentie met Radboud Hack.

Pater Johannes Broos
Ervaringen in oorlogstijd met fatale afloop

Een bijdrage van Richard Tak

Johannes kwam uit een groot gezin

Johannes Broos is in Oud Gastel geboren op 4 september 1914 en groeide op in een groot gezin. Zijn ouders waren Petrus Broos geboren op 15 september 1871 te Hoeven, die op 6 mei 1964 overleed te Oud Gastel en Dymphna van de Oever geboren op 1 november 1870 te Rucphen en overleden op 18 april 1935 te Oud Gastel.
Johannes bezocht in Oud Gastel de lagere school en bleek heel muzikaal te zijn. Hij leerde orgel en piano spelen, maar bleek ook met verschillende andere muziekinstrumenten goed overweg te kunnen. Hij wist al heel vroeg dat hij priester wilde worden.

Studietijd

Zijn lagere studies deed hij op het Klein Seminarie in Hoogstraten van 27 september 1927 tot 18 juli 1933. Hier kwamen zijn muzikale talenten weer naar boven; hij werd er leider van de harmonie. Ook tijdens zijn vakantie was hij zeer actief in het verenigingsleven. Tijdens een vakantie bij zijn familie in Gastel richtte hij de priesterstudentenvereniging op en werd daar de voorzitter van.

Van 23 september 1933 tot augustus 1935 studeerde hij Filosofie in Bouchout bij Antwerpen. Ook hier werd hij directeur van de bestaande studentenharmonie. Hij kreeg zijn toga en moest zijn baard laten groeien; hij zou immers als missionaris naar Afrika gaan. Hij stak de Middellandse Zee over en deed zijn noviciaat in Maison Carrée in Algiers van 24 september 1935 tot september 1936. Hierna ging hij naar Heverlee bij Leuven en begon daar op 17 september 1936 zijn scholasticaat; de voorbereiding op de priesterwijding. Die studie deed hij aan de Katholieke Universiteit in Leuven aan de faculteit der Godgeleerdheid.

De tonsuur – de geschoren kale plek op het hoofd die veel Rooms-katholieke geestelijken krijgen wanneer zij tot priester worden gewijd – en de 2 eerste kleine wijdingen ontving hij op 28 juni en 29 juni 1937 van Mgr. Graul. De andere 2 kleine wijdingen kreeg hij op 29 juni 1938 van Mgr. Leijs. Hij werd tot subdiaken gewijd op 29 juni 1938 door Mgr. Morlion, die hem op 12 november 1939 ook het diaconaat toediende. De heilige priesterwijding ontving hij op 25 maart 1940 door Mgr. Carton de Wiart. Alle wijdingen kreeg hij te Heverlee.

Eerste Plechtige Heilige Mis

Op 31 maart 1940 droeg hij zijn eerste Plechtige H. Mis op. Dit deed hij in zijn geboorteplaats Oud Gastel met assistentie van 6 geestelijken die in Oud Gastel werkzaam waren of

uit Gastel kwamen. Zijn sacerdos assistent (een oude Latijnse naam voor priester) was kapelaan Clemens van den Elzen, diaken Pius Bennaars, subdiaken Henricus de Raedt, ceremoniarus – de ceremoniemeester bij deze plechtigheid – Robertus Peeters, en tot slot lag de verantwoordelijkheid voor de Gregoriaanse kerkzang bij pastoor Mouwen. De feestpredicatie werd gehouden door zijn confrater C. J. van den Bosch.

Pater Broos droeg zijn Plechtige Eerste H. Mis op in Oud Gastel
De neomist tussen de maagdekens.

Na een vakantie van 8 dagen ging hij terug naar Heverlee, waar hij zijn benoeming kreeg als professor aan het seminarie van de Witte Paters te Thy-le-Château bij Charleroi.

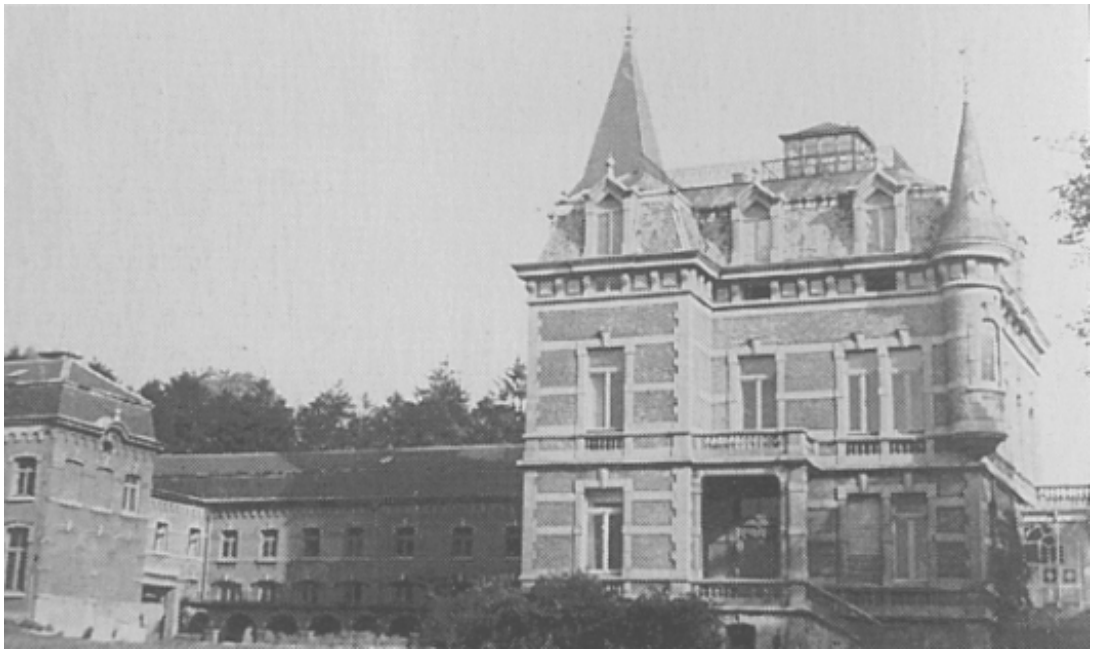

Het seminarie van Thy-le-Château

Op 1 april werd hij onderpastoor – Vlaamse naam voor kapelaan – te Edegem bij Ant-

werpen. Vooral het jeugdwerk trok zijn volle aandacht. Half juli keerde hij weer naar Thy-le-Château en werd daar econoom.

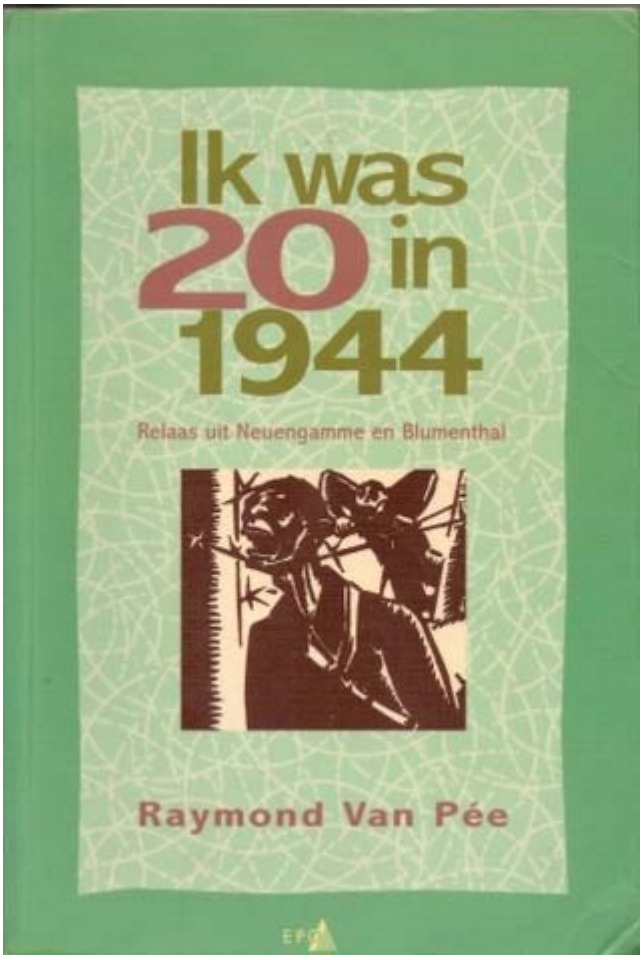

De oorlogservaringen van Pater Broos

Raymond Van Pée schreef een boek 'Ik was 20 in 1944', Relaas uit Neuengamme en Blumenthal. Het boek beschrijft tevens de oorlogervaringen in 1944 van Pater Johannes Broos. Hieronder volgen enige passages uit het boek.

Ondergedoken in het klooster te Thy-le-Château

"Mijn broer Robert was hier na zes maanden al goed ingeburgerd. We konden ons heel verdienstelijk maken en werkten zowel in de keuken als in de schrijnwerkerij, de boerderij, het veld en de tuin. Door het vele afwisselende werk vlogen de dagen voorbij.

's Avonds brachten we de tijd door in de lees- of speelzaal, waar we kaart speelden of schaakten met de seminaristen. Pater Econoom Stevens, een graaf van Stavelot, was een echte schaakmaniak en hij speelde soms 6 partijen tegelijk tegen de beste seminaristen. Niemand kon deze pater kloppen. Mijn broer en ikzelf speelden redelijk goed schaak, maar hier leerden we de finesses van het spel. Na ongeveer twee maanden daagden we de pater uit, de seminaristen supporterden natuurlijk voor ons en na een urenlange partij slaagden we erin onze pater schaakmat te zetten tot groot jolijt van het publiek. Onze pater droop af en hij heeft ons nooit om revanche gevraagd.

Het altaar met de twee holle poten die als schuilpaats dienst deden

Na deze rustige periode kwam de eerste inval van de Duitsers. Op een dag toen de H. Mis ten einde liep, werd plotseling de deur van de kapel opengegooid en een pater riep: "De Duitsers zijn daar! Pascontrole!" Mijn broer trok mij achter het altaar. Dit was door hem gemaakt. Het rustte op twee holle zuilen en aan de achterzijde kon men het paneel met een veer openen. In elk van deze twee altaarvoeten kon zich dus één man verschuilen. Wij maakten gebruik van de paniek in de kapel om te verdwijnen. Het

was geen comfortabele schuilplaats want men kon er slechts in gebukte houding zitten. Door een klein gaatje kon ik de SS'ers in de deur zien staan en de seminaristen één voor één ondervragen en buitenlaten. Wie zijn paspoort niet bij zich had werd door een soldaat begeleid naar zijn kamer om het te halen. Twee SS'ers doorzochten de kapel en de sacristie maar keerden onverrichterzake terug. Toen de soldaten eindelijk vertrokken waren, kwam broeder Jacques de Jésus ons een seintje geven dat alles veilig was. De Duitsers waren eigenlijk op zoek naar een Luxemburgse seminarist, die geweigerd had in het Duitse leger ingelijfd te worden. De paters beweerden van niets te weten.

Een tweetal weken later volgde een tweede razzia. Het was ongeveer 17 uur en wij waren na ons werk in de kelders van het kasteel aan het douchen. Mijn broer Robert kwam uit zijn douchecel en zag door een klein raampje dat uitgaf op de tuin twee laarzen staan. Hij fluisterde: "Raymond, er staat een Duitse soldaat voor het raam!" We kleedden ons vlug aan en slopen heel voorzichtig de trap op naar de inkomhal.

Door een kier van de kelderdeur zagen we pater Broos staan. We gaven een seintje. De pater kwam langzaam naar ons toe en fluisterde: "Er zijn vijf soldaten boven, alles is omsingeld, tracht de schuur te bereiken, ik zal in de deur gaan staan. Kruip achter het muurtje en probeer zo over te steken naar de poort van de hoeve."
Pater Broos leunde tegen de voordeur en wij slopen weg achter het muurtje, dat ongeveer 50 cm hoog was. We geraakten ongezien op handen en voeten kruipend tot aan de poort van de hoeve. We duwden de poort langzaam open en glipten ertussendoor naar het binnenplein. Nu moesten we nog op de hooizolder geraken. Onze zenuwen waren tot het uiterste gespannen.

Mijn broer fluisterde dat ik eerst moest en ik begon aan mijn eerste trede en sloop langzaam naar boven. Ik kon nu door een spleet kijken en zag twee mannen staan met de rug naar de poort, machinegeweer los over de schouder, rokend. Ze spraken Frans. Twee Waalse knechten van de Duitsers! Het is later gebleken dat de fascisten zonder de hulp van Vlamingen en Walen die met hen meededen heel wat minder hadden kunnen uitrichten.

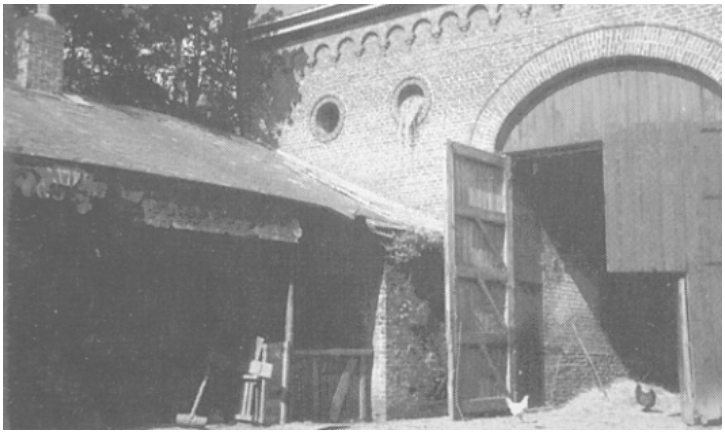

De schuur met de hooizolder waar Robert en Raymond zich tijdens de tweede inval verstopten

Het kwam er nu op aan kalm te blijven want bij het minste gerucht zouden deze mannen zich omdraaien en mij daar in die opening zien. Ik probeerde mijn voeten zo langzaam mogelijk te verplaatsen en raakte sport voor sport hoger. Boven spreidde ik mijn handen open op het hooi en drukte dat heel traag naar beneden om alle gerucht te vermijden. Mijn broer was ondertussen al halverwege.
Minuten duurden precies uren. Ik verplaatste me langzaam op het hooi en probeerde de muur te bereiken. Eindelijk was mijn broer ook boven. Tegen de muur lieten we ons naar beneden glijden tussen hooi en muur. We waren eindelijk veilig.

Het werd al donker toen broeder Jacques de Jésus ons kwam roepen. We hoorden dat de Duitsers Jean-Pierre, een postulantbroeder, zoon van een wijnhandelaar uit het Luikse, hadden opgepakt en meegenomen. Of dat ook een werkweigeraar was, ondergedoken als broeder, weet ik niet, er werd geen uitleg gegeven. Jean-Pierre was een grote, zware, vriendelijke jongen in witte broederkleren. Onze leiders van het verzet deden al het mogelijke om Jean-Pierre terug vrij te krijgen. En eindelijk, na een vijftiental dagen, bracht dokter Dardenne hem achter op zijn motorfiets, terug naar het klooster. Hij kreeg natuurlijk een warm onthaal, maar Jean-Pierre was dezelfde niet meer. Hij was zeker tien kilo vermagerd. En over wat hij had meegemaakt wou hij niets kwijt. Hadden de Duitsers hem verboden daarover te spreken of had hij zwijgplicht gekregen van de leiding? Wij brachten begrip op voor zijn situatie en vermeden angstvallig met hem te spreken over die donkere periode.

Maandag, 31 juli 1944

Deze maandag 31 juli was voor ons een dag als een andere. We waren 's morgens om halfzeven opgestaan en hadden verscheidene paters geholpen met mis dienen. Enkele paters gingen de H. Mis in een omliggende parochie celebreren. Mijnheer Pirenne, de eigenaar van de metaalfabriek van Thy-le-Château en grote weldoener van de Witte Paters, kwam dagelijks de mis volgen in het klooster.

Het was ongeveer halfelf toen mijn broer en ik de melk naar de keuken brachten om gekarnd te worden. Dat was een zwaar karwei, want men moest het tuimelvat ronddraaien om zo boter te krijgen. Het duurde ongeveer een uur voor al de melk gekarnd was. We hadden deze klus juist geklaard toen plotseling Marcel Belgeonne, die ook in de keuken werkte, riep: "Les boches sont là!". En werkelijk, door het kleine keukenvenster zagen we een drietal Duitse officieren naar de hoofdingang van het kasteel stappen. "Verdomme! Weg wezen, naar de grote schuur om ons te verstoppen!"

We probeerden te ontsnappen door de bijkeuken en de kolenkelder, waar zich een klein venster bevond dat op de achterkoer uitgaf. We kropen erdoor en liepen in de richting van de schuur, maar we kwamen niet ver. "Halt!" Een Duitse soldaat kwam met een machinegeweer op ons af. Hij beval ons achteruit te gaan tot tegen de muur, handen omhoog met ons gezicht naar de muur gekeerd. "Hoger die handen!" riep hij en sloeg met de kolf van zijn machinegeweer tegen onze elle bogen. Marcel kwam naast ons staan, hij was ook niet verder geraakt. Er stonden nu een drietal soldaten achter ons. Ze rookten en babbelden. De overige soldaten met de officieren doorzochten het kasteel en de gebouwen. Toen werden we naar de rookzaal van het kasteel gebracht. In de hal kwamen we de gevangengenomen paters tegen.

In de rookzaal waren de meeste broeders en paters en ook Roger Recklinge, de Luxemburgse seminarist. Deze laatste stond dicht bij de grote landkaart van Europa waarop met vlaggetjes de frontlinies aangegeven waren. Een briefje met de laatste berichten uit Engeland lag nog op een tafeltje. Deze landkaart met de beide fronten, zowel het Russische als het Geallieerde, netjes en precies aangeduid, was een doorn in het oog van de Duitse officieren. Ik zag het briefje liggen en deed teken aan Roger het weg te nemen. Op dit ogenblik werden er twee paters binnengebracht en van deze gelegenheid maakte hij gebruik om het papiertje te pakken. Mijn broer ging voor hem staan en Roger

vouwde het papier zo klein mogelijk op en liet het in de gleuf van de rolluikkast verdwijnen. Aan de landkaart en de vlaggetjes konden we natuurlijk niets meer doen. De radio, die nog op Londen stond, had Roger al eerder op een andere post overgeschakeld.
De twee laatste paters die men had binnengebracht waren onze overste, pater Reynaert en pater Dardenne, de broer van dokter Dardenne. Pater Defour, vergezeld van een bezoeker priester Bertrand de Gourdinne, werd opgeleid en ook de kleine Jules, broer van Marcel die met zijn vriend René Bayens zijn broer was komen bezoeken. Pater Diez, die in het dorp de mis had opgedragen, had de omsingeling van het klooster gezien en bleef wijselijk weg. De andere dokter van Thy-le-Château, Dokter Fanuel die mee in het verzet zat, trachtte ons te verwittigen maar liep in de opgezette val. De Duitse officieren hielden hem aan en toen ze vroegen wat hij kwam doen, zei hij: "Er is een patiënt stervende in Berzée en ik kom een pater halen om de laatste sacramenten toe te dienen." Men had ondertussen de identiteitskaarten gevraagd en nagekeken, alles grondig gecontroleerd, maar niets gevonden. Wonder boven wonder, de Duitse officieren groetten ons en alle soldaten trokken zich terug.

Een beetje onwennig, niet goed wetende wat te doen, ging iedereen terug aan het werk. Het middageten werd opgediend. Het was wel een beetje aangebrand en het smaakte niet bijzonder. Marcel en ik ruimden de tafels af in de rookzaal, waar de paters en de broeders het middagmaal hadden gebruikt. Mijn broer Robert was met Jacques de Jésus terug naar het park vertrokken. De priester Bertrand de Gourdinne en de werkman René Bayens waren voor het eten vertrokken, richting Berzée. Pater Defour was naar zijn kamer gegaan en onze seminarist, Roger Recklinge, de Luxemburgse deserteur, was niet komen eten, maar had nadat de Duitsers ons hadden laten gaan, een schuilplaats gezocht in de ommuurde groentetuin.

De paters en broeders waren nog volop aan het kletsen over wat zich 's morgens had afgespeeld, toen de bel weer ging. Pater Fobbe ging opendoen en ik kwam juist terug uit de keuken in de hal. Drie Duitse Feldgendarmen sprongen in de gang. Eén kwam er vliegensvlug naar mij en riep: "Tegen de muur en handen omhoog". De twee anderen volgden pater Fobbe. Op dat ogenblik kwamen de paters en broeders uit de eet- en rookzaal en gingen zoals gewoonlijk zingend en biddend naar de gaanderij. De Duitsers lieten iedereen voorbijgaan en namen alleen een postulant, broeder Jean Jorissen, eruit omdat hij nog in burgerkleren was. Hij moest naast mij plaatsnemen. Pater Defalque kwam terug in de hal. Een Duitse officier maande hem aan iedereen te verzamelen die zich nog in het klooster bevond.

Iedereen werd terug samengebracht. De broeders Jacques, Jean-Pierre, Ignace, Jean Jorissen, Albert Marchal, kok, Marcel en kleine Jules, pater overste Reynaert, Broos, Dardenne en Fobbe. Mijn broer kwam samen binnen met broeder Jacques. Ik fluisterde: "Je kon toch vluchten en je verschuilen?" Zijn antwoord was: "Ik kon mijn kleine broer toch niet alleen laten". Van broederliefde gesproken! Toch was ik toen razend kwaad: dát hoefde toch niet! Seminarist Giaux en broeder Charles-Xavier werden ook nog bij ons gebracht. Na controle van de identiteitskaarten arriveerde er een vrachtwagen en moesten we de hal door, richting hoofdingang. In de hal kon Pater Fobbe gebruik maken van de verwarring om in een rommelhok weg te springen. Pater Defour had zich ergens op zijn

kamer verstopt en wist ook te ontsnappen. Pater Diez en pater 't Serstevens, onze econoom en leider, waren op dat ogenblik niet in het seminarie.
Pater Pregardien, die les gaf in het seminarie, was ook aalmoezenier van het maquis. Op het ogenblik van de razzia bevond hij zich gelukkig bij zijn mannen in het bos. Maar na de bevrijding bij het Ardennenoffensief van de Duitsers werd hij toch opgepakt in Stavelot en door de SS ter plaatse neergeschoten op 22 december 1944. Hij was dertig jaar oud.

Aangehouden

Met ons vijftienen moesten we plaatsnemen op de vrachtwagen. Het moet ongeveer 17 uur geweest zijn. Voor we wegreden kwam kleine Jules ons nog vlug brood en toespijs brengen. De Duitsers lieten begaan. Zo verlieten we het seminarie. Ik vroeg me af of we dit fijne toevluchtsoord nog levend zouden terugzien.

Op het marktplein aan de kerk van Thy-le-Château hielden we halt. Daar werd de heer Pirenne, die ook in het klooster aangehouden werd, vrijgelaten. Na een halfuurtje zetten de Duitsers alle voertuigen in colonne en reden we richting Thuin. Daar aangekomen werden we aan het college afgezet en op de koer samengebracht. Er werden nog andere gevangenen binnengebracht, maar die werden van ons gescheiden gehouden. Al gebarende kwamen we te weten dat nog andere gemeenten omsingeld waren en dat de Duitsers alles hadden doorzocht.

Het werd donker. Het was al 23 uur toen de Duitsers ons terug in de vrachtwagens laadden. Onder zware bewaking reden we dwars door Charleroi en belandden een halfuur later in de gevangenis. Daar werden we voor de poort afgezet en binnengeleid. We kwamen in een heel lange gang en moesten plaatsnemen op één rij in het midden. Voor en achter ons waren celdeuren en er werd naar ons geroepen, men vroeg sigaretten en lucifers. Men riep ons de laatste nieuwtjes toe. Wij durfden niet bewegen, want de SS'ers stonden voor ons met het geweer in de aanslag. Er werd geroepen: "Moed houden, jongens, ze krijgen er ons niet onder!" De soldaten beukten met de geweerkolven op de celdeuren, maar het hielp niet veel. Daar het al laat was werden de nieuwe gevangenen voorlopig maar over de cellen verdeeld.

Om 7 uur 's morgens werd de celdeur geopend en er werd gebruld: "Die drie mannen van Thy-le-Château, buiten komen!" We verlieten onze vrienden van één nacht, wensten hen nog goede moed en stapten achter onze bewaker de gang in. Daar stonden al een dertigtal andere gevangenen. Men zette ons in rijen van vijf man en zo werden we naar de uitgang van de gevangenis van Charleroi gebracht. De zware eiken poort zwaaide open. We moesten onze ogen dichtknijpen voor het felle zonlicht. Onder zware bewaking van SS'ers en soldaten verlieten we de somber uitziende gebouwen. We stapten door de straten van Charleroi, aangestaard door zwijgzame burgers, naar de kazerne van Trazegnies, die als gevangenis was ingericht. Poorten werden geopend, bevelen weerklonken en we bevonden ons in een brede

gang. We liepen een trap op en werden naar een grote zaal gebracht. Er stonden een veertigtal bedden, telkens twee boven elkaar en tafels en stoelen. Daar zagen we Marcel Belgeonne, Albert Marechal, onze kok en enkele broeders van de Witte Paters.

Op transport

Op 31 augustus 1944 werd de gevangenis van Charleroi ontruimd. We lagen nog maar pas in ons bed of de buizen seinden: we vertrekken naar Duitsland! Paniek. Het moest er van komen, want de beschieting werd heviger. We kleedden ons terug aan en pakten onze koffers. Tumult, geschreeuw en gevloek klonk door de gangen. Misschien vergeten ze ons, hoopten we nog. Maar alle cellen werden geopend, namen werden afgeroepen. Zouden er dan toch gevangenen mogen blijven? We zouden het vlug weten! Ook ons slot knarste open en het bevel klonk: "Alles mitkommen! Abtransport!" Het was zover. We namen ons koffertje in de hand en daar stonden we met tientallen gevangenen in de lange gang. Trap af en naar de uitgang. Onze bewakers waren nu SS'ers. Onze cipiers stonden er maar stil bij en keken ons vol medelijden aan. Vermoedden ze iets van wat ons te wachten stond?

De hal was fel verlicht en we werden één voor één afgetast. Messen en scherpe voorwerpen werden afgenomen, valiezen dooreen gehaald, enfin grote inspectie. Toen het afgelopen was werden we onder het felle licht van de schijnwerpers op de koer gejaagd waar enkele tientallen voertuigen stonden te wachten. Overal waren er honden en SS'ers. We werden geteld en moesten met 25 man plaatsnemen op een vrachtwagen. Zo reden we door Charleroi, richting goederenstation. Daar aangekomen werden we met 60 man opgesloten in veewagens. Vooraleer de schuifdeuren vergrendeld werden, kregen we ieder een voedselpakket van het Rode Kruis.

Het was ongeveer middernacht toen onze trein zich langzaam in beweging zette. Ze waren van plan over Luik te rijden, maar spoorwegmannen van de weerstand dachten daar anders over. Ze hadden gezworen ons vertrek te saboteren. De wissels werden onklaar gemaakt en we moesten rechtsomkeer maken. De Engelse bevrijders naderden. Dan reden we naar Brussel, daar werden nog wagens aangekoppeld met gevangenen uit St.-Gilles, Namen en Luik. Na enig oponthoud ging het dan richting Antwerpen-Oost. Ter hoogte van het station van Hove gooiden mijn broer en ik nog een laatste briefje met een afscheidsgroet voor onze familie uit de trein. Het werd 's morgens bij ons thuis bezorgd door de stationoverste, die het hele spoor had afgelopen en alle briefjes van de gevangenen had verzameld en thuis gebracht. Wat een fijne man! Dit laatste briefje heb ik nog altijd.

Tegen de avond van 1 september 1944 vertrokken we uit Antwerpen. 's Morgens reden we door Nederland, richting Roosendaal en verder naar Breda en Arnhem. Als we door de kieren van de deur keken, konden we in een bocht de hele trein zien.
Dronken SS'ers lalden en brulden luid naar elkaar door de open vensters naar soldaten die op de buitentrede hadden plaatsgenomen met hun machinepistool in de hand. Soms schoten ze hun geweren luid lachend leeg. Deden die kerels dat voor de grap of om indruk op ons te maken?

Volgens gegevens van de vriendenkring – nu in ons bezit – zaten op deze trein 1.360 Belgen, ingeschreven in Neuengamme onder nr. 44361 tot 45720. Een tweehonderdtal zouden overleven. De stemming onder de gevangenen was zeer bedrukt. Wat stond er ons

nog allemaal te wachten? Waar zouden we terechtkomen? De grote onzekerheid knaagde aan iedereen. We bespraken onze toestand en we waren ervan overtuigd dat die rotoorlog geen twee maanden meer kon duren; zo lang zouden we het wel uithouden.
De treinreis duurde drie nachten en drie dagen. We kregen geen drinken. 's Morgens likten we de dauwdruppels van de ijzeren deur om onze dorst een beetje te lessen. Overdag was het snikheet en 's nachts ijzig koud. De reis duurde eindeloos lang. De laatste dag reden we noordwaarts tot Deventer; we bereikten de Duitse grens aan de post Bernheim.

Hier werden oudere Duitse soldaten – vijftigers – aan ons konvooi toegevoegd; een tiental SS'ers bleven achter. Na een klein oponthoud zette de trein zich terug in beweging en zagen we de opschriften "Rheines" en verder "Osnabrück". In de late namiddag riep er iemand: "We rijden richting Hamburg, zeker weten!" "Daar, de haven!" Door de spleten en kogelgaten zagen we rijen huizen die gedeeltelijk vernield waren door bombardementen van de geallieerde luchtmacht. Plotseling loeiden de sirenen: luchtalarm. De trein stopte. De soldaten liepen al roepend en scheldend naast het spoor om dekking te zoeken. Grote lichtbundels doorzochten de donkere lucht. Het luchtafweergeschut trad in actie. De trein trilde in al zijn voegen en we hoorden schurend metaal op het dak van onze wagon vallen. Nu door onze vrienden hier gedood worden, dat zou het toppunt geweest zijn! We kropen dichter bij elkaar. Het was zaterdag 2 september 1944, rond halftwaalf 's avonds toen de rust eindelijk weerkeerde en het zwaar motorengeronk van de vliegtuigen zich in de verte verwijderde.

In het concentratiekamp Neuengamme

Op 3 september 1944 kwamen we aan te Neuengamme rond 2 uur 's morgens. Onze trein stopte bruusk, de grendels werden verschoven en de deuren geopend. Felle lichtbundels verlichtten de trein en het terrein er rond. Ik zag verschillende treinsporen naast elkaar liggen. We trachtten onze verstijfde ledematen wat uit te strekken, maar daar kregen we de tijd niet voor. Met matrakslagen werden we uit de wagon gejaagd. "Per vijf!" klonk het en afgerichte honden draafden langs ons heen en beten links en rechts in onze kuiten. Ik schopte ernaar maar kreeg een geweerkolf van een soldaat in de rug. "Weiter, weiter!" brulde hij.

We marcheerden door een brede poort. "Mützen ab!" werd er geroepen. Dat was voor de mannen die een hoed of pet droegen. In rangen van vijf gingen we verder naar een groot stenen gebouw en daar werden we in de kelders opgesloten voor de rest van de nacht.

Kamp Neuengamme

Iedereen zocht naar bekenden, uit de gevangenis of uit het verzet. Mijn broer maakte kennis met een aantal mensen die uit de gevangenis van Antwerpen waren gekomen met dezelfde trein. Een eindje van mij vandaan zie ik vier of vijf grote witte gestalten. Breed gebaarde mannen. Paters! Ze praten met enkele jonge mannen. De broers van Pée? Ik weet niet waarom, maar de

aanwezigheid van die witte mannen geeft me een geruststellend gevoel. Zo'n mannen, priesters, zal men toch niets misdoen, dat kan ik me toch moeilijk voorstellen.
Die paters, het zijn de Witte Paters van Thy-le-Château. Ze staan me nog glashelder voor de geest, die witte gestalten, in die kelder met die massa gevangenen. Samen met die paters, op hun domein van Thy-le-Château, werden de broers Van Pée aangehouden. Mijn dom veilig gevoel ligt vlug aan scherven. 's Anderendaags worden we allemaal naar buiten gejaagd en kaalgeschoren. Nergens mag een haartje overblijven. Onze kleren worden afgevoerd. Dan worden ons ouwe spullen toegeworpen en worden we achter een omheining van prikkeldraad gedreven. De indrukwekkende Witte Paters zijn onherkenbaar geworden, voddenbalen tussen voddenbalen.

Wij, jonge mannen, staan hier te gekken, achter dit prikkeldraad. Hier staan we nu, in quarantaine. We bekijken elkaar en lachen met elkaars kaalgeschoren schedels en met ons povere plunje. We staan hier nu wel van deze morgen vier uur, zonder te mogen zitten, maar we voelen ons gerust en sterk. Rollen de geallieerde tanks niet in een zegeroes achter ons aan? Rukt het Rode Leger niet onstuitbaar op naar de grenzen van Duitsland?

De gevangenen die al langer in het kamp waren verwittigden ons dat we alles moesten opeten of uitdelen, want dat men ons straks alles zou afnemen. We geloofden dat natuurlijk niet en hielden nog wat voorraad over voor later. Toen moesten we ons uitkleden, op een houten plank plaatsnemen en werden we door de andere gevangenen met tondeuses bewerkt. Alles moest eraf: schaamharen, baard, oksels, hoofd, alles werd kaalgeschoren. Het was echt vernederend voor iedereen, maar vooral voor de geestelijken. Ook de gevangenen die ons schoren maanden ons aan om alle etenswaren hier af te geven. Maar we geloofden natuurlijk ook deze jongens niet en we gaven hen maar een klein gedeelte van wat ons nog restte van het pakje van het Rode Kruis. Iedereen at nog vlug zoveel mogelijk op. Eens buiten deze kelder hoorden we de SS'ers iedereen manen om alles in grote vaten te werpen. Toen we dit zagen, gaven we vlug onze etensvoorraad door aan de achter ons komende kameraden, naar de in de kelder werkende anciens.

Met groepen van 50 man verlieten we de kelder en kwamen op een grote koer. Daar moesten we de etenswaren die ons nog restten in de tonnen gooien en daarna voor een tafel gaan staan. Alle waardevolle voorwerpen, zoals ringen, horloges, geld, enz. moesten afgegeven worden. Deze voorwerpen werden in een bruin zakje gedaan, onze naam werd op het zakje genoteerd en ook nog eens in een groot boek. En ja, later, toen we al terug thuis waren, moesten wij, oud-gevangenen van Neuengamme, opgeven wat men ons toen had afgenomen. En wonder boven wonder, een tweetal jaren later kreeg ik inderdaad mijn bezittingen in datzelfde bruine zakje terug. Men vroeg naar ons beroep, ik antwoordde "student". Nadien kregen we een koord met een zinken plaatje met een nummer erop. Mijn nummer was 44989. Er waren dus al meer dan 44.000 verschoppelingen vóór mij geweest. (Het nummer van Pater Broos was 44640).

Na een slapeloze nacht werden we uit onze bedden geklopt door een Stubedienst die Nicolai heette, een Witrus. "Dawa dawa" riep hij. We moesten buiten aantreden, in rijen van twintig naast elkaar en vijf achter elkaar, dus in blokken van honderd man. Hoeveel uren we daar moesten blijven staan weet ik niet meer, men telde en hertelde. Het klopte nooit, ze konden blijkbaar niet tellen.

Daarna kwamen de SS-commandanten. Er werd geschreeuwd: “Richten!” We moesten een rechte lijn vormen, ondertussen liepen de bewakers links en rechts door onze rijen. We kregen forse klappen in rug of buik naargelang de bruut ons in het vizier had. Dit alles werd goedkeurend gadegeslagen door de SS-officieren. Hoe meer men ons afranselde, hoe beter. Als we dan eindelijk goed stonden, werd er geroepen: “Die Augen links!” want de SS-officieren kwamen altijd van links. Deze beweging moest door iedere gevangene gelijktijdig uitgevoerd worden. Het commando werd wel dertig keer herhaald, hoewel het volgens ons de derde maal al perfect was, maar onze kwelgeesten dachten er anders over. Was het uiteindelijk naar hun zin, dan kwam het volgende: “Mützen ab!” Weer hetzelfde scenario, weer werd het tientallen keren herhaald met de bedoeling ons volledig murw te maken. Het systeem was erop gericht de gevangenen alle gevoel voor zelfrespect te laten verliezen. We waren geen mensen meer, we waren slaven, we hadden geen naam meer, alleen een nummer.

Na dit uren durende appel kregen we een gamel gekleurd warm water. Wat daar juist in lag weet ik niet. Er dreven takjes in en men zei dat het een soort thee was. Onze bedden moesten opgemaakt worden, mooi gelijnd natuurlijk. We wasten ons en er werd een ploeg aangesteld om de vloer te vegen met een borstel uit rijsthout. Een heel moeilijk karwei, want heel de vloer lag vol kleine stukjes stro, die door de grove stof van onze strozak gevallen waren. Daarna waren we een paar uren vrij.

We drentelden naar het prikkeldraad waar we konden praten met de gevangenen die hier al langer waren. Van hen hoorden we ongelooflijke verhalen. Ze hadden het over tientallen doden per week. De gevangenen die ziek werden en in de infirmerie (Revier) geraakten, werden er soms na een tijdje met een dodelijke inspuiting geliquideerd. Men voerde deze lijken dan met platte wagens naar de verbrandingsovens. ’s Avonds rook men de brandgeur uren in het rond. Ze vertelden over de vorige winter, toen de sneeuw een halve meter hoog lag. Gedurende het appel moest er een muziekkorps spelen. Violisten, cellisten, trommelaars en blazers speelden ’s morgens in de ijskoude wind, terwijl de gevangenen onbeschut in hun dunne kleren op de open appelplaats stonden. Toen het na uren eindelijk voorbij was, lagen er driehonderd doden en stervenden in de sneeuw. De verbrandingsoven brandde toen dag en nacht en de stapels lijken kon men vanuit het kamp nog weken zien liggen.

In het midden van het kamp stonden er barakken, omringd met hoog prikkeldraad. Daar zaten de hoge pieten gevangen, ministers, dokters, kardinalen, politiekers, grote industriëlen en intellectuelen. Men sprak van vele moorden die zogezegd per ongeluk gebeurden. Er was altijd wel een reden om iemand te vermoorden. De gevangenen wisten wel beter maar konden en mochten niet spreken. Een paar weken geleden was er een bekend Frans politicus naar een hoek van het kamp gejaagd, tot aan het prikkeldraad dat onder stroom stond en daar schoot men hem in de rug. Hij had zogezegd willen vluchten. Dat werd toch opgegeven als doodsoorzaak in een Frans dagblad. Op een bepaald ogenblik kwam er iemand, we dachten een bisschop, naar ons toe en sprak ons aan. Hij vroeg waar we vandaan kwamen en of we katholiek waren. Wij antwoordden bevestigend. Hij zat al twee jaar gevangen. Hij deelde medailles van Lourdes uit en zegende ons bij het afscheid. Aan zijn spraak te horen dacht ik dat hij een Oostenrijker was.

Van waar wij zaten waren bijna alle barakken te zien. Het kamp dat zoveel leed en ontbering herbergde, was heel goed onderhouden. Rond de meeste barakken waren bloemperken, door de gevangenen zelf aangelegd. Er stonden zelfs gieters bij om de bloemen water te geven. In een wat afgezonderde barak zaten de ter dood veroordeelden. Deze droegen een gele armband waarop stond: "Tor Sperre".Deze gevangenen wisten niet wanneer ze ter dood zouden worden gebracht. Iedere dag riep de SS een paar namen af en die mensen werden dezelfde dag nog omgebracht. Van sadisme gesproken, daar waren de SS'ers meesters in.

Om zeven uur 's avonds kregen we een liter koolraapsoep, een vierde van een brood, een blokje margarine en een stukje worst. Dit was ons rantsoen voor 's anderendaags. Om negen uur 's avonds ging het licht uit en kropen we in onze luizenbak. We hadden besloten om omgekeerd in bed te liggen, ik met mijn voeten naar het hoofd van mijn broer, zo hadden we wat meer plaats. 's Morgens waren we natuurlijk zo stijf als een plank, want we hadden heel de nacht met onze rug tegen de zijplank gelegen. Terug eruit om halfzes, wassen, naar de wc, ons stukje brood opeten met de zogezegde thee en dan begon onze corvee. Bedden opdekken, gladstrijken, kamer uitkuisen, enz. Het was vlug zeven uur en tijd voor het appel. Opnieuw dezelfde pesterijen. Het duurde uren vooraleer we eindelijk de rangen mochten verlaten. Even later was er terug appel, deze keer om de arbeidscommando's samen te stellen.
Theo Timmermans zei ons: "Jongens, we weten van Gaston Vandekerkhove dat men Schlossers (ijzerbewerkers) nodig heeft, als we ons zo aangeven kunnen we samenblijven. " Ik wilde wel maar vreesde dat ik nog te jong was om deze stiel te kunnen uitvoeren. Toen wij ons moesten inschrijven, zei mijn broer: "Ik ben lasser en mijn broer wil dat ook leren". We werden aangenomen: Theo, Albert, vier jongens van Thy-le-Château en onze acht vrienden uit Boechout.

Naar Blumenthal

Het concentratiekamp Neuengamme bestond, naast het kamp in Neuengamme zelf, uit vele buitenkampen, verspreid over heel Noord-Duitsland zoals ook Blumenthal een buitenkamp was. Ik denk dat ons transport, dat toen uit Neuengamme vertrok, ongeveer zeshonderd man telde. We verlieten ons hoofdkamp op 5 september 1944; in rijen van vijf man gingen we richting spoor, dat zich aan de zijkant van ons kamp bevond. Daar aangekomen moesten we weer in beestenwagens plaatsnemen, links en rechts van de schuifdeuren. Met een vijfentwintig man aan elke kant moesten we gehurkt gaan zitten. Midden tussen de beide groepen gevangenen in de open ruimte aan de deur zaten twee soldaten, machinepistool op de arm, met de loop naar ons gericht. We hebben deze zithouding gedurende twee dagen en één nacht moeten volhouden. Alleen bij een oponthoud mochten de gevangenen die naar het toilet moesten onder bewaking van de wachten één voor één hun behoefte doen langs de spoorlijn. Ons rantsoen bestond uit een half brood, drinken kregen we niet.

Pater Broos en de broeders Jean-Pierre en Jean Jorissen waren op een ander transport geplaatst. Pater Broos is waarschijnlijk naar kamp Schandelah vervoerd.
Aanvankelijk, toen wij in Neuengamme zaten, was er een pastoor Jespers in ons midden. Deze priester droeg 's morgens de mis op. We gingen dan rond hem staan en hij zei dan

de gebeden op en het evangelie van die dag. Ieder nam dan een stukje brood, dat werd gezegend en zo gingen wij te communie. We deden dit zo onopvallend mogelijk, maar vele katholieke Vlaamse jongens sloten zich bij ons aan. Het was voor ons toch een troost een priester bij ons te hebben. De paters van Thy-le-Château volgden het voorbeeld en zij baden de dagelijkse gebeden voor de Franssprekende gelovigen. Maar zoals hiervoor al verteld, werden wij gescheiden. Pastoor Jespers en Henri Bally bleven achter in Neuengamme. Naar Blumenthal gingen dus nog vijf geestelijken mee: de paters Reynaert, Dardenne en drie broeders, Giaux, Charles-Xavier en Ignace.

Eind november 1944 werd er op een zondag bij het appel omgeroepen dat de priesters zich moesten aangeven. Ze zouden naar een ander kamp vertrekken. Natuurlijk waren wij katholieken in paniek. Onze drie geestelijken deden zoveel mogelijk hun werk, natuurlijk in het geheim. Ze lazen de mis, nu eens in deze, dan weer in een andere kamer, waar men de gevangenen kon vertrouwen. De stervenden werden 's avonds of 's nachts bezocht en kregen de laatste sacramenten, dit in samenspraak met de Franse dokter Leherpeux. Vermoed werd dat de paus een overeenkomst had gesloten met Hitler om de geestelijken te sparen en dat men ze daarom wou samenbrengen in het kamp van Dachau.

Twee geestelijken gaven zich aan: pater Dardenne en frère Giaux, die toch al een halve pater was, want hij deed ook de mis en hoorde biecht. De meesten van ons dachten dat de geestelijken zouden gered worden en het elders misschien beter zouden hebben. De twee paters gaven zich dus aan op het bureau. Alleen pater Reynaert, overste van de Witte Paters van Thy-le-Château, maakte zich niet bekend. Hij zei dat het zijn plicht was om bij zijn vrienden in nood te blijven. Mijn broer en ik kenden pater Reynaert al meer dan een jaar. Als overste leefde hij eerder teruggetrokken in de kloostergemeenschap. Maar nu straalde hij plots een grootheid uit; voor vele gevangenen werd hij een held of een heilige. Velen onder ons hadden zo'n gelegenheid om zich te redden of toch een betere behandeling te krijgen niet laten voorbijgaan. 's Anderendaags vertrokken de twee paters dus naar Dachau."

Pater Broos in kamp Schandelah

Zoals gezegd is Pater Broos is waarschijnlijk naar kamp Schandelah vervoerd. Kamp Schandelah was een buitenkamp van het concentratiekamp Neuengamme en bestond van 8 mei 1944 tot 12 april 1945. Het kamp behoorde tot een groep van zeven kampen waarvan de gevangenen gesteente moesten winnen voor de productie van synthetische benzine. In de kampen zaten ongeveer 15.000 gevangenen, van wie er 3500 tot 4000 zijn omgekomen. In kamp Schandelah stierven 200 gevangenen.

Daar begon voor hem een lange en pijnlijke lijdensweg, puisten en zweren, bedekten zijn voeten en benen, het etterde overvloedig, hij werd in het ziekenhuis verpleegd, maar nooit uitte hij een

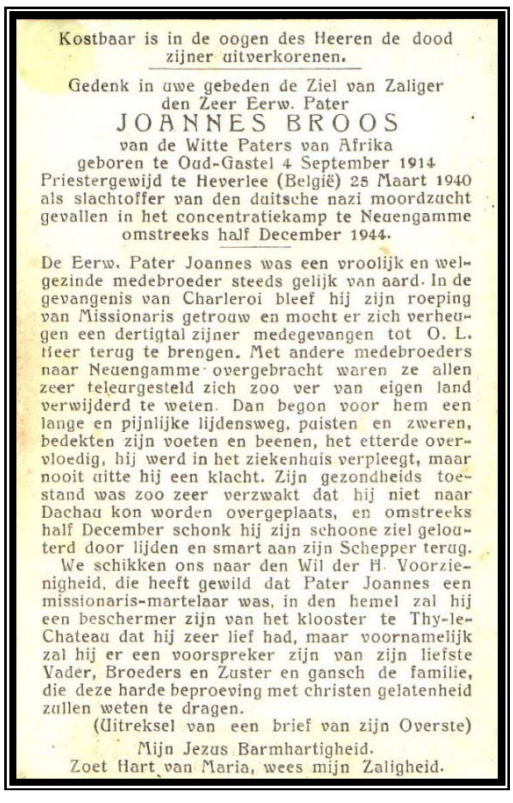

Kostbaar is in de oogen des Heeren de dood zijner uitverkorenen.

Gedenk in uwe gebeden de Ziel van Zaliger den Zeer Eerw. Pater

JOANNES BROOS

van de Witte Paters van Afrika
geboren te Oud-Gastel 4 September 1914
Priestergewijd te Heverlee (België) 25 Maart 1940
als slachtoffer van den duitsche nazi moordzucht
gevallen in het concentratiekamp te Neuengamme
omstreeks half December 1944.

De Eerw. Pater Joannes was een vroolijk en welgezinde medebroeder steeds gelijk van aard. In de gevangenis van Charleroi bleef hij zijn roeping van Missionaris getrouw en mocht er zich verheugen een dertigtal zijner medegevangen tot O. L. Heer terug te brengen. Met andere medebroeders naar Neuengamme overgebracht waren ze allen zeer teleurgesteld zich zoo ver van eigen land verwijderd te weten. Dan begon voor hem een lange en pijnlijke lijdensweg, puisten en zweren, bedekten zijn voeten en beenen, het etterde overvloedig, hij werd in het ziekenhuis verpleegt, maar nooit uitte hij een klacht. Zijn gezondheids toestand was zoo zeer verzwakt dat hij niet naar Dachau kon worden overgeplaats, en omstreeks half December schonk hij zijn schoone ziel gelouterd door lijden en smart aan zijn Schepper terug.

We schikken ons naar den Wil der H. Voorzienigheid, die heeft gewild dat Pater Joannes een missionaris-martelaar was, in den hemel zal hij een beschermer zijn van het klooster te Thy-le-Chateau dat hij zeer lief had, maar voornamelijk zal hij er een voorspreker zijn van zijn liefste Vader, Broeders en Zuster en gansch de familie, die deze harde beproeving met christen gelatenheid zullen weten te dragen.

(Uitreksel van een brief van zijn Overste)

Mijn Jezus Barmhartigheid.
Zoet Hart van Maria, wees mijn Zaligheid.

klacht. Zijn gezondheidstoestand was zo zeer ver-zwakt dat hij niet naar Dachau kon worden overgeplaatst.
Daar is volgens het slachtofferregister van de Oorlogsgravenstichting Pater J.Broos op 8 februari 1945 overleden in Kdo. Schandelah, amper 30 jaar oud. Op 2 mei 1945 werd Kamp Schandelah bevrijd door de Amerikanen.

De kamp commandant was SS-Oberscharführer Ewald Jauch, die werd opgevolgd door SS-Unterscharführer Friedrich Ebsen. Na de oorlog werden zij ter dood veroordeeld door een Engels Millitair tribunaal voor hun misdaden in het Kamp.

Zijn laatste brief was van 26 juni 1944, daarna bereikte geen correspondentie meer Gastel. In 1950 stuurde men zijn polshorloge met het kampnummer 44640 erop terug.

Monument van Monument Kamp Schandelah

Op de begraafplaats in Scheppau is een ereveld met 97 graven van omgekomen gevangenen van het kamp Schandelah. Na de oorlog zijn zij opgegraven uit massagraven. De slachtoffers die niet werden gerepatrieerd werden hier begraven.

De gedenksteen te Thy-le-Château met de namen van de 14 aangehoudenen waarvan er slechts 4 terugkeerden

Bronnen:

Laurentius Klok Oud Gastel
Bidprentje Jan Johannes Broos
Ik was 20 in 1944, Relaas uit Neuengamme en Blumenthal Raymond Van Pée, Antwerpen, EPO, 1995
Oorlogsgravenstichting
Regionaalarchief West Brabant
Brabants Nieuwsblad
Wikipedia. http://www.weltkriegsopfer.de/Krieg-Opfer-Johannes-Broos

Donald Kenyon Willis (1911-1977)
Een noodlanding in Oud Gastel

Een bijdrage van Erna Wijnants

Hoe komt een Amerikaan uit Indiana verzeild in de Gastelse klei? Dit verhaal gaat over Don Willis en we staan aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Was deze Yank een avonturier, een idealist? Hij was in ieder geval wel avontuurlijk aangelegd.

Voorspel

Donald Willis ging al vroeg varen, maar kwam weer aan de wal om de meubelmakerij van zijn ouders over te nemen. Het bedrijf liep prima; het personeel liep met hem weg. Don Willis paste niet in een keurslijf; hij voelde zich de gelijke van zijn personeel en hij vond het niet nodig lid van een vakbond te worden. Daarop wordt zijn bedrijf 'besmet' verklaard, waardoor steeds meer afnemers weigeren zijn meubels te kopen. Willis is in zijn wiek geschoten. In die stemming wordt hij in een nachtclub in Chicago geraakt door de muziek van een Finse violist. Wellicht was het de muziek uit diens vaderland, een vrij land maar nu aangevallen door de Russen.

Jagen op de vijand

Don Willis besloot naar Finland te gaan en zich aan te sluiten bij de Finse luchtmacht. Het is januari 1940. Waarom trok hij ten strijde, voordat zijn land dat deed? Hij ging 'om de kerel met die viool, die zulke verdomd mooie muziek maakte en een Fin was'.

Hij is lang niet de enige vrijwilliger; er zijn er velen die de Finnen te hulp schieten. In maart 1940 komt er een wapenstilstand tussen Rusland en Finland. Willis ontsnapt naar Noorwegen, dat door de Duitsers bedreigd wordt. Ook hier biedt hij zijn diensten aan. Als op 4 mei 1940 een kleine bombardementsgroep van vijf Noorse Heinkel watervliegtuigen tot het eind strijdt tegen de vijandelijke overmacht, is Willis erbij. Noorwegen capituleert. Samen met een aantal Noorse militairen arriveert Don Willis in juli in Canada, waar hij zijn pilotenopleiding voortzet.

In 1942 vinden we Willis terug in Engeland waar hij voor de RAF vliegt. Tijdens één van zijn vluchten, in een Spitfire, barst zijn trommelvlies wat hem in het ziekenhuis doet belanden. Hier ontmoet hij zijn latere vrouw, de verpleegster Patricia Giles.

Vanaf eind september 1942 – na de Japanse aanval op Pearl Harbour – gaan de 'Yanks' vliegen voor de eigen USAAF, de achtste luchtmacht van het Amerikaanse leger. Don Willis is eindelijk echt 'in dienst'. Vaak patrouilleren de Spitfires langs de kust van Frankrijk, België en Nederland. Gevaarlijke missies, waarbij zowel aan geallieerde als aan Duitse zijde vaak mensenlevens te betreuren zijn. In februari 1943 wordt Willis samen met elf andere piloten onderscheiden voor zijn moed en vakmanschap.

Nieuwe strategie

10 april 1944 is een bijzondere dag voor de vliegers van het Amerikaanse 55th Fighter Squadron. Met Lightning jachtbommenwerpers zal een nieuw soort precisiebom-

bardement uitgevoerd worden. Codenaam: Droop Snoot. De toestellen moeten zo dicht mogelijk naast elkaar vliegen voor het gewenste effect.
Een aantal Lightnings vervoeren geen bommen, maar escorteren hun collega's om ze tegen Duitse aanvallen te beschermen.
Het geduld van de piloten wordt op de proef gesteld: tot tweemaal toe mislukken de aanvallen in de ochtend; de doelen (langs de kust) gaan schuil onder een dik wolkendek.

Lockheed P38 Lightning

Dan komt 's middags het derde startbevel: een vliegveld diep in Duitsland is nu doelwit. Tot verbazing van de vliegers zal een onbekende – al wat oudere – majoor meevliegen: Donald Willis. Hij wil met eigen ogen zien wat het praktisch resultaat zal zijn van 'Droop Snoot'. Het gebeurt maar zelden dat stafofficieren de uitwerking van hun plannen bekijken door persoonlijk aan een aanval deel te nemen…
De missie is succesvol en alle vliegtuigen kunnen ongeschonden huiswaarts keren, op één na: dat van Don Willis. Hij is geraakt in de bakboordmotor en even later valt er nog een motor uit. Willis laat over de boordradio aan de anderen weten Engeland niet te zullen halen. "Tell my wife I'm OK" is het laatste wat ze van hem horen.

Noodlanding in Oud Gastel

Willis vliegt op dat moment boven de Zeeuwse eilanden. Geen geschikte plek voor een noodlanding, omdat het van daaruit vrijwel onmogelijk is om te ontsnappen. Steeds lager vliegend nadert de jachtbommenwerper de westkant van Brabant.

Op deze tweede paasdag wordt er juist een jubileumwedstrijd gespeeld op het sportterrein van Oud Gastel. De thuisclub speelt tegen Rood-Wit uit Sint Willibrord. Spelers en toeschouwers zien het toestel laag over het dorp vliegen, waarna het in noordelijke richting verdwijnt richting Rolleweg. Twee fietsers, de heer Waalwijk (directeur van het GEB) en zijn vrouw, krijgen de schrik van hun leven als zij daar het sputterende toestel recht op hen af zien komen. Ze wachten het niet af maar duiken in de sloot naast de weg.

Het vliegtuig van Don Willis na de noodlanding in de Rolleweg

Na de noodlanding kruipt Don Willis direct uit het fors beschadigde toestel en rent op het echtpaar Waalwijk af: 'waar kan hij zich verstoppen, hij wil de weg weten naar België' (Mevrouw Waalwijk spreekt gelukkig goed Engels) en daarna rent hij terug naar het vliegtuig om zich van zijn vliegenierskleding te ontdoen. Meteen daarna springt hij ach-

terop de fiets bij de heer Waalwijk ("Let's go!") en laat zich naar een oude tramwagon daar vlakbij brengen, waarin de koeien normaal worden vastgezet als de boer op het land komt om ze te melken.

Foto van Donald Willis, geschonken door zijn vrouw Pat bij haar bezoek aan de familie Kuppens. In de linkerhoek van de foto bedankt zij mevrouw Kuppens voor de hulp aan haar man

Niet lang daarna verdringt zich een grote menigte rond het verongelukte vliegtuig. Geen spoor van de piloot… Die verlaat ongezien de tramwagen, maakt dankbaar gebruik van één van de neergegooide fietsen en van een andere jas, en sluit zich aan bij een groepje fietsers dat de dijk over fietst. Inmiddels zijn ook de Duitsers gearriveerd, die druk bezig zijn met het wegsturen van alle mensen bij het vliegtuig.

In Amerikaanse oorlogsarchieven bevindt zich het 'Escape and Evasion Report' van majoor Donald Willis. Daar wordt in beschreven hoe Willis met zijn vliegtuig midden in het voetbalveld landde te midden van 500 spelers en toeschouwers. In de verwarring die dat (uiteraard) gaf wist hij te ontkomen. Tijdens zijn vlucht – in burgerkleding – werd hij door een Duitse soldaat voor een Nederlands burger aangezien.

Ontsnapt naar België

Gastelaar Jan Kuppens, klompenmaker van beroep, heeft een goede naam in het dorp. Naar verluid zouden hij en zijn zoons in het verzet zitten, maar daar praat men verder niet over. Niet zo gek dus, dat de heer Waalwijk hem gewaarschuwd heeft… En nu fietst Jan Kuppens speurend rond, vindt de onbekende vlieger op de Veerkensweg, verstopt in wat bosschages. Voorlopig is Willis op z'n hoede en Jan Kuppens kijkt recht in diens pistool. Hij weet de Amerikaan te overtuigen van zijn goede bedoelingen en dat hij zich even gedeisd moet houden. Als Kuppens zijn plan klaar heeft, komt hij hem ophalen.

En zo zien we wat later op de middag Kuppens en zijn zonen Sjef en Marinus en Don Willis onopvallend door het dorp lopen, voorbij de burgemeesterswoning waar een Duitse wachtpost bij een Wehrmachtauto staat, waar zijn superieur net instapt… Het illegale gezelschap komt behouden aan in de klompenmakerij. De warme ontvangst door vrouw Kuppens (met koffie en boterhammen, die hij door de spanning bijna niet door zijn keel kan krijgen) kan niet verhinderen dat Don Willis zo snel mogelijk weg wil. Ook Jan Kuppens weet dat het bij hem niet echt veilig is: zijn naam heeft bij Duitsers en NSB'ers een slechte klank. Bovendien kamt de bezetter met honden het dorp en de omliggende velden uit.

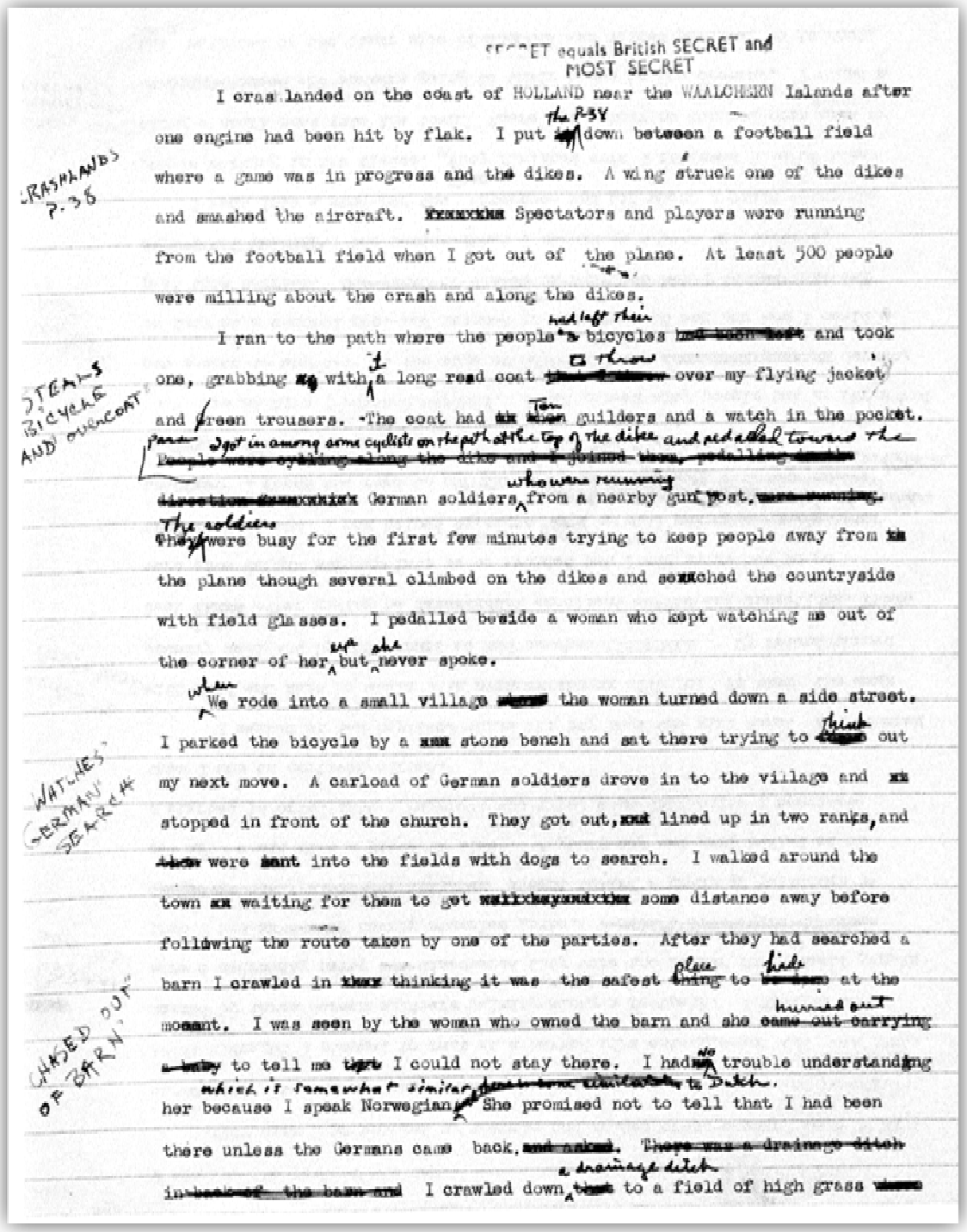

SECRET equals British SECRET and
MOST SECRET

I crash landed on the coast of HOLLAND near the WAALCHEREN Islands after one engine had been hit by flak. I put the P-38 down between a football field where a game was in progress and the dikes. A wing struck one of the dikes and smashed the aircraft. Spectators and players were running from the football field when I got out of the plane. At least 500 people were milling about the crash and along the dikes.

I ran to the path where the people had left their bicycles and took one, grabbing it with a long read coat over my flying jacket and green trousers. The coat had Tom guilders and a watch in the pocket. I got in among some cyclists on the path at the top of the dike and pedalled toward the German soldiers who were running from a nearby gun post. The soldiers were busy for the first few minutes trying to keep people away from the plane though several climbed on the dikes and searched the countryside with field glasses. I pedalled beside a woman who kept watching me out of the corner of her eye but she never spoke.

When We rode into a small village the woman turned down a side street. I parked the bicycle by a stone bench and sat there trying to think out my next move. A carload of German soldiers drove in to the village and stopped in front of the church. They got out, lined up in two ranks, and were sent into the fields with dogs to search. I walked around the town waiting for them to get some distance away before following the route taken by one of the parties. After they had searched a barn I crawled in thinking it was the safest place to hide at the moment. I was seen by the woman who owned the barn and she hurried out to tell me I could not stay there. I had no trouble understanding her because I speak Norwegian which is somewhat similar to Dutch. She promised not to tell that I had been there unless the Germans came back. There was a drainage ditch in a drainage ditch I crawled down to a field of high grass

Verslag gemaakt door Don Willis van zijn ontsnapping na de noodlanding in Oud Gastel. Dit verslag maakt deel uit van de "Escape and evasion files" en bevindt zich in de National Archives; het beslaat ongeveer 20 pagina's

Als het donker is vertrekt Willis, met brood en wat geld op zak, gekregen van vrouw Kuppens. Jan en Sjef Kuppens brengen hem via de Karnemelkstraat en andere sluippaden, die ze als hun broekzak kennen, richting Oudenbosch. Verder moet Willis het alleen doen: met een getekend kaartje op zak langs Roosendaal en Nispen naar het Belgische Essen.

Op weg naar de Pyreneeën

Via Antwerpen loopt hij naar Brussel, waar het lot hem goedgezind is. Hij loopt een lid van de Comètegroep tegen het lijf, een groepering die gestrande geallieerde piloten helpt te ontsnappen. Vanaf nu hoeft Willis het niet meer alleen te doen, al blijft het gevaar op

ontdekking levensgroot. De moedige mannen en vrouwen die hem naar Spanje helpen ontsnappen, weten dat ze hun leven riskeren.

Don Willis strandde op 10 april 1944 in Oud Gastel. Op 6 juni komt hij met een aantal andere ontsnapte piloten aan in Spanje, na veel ontberingen. Vooral het laatste stuk door de Pyreneeën, soms door ijskoud kniediep water waarbij ze alleen 's nachts verder konden trekken, was loodzwaar. Eind juni is Willis terug in Londen, waar hij eindelijk zijn verloofde Patricia kan geruststellen: "Hi, Pat, it's me; I thougt you 'd like to know that I'm home".

In het Amerikaanse rapport worden ludieke details vermeld. Zo zou hij in een Antwerps café een Bockbiertje gedronken hebben. Als hij over een brug moet, die door de Duitsers gecontroleerd wordt, doet hij alsof hij bij de arbeiders hoort, die daar aan het werk zijn. Als de ijscoman arriveert en alle arbeiders zich bij zijn kar verdringen, weet Willis ook weer in het gedrang te ontsnappen.
Willis kan mooie verhalen opdissen. Terug in Engeland vertelt hij over die Amerikaanse parachutist die in de achtertuin van een Belgisch huis landde, terwijl net aan de voorkant van het huis een Duitse motorrijder stopte. De Duitser rent om het huis heen, klimt over de muur van de tuin….. te laat, want inmiddels is de Amerikaan door de voordeur naar buiten gerend, op de Duitse motor gesprongen en luid toeterend in de straat verdwenen, aangevuurd door de Belgische bewoners.

Na de oorlog

Na de bevrijding hebben Don en Pat Willis nog lang in Europa gewoond. Don was in diverse landen betrokken bij de militaire luchtvaart. Daarna ook in de Verenigde Staten (experimenten met straaljagers). Maar het is nog steeds geen 'man van het boekje'. Vlak voordat hij met pensioen zou gaan, stapte hij uit de luchtvaart en keerde terug naar een oude liefde van vóór de oorlog: de zee. Hij wordt hofmeester op een oceaanstomer. Dan haalt het lot hem in: tijdens één van zijn reizen openbaren zich de eerste symptomen van een ongeneeslijke ziekte. In april 1977 overlijdt hij, gewoon, in z'n eigen bed.

Patricia Willis 'at the crash site'

Weduwe Patricia Willis komt naar Oud Gastel

Zijn weduwe Patricia komt in maart 1982 naar Nederland en staat daar, in Oud Gastel, op de plek waar ooit Don een noodlanding maakte. Zij volgt zijn spoor van weleer en staat op een gegeven moment oog in oog met de oude mevrouw Kuppens aan de Meirstraat. Het is een emotioneel moment.

Jan Kuppens is inmiddels overleden; hij kreeg voor zijn heldhaftig gedrag het Eisenhower-certificaat. Vrouw Kuppens zegt eenvoudig: "Nee, dat was geen verzet, verzet was veel te

gevaarlijk. Maar mijn man zei dat die jongen geholpen moest worden en dan moet je dat ook doen".

In het Amerikaanse "Escape and evasion files" bevinden zich verslagen uit eerste hand van de ontsnappingen van militair personeel van achter de vijandelijke linies. Tijdens de Tweede Wereldoorlog stortten duizenden Amerikaanse militairen neer in Nazigebied en moesten zorgen dat ze niet werden opgepakt of dat ze ontsnapten uit Duitse gevangenschap.

In het Nationaal Archies van de Verenigde Staten bevinden zich 2953 recent gedigitaliseerde verslagen van ontsnappingen of vluchtpogingen gedurende de oorlog. Elke van die verslagen leest als een Hollywood script, en ofschoon elk verhaal er een is van enorm doorzettingsvermogen, zijn er bij die er uit springen als werkelijk opmerkelijk. De ontsnapping van Donald Willis is een van die opmerlijke verhalen, waarin sprake is van voetbalwedstrijden, valse Nazi groeten en Vermmming in verkennersuniform.

Bronnen:
Hans Onderwater – 'Reis naar de horizon'
http://media.nara.gov/nw/305270/EE-800.pdf

Herdenking Eerste Wereldoorlog 1914-1918 en de komst van Belgische vluchtelingen naar Nederland en Oud Gastel

Een bijdrage van Frans van Merrienboer

Korte inleiding

Op 28 juni 1914 wordt de Oostenrijke kroonprins Frans Ferdinand, samen met zijn vrouw Sophia, doodgeschoten in Sarajevo, de hoofdstad van Bosnië. Bosnië was in 1908 geannexeerd door de Habsburgse keizer Frans Jozef van Oostenrijk. Servië krijgt de schuld van deze aanslag. Dit land is bevriend met Rusland. De Duitse keizer Wilhelm II had al eerder een verbond gesloten met Oostenrijk en Italië; ze vormden de zo genoemde Driebond. Vooral de Fransen voelden zich daardoor bedreigd en zij hadden een verbond gesloten met Engeland en Rusland, de zo genoemde Triple Alliantie.

De moord op de kroonprins was de welbekende lont in het kruitvat en de aanleiding tot de Eerste Wereldoorlog. De Nederlandse regering – onder leiding van minister president Cort van der Linden – verdedigde met hand en tand onze neutraliteit en zag ook het oorlogsgevaar naderen. De toenmalige generaal Snijders bepleitte voorzorgsmaatregelen om de schending van onze neutraliteit te waarborgen.

Op 27 juli 1914 werden Koninklijke Besluiten uitgevaardigd, waarbij de soldaten, die per 1 augustus zouden afzwaaien langer in dienst werden gehouden. Tegen 1 augustus werd tot een algehele mobilisatie van onze land- en zeestrijdkrachten besloten.

Tijdens de mobilisatie werden de Nederlandse soldaten ingekwartierd bij particulieren; zo ook bij de familie Bus

Gemobiliseerde miltairen, slagers en aardappelschilsters bij paardenslachter Dingeman Rockx in de Kerkstraat

Veel soldaten werden richting Limburg, Noord Brabant en Zeeland gedirigeerd, omdat Duitsland er van werd verdacht over Nederlands grondgebied richting Frankrijk te willen trekken. Maar dat is gelukkig niet gebeurd.

De oorlog begint, België wordt zwaar getroffen

Op 28 juli 1914 verklaart Oostenrijk de oorlog aan Servië en mobiliseert Rusland zijn leger. De Duitse keizer stelt Rusland een ultimatum om te demobiliseren. Dit gebeurt niet en op 1 augustus verklaart Duitsland de oorlog aan Rusland. Daarop verklaren op 3 en 4 augustus Frankrijk en Engeland de oorlog aan Duitsland. De neutraliteit van Nederland en België zou gegarandeerd worden, maar daar trekt Duitsland zich niets van aan.

Nederland kon wel neutraal blijven, maar op dinsdagmorgen 4 augustus om half acht werd België binnen gevallen langs het dorp Gemmenich in de buurt van Luik. De Belgen bieden behoorlijk weerstand, meer dan de Duitsers hadden verwacht, ook al zijn ze door aantal en uitrustig duidelijk de meerderen van de Belgen. Koning Albert ziet zich rond 20 augustus genoodzaakt zijn troepen terug te trekken naar de fortenlinie rond Antwerpen.

De Belgische burgerbevolking wordt niet gespaard. De Duitsers begaan verschillende gruweldaden. Het nieuws hierover verspreidt zich snel onder de bevolking en de vijand wordt met de "Hunnen"vergeleken. De Duitsers koelen hun woede op de burgers van Charleroi, doden 480 mannen en steken de huizen in brand. In Dinant staan 's avonds 1200 van de 1400 huizen in lichterlaaie. In de universiteitsstad Leuven raken de Duitsers zelfs in paniek en vernietigen grondig de stad en steken de eeuwenoude rijke bibliotheek in brand. Ruim 170 Leuvenaars worden gefusilleerd.

Op 2 september 1914 staan de Duitsers al in Frankrijk aan de rivier de Marne, waar bloedige veldslagen worden uitgevochten. Maar half september valt het Duitse offensief stil en mondt de oorlog uit in een "loopgravenoorlog".
Op 28 september valt het Duitse leger Antwerpen aan. Het uitgeputte Belgische leger houdt het nog 10 dagen vol en koning Albert besluit op 9 oktober zich terug te trekken naar Frankrijk. Onder druk van de Franse generaal Foche en de Engelsen vat het Belgische leger, gesteund door de Franse en Engelse troepen, post in de Westhoek, achter de rivier de IJzer, die loopt van de Noordzee naar de stad Ieper. Miljoenen soldaten bijten zich onder erbarmelijke omstandigheden vast in modder en slik in de loopgraven in België en Frankrijk. Ongeveer een miljoen Belgen, waaronder veel soldaten, houden de oorlog voor gezien en nemen de vlucht naar Nederland.

Nederland en België

Nadat de beschieting van Antwerpen een aanvang had genomen, raakte de bevolking ook daar in paniek. Antwerpen begon leeg te lopen. Het werd een ware volksverhuizing. Een overweldigende stroom vluchtelingen trok de grens van Zeeuws Vlaanderen en Brabant en Limburg over. Ruim 900.000 Belgen zochten een veilig heenkomen hier. Alleen al in Noord Brabant waren dat een kleine 500.000 mensen.
Het ging om kinderen, grijsaards, zieken en gezonden aan wie binnen 24 uur het hoogstnodige voedsel moest worden verstrekt en daarna onderdak en gastvrijheid moest worden gegeven. In allerijl werden in het gehele land steuncomités opgericht. En dat is gelukt!

In nog geen twee dagen werden de vluchtelingen over het hele land verspreid. Uiteraard moest hiervoor ook nog vervoer worden geregeld. Tegelijkertijd waren er ook ruim 35.000 soldaten onze landsgrenzen overgekomen en die moesten volgens het oorlogsrecht allemaal geïnterneerd worden in verschillende kampen in houten barakken. Die kampen stonden o.a. in Harderwijk (11.500), Zeist (13.500), Oldenbroek (3.500) en de overigen in een kamp in Gaasterland in Friesland. Ook werd er in Nunspeet een kamp voor gewone vluchtelingen ingericht; dat bood plaats aan 10.000 mensen.
Er waren in die kampen niet alleen woonbarakken ingericht, maar ook werkplaatsen, bibliotheken, scholen, een ontvangstgelegenheid voor bezoekers, krantenkiosken, postkantoren, kantinegebouwen met toneel en bioscoopvoorstellingen. In Harderwijk werden de kampen door de bewoners zelf gebouwd en ingericht, wat werkgelegenheid en afleiding gaf.

Niet overal verliep het zo vlot. In het kamp in Zeist verliep het heel moeizaam en op 2 en 3 december 1914 liep het daar – door een opstand van de geïnterneerden – vreselijk uit de hand. De bewakingstroepen moesten ingeschakeld worden om de orde te handhaven. Er werd geschoten en er vielen 8 doden en 18 gewonden. Dat maakte landelijk en in de pers een zeer pijnlijke indruk.
Veel Belgische vluchtelingen vonden werk in de Limburgse mijnen en weer anderen op het platteland vooral op de boerenbedrijven. Er werden landelijk Belgische commissies gevormd, om de belangen van vluchtelingen en geïnterneerden te behartigen o.a. door het oprichten van werkscholen.

Al spoedig werd ook in België overleg gevoerd met de Duitse vijand voor een veilige terugkeer van de vluchtelingen. Hoge Belgische functionarissen kwamen naar Nederland om de Belgen over te halen terug te keren naar het vaderland. Dit had tot gevolg dat na enkele weken al enkele honderdduizenden Belgen waren teruggekeerd. De Nederlandse regering had bij de Duitse overheid in België waarborgen gekregen dat de teruggekeerde vluchtelingen niet in Duitsland te werk gesteld zouden worden. Belgische vluchtelingen, die geen werk vonden, nam Nederland terug, omdat de Duitsers aan deze mensen geen werkeloosheidsgeld gaf.

Water als wapen in België

Vanaf 20 oktober 1914 vinden er felle gevechten plaats langs de IJzer bij het dorp Tervate. De Duitsers zijn bijna niet tegen te houden. Het water biedt uiteindelijk uitkomst als de sluizen bij Nieuwpoort aan de Noordzee worden opengezet en er binnen een week tijd een 1 tot 3 kilometer brede watervlakte ontstaat tussen de IJzer en de spoorlijn Nieuwpoort-Diksmuide.

Enkele dagen later is er over het hele gebied een doodse stilte neergedaald. Boven de waterlijn steekt hier en daar nog een top van een knotwilg uit of het rieten dak van een boerderij. In de geelbruine modder drijven lijken, kledingstukken en huisraad van mensen en ook lijken van dode dieren. In de loopgraven worden planken en zandzakken (ze worden “vaderlanderkens” genoemd) gebruikt om ze te verstevigen.
Bij Diksmuide zijn de Duitsers toch de rivier de IJzer over gekomen en liggen de Belgische loopgraven maar enkele tientallen meters van de Duitse stellingen. De Belgen noemen hun loopgraaf daar de “Dodengang” en hij ligt er nog steeds. Toch vindt er rond Kerstmis 1914

een vreemde verstandhouding plaats tussen de Belgen en de Duitsers. Ze zingen samen kerstliederen in hun loopgraven en delen tabak en voedsel met elkaar. Dit natuurlijk tot ongenoegen van hun hogere officieren!

In de stad Ieper breekt in november 1914 de hel los. Uit wraak voor het grote verzet van de Belgen en de geallieerden geeft de Duitse legerstaf het bevel deze mooie stad systematisch te bombarderen met brandgranaten. Het Belfort, de stadshallen en de kathedraal en bijna alle woonhuizen gaan in vlammen op. Er blijven van deze unieke middeleeuwse stad slechts enkele macabere muurstompen over. Bij deze eerste slag om Ieper heeft alleen al het Britse leger ruim 60.000 soldaten verloren. De Westelijke frontlinie rijkt vanaf Nieuwpoort in België tot Bazel in Zwitserland over een afstand van 750 kilometer en zit muurvast. De kanonnen zwijgen voorlopig en de eerste Oorlogswinter slaat toe.

Het tweede oorlogsjaar in België 1915

Nu het front gestabiliseerd is, proberen de Duitsers het bezette België zo goed mogelijk onder controle te houden en zo veel mogelijk te laten bijdragen aan de Duitse oorlogsvoering. Veel burgers, die bij het begin van de oorlog op de vlucht waren geslagen, zijn weer teruggekeerd naar hun land. Ook achter de IJzer keren burgers langzaam terug naar hun kapotgeschoten woningen. Hier en daar proberen de boeren weer hun land te bewerken, maar de troepen bivakkeren er en vertrappen de producten. Bij vele burgers worden er soldaten ingekwartierd en ook moeten zij soms meehelpen om loopgraven te delven of te onderhouden. Ondertussen maken handelaren en handige jongens woekerwinsten; smokkel en sluikhandel vieren hoogtij.

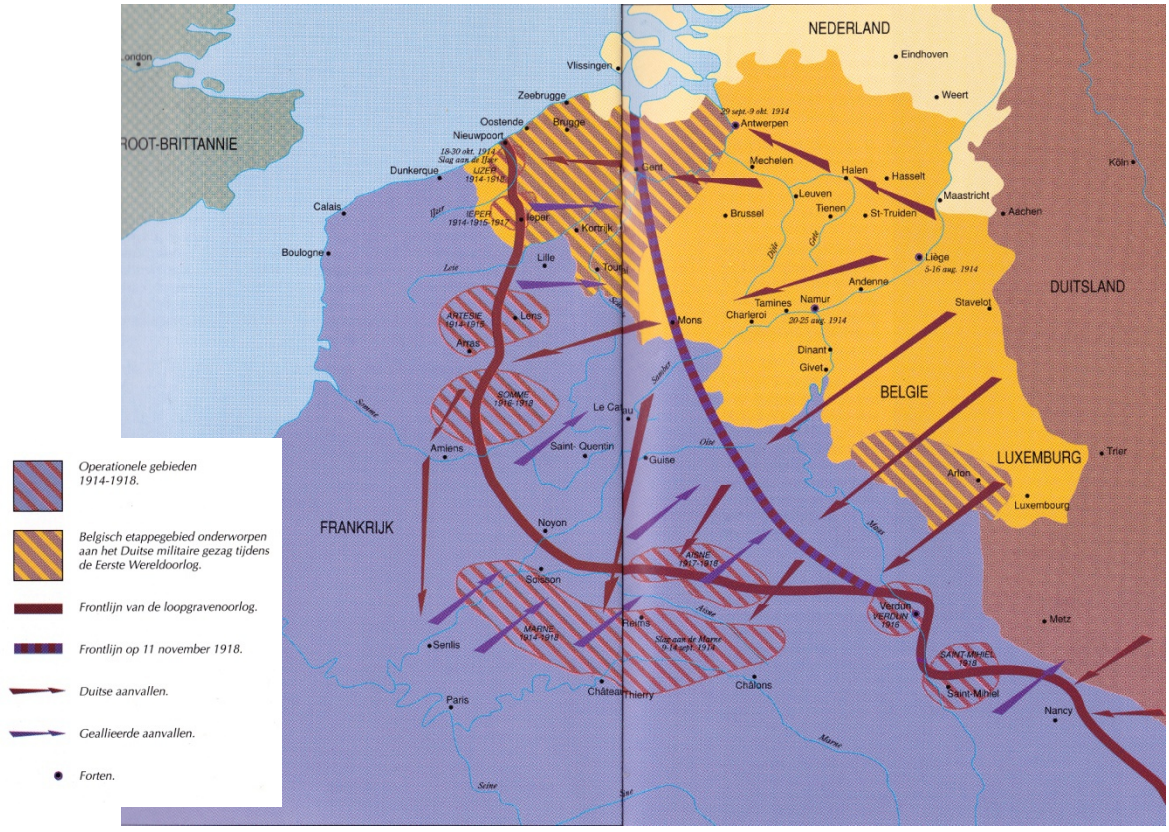

Het westelijke front

De Duitsers hebben een nieuw en afschrikwekkend wapen uitgevonden en zetten dit in tegen de Frans-Algerijnse troepen in april 1915. Het zo genoemde chloorgas wordt ingezet bij de tweede slag om Ieper. Over het niemandsland kruipt een geelgroene nevel met de wind mee naar de Franse stellingen en zij worden bevangen door het gas. Wie niet stikt, rent brakend en hoestend weg en er ontstaat een gat in het front der geallieerden. Er volgen nog nieuwe gasaanvallen, maar eind mei valt de Duitse aanval weer stil. Meer dan 70.000 geallieerden en ruim 100.000 Duitse soldaten sneuvelen of raken gewond bij deze tweede slag om Ieper. Het gasmasker deed zijn intrede in de oorlog, want ook de tegenpartij zette het gas als wapen in.

De uitputtingsoorlog in 1916 en 1917

Aan het westelijk front worden in 1916 en 1917 talloze bloedige veldslagen uitgevochten, maar de militaire resultaten zijn gering. Er vallen alleen steeds meer doden en gewonden. Duitsland voert van februari tot juni 2016 verschrikkelijke maar even nutteloze aanvallen uit op Verdun. Het antwoord van Frankrijk hierop is het rampzalige Somme-offensief, dat zo mogelijk nog bloediger is dan de vorige veldslagen. Dit offensief eist meer dan één miljoen slachtoffers.

Juli 1916: Royal Irish Rifles bij de Somme

Op 1 februari 1917 had Duitsland de onbeperkte duikbootoorlog uitgeroepen. Dit bracht een grote afkeer tegen dat land te weeg in Amerika, dat tot dan toe zich afzijdig had gehouden van de oorlog. Op zondag 4 februari 1917 verbrak Amerika haar diplomatieke betrekkingen met Duitsland. In enkele maanden tijd hadden de Duitse duikboten 368 schepen, waaronder een tiental Amerikaanse en Nederlandse handelsschepen, tot zinken gebracht. Dit kon Amerika dan ook niet zonder meer voorbij laten gaan en zij verklaarde op 6 april 1917 de oorlog aan Duitsland.

Vanaf dat moment kwamen er Amerikaanse soldaten en wapenleveranties naar Europa en de geallieerden. Die versterking bracht langzaam maar zeker een grote ommekeer in de strijd te weeg. In 1917 vormde de derde slag om Ieper een van de laatste trieste hoogtepunten in deze waanzinnige oorlog. Niemand geloofde, dat een massale en frontale aanval een doorbraak kon forceren, alleen de Britse generaal Sir Douglas Haig.

Zijn offensief start op 31 juli 1917. Er staan bijna één miljoen soldaten tegenover elkaar. Een kleine 24 uur later is iedereen, behalve Haig, ervan overtuigd, dat de aanval gedoemd is te mislukken. De regen komt met bakken uit de hemel en alles stagneert door de modder en het slik. Zijn soldaten bereiken niet eens de belangrijkste Duitse frontlinie. Maandenlang blijven de aanvallen voortduren tot eindelijk op 7 november 1917 de bekende slag om Passendale plaatsvindt. Het platgeschoten en geruïneerde dorp wordt veroverd en generaal Haig vond dat zijn doelstellingen waren bereikt. De Britten verliezen

in deze slag 300.000 man en de Duitsers een kleine 200.000. Een half jaar later trekken de Britten zich stilletjes terug naar een kortere frontlinie om zich tegen het lenteoffensief van de Duitsers te verdedigen.

Het laatste oorlogsjaar 1918

Ondanks allerlei vredespogingen en vredesvoorstellen die van verschillende zijden waren ondernomen – zelfs een poging van Paus Gregorius XV in augustus 1917 en in september 1917 van de Nederlandse minister van Buitenlandse zaken Loudon – kwam er maar geen einde aan deze ellendige oorlog.
In maart 1918 begint een laatste lenteoffensief van de Duitsers onder bevel van generaal Ludendorff aan de rivier de Somme in Frankrijk en rond Ieper in België. In augustus worden vanaf Amiens de Duitse troepen echter hardhandig teruggeslagen en verliezen ze definitief het geloof in de overwinning. De soldaten aan beide zijden van het strijdtoneel werden oorlogsmoe.

Intussen was in 1917 in Rusland de revolutie uitgebroken en ook in Duitsland ontstonden onlusten en oproer. In België werd in en rond het bos van het dorp Houthulst de laatste grote slag geleverd en worden de Duitsers er uit hun bunkers verjaagd.
Er beginnen in ijltempo vredesonderhandelingen tussen de strijdende partijen en op 11 november 1918 om 11 uur beginnen overal de kerkklokken in Frankrijk en België te luiden: de eerste Wereldoorlog is eindelijk voorbij.
Terwijl overal de feestvreugde losbarst, is er in veel huisgezinnen overal ter wereld groot verdriet om de duizenden vaders en zoons die dit bevrijdingsfeest niet meer kunnen meevieren. In totaal hebben naar schatting in deze oorlog negen tot tien miljoen soldaten het leven verloren. En daarnaast sneuvelden ook duizenden burgers in verschillende landen, waarvan het precieze aantal onbekend is. In België waren ongeveer 40.000 soldaten gesneuveld.

De vlucht van de Duitse keizer Wilhelm II naar Nederland

Op 11 november 1918 werd de wapenstilstand gesloten. Daags te voren, omstreeks 6 uur in de morgen, had keizer Wilhelm II zich reeds in een talrijk gezelschap aan de Nederlandse grens in Limburg bij het dorp Eijsden gemeld. Hij en zijn gevolg waren in 9 auto's gevlucht uit Spa. Kort tevoren had hij daar zijn troonsafstand getekend.

Er werd door het keizerlijk gevolg gemeld, dat de Nederlandse regering van de komst van Wilhelm al op de hoogte was gesteld. Onze minister van Buitenlandse zaken Van Karnebeek had Koningin Wilhelmina op de hoogte gesteld. Ook de grenswacht in Eijsden was via een koerier geïnformeerd het Duitse gezelschap door te laten. De trein stond toen nog in het dorp Bressoux op Belgisch grondgebied, maar de commandant van de grenspost, sergeant Pinckaars weigerde de Duitsers door te laten. Hij moest hiervoor eerst toestemming hebben van de Nederlandse regering, zei hij. De garnizoenscommandant van Maastricht Van Dijl bezocht de keizer en liet de trein alvast maar naar Eijsden rijden! Dus hij was al in Nederland! Dat werd hem later wel kwalijk genomen.

Uiteindelijk werd de keizer als vluchteling toegelaten. Koningin Wilhelmina wilde de keizer eerst in een van haar paleizen laten onderbrengen, maar dat vond de regering geen goed idee. Via bemiddeling werd de keizer voorlopig naar het kasteel van Graaf Bentinck

in Amerongen gebracht. Van de treinreis is een tweetal verslagen bekend. Eén verslag is van Minister Kan en dat liegt er niet om. De keizer bracht de reis met zijn gezelschap vrolijk en opgewekt aan tafel door, het ontbijt duurde van half tien tot half een en de lunch van een uur tot half drie. De keizer was zelf meestal aan het woord met warrige verhalen over zijn leven en zijn familie.

De vlucht van de keizer vond allerwege afkeuring en Nederland zat er mee in zijn maag. Vanuit Duitsland, Frankrijk en Engeland kwamen protesten. Er zou vast en zeker een verzoek om uitlevering worden gevraagd en wat dan te doen? De regering polste Duitsland om de keizer te laten terugkeren naar eigen land, maar daar zat men niet op hem te wachten. Bij de vredesonderhandelingen in Parijs zou wellicht besloten worden de keizer te berechten. Alleen dan zou onze regering hem kunnen uitleveren.
Toen het verzoek tot uitlevering in maart 1920 kwam van de Opperste Raad der geallieerden, werd dit door de Nederlandse regering afgewezen. Men zou zelf veiligheidsmaatregelen nemen en de vrijheid van de keizer beperken. Hij mocht niet reizen en zijn correspondentie werd gecensureerd, terwijl ook zijn telefoonverkeer werd gecontroleerd. Hij mocht wel familiebezoek ontvangen. Kortom, de keizer bleef in Nederland wonen en kwam ten slotte in het door hem gekochte 'Huize Doorn' terecht, waar zijn verblijfplaats nu tot een museum is ingericht. Keizer Wilhelm II, uit het huis Hohenzollern, was geboren op 27 januari 1859 in Potsdam en overleed op 4 juni 1941 in Doorn.

Enkele monumenten, musea en kerkhoven langs het Belgische front

Op Belgisch grondgebied zijn in de Eerste Wereldoorlog rond 600.000 militairen gesneuveld en liggen op vele kerkhoven ruim 400.000 soldaten begraven. Binnen twee uur bent u met trein of auto in de stad Diksmuide aan de IJzer. Daar kunt u de IJzertoren bezichtigen; dit is vooral een monument voor de Vlaamse soldaten. Bovenaan de toren (84 m) staat de leuze AVV/VVK, wat betekent: "Alles Voor Vlaanderen, Vlaanderen Voor Kristus". Elk jaar wordt in de maand augustus ter herinnering de IJzerbedevaart gehouden.

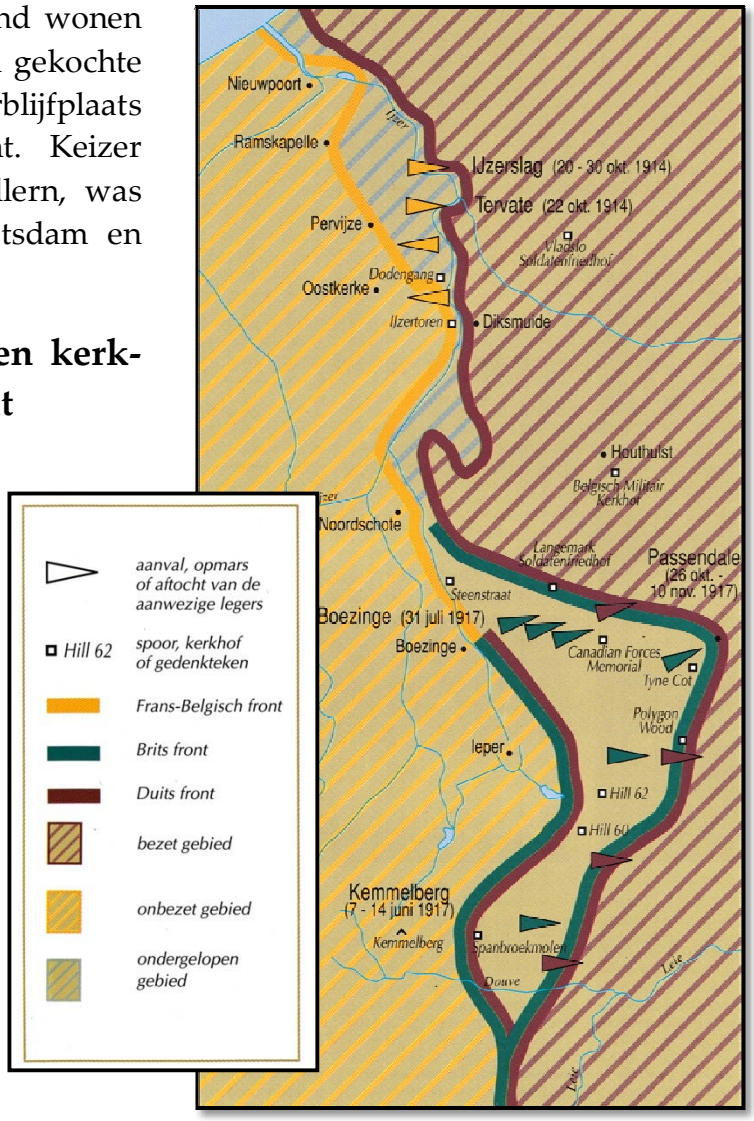

De slagen bij Ieper

Vlak in de buurt langs de IJzer vindt u ook de Dodengang, een bekende loopgraaf uit de oorlog. Boven Diksmuide ligt bij het dorp Vladslo een Duits oorlogskerkhof. Er liggen ruim 25.000 soldaten begraven. Er staan twee mooie beelden van een treurend ouderpaar, gemaakt door Käthe Kollwitz. Haar zoon Peter sneuvelde er op 17-jarige leeftijd en ligt daar ook begraven.

Terug naar Diksmuide, naar het zuiden toe rijdend, komt u in het dorp Houthulst waar een Belgisch oorlogskerkhof ligt. Er liggen ruim 1700 soldaten begraven. Weer een stukje naar het zuiden vindt u een bekend Duits oorlogskerkhof (Soldatenfriedhof) Langemark geheten. Er liggen op verschillende afdelingen 43.000 graven, waaronder een massagraf van 24.000 soldaten en een studentenkerkhof met ruim 9000 graven. Vlak in de buurt vindt u een Canadees oorlogskerkhof met een mooi monument. Rijdend langs Passendale komt u bij het grootste Engelse oorlogskerkhof: 'Tyne Cot Cemetery'. Naast 12.000 graven, in witte Portlandsteen, is er een monument voor 35.000 vermiste soldaten, wier namen op 127 panelen zijn gegraveerd met in het midden van het kerkhof een groot kruis.

Ten slotte bereiken we de stad Ieper. Deze stad is na de oorlog met Duitse herstelbetalingen weer opnieuw in originele staat opgebouwd. In de bekende Lakenhal op de Grote Markt is het bekende oorlogsmuseum 'In Flanders Fields' ingericht. Het is zeer de moeite waard om dit museum te bezoeken. Ook is de stad bekend door de monumentale Menenpoort, die rond de jaren 1920 werd gebouwd. Hier wordt vanaf 1927 elke dag rond 8 uur 's avonds de 'Last Post' geblazen, een indrukwekkende gebeurtenis. In de boog van deze poort zijn ongeveer 60.000 namen van vermiste Engelse soldaten gegraveerd.

Belgische vluchtelingen komen in 1914 in Oud Gastel terecht

Bij de inval van de Duitsers in België vluchtten veel mensen uit het oosten van het land naar Antwerpen, waar ze dachten bescherming te hebben gevonden. Het Duitse opperbevel vond de verdediging van de stad uit strategisch oogpunt niet zo belangrijk. De Duitse legers dienden immers zo snel mogelijk Noord Frankrijk te veroveren en op te trekken naar de hoofdstad Parijs. Antwerpen werd door twee rijen fortificaties sterk verdedigd. Bovendien vielen Belgische troepen vanuit Antwerpen de flanken van de Duitse legers aan, wat vertraging opleverde voor hun troepen. Eind september omsingelden Duitse divisies de stad en vielen de forten Breendonk, Liezele en Bornem aan. Het laatste fort was genoemd naar het nabij gelegen stadje Bornem.

Belgische vluchtelingen trekken Oud Gastel binnen

De prelaat van de daar gevestigde Cisterciënzer-abdij maakte zich grote zorgen over de op handen zijnde aanval. Vanuit deze abdij waren er Cisterciënzer parochies gevestigd in Oud Gastel en Oudenbosch, waar de paters de parochies bedienden. De paters van Nederlandse nationaliteit werden er op uitgestuurd opvangmogelijkheden te bezien voor Bornemse vluchtelingen.

Ook in Stampersgat arriveren Belgische vluchtelingen

Onder de hoede van de St. Bernardusabdij stond ook het Bornemse Onze Lieve Vrouwengasthuis, een ziekenhuis, waaraan een afdeling voor bejaarden en weeskinderen was toegevoegd. Het werd bediend door negen zusters Cisterciënzerinnen, die zorg droegen voor verpleging en verzorging in het tehuis.

Op 5 oktober doorbraken de Duitsers de fortenlinie om de stad Antwerpen. Duizenden inwoners vluchtten langs het noorden de stad uit richting het veilige Nederland. West Brabant stroomde vol Belgische vluchtelingen. Ook in het ziekenhuis van Bornem was de onrust toegenomen. Moeder Overste Maria Johanna aarzelde nog steeds een beslissing te nemen voor vertrek. De patiënten van het ziekenhuis konden niet weg en ze alleen achtergelaten was onmenselijk. De rector, pater Henricus hakte de knoop door, vijf zusters met de jongeren en de weeskinderen moesten vertrekken. In Oud Gastel was er plaats gevonden, had hij vernomen.

Op 7 oktober rond half tien 's morgens verliet een groep van ongeveer 25 mensen te voet Bornem over de brug richting Temse. De groep bestond uit een 15 weeskinderen, 6 zusters en 5 paters van de abdij van Bornem. Zuster Aloysia Meyers en haar broer pater Guido van de abdij, waren beide afkomstig uit Oud Gastel en wisten de weg.
Bij de broeders in Temse werd een korte pauze gehouden om de boterhammen op te eten, wat te drinken en om naar de w.c. te gaan. Men kwam ook tot de ontdekking dat men veel te veel bagage had meegenomen, vandaar dat broeder Overste voorstelde alleen het allerbelangrijkste mee te nemen en de rest in zijn klooster achter te laten. Dat zou bij terugkomst wel weer opgehaald kunnen worden!

Met lichtere last liep men richting St. Niklaas en vanwege de drukte op de wegen was het goed opletten geblazen dat men geen kinderen achterliet. Met veel inspanning en doodmoe bereikte de groep het station van St. Niklaas, de trein was net weg. Laat in de middag kwam er een trein, die richting Hulst naar Nederland reed. Ook deze trein was weer overvol en in de avonduren bereikte men veilig Hulst. Ook hier was het een drukte van belang en men zou een plekje voor overnachting moeten zien te vinden. Pater Henricus ging er op uit en vond via een dokter bij een pensionaat enkele schoolklassen, die voor een nacht als slaapplaats werden omgetoverd. Schoolbanken aan de kant en bossen stro werden op de grond uitgespreid met daaroverheen lakens en dekens.

De jeugd vermaakte zich best in het ritselende stro en zuster Aloysia moest enkele keren haar stem verheffen om de kinderen te manen te gaan slapen. ‘s Morgens werden er door de zusters boterhammen gesmeerd en opgegeten met lekkere warme thee erbij. Na de zusters hartelijk bedankt te hebben, ging het met de stoomtram langs Walsoorden richting de veerboot.

In Walsoorden ving de vader van pater Amadeus de groep op in een café, waar allen lekkere koffie, thee of melk kregen met een lekkere koek erbij; het leek wel een schoolreisje! Om drie uur zaten ze op de veerboot richting Kruiningen. Dat was een spannend avontuur; de meeste kinderen hadden nog nooit zo’n groot breed water gezien. Vanaf Kruiningen ging het met de trein richting Bergen op Zoom en vandaar richting Roosendaal. Hier was het stationsplein vol vluchtelingen gestroomd en voetje voor voetje liep de groep richting Veemarkt, waar de halte van de stoomtram richting Oud Gastel klaar stond. Kapelaan Mouwen uit Gastel stond gereed om de groep vluchtelingen op te vangen.

De tram met de Belgische vluchtelingen kwam in Oud Gastel via de Veerkensweg

Achter de huidige bistro ’t Pandje’, waar toen de tramhalte in Oud Gastel was, stond een hele groep Gastelaren al te wachten tot de groep aankwam. Pastoor Damen had er voor gezorgd dat de groep bij elkaar zou blijven en opgevangen zou worden in het St. Bernardus-klooster (de huidige bouwval) naast de kerk. Ook elders in Oud Gastel waren vluchtelingen toegestroomd, een honderdtal zat in de melkfabriek de ’Vacca’ in de Steenstraat en ook op particuliere adressen waren mensen onderbracht.

De Belgische weeskinderen werden ondergebracht in het St. Bernardusklooster

Veel inwoners brachten na de zondagspreek in de kerk geld, lappen stof en kleren naar de zusters om de kinderen te verzorgen. De kinderen sliepen op de als slaapzaal ingerichte zolder van het klooster en vermaakten zich wel, ondanks de heimwee naar Bornem. De kinderen gingen in Oud Gastel gewoon naar school.

Op 19 oktober reden er echter weer volle treinen uit Roosendaal terug richting Antwerpen. De stad had zich overgegeven en het was weer veilig voor de inwoners. Men dacht zelfs dat de oorlog nu snel afgelopen zou zijn! Er werd druk vergaderd in het

klooster. Er waren ook wel redenen om terug te gaan. De zusters konden in Bornem niet gemist worden in het ziekenhuis, de kinderen zouden te veel vervreemden en aanpassingsproblemen kunnen krijgen. Eind oktober werd er in Oud Gastel onder grote belangstelling afscheid genomen van de kinderen. Er werd zelfs een special afscheidslied gezongen.

Gepakt en gezakt vertrok de groep, nog een traantje wegpinkend, heel vroeg weer met de tram richting Roosendaal. Men volgde dezelfde weg terug als waarlangs men gekomen was. In Temse liet men de achtergelaten bagage toch maar staan, ze hadden te veel cadeautjes bij zich! Broeder Overste zou het later wel laten bezorgen in Bornem. De brug over de Schelde in Temse was opgeblazen, dus moesten ze met een veerpontje overvaren. Er was echter geen aanlegsteiger. De oversteek werd een angstige, slikkerige en natte bedoening. Sommige kinderen verloren zelfs hun schoentjes! Na een laatste voettocht bereikte men het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis van Bornem. Het was een blij weerzien en iedereen was overgelukkig om weer terug thuis te zijn met mooie herinneringen aan het gastvrije Oud Gastel.

Overige Belgische Vluchtelingen in Oud Gastel

Belgische vluchtelingen bij de brouwerij van de familie Smoor

In de bevolkingsregisters van de inschrijvingen en verblijf in Oud en Nieuw Gastel van vreemdelingen uit de periode 1914-1918 komen we een kleine 250 Belgische vluchtelingen tegen, die hier voor korte of lange tijd verbleven. Het is opvallend, dat veel Belgen zich pas laat hebben laten inschrijven. Waarschijnlijk is de oorzaak, dat ze in het begin hebben rondgezworven op zoek naar familie en bekenden.

Een tweede reden is, dat degenen, die wilden terugkeren naar België aan de grens een identiteitsbewijs moesten laten zien. Ze moesten kunnen aantonen, waar ze vandaan kwamen en waar ze naar toe gingen. De Duitsers lieten, wegens angst voor spionage en smokkel niet zo maar iedereen toe.

De Mechelse familie Hendriks was ingekwartierd bij klompenmaker Marijn Damen

Jeanne en Suus Vervaart vluchtelingetjes uit Bouchaute (Boekhout)

De eersten, die zich op 4 september 1914 lieten inschrijven waren Nederlandse paters of broeders uit Bornem. De Wijk en het huisnummer, waar ze hun intrek namen wordt tevens vermeld.

Uit Bornem kwamen onderstaande 4 personen:

Leopold van den Wijngaard	geb. 26-09-1836	Woonachtig Wijk A308
Petrus van Sprundel	geb. 15-06-1864	Idem
Petrus Hack	geb. 29-11-1855	Idem
Lambertus de Ronde	geb. 06-06-1887	Idem

Uit Brussel twee dames op 12 september 1914:

Adolphine Peeters	geb. 30-03-1883	Woonachtig Wijk A230
Wilhelmina van Tiggelen	geb. 18-08-1887	Idem

Uit Berchem drie kinderen van der Loo op 12 september 1914.

Emilia Maria van der Loo	geb.19-02-1895	Woonachtig Wijk A82
Maria Adriana van der Loo	geb. 04-09-1896	Idem
Carolina Paula van der Loo	geb. 03-12-1897	Idem

Uit Ledeberge (bij Gent) drie kloosterzusters ? op 12 september 1914.

Dominica de Bie	geb. 12-04-1858	Woonachtig Wijk D2
Cornelia Houtepen	geb. 02-03-1858	Idem
Justina Vermeiren	geb. 05-03-1881	Idem

Uit St. Jean Molenbeek op 12 september 1914

Emilius Petrus van Uffelen	geb.14-02-1878	Woonachtig Wijk A99
Petronelle Elisabeth Joh. De Keyzer,	geb. 27-05-1883	Idem
Charles Adrien van Uffelen	geb.15-10-1909	Idem

Uit Antwerpen op 9 september 1914

Adriana Cornelia Elsevier	geb. 13-01-1849	Woonachtig Wijk A99
Clara Cornelia de Keyzer	geb. 03-01-1885	Idem

Hieronder de plaatsen in België, waar de vluchtelingen vandaan kwamen. Het getal achter de naam van de woonplaats geeft het aantal personen of families weer, waarvan er meer dan een was. De meesten kwamen uit Antwerpen.

Bornem: 4, Boechout, Lier: 7, Deurne, Antwerpen: 10, Mechelen: 3, Duffel, Borgerhout, Baal, Brussel: 2, Leuven: 2, St.Jean Molenbeek: 3, Eeclo, Eeckeren: 2, Straelen, Assenede, Willebroeck, Essen, Ramst, Merksem, Scherpenheuvel, Kapellen, Aalst, Zandvliet, Ledebergen: 3

Enkele namen van Belgische personen of families, die hier verbleven zijn:
Kempenaars, De Laet, Verhoeven, Van Hal, De Cauter, Van Loven, Geleyns, Keurvels, Stenten, Schul, Goyvaerts, Ramsdonk, Goossens, De Koninck, Luyten, De Martelaer, Silkens, Tirens, Verswijfel, De Ridder, Van het Hemelrijk, Van Olmen, Sol, Van der Veeken, Sempels, Van de Wijngaard, Van der Bulck, De Boeck, Buyle, Maes, De Daele, Van den Bergh, Vermeulen, Meulenman, Van Damme, De Weyer, Backhoven, De Bie, Vingerhoets, Hendrickx, Bouten, Roosenboom, De Raedt, Hoefnagels, Van den Broeck, Peeters.

Brieven aan en van Belgische soldaten aan het front

Mevrouw Emiel Hullebroeck had met andere Vlaamse dames en moeders het initiatief genomen de Vlaamse frontsoldaten aan de IJzer via brieven een hart onder de riem te steken om de moed er in te houden. De soldaten waren hier heel dankbaar voor en schreven terug naar deze moeders en vrouwen. Ook Nederlandse vrouwen namen hieraan deel. Na afloop van de Eerste Wereldoorlog heeft zij in een boek, 'De Vlaamse Ziel' geheten, een keuze gemaakt uit (gedeelten) van deze frontbrieven. Hierin komt de ellende, de pijn en de heimwee van deze jonge soldaten duidelijk naar voren.

WIJ ZIJN GEEN HELDEN

"Wij zijn geen helden! Wij doen geen wondere daden met opzet. Wij stellen niet dom-roekeloos ons leven bloot. Hoe dwaas zou het zijn tegen een… bom te gaan vechten! Zij zijn van ijzer, wij zijn maar van vlees. Maar tegen mensen strijden wij wel: man om man, arm om arm, beleid om beleid. Wij hebben het leven lief, omdat wij onze vrouw, onze kinderen, ons land liefhebben. Alleen als het moet, als het moet, dan gaan wij er op los, onverschrokken, onvermoeibaar, onoverwinbaar. Wij vallen zonder praal, wij sterven zonder morren! Wij zijn geen helden! Tenzij men er mee bedoelt, mannen die in een "hel" leven. Dan, ja! Verder doen wij niets meer dan onze plicht: we kunnen eenvoudig niet anders handelen. Wilt gij het dan toch heldenmoed noemen, mij goed!"

MOED HOUDEN

"Ik ben nu vier maal geopereerd geweest. De eerste maal heeft men mij een doorschoten long ontnomen, de tweede maal drie ribben, de derde nog twee ribben en de laatste behandeling moest zeer haastig gedaan worden; er was een draad gesprongen en ik verloor veel bloed. Mijn wonde wil maar niet zuiveren en ik zou niet verwonderd zijn, moesten de dokters van een vijfde operatie spreken. Dat schrikt mij niet zozeer af maar de chloroform maakt mij zo ziek. Ben ik erg getroffen, er zijn er toch veel, die er erger aan toe zijn. Ik zal moed houden. Mocht ik toch mijn lieve ouders wedervinden in ons vrijgevochten vaderland!"

HOE MIJN BROER RENAAT DE RUDDER IS GESTORVEN

"Aan de Belgische mensen in Nederland wil ik vertellen hoe hij is gestorven. De winter was vroeg gekomen dit jaar en 't vroor en 't was koud , o zo koud voor de jongens, die de wacht hielden in de granaatkuilen of werkende waren aan de stellingen. Droef goot de maan haar licht over de wijde vlakte en slechts nu en dan werd de stilte verstoord door een ver kanonschot of 't ratelen van een machinegeweer. De wachters droomden van 't verre lieve land en hun oude moeder in 't oude vaderhuis en ze zagen lieve beelden in 't halfduister van de vreemde vlakte. Mannen zijn stil uit hun dekking gekomen, hebben dolk en granaten genomen en zijn vertrokken op verkenning.. En dat waren de moedigsten onder de moedige jongens. Wat dan juist gebeurd is, weet ik niet, maar opeens ging een geweldig vuur uit van onze luisterposten en scheurde een schrijnende kreet door de avond. Op de koude grond tussen onze en de Duitse stellingen lag je, mijn zwaar gewonde broer. Ik heb je niet gezien in dit vreselijk ogenblik, maar hoe ge geleden hebt in die vreselijke nacht, dat weet ik. Ge zult gekeken hebben naar de hemel, die reikte hoog boven jou, vol van gouden sterreglans. Ge zult gedacht hebben aan je Moeder, aan je huisje, je dorpje in het verre Meetjesland. Zoete liedjes uit uw verre kindsheid zult ge gehoord hebben in het ruisen der winden en ge zult gebeden hebben. Toen zijt ge stil blijven liggen…Andere soldaten zijn gekomen en hebben je opgenomen en je gedragen naar de hulppost. Droef waren de jongens in de loopgraven, want nu wist iedereen reeds de droeve mare: de "dappere" is gekwetst en waar de dragers voorbijgingen, heeft menige wachter het hoofd omgewend en je gegroet, zoals Vlaamse krijgers slechts groeten kunnen. In de hulppost hebt ge gesproken tot de priester, die u zalfde, enige stille woorden voor je jongen en toen is in de nacht die auto gekomen, met dat grote rode kruis en zijt ge weggebracht van de vuurlijn, naar 't hospitaal. In 't blanke beddeke daar hebt ge gelegen, de handen gevouwd tot een laatste gebed, de lachende ogen ten hemel. En 't was zo stil en de andere gekwetsten, die niet slapen konden door het grote lijden hebben je bekeken, hun stervende makker. Wat hebt ge die nacht veel geleden, veel geleden, mijn arme broer en wat waart ge kalm, nu ge 't opperste ogenblik voelde komen. Toen zijn je ogen zachtjes dichtgevallen en hebt ge stil gesproken: Alles voor Vlaanderen en Vlaanderen voor Kristus. Toen zijt ge stil gestorven….. voor je land. Wij zijn met velen gekomen naar 't kleine dorpje, waar men je begraven ging en ik heb oude soldaten zien wenen bij je graf. En de klokken luiden droef en droef schalden de klaroenen, maar boven alles, boven de wereld, boven de mensen en de dingen, voelden we de schoonheid, de zuiverheid van je offer. Ik heb met mijn bruine krijgershand mijn tranen gedroogd en na een laatste gebed heb ik je graf verlaten en ben ik heengegaan, terwijl naast mij een makker stapte, zwijgend en vreemd kijkend in de vreemde grijze lucht…."

HET LAATSTE BRIEFJE

Vadertje, deze brief stuur ik u niet, zolang ik leef. Als je hem ontvangt, dan ben ik er niet meer. Dan is je Ernest naar de Lieve Heer. En dan mag je niet droef zijn, maar blij. Blij, omdat je jongen, die toch eens sterven moest, wat vroeger gestorven is en hij dat mocht doen voor België en ook voor jou Vadertje. En niet wenen mag je! Dat wil ik niet. Als je deze brief leest, dan moet je denken, dat voor mij het lastige ogenblik van sterven voorbij is en dat ik gelukkig ben. Ik zal dan maar een feit betreurd hebben, niet te weten of we het wonnen…. Maar dat zal jij me dan komen zeggen op mijn graf. Als je deze brief leest Vadertje, dan moet je je overtuigen dat ik gesneuveld ben, denkend aan jou en dat ik bij moeke ga, die sinds lang al in de hemel is; dan moet je zeggen, dat ik heengegaan ben met een glimlach en wachtend…

Slot

Er is natuurlijk nog veel meer te vertellen over de eerste Wereldoorlog.
Bij voorbeeld over het smokkelen gedurende deze periode aan de Nederlands Belgische grens. Het verhaal van de bekende smokkelaar 'Klaveren Vrouwke' is heel bekend in onze streken.

Dodendraad bij Essen

Ook is er het verhaal van de gevaarlijke 'Dodendraad' die was gespannen langs de Belgische grens van Zeeland tot Limburg. Daar zijn vele slachtoffers bij gevallen. Mensen die deze draad wilden passeren werden door de stroom verrast.

Als u er meer van wilt weten, kunt u voor de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog ook op internet terecht. In de bibliotheek van onze Heemkundekring kunt u eveneens vele boeken over de Eerste Wereldoorlog raadplegen.

Geraadpleegde bronnen:
Mr. Dr. C. Smit. Nederland in de Eerste Wereldoorlog. Wolters-Noordhoff.
De Groote Oorlog in het klein. Uitgever: Erfgoed Brabant. Blz. 135-139.
Jaarboek 1988. Heemkundekring Het Land van Gastel. Blz. 22-32.
De Vlaamsche Ziel. Brieven van het Yserfront. Mevr. Emiel Hullebroeck.
Regionaal Archief West Brabant. Uit de bevolkingsregisters Archiefcode 251. nr. 1472 en 1475.
Front 14/18 langs de IJzer. Hans Faelens. Artis-Historia.

Pastoor Hendrik de Raedt
Belgische vluchteling 1914-1918

Een bijdrage van Richard Tak

Op 28 juli 1914 brak de eerste wereld oorlog uit. Op 31 juli 1914 kondigde koning Albert I de algemene mobilisatie af. Het Belgische leger opereerde samen met andere eenheden zoals de burgerwacht, het veldleger en het vestingleger. Ook kregen zij hulp van Franse en Britse troepen om de gebieden vrij te houden.
Op 2 augustus verliep het Duitse ultimatum om vrije doorgang te verlenen voor de doortocht naar Frankrijk. Op 4 augustus viel het Duitse leger België binnen via de oostgrenzen.

Op 13 augustus 1914 kwamen te Eeklo (de geboorteplaats van Pastoor Pieter Luciaan de Raedt) vluchtelingen vanuit heel België aan. Zij kwamen met de auto, de fiets en te voet. Er werden ziekenzalen gemaakt voor de opvang van de zieken en gewonden. Dokters gaven aan de bevolking les in het verlenen van eerste hulp.

24 Augustus 1914 ging de geschiedenis in als de 'vluchtersmaandag'. Duizenden Belgen sloegen op de vlucht. Door het gerucht dat de Duitsers op komst waren en iedereen oppakte, raakten de mensen in paniek. Er was nog geen Duitser gezien, maar in alle dorpen zag men vluchtende mensen met melkwagens en op hondenkarren. Zo trok een troosteloze stoet mensen langs de wegen, zonder te weten waarheen.

Op 27 augustus kwamen vluchtelingen uit Mechelen aan, die als eerste echt opgejaagd werden door de Duitsers. Ondertussen verbleven al duizenden vluchtelingen in Eeklo. Maar ook de bevolking van Eeklo sloeg op de vlucht.

Adriana Maria van Nispen

Zo ook de familie de Raedt. Als baby van 10 weken oud, kwam **Hendrik de Raedt**, geboren op 21 juni 1914 in Eeklo, met zijn vader Joannes Polydorus (Jan) de Raedt en moeder Adriana Maria van Nispen (zij was mutsenwaster) en zijn zuster Johanna Martina als vluchteling mee naar Oud Gastel. Zijn moeder was geboren in Oud Gastel; de keuze voor Oud Gastel was dus wel logisch.

De familie De Raedt heeft tot 1946 in onze gemeente gewoond. Eerst in de Koelestraat en daarna op Dorpsstraat 61 (de latere winkel van mevrouw de Veth). Hij kwam terecht in de bewaarschool en na enige bijzondere lessen van juffrouw Stenten was hij klaar om op 21 juni 1920 de eerste klas te volgen op de school in de Koelestraat bij diezelfde juffrouw Stenten.

Zijn vrienden waren Jan Broos en Gorrie Roozen, die later ook beiden priester werden.
Van Kapelaan Roomer kreeg hij in het gesticht de voorbereiding tot de eerste H. Communie. Eind 1921 verhuisde hij van de school in de Koelestraat naar de nieuwe Joannesschool in de Veerkensweg en ontving er de wijze lessen van o.a. mijnheer Brocatus. Met plezier volgde hij later de lessen van Broeder Canisius in de 6e klas en van mijnheer Nuchelmans in de 7e. In de Harmoniezaal leerde hij zingen bij Broeder Canisius. Hierna belandde hij als misdienaar in de handen van Broeder Maurits.
In september 1926 vertrekt hij met de latere Eerw. Pater Roozen, missionaris in China, naar de Salesianen School te Hechtel (België).

Gorrie Roozen en Hendrik de Raedt

Op 12 mei 1927 overlijdt op zeer jonge leeftijd te Oud Gastel zijn zuster Johanna Martina de Raedt, geboren op 25 april 1913 te Eeklo, België.

O Maria! Wees uwe ie gedachtig.

BID VOOR DE ZIEL
van Zaliger

Johanna Martina de Raedt

geboren te Eekloo (België), den 25 April 1913
en overleden te Castel (Holland), den 12 Mei 1927.

Lid van de Congregatie
der Onbevlekte Ontvangenis van O. L. V.

Dierbare Ouders, Broertjes en Zusjes, ik sterf gerust en gelukkig. Ik hoop dat de Goddelijke barmhartigheid mij zal opnemen in de hemelsche vreugde en mij vergunnen zal u van daaruit honderdvoudig terug te geven, wat uwe goedheid voor mij gedaan heeft. H. Rosa.

GEBED.

Goddelijke Zaligmaker, die bij het graf van Uw vriend Lazarus door Uw troostend weenen onze tranen geheiligd hebt, U willen wij het leed van ons bedroefd hart opofferen voor de zielernst van Uwe dienares JOHANNA MARTINA, die Gij in Uwe onnaspeurlijke liefde zoo vroeg uit dit leven hebt weggenomen. Amen.
Zoet Hart van Maria, wees mijn toevlucht. 300 d. afl.

R. I. P.

Drukk. Van Caeneghem, Lange Munt, Gent.

In september 1929 gaat hij naar het Kleinseminarie te Mechelen en daarna naar het Grootseminarie.

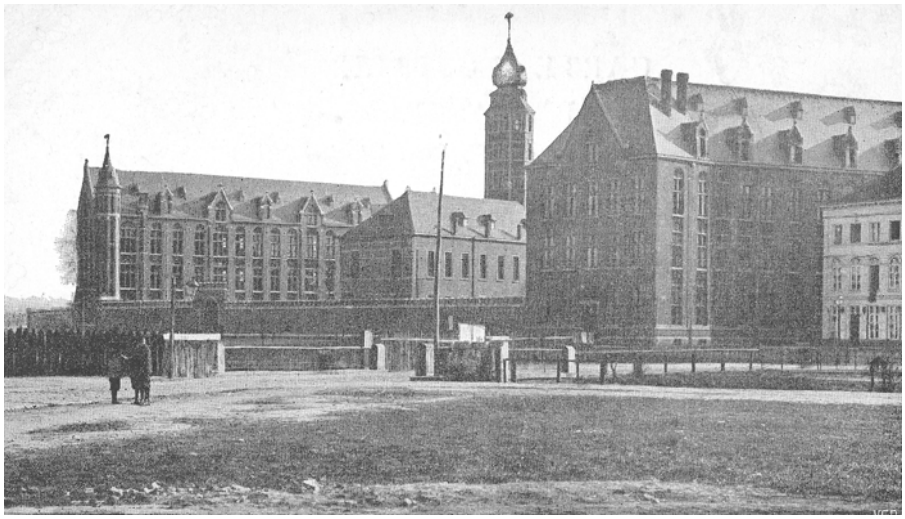

Kleinseminarie te Mechelen

Op 18 april 1938 was zijn opleiding tot priester voltooid. Hij ontving uit handen van Kardinaal van Roey in de Sint Rombouts Kathedraal te Mechelen de H. Priesterwijding. Een dag later was hij weer in zijn dierbare Oud Gastel om zijn eerste plechtige H. Mis te houden. Zijn ouders broers en zusters waren daar nog steeds woonachtig.

Mijn ziel verheerlijkt den Heer omdat Hij groote dingen aan mij gedaan heeft.

Gedenk dankbaar met mij de dagen waarop ik tot Kristus' priester gewijd werd en ik mijn eerste Plechtig Dankoffer den Heer mocht opdragen.

MECHELEN 18 April 1938 **OUD-GASTEL 19 April**

Hieraan hebben we Gods liefde erkend, dat Kristus Zijn leven gaf voor ons.
Ook wij moeten ons leven geven voor onze broeders in vereeniging met Zijn offer in de H. Mis.

H. Maria, Moeder van den eeuwigen Priester, bescherm mijn priesterleven.

Hendrik DE RAEDT

Zijn vakanties, van de laatste 6 jaar op het seminarie, bracht hij door met een studentengezelschap van D.D.R. studenten. Dit was een vereniging in Oudenbosch, die ook een afdeling in Oud Gastel had. Deze vereniging organiseerde fietstochtenen en er werden toneelvoorstellingen gedaan. Er werden ook allerlei uitstapjes georganiseerd. Ondertussen was hij ook nog vaak op de pastorie om het nodige monnikenwerk te verrichten.
Na zijn priesterwijding werd hij benoemd tot leraar aan het Sint Rombouts College te Mechelen. Hij kreeg er de 6e Latijnse onder zijn hoede. Die belangrijke taak in het onderwijs zou hij blijven uitoefenen tot kort na de tweede wereldoorlog.

Oud Gastel was Hendrik de Raedt zeer dierbaar. Zelfs de oorlog van 1940-1944 heeft hem niet kunnen beletten om tijdens de vakanties naar huis te komen. Dit was niet zonder gevaar omdat dit gebeurde zonder toelating. Meestal smokkelde hij dan nog allerlei etenswaren mee.

Op 20 juli 1946 werd hij tot onderpastoor (Kapelaan) benoemd in de St. Pieters-parochie te Mechelen. Hij zou er gedurende een 9-tal jaren actief zijn.

Van die tijd (augustus 1946) dateert de memorabele tocht met 25 studenten door een groot stuk van het mooie Nederland. Buiten het drukke parochiële werk had hij nog verschillende functies bij het vrouwelijk jeugdwerk.

Na het overlijden van pastoor E.H. Diveux, van de parochie St-Katelijne te Mechelen, werd de Raedt overgeplaatst naar deze parochie. Op 7 december 1955 werd hij er benoemd als pastoor. Op 12 december werd hij definitief aangesteld.
De Katelijneparochie, met onder andere de kapelanie van het Begijnhof, is een erg levendige gemeenschap met een druk verenigingsleven. Bij heel wat van deze parochiële organisaties is De Raedt van veraf of dichtbij betrokken geweest. Zo was hij ondermeer al van bij het begin aalmoezenier van de plaatselijke gidsengroep.

Ondanks zijn drukke bezigheden, heeft hij altijd een open oog gehad voor de wijde wereld. Een voorbeeld daarvan was zijn relatie met een Hongaarse priester, die hij vele tientallen jaren eerder had leren kennen. Hij ging vaak naar ginder op bezoek. Maar ook in Mechelen werden verschillende acties georganiseerd om deze Kerk achter het IJzeren Gordijn daadwerkelijk te helpen.

Op 18 april 1963 viert pastoor de Raedt zijn zilveren priesterjubileum. Op 15 december 1985 viert pastoor de Raedt zijn 30-jarige jubileum als pastoor van de St.Katelijne parochie.

Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt ; laat ons juichen en ons daarover verheugen. (Paasliturgie)

Dankbare herinnering aan mijn
zilveren priesterjubileum

Mechelen
1938 18 april 1963

H. De Raedt
Pastoor Sint-Katelijne

Wij bidden U, Heer, aanvaard de offergaven van uw jubelende Kerk, en geef haar, aan wie Gij door de verrijzenis reden tot zoveel blijdschap hebt geschonken, ook de bekroning van de eeuwige vreugde.
(Secreta zondag Beloken Pasen)

Almachtige, eeuwige God, die mij, zondaar hebt uitverkozen tot de dienst van uw heilig altaar en om de macht van uw heilige naam te loven, schenk mij door het geheim van dit sacrament goedgunstig vergiffenis van mijn zonden, opdat ik uw majesteit waardig moge dienen. Door onze Heer Jezus Christus. Amen.
(gebed op de verjaardag van de priesterwijding.)

Heer, om de vreugde van deze dag, zegen in uw grote barmhartigheid, mijn goede ouders, mijn dierbare familieleden en vrienden, de parochianen van St.-Katelijne en allen die mij om uwentwil enig goed hebben gedaan.

Maria, Moeder van de eeuwige Priester aan wie ik mijn priesterleven heb toevertrouwd zegen mijn verder priesterleven.

30 Jaar pastoor zijn op eenzelfde parochie was geen alledaagse prestatie. Uit de registers van de Katelijneparochie blijkt dat dit zelfs een unicum was. Divieux, de voorganger van De Raedt, was gedurende 25 jaar de herder van deze gemeenschap. Andere pastoors vóór hem, zoals Van den Eynde, Van Eyen, De Weerdt en Vloebergh waren veel korter met het ambt bekleed. Vloerberghs was zelfs amper 1 jaar pastoor. Zijn voorganger Van den Weyngaert is echter waarschijnlijk gedurende méér dan 30 jaar pastoor geweest. Hij werd aangesteld in 1853 en zou dat blijven tot in 1884. Vreemd is wel dat zijn naam sinds 1873 op geen enkel kerkelijk stuk meer voorkomt. Gedurende 11 jaar werden alle verklaringen in doop of huwelijksregisters ondertekend door de toenmalige onderpastoor. De redenhiervoor is niet bekend, maar het roept wel vraagtekens op.

Dankviering voor pastoor De Raedt

Zondagnamiddag heeft de parochie van Sint-Katelijne in Mechelen een dankviering gehouden voor pastoor De Raedt, die daar 30 jaar geleden als pastoor werd aangesteld. In de parochiekerk werd een eucharistieviering opgedragen door de pastoor zelf, samen met deken Mariën, pater Jules De Brabandere, kapelaan Robeyns van het Begijnhof, pater Boomgaert. De mis werd opgeluisterd door het parochiekoor en werd bijgewoond door talrijke parochianen en andere gelovigen die de middenbeuk van de kerk nagenoeg helemaal volzet hadden.

In de homilie had pater De Brabandere het o.m. over de figuur van pastoor De Raedt. Hij vergeleek hem met Johannes en noemde hem «een voortrekker op Gods akker, die de Katelijneparochie is».

Pastoor De Raedt is ook iemand die op een eenvoudige manier de droom van God kan waarmaken, elke dag opnieuw, aldus nog pater De Brabandere in de homilie.

Na de eucharistieviering werd in de parochiezaal Katelijnekring nog een receptie gehouden. Daar werd een boodschap voorgelezen van de kardinaal, die zelf niet kon aanwezig zijn. Voorzitter Ressler van het parochiekomitee hield er ook een gelegenheidstoespraak, waarin hij nogmaals veel woorden van waardering en dank uitsprak.

Pastoor De Raedt moest op de receptie ook nogal wat geschenken in ontvangst nemen van gelovigen en vrienden. Dat verraste hem aangenaam.

Pastoor De Raedt werd door de parochiegemeenschap va Katelijne gevierd.

Dit is de dag,
die de Heer heeft gemaakt
en gegeven.
Laat ons Hem loven en danken.

Mag ik U vragen, om de vreugde van deze dag, de Heer te danken voor zijn grote goedheid, dat ik gedurende 50 jaar zijn priester mocht zijn ;
Hem met mij, vergiffenis te vragen over al de tekortkomingen tijdens die vele jaren, en Hem betrouwvol te smeken de tijd, die Hij mij in zijn goedheid nog wil schenken, te zegenen.

18-4-1938 Mechelen 18-4-1988

H. DE RAEDT
Pastoor Sint-Katelijne

Imalit Maredret S.G. 50 Printed in E.E.C.

Op 18 april 1988 viert pastoor de Raedt zijn 50 jarige jubileum als priester.
Hendrik de Raedt zou tot 1989 pastoor blijven van de St.Katelijneparochie te Mechelen.

Vanaf 1989 werd Hendrik de Raedt hulppriester op het begijnhof te Mechelen. Hij zou dat blijven tot aan zijn dood.

Pieter Luciaan de Raedt (Hendrik) overleed te Mechelen op 5 oktober 1998. Met het overlijden van Hendrik de Raedt is een groot priester heengegaan.

Heer God.

Als het uur van scheiden komt
maak dan zacht de banden los
die me op aarde binden
en help me afscheid te nemen
van allles en iedereen.

In geloof, hoop en liefde gedenken wij dankbaar

Eerwaarde Heer

HENDRIK DE RAEDT

Geboren te Eeklo op 21 juni 1914
en overleden te Mechelen op 5 oktober 1998
gesterkt door het Sacrament van de Zieken

Priester gewijd te Mechelen op 18 april 1938
Leraar Sint-Romboutscollege van 1938 - 1946
Onderpastoor van Sint-Petrus en Paulus
te Mechelen van 1946 - 1955
Pastoor Sint Katelijne te Mechelen van 1955 - 1989
Hulppriester Begijnhof van 1989 - 1998

Van mijn geliefde huisgenoten waarmee ik vele jaren lief en leed heb gedeeld,
van mijn grote familie waar ik zo dikwijls mocht op rekenenen die steeds mijn grote steun en trots was.
Van de mensen uit mijn collegetijd te Mechelen,
de parochiegemeenschappen van Sint-Petrus en Paulus en Sint-Katelijne,
de vele vrienden die me bleven bezoeken en belden ook wanneer ik ouder werd en lichamelijke klachten kreeg.
Dank u allen, voor de vriendschap en de genegenheid die ik mocht ontvangen.

Goede vader en moeder en dierbare reeds overleden familieleden, kom mij tegemoet.
Samen met u en Gods heiligen wil ik mij richten naar de Heer, die ik mijn leven trouw gediend heb.

Lieve broers en zusters, neven en nichten, familie en vrienden draag zorg voor elkaar en blijf elkaar nabij in de geest van Gods liefde.

Hendrik De Raedt

De families De Raedt en Van Nispen
danken u voor uw medeleven, gebed en aanwezigheid.

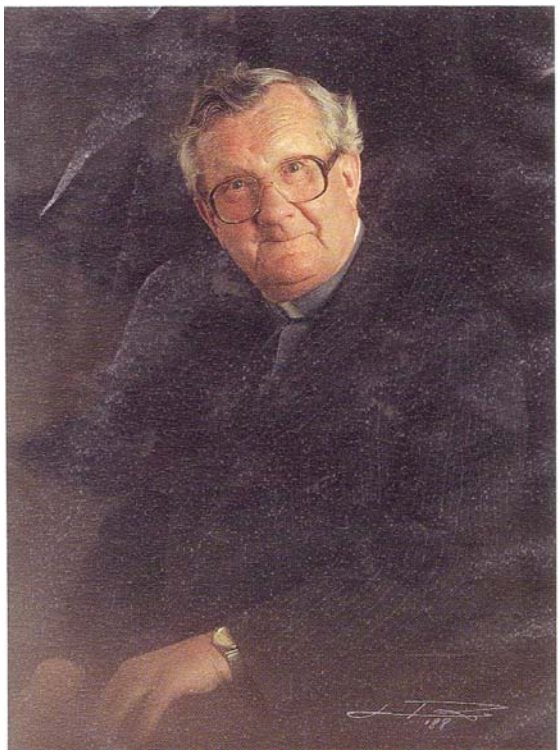

Bronnen:
Sint Laurentiusklok Oud Gastel
Brabants Nieuwsblad Roosendaal
Regionaalarchief West Brabant
De Eerste Wereldoorlog in het Meetjesland
Foto's Heemkundekring Het Land van Gastel
Register Katelijneparochie.
Wikipedia

Vaders herinneringen aan zijn jeugd en aan de Eerste Wereldoorlog

Opgeschreven door zijn zoon Frans van Merriënboer

Inleiding

Ik ben geboren in de gemeente Den Bommel op het eiland Goeree Overflakkee en was begin 1944 op 7-jarige leeftijd als evacué in Gastel terecht gekomen op de St. Joannesschool. We zaten toen tegen het eind van de Tweede Wereldoorlog. Bovengenoemd eiland zou onder water worden gezet. Daarmee dachten de Duitsers een eventuele invasie van de geallieerden via Nederland te voorkomen. De bewoners moesten binnen veertien dagen vertrekken naar het Oosten des lands.

Omdat mijn vader Jan van Merriënboer familie had wonen in Oud Gastel, gingen wij daar heen. Oom Janus, wonend op de Meir, zou ons voorlopig onderdak kunnen bieden. Geen kleinigheid, want ons gezin bestond uit 12 kinderen! Het eiland was in die tijd alleen per boot te bereiken en te verlaten. Mijn vader en moeder mochten maar één verhuiswagen met spullen meenemen. De rest moest je laten staan. De sleutel van het huis moest je op het gemeentehuis in Den Bommel inleveren en het huis zou verzegeld en bewaakt worden, totdat je weer terug kwam! Wanneer en hoe was onbekend.

Jan van Merriënboer
22 april 1893 – 2 mei 1976

Dit alles is nu al weer 70 jaar geleden. We herdenken dit jaar behalve de Tweede Wereldoorlog nog een andere belangrijke oorlog en wel de Eerste Wereldoorlog, die duurde van 1914 tot 1918. Daar is in Nederland niet veel aan te herinneren, hoor ik u al zeggen, want wij deden toen toch helemaal niet mee? Mijn vader zou het u lezer wel anders kunnen vertellen.
Omdat hij in 1976 overleden is, mag ik het in zijn plaats doen. Hij was geen man van veel woorden, maar toch is het mij gelukt om met de hulp van mijn moeder, hem aan de praat te krijgen zodat hij over zijn jeugdjaren ging vertellen.

Vaders verhaal uit zijn jeugdjaren

Mijn vader was een zoon van Adrianus van Merriënboer en Anna Cornelia van Sprundel uit de Prinslandse polder, geboren in Dinteloord.
Het gezin van vader bestond uit zeven kinderen, vier jongens en drie meisjes. Ze hadden het niet breed thuis en waren eigenlijk gewoon arm. Grootmoeder was veel ziek en dat kostte in die tijd veel geld, want verzekeringen tegen ziekte waren er toen nog niet.

Vader vertelt hierover:
Ik ben geboren op 21 april 1893 op het steke (boerderijtje) van Co de Wever, waar wij toen woonden. Het heet daar nu Kerstenstraatje. Op de dag dat ik zes jaar werd en voor het eerst naar school moest, gingen we thuis toevallig verhuizen.
Ik was 's morgens thuis weggegaan en zou tussen de middag bij Kee Meeuwissen op de Meir gaan eten. 's Middags draaide ik de verkeerde kant op en kwam weer terug thuis op het steke! Ik ben toen door het Ommegangsstraatje – een vroeger zijstraatje van de Lange Dreef – naar de Meir gelopen. 's Middags natuurlijk weer terug naar school en mijn zus Mie zou me bij Kee Meeuwissen komen afhalen, maar ik wist weer de weg niet en kwam weer op het steke terecht. Daar was niemand te zien. In het Ommegangstraatje kwam ik Jan Schoonen tegen en die heeft me thuis gebracht. Ons Mie maar wachten bij Kee Meeuwissen!

We gingen toen in het Bremswegje op de Stoof wonen. We woonden nog op een boerderijtje daar. Ik heb er zeven of acht jaar gewoond, zowat heel mijn schooltijd. Ik ging elke dag te voet naar de Openbare School in de Koelestraat bij mijnheer Vermeulen, die tevens hoofd van de school was.
Bij ons in dat Bremswegje woonden toen Karel Paantjens, Jan van Iersel, Bram Smolders, Toon Balemans en Bart van Oosterhout. Ik kon heel goed leren en mijnheer Vermeulen vond dat ik maar onderwijzer moest worden. We hebben nog met vijf jongens in een soort zevende klas gezeten en kregen extra lessen. Dat waren Sengers, zoon van een onderwijzer, Frans van Zimmeren (Den Bout), Frans Bennaerts die later wel onderwijzer is geworden, Geert van Domburg (later directeur van een rolluikenfabriek) en mijn persoontje.

Mijn vader en moeder konden echter de kosten niet dragen en toen ik in april 12 jaar was geworden, ben ik van school gegaan. Ik ben toen ook met een klein koffertje spullen voor dag en nacht van huis gegaan en ben koewachtertje geworden bij Pierre Houtepen op Kuivezand, die daar met zijn huishoudster Paulien Rijnvos woonde. Tegenwoordig is dat boerderij Antes in het Broekestraatje. Toen kapelaan van den Elzen Pierre kwam bedienen, wilde Paulien de kamer niet uit, ze was bang, dat hij met Pierre zijn geld ging strijken!

Daarvandaan ging ik na een jaar verhuizen naar een weduwvrouw, vrouw van Meer op den Langenberg. Zij had een soort bedrijfsleider en twee knechts, van wie ik er één was. Ik werkte daar op het land en mocht soms al met een paard rijden en was dus echt al een beetje knecht. Tegenover vrouw van Meer woonden toen de mannen Tak, die ik dus goed kende. Ik heb daar zowat twee jaar gewerkt.

Van Van Meer uit, ben ik gegaan naar Jan van As op de Oudendijk. Hij was getrouwd met Kee Paanen. Ik ben daar maar een jaar gebleven, want Jan werd ziek en is het hele jaar ziek gebleven. Toen werd ook zijn paard verkocht. Ik kreeg bij al mijn 'diensten' kost en

inwoning. Of mijn ouders nog wat geld kregen, weet ik niet meer. Ik ging toen mee naar het land, wieden en zo; alles moest met de hand gebeuren, het was niet langer vol te houden.

De oudste zuster van de Teun (Rijsdijk) was toen dienstmeid bij van As. De tram, die via Stampersgat naar Willemstad reed, kwam vlak langs de boerderij, wat gevaarlijk was voor brand vanwege het rieten dak! Ik was meer 'duveltjestoejager', want ik moest er op het laatst van alles doen, huishoudelijk werk en boerenwerk. Na een jaar is Van As gestorven. Er werd bij zijn lijk gewaakt door Leo van As, Van Hassel (De Fit) en Jan van der Vorst. Ze zaten allemaal op zijn land te loeren!

Ik ben er toen weggegaan en ben een paar jaar weer thuis geweest en heb bij boer Korsmit gewerkt. Ik ben toen weer teruggegaan naar Kuivezand en heb toen twee jaar gewerkt en gewoond bij de Bierbooms (De Pral), toen Kuivezand 11.
Ook bij Pietje en Jantje van Sprundel, die daar met twee ongetrouwde zusters woonden op een boerderijtje annex café, werkte ik mee. Het waren broers van de vader van bakker van Sprundel. Pietje werd altijd "Mijnheer" genoemd, omdat hij naar Amerika was geweest en naar men zei teruggekomen was met een jas, die stijf stond van de luizen!

Van Kuivezand ben ik toen weer terug naar de Stoof gegaan. Thuis waren ze verhuisd naar het 'spulleke' van Gieleke Commissaris bij Rie Peeters op de molen op de Meir. Rie Peeters stond dikwijls, als het hard waaide met zijn mes omhoog naar de lucht, zo kwaad was hij dan, want dan kon de molen niet draaien en lag het werk stil! Op de Stoof heb ik twee jaar gewerkt bij Nil van Merriënboer (geen naaste familie), die daar met zijn huishoudster woonde, mensen van ruim veertig jaar oud.

Rond 1912 ben ik in mei weer naar huis gegaan en ben toen met een maat naar de Haarlemmmermeerpolder vertrokken, waar ik zes weken gemaaid heb bij een 'weiboer'. Er waren daar ook mannen uit Hoeven werkzaam.
We moesten 's zondags al om half zes naar de kerk in Halfweg. Bij die boer kreeg je alleen 's zondags warm eten en verder at je heel de week brood. We sliepen in de stal op stro, want de koeien liepen buiten. We hadden geen beddegoed, alleen een kussen voor ons hoofd. We werkten van 's morgens vier uur tot 's avonds acht uur! Zondag 's middags sliepen we alleen maar.

Vaders militaire diensttijd op fort Sabina

In die tijd werd er nog 'geloot' voor de militaire dienst. Als je vrij geloot was, kon je thuis blijven. Vader was ingeloot bij de lichting 1913 en werd op 16 oktober 1913 ingelijfd bij het 4e Regiment Vestingartillerie. Hij moest opkomen in Willemstad op Fort Sabina en heeft daar als dienstplichtig soldaat 8 maanden gediend.

Stelling van het Hollands Diep en Volkerak

Fort Sabina behoorde samen met de forten Prins Frederik, liggend in Ooltgensplaat op Goeree Overflakkee, fort De Hel en fort Bovensluis, beiden in Willemstad tot de Stelling van het Hollands Diep en Volkerak, met Willemstad als centrale vesting. De twee oorspronkelijke forten in Willemstad en Ooltgensplaat waren door de Fransen gebouwd na de Engelse invasie in 1809 voor versterking van de kustverdediging. Later werden er

nieuwe forten aan toegevoegd. Fort De Ruijter in Willemstad werd pas in 1913 omgedoopt tot 'Fort in den Sabina Henricapolder' kortweg genoemd: Fort Sabina of Fort Sabien. De naam De Ruijter verhuisde toen naar een nieuw fort in Vlissingen.
De organieke sterkte van het fort bestond rond 1902 uit 541 man nl. vestingartillerie: 125, artillerie-schutterij: 78, infanterie: 220, torpedisten: 105, genietroepen: 6, geneeskundige dienst: 4, 1 telegrafist en 2 wasvrouwen.

Soldaten van Fort Sabina en Fort de Hel te Willemstad 1914 - 1918

De bewapening bestond rond die tijd uit 7 kanonnen van 24 cm ijzer, 2 kanonnen van 12 cm kort, 4 kanonnen van 10 cm, 6 Coehoornmortieren, en 10 mitraileurs. Elders in twee batterijen stonden nog 2 kanonnen 8 cm brons, 4 kanonnen kort en vier mortieren van 15 cm. Het verouderde kustgeschut van 24 cm werd in 1917 gesloopt en vervangen door twee kanonnen 12 cm 140, afkomstig van de Koninklijke Marine en bestemd voor de kust-artillerie.

Het doel van de forten was het doordringen beletten van vijandelijke schepen vanaf het Volkerak naar het Hollands Diep. Hiertoe werden in de vaargeul van het Volkerak tussen Flakkee en West Brabant, de zogenaamde Hellegaten, torpedoversperringen aangelegd. Deze torpedo's waren een soort mijnen, die in vier rechte lijnen met een onderlinge afstand van 10 meter in de vaargeul werden verankerd. De electroschoktorpedo's werden pas geactiveerd bij de nadering van vijandelijke schepen. Voor berging van torpedo's en vaartuigen waren buiten het fort een torpedo- en vaartuigenloods gebouwd, die met poorrails en sleephellingen verbonden waren met de Heiningse haven. Het fort werd in 1924 opgeheven als vestingwerk.

Vervolg vaders diensttijd

Het was met 541 soldaten een drukke bedoening daar op het fort. Zoals te doen gebruikelijk werden ze goed bezig gehouden met marcheren, oefenen en poetsen! De oversteek naar Ooltgensplaat was soms een gezellig uitje, al kon het water daar op het Hollands Diep flink te keer gaan. Maar zwemlessen werden er niet gegeven!

Zoals in elke militaire kazerne was er af en toe de nodige verveling. Daarom was vader blij, dat hij in juni 1914 kon afzwaaien. Maar niet voor lang, want er dreigde oorlogsgevaar. Na zijn afzwaaien werkte vader daarna nog vier weken op de Beaumontboerderij, gelegen achter de suikerfabriek.

In augustus 1914 werd ook in Nederland de mobilisatie afgekondigd en moest vader weer terug opkomen op fort Sabina in Willemstad. Het lieve soldatenleventje begon weer van voor af aan! Maar hij had in zijn opleidingstijd al veel bijgeleerd en wist met zijn vrienden de moed er in te houden. Ze hadden hier en daar bij de bewoners en café'tjes in Willemstad en in Ooltgensplaat toch wel ontspanning gevonden.

Fort de Hel op 31 mei 1915

Soms trokken ze verder daar op Goeree Overflakkee richting Oude Tonge en Achthuizen. In Achthuizen troffen ze een aardig winkeltje, waar ze ook bier verkochten. Maar dat niet alleen. Bij die familie Wagemans stonden soms aardige meisjes achter de toonbank. Marie, Pieta, Kee en Sien waren hun namen en met de jongens Nillus, Peet en Giel konden ze daar ook soms een kaartje leggen. Sien zag wel iets in die twee meter grote sterke soldaat Jan, daar was je veilig bij en hij zag er altijd heel 'schoon en tiptop uit in zijn soldatenpakje!' Alle meisjes hadden een oogje op hem, maar Sien was zijn uitverkorene. Toch was het meer wat we tegenwoordig een 'knipperlichtrelatie' noemen, 'aan…uit… …aan…uit!' Maar zelfs als hij niet meer voor Sien hoefde te komen, bleef hij toch naar de winkel komen. Alleen maar om te buurten, zei hij dan.

Alleen als hij zijn leven voor je in de waagschaal heeft gesteld!

Toen in november 1918 de Eerste Wereldoorlog was afgelopen, moest Jan afzwaaien en keerde hij terug naar Gastel. Sien dacht, dat het nu wel afgelopen zou zijn met zijn avances voor haar. Maar nee hoor, hij bleef contact houden en schreef haar af en toe een brief of kwam met de veerboot van Van der Sluis uit Dinteloord naar Ooltgensplaat en Achthuizen toe.

Sien kon hem maar moeilijk haar jawoord geven. Haar vriendin zei: "Je bent gek, ik wil hem wel hebben!" Op een wilde najaarsdag wilde Jan toch weer een bezoekje brengen aan Sien in Achthuizen.

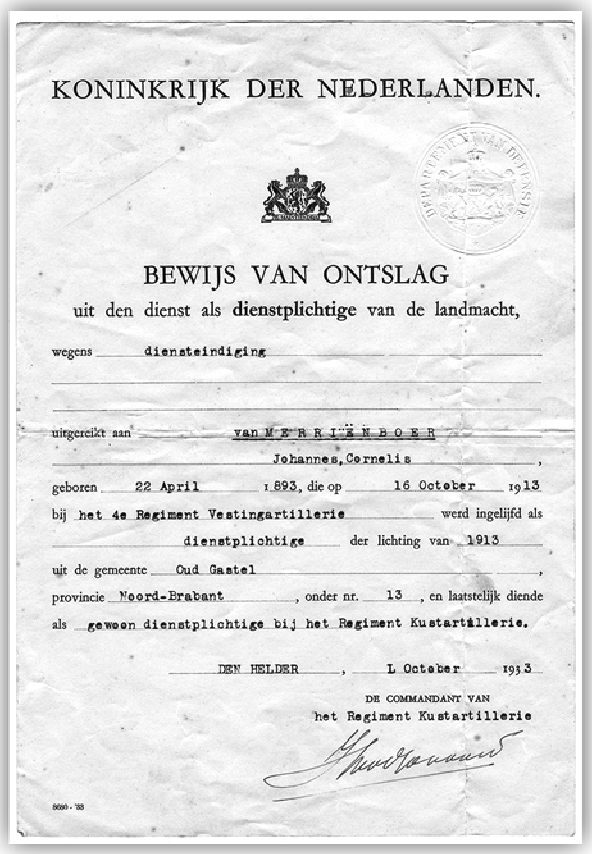

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

BEWIJS VAN ONTSLAG

uit den dienst als **dienstplichtige** van de landmacht,

wegens dienstbeëindiging

uitgereikt aan van M E R R I Ë N B O E R
Johannes, Cornelis,
geboren 22 April 1893, die op 16 October 1913
bij het 4e Regiment Vestingartillerie werd ingelijfd als
dienstplichtige der lichting van 1913
uit de gemeente Oud Gastel,
provincie Noord-Brabant, onder nr. 13, en laatstelijk diende
als gewoon dienstplichtige bij het Regiment Kustartillerie.

DEN HELDER, 1 October 1933

DE COMMANDANT VAN
het Regiment Kustartillerie

Pas op 1 oktober 1933 kreeg Jan – hij was intussen 40 jaar – zijn ontslag als dienstplichtig soldaat bij het 4e Regiment Vestingsartillerie

Uit Gastel aangekomen in Dinteloord, zei de schipper: "Ik vaar vandaag niet uit Van Merrienboer, het weer is te gevaarlijk en er is storm op komst!".
"Kan ik geen roeibootje van je lenen?", zei vader toen.
"Ben je helemaal bela…!", zei de schipper, maar hij hield wel van een geintje en zei: "Nou, als je zo graag wil, pak er maar eentje!".
En Jan roeide het Hollands Diep over en kwam kletsnat in Achthuizen aan! Er werd om gelachen, maar Sien schrok er toch wel een beetje van. Na een tijdje zei Sien eindelijk ja tegen haar Jan en Sien zei tegen ieder, die het horen wilde, dat je alleen met iemand moet trouwen, als hij zijn leven voor je in de waagschaal heeft gesteld! Op hoge leeftijd konden ze er beiden nog hartelijk om lachen.

Slot

Na bijna 23 jaar in Achthuizen te hebben gewoond, kwam door de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog de familie van Merriënboer-Wagemans in Oud Gastel terecht. Gastel werd in oktober 1944 bevrijd, terwijl Achthuizen pas in mei 1945 werd bevrijd van de Duitsers.

Vader ging toen kijken, benieuwd hoe het huis er uit zou zien. Dat was een grote tegenvaller. Het hele huis was leeggeplunderd en door de overstroming van de polders met het zoute zeewater zouden er de eerste jaren geen oogsten mogelijk zijn. Er was voor het grote gezin daar voorlopig dus geen toekomst. De oudere kinderen hadden een stukje van de wereld gezien en wilden ook niet meer terug naar het eiland.

Na vijf jaar in de oude brouwerij van de familie Smoor in de Dorpsstraat gewoond te hebben, bij wie vader ook weer het boerenwerk had opgepakt, kreeg het gezin in 1949 een nieuwe woning in de Wilhelminastraat. Daar vandaan zijn alle kinderen uitgevlogen en hebben hun weg in het leven gevonden. Veel kinderen gaan of gingen van tijd tot tijd terug naar hun 'roots' op de Kranendijk in Achthuizen.

En één ding is zeker, zonder de Eerste en de Tweede Wereldoorlog had onze familiegeschiedenis er heel anders uitgezien.

Voor informatie bij bovenstaande tekst, dank aan de Heemkundekring van Willemstad.

Belevenissen in de Eerste Wereldoorlog van Broeder Romuald Borghouts uit Wouw

Bewerkt door Frans van Merrienboer

Aangezien onderstaande verhaal op rijm een goed beeld geeft van zowel het begin van de Eerste Wereldoorlog in België, als de opvang van de Belgische vluchtelingen in onze dorpen in West Brabant, leek het ons passend dit deel van het verhaal van broeder Romuald op te nemen in ons Jaarboek

Inleiding

Broeder Romuald Borghouts is geboren op 7 juni 1857 in Wouw en is, 79 jaar oud, gestorven op 6 januari 1937 in Mechelen. Hij was lid van de Congregatie van de Broeders van onze Lieve Vrouw van Barmhartigheid of ook wel genoemd de broeders van Scheppers. Monseigneur Victor Scheppers had deze Congregatie in 1839 te Mechelen gesticht. De broeders waren werkzaam in het onderwijs, in ziekenhuizen en in gevangenissen. Het "Moederhuis" stond en staat nog steeds in Mechelen. Over heel Belgie waren scholen en internaten gevestigd, waar de jeugd werd opgevangen en opgevoed.
In 1920 kwamen deze broeders van Scheppers ook naar Oud Gastel, waar ze werkzaam werden aan de Sint Joannesschool voor jongens aan de Veerkensweg. De Mgr. Scheppersstraat is naar hen genoemd. Ook werd daar het broeder-klooster gebouwd, met daarbij enkele gebouwen voor de jeugdverenigingen, zoals het klein en het groot Patronaat. De eerste broeders in Gastel waren Maurice Borremans, Canisius Graste uit Waalwijk, Willibrord Schalk uit Breda en Theophile Nijman. Deze laatste was geboren en getogen in Oud Gastel. Broeder Maurice en broeder Willibrord waren in 1914 in opleiding (noviciaat) in Highgate in Engeland en zijn, toen de oorlog uitbrak, teruggekeerd naar Belgie.

Broeder Romuald Borghouts

De vader van broeder Romuald was Philippus Borghouts, was geboren te Wouw en van beroep wever; zijn moeder heette Maria Catharina van der Hapert. Een oudere broer, geboren op 12 november 1851 in Wouw, was eveneens broeder geworden. Hij stierf als broeder Felix op 28 jarige leeftijd op 7 mei 1880 in Mechelen. Later was er een ver familielid, namelijk broeder Majella Borghouts, geboren 31 mei 1910 in Roosendaal, werkzaam in Gastel. Hij stierf er op 60 jarige leeftijd op 10 oktober 1970. Zijn ouders woonden toen in de Veerkensweg in Oud Gastel.

Bovengenoemde broeder Romuald was bij het begin van de eerste wereldoorlog in het onderwijs werkzaam in Blauwput, een dorp dicht bij Leuven, waar hij ook woonachtig was in het daar gelegen klooster Sint Pieter. Bij de inval van de Duitsers, begin augustus 1914 kregen ze het in Leuven en omgeving hard te verduren. Het klooster en de school in Blauwput werden gevorderd door de Duitse soldaten en er werd hard opgetreden tegen de burgers. Vooral de mannen werden als franc-tireurs beschouwd! Er vonden dan ook zonder pardon terechtstellingen plaats op de (vermoedelijke) daders. De stad Leuven

werd grotendeels verwoest en in brand gestoken, waarbij de beroemde bibliotheek van deze universiteitsstad verloren ging.

Het document van broeder Romuald

Broeder Romuald heeft in een klein handgeschreven boekwerk van 187 pagina's al zijn oorlogsherinneringen op rijm vastgelegd. Hij heeft dat in twee gedeelten gedaan. Eerst zijn dagelijkse belevenissen van 1 augustus tot 1 september 1914. En na zijn terugtocht van Wouw in Blauwput op 14 november 1914 zijn verdere oorlogsbelevenissen tot de aftocht der Duitsers en de wapenstilstand op 11 november 1918.
In 67 korte hoofdstukken en rijmverzen over allerlei gebeurtenissen en voorvallen beschrijft hij het hele oorlogsgebeuren. Men krijgt bij lezing van zijn geschrift een indringende kijk op de oorlog 1914-1918 in Belgie. Zijn beschrijving van het leed, de honger en de zinloze vernieling laten een onvergetelijke indruk achter. Wij willen hieronder enkele berijmde gebeurtenissen uit zijn boek weergeven, nadat we eerst de korte inleiding van broeder Romuald zelf hebben vermeld. De spelling is aangepast. (F.v.M.)

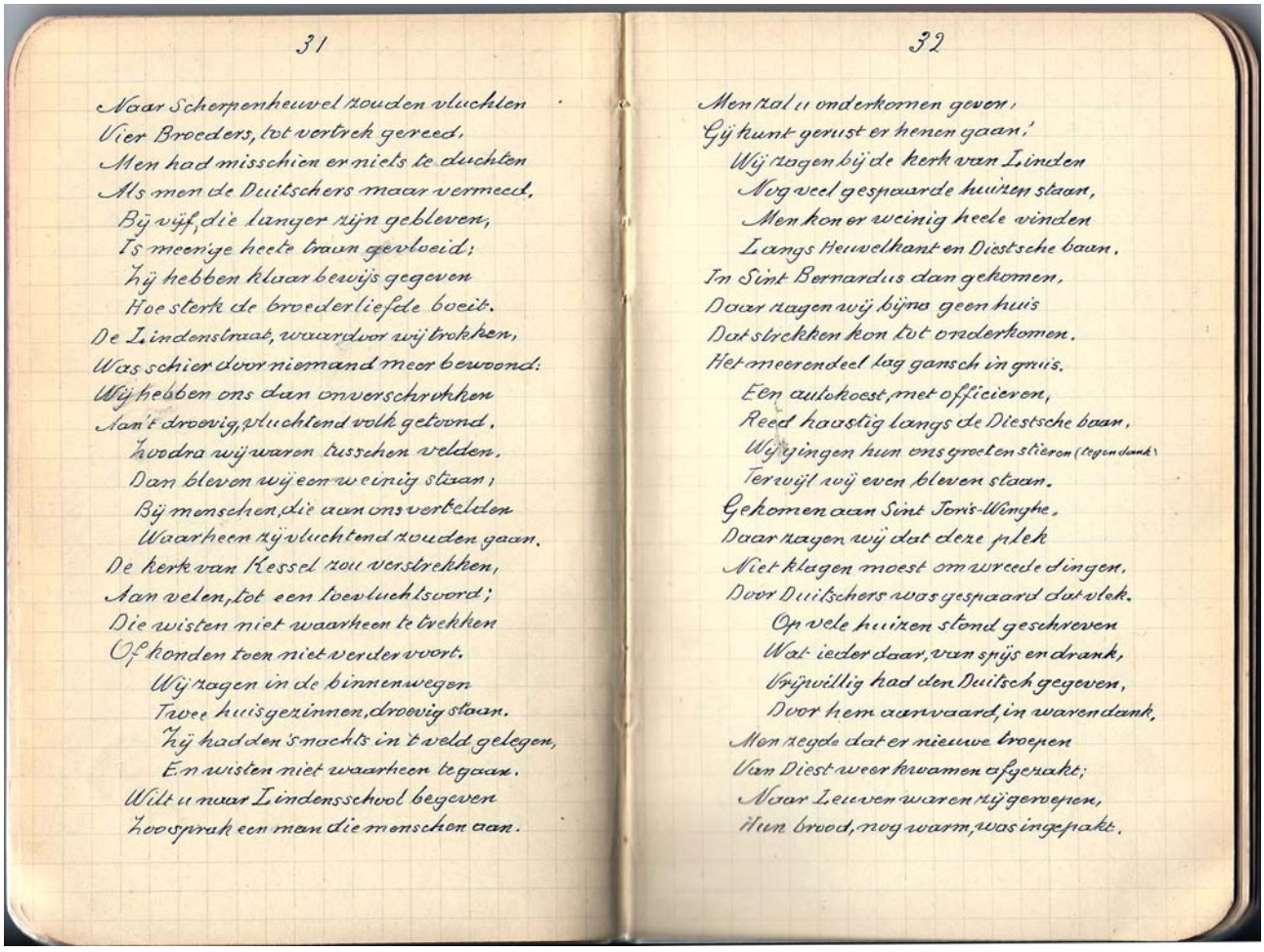

31

Naar Scherpenheuwel zouden vluchten
Vier Broeders, tot vertrek gereed.
Men had misschien er niets te duchten
Als men de Duitschers maar vermeed.
Bij vijf, die langer zijn gebleven,
Is meenige heete traan gevloeid;
Zij hebben klaar bewijs gegeven
Hoe sterk de broederliefde boeit.
De Lindenstraat, waardoor wij trokken,
Was schier door niemand meer bewoond:
Wij hebben ons dan onverschrokken
Aan 't droevig, vluchtend volk getoond.
Hoedra wij waren tusschen velden,
Dan bleven wij een weinig staan;
Bij menschen, die aan ons vertelden
Waarheen zij vluchtend zouden gaan.
De kerk van Kessel zou verstrekken,
Aan velen, tot een toevluchtsoord;
Die wisten niet waarheen te trekken
Of konden toen niet verder voort.
Wij zagen in de binnenwegen
Twee huisgezinnen, droevig staan.
Zij hadden 's nachts in 't veld gelegen,
En wisten niet waarheen te gaan.
Wilt u naar Lindensschool begeven
Zoosprak een man die menschen aan.

32

Men zal u onderkomen geven;
Gij kunt gerust er henen gaan.'
Wij zagen bij de kerk van Linden
Nog veel gespaarde huizen staan,
Men kon er weinig heele vinden
Langs Heuvelhant en Diestsche baan.
In Sint Bernardus dan gekomen,
Daar zagen wij bijna geen huis
Dat strekken kon tot onderkomen.
Het meerendeel lag gansch in gruis.
Een autokoest, met officieren,
Reed haastig langs de Diestsche baan,
Wij gingen hun ons groeten stieren (tegen dank)
Terwijl wij even bleven staan.
Gekomen aan Sint Joris-Winghe,
Daar zagen wij dat deze plek
Niet klagen moest om wreede dingen,
Door Duitschers was gespaard dat vlek.
Op vele huizen stond geschreven
Wat ieder daar, van spijs en drank,
Vrijwillig had den Duitsch gegeven,
Door hem aanvaard, in waren dank.
Men zegde dat er nieuwe troepen
Van Diest weer kwamen afgezakt;
Naar Leuven waren wij gevroepen,
Hun brood, nog warm, was ingepakt.

Fragment uit het dagboek van Broeder Romuald Borghouts

De Wereldoorlog

Van 3 augustus 1914 tot de wapenstilstand van 11 november 1918. Voorspel, feiten en vluchtreis volgens aantekening per dag van 1 augustus tot 1 september 1914 door broeder Romuald Borghouts, die hier schrijft wat hij toen heeft bijgewoond te Blauwput bij Leuven en op zijn vluchtreis naar het dorp Wouw, bij Roosendaal in Nederland. Aldaar beschouwde hij de vluchtelingen van de stad Antwerpen en omstreken en zijn wederkeren naar Blauwput 14 november 1914. Daarbij nog gebeurtenissen tijdens de bezetting en aftocht der Duitsers op 11 november 1918, wanneer de wapenstilstand getekend werd.

De Congregatie der Broeders van O.L.. Vrouw van Barmhartigheid, Scheppers' Gesticht te Mechelen, heeft ook haar bloedige tol betaald aan den wrede wereldoorlog. Hierboven worden enige gevallen broeders herdacht.

Voorspel

Hetgeen in dit boek beschreven is, zal mogelijk later wat zonderling overkomen, doch ik was getuige van alle feiten, behalve

A. de vlucht uit Mechelen, mij verhaald door Eerw. Broeder Leopold, mijn oud-leerling,
B. de gebeurtenis te Bastennaken, mij gezegd door een mijner medebroeders uit Luxemburg.
C. de levend begraving door een Duitser verhaald, die zei, dat hij er aan medegeholpen had en nog niet te kunnen slapen dan na zich door de drank bedwelmd te hebben, zo niet, dan zag hij die levend begravende met vervaarlijke houding voor hem staan.

Telkens schreef ik op fijn zijdepapier, rolde dat met aantekening van jaar, maand en dag, op een koordje van 3 dm. Lang. Ik trok het opgerolde papier daarop, klopte een griffelbuisje plat en maakte een strop aan het uiteinde van het koordje en liet het blikken buisje met papier en koordje zakken door een schuifje aangebracht in de vensterplaten van mijn klas. Daar viel het in de holte 80 cm diep, in de muur, waarvoor aan de buitenkant een zeer fijn rooster was aangebracht. Na de wapenstilstand haalde ik met een lang ijzer haakje, in de stroppen stekend, deze naar boven en kon toen alles in een boek schrijven. Buiten mij kende niemand die schuilhoek dan de Zeer Eerwaarde Algemeen Overste.

Langen tijd bleef ik verholen in Sint Pieters schoolgebouw
Daar was ik zeer goed verscholen in een muur, nabij de schouw
'k Moest naar beter tijden wachten, blijven daar zeer wel verstopt
't Zoekend Duitse oog verachten zo op mijn manier gefopt
Op zeer fijn papier geschreven om een koordje dan gedaan
Was ik nog met blik omgeven eer ik mocht in schuilhoek gaan.
Met de datum aangegeven wachtte ik beter tijden af
Tot mij vrijheid werd gegeven als de Duitsers trokken af.
Toen kon ik mij weer vertonen mij begeven waar ik wouw
Tot mijn broeders vreugd gaan wonen in zijn huis in het dorp van Wouw
Voor de tweede maal geschreven in dit boek zoals het is
Zal het u te kennen geven van d"oorlog de droefenis.

Geschreven te Wouw en te Blauwput door Broeder Romuald Borghouts

De feiten

Een droeve mare deed zich horen zeer ver van hier in Oostenrijk
Een prinsenmoord ging de orde storen te wapen roepen, menig rijk
(De erfprins met zijn gemalin waren, als vermoedelijke troonopvolgers van Oostenrijk, te Serajevo, in Bosnië vermoord)
Een onderzoek deed weldra weten dat hoge lie(de)n uit Slavenstam
Van Servies volk, die aanslag smeden waardoor opeens verwarring kwam
Een ultimatum werd gezonden van Oostenrijk naar Serviës Staat
Voldoening werd er niet gevonden dus kwamen zij in oorlogsstaat
De Rus ging zich naar Servië keren wat Duitsland zeer ongaarne zag
En sprak, waarom de strijd vermeeren deed aan de Rus dan zijn beklag
En deze zeide: ik zal niet dogen, dat men de Slavenstam vernielt
Ik houd op 't oorlogsveld mijn ogen voor Serviës heil ben ik bezield
Wilt gij uw hulp aan Servië wijden? Dan sta ik Oostenrijk terzij
En zal o Rus ook u bestrijden Met 't Frankenland (Frankrijk) dan nog daarbij.

1 augustus 1914

Zo sprak de Duits en zond zijn troepen al ras op 't Luxemburgs gebied
Ging van het hertogdom uitroepen het vrij gebruik, tot ons verdriet

2 augustus 1914

Hij vroeg om door der Belgen wegen te trekken haastig naar Parijs?
Maar Belgie stelde zich er tegen en schonk de Duits geen dienstbewijs

3 augustus 1914

Ik zal sprak hij toch voorwaarts rukken verslaan wat in de weg mij staat
Met oorlogsramp de Belgen drukken zodat hun land ten onder gaat
Vol woede waren Belgisch zonen zij gingen trekken 't oorlogszwaard
Zij wilden hun moed gaan tonen in 't strijden voor hun eigen haard
De Duits trok ons de grenzen over vertoonde zich in Herveland
Doch vond te Luik als bij betov'ren een niet verwachte tegenstand

5 augustus 1914

Giij moogt geen dag nog langer schenden het grondgebied van Belgenland
Of ik zal daar mijn troepen zenden zo sprak de Brit aan 't Duitse land
En menig dacht: de Duits zal vrezen de strijd met Engeland ter zee
Uit België zal hij spoedig wezen en blijven met de Brit in vree
Dat is helaas onwaar gebleken hij nam de strijd met Eng'land aan
Is voor die macht ook niet geweken, de Brit zou hij daarbij verslaan
Nu sprak Japan ik zal niet lijden dat gij de Engelsman verslaat
Ik ga met Brit ook u bestrijden in 't Oosten, waar de zon opgaat .

Intermezzo

Er volgen lange rijmen met de dagelijkse beslommeringen, die de mensen meemaken. De Duitsers treden heel bruut en genadeloos op tegen de bewoners in stad en dorp, Ze doden onschuldige mensen en steken huizen en boerderijen in brand. Ze stelen en roven hun voedsel bij elkaar en eisen zonder pardon huizen, scholen en kloosters op voor een onderkomen voor de soldaten. Ook in Blauwput wordt het gevaarlijk en slaan de bewoners op de vlucht richting Nederland. Op 27 augustus 1914 gaan ook de broeders van Scheppers hun klooster verlaten en vervolgt broeder Romuald zijn verhaal.

27 augustus 1914

Naar Scherpenheuvel zouden vluchten vier broeders tot vertrek gereed
Men had misschien er niets te duchten als men de Duitsers maar vermeed.
Bij vijf, die langer zijn gebleven is menige hete traan gevloeid
Zij hebben klaar bewijs gegeven hoe sterk de broederliefde boeit
De Lindenstraat waardoor wij trokken was schier door niemand meer bewoond
Wij hebben ons dan onverschrokken aan 't droevig vluchtend volk getoond
Zodra wij waren tussen velden dan bleven wij een weinig staan
Bij mensen, die aan ons vertelden waarheen zij vluchtend zouden gaan
De kerk van Kessel zou verstrekken aan velen tot een toevluchtsoord
Die wisten niet waarheen te trekken of konden toen niet verder voort
Wij zagen in de binnenwegen twee huisgezinnen droevig staan

Zij hadden ’s nachts in ’t veld gelegen en wisten niet waarheen te gaan
Wilt u naar Lindenschool begeven zo sprak een man die mensen aan
Men zal u onderkomen geven gij kunt gerust daarhenen gaan!
Wij zagen bij de kerk van Linden nog veel gespaarde huizen staan
Men kon er weinig hele vinden langs Heuvelkant en Diestse baan
In Sint Bernardus dan gekomen daar zagen wij bijna geen huis
Dat strekken kon tot onderkomen, het merendeel lag gans in gruis.
Een autokoets met officieren reed haastig langs de Diestse baan
Wij gingen hun ons groeten sturen terwijl wij even bleven staan.
Gekomen aan Sint Joris Winghe daar zagen wij dat deze plek
Niet klagen moest om wrede dingen door Duitsers was gespaard dat vlek
Op vele huizen stond geschreven wat ieder daar van spijs en drank
Vrijwillig had den Duits gegeven door hem aanvaard in waren dank
Men zegde dat er nieuwe troepen van Diest weer kwamen afgezakt
Naar Leuven waren zij geroepen hun brood nog warm was ingepakt.
Wij wilden graag die Duitsers mijden en trokken links in ene straat
Zo konden zij ons niet doen lijden en kwamen we in een veilige staat
Men had gewis ons niet bedrogen de Duitsers kwamen langs die baan
De boeren hadden hen in de ogen die we in de verte zagen staan
Waarom staat gij daarheen te kijken? Zo spraken wij die lieden aan
Omdat als zij de baan afwijken wij spoedig dan het bos ingaan.
Wij trokken langs de velden henen beschut door het hoge struikgewas
Waar wij uit Duitsers oog verdwenen terwijl de dag aan ’t vallen was.
Nog nimmer had der bramen vrucht zo goed gesmaakt als op dat uur
Zij schonk verfrissing tijdens vlucht en was voor ons dan niet te zuur.
Modestus (medebroeder) wilde daar verblijven verborgen tussen het struikgewas
Men zegde hem: Ge zoudt verstijven en morgen zijn niet wel te pas
Te Schonderbeuke dan gekomen bij Zeereerwaarde Heer Pastoor
Bekwamen wij een onderkomen en gingen dus niet verder door
Al had ik toen niet veel gedragen om ’t warme weer was ik bezweet
Ik ging die goede heer dan vragen een ander hemd een droger kleed
Nog voor wij ’t avondmaal er namen begon een lid van ’t dorpsbestuur
Te vragen ons, van waar wij kwamen zo laat tot daar op ’t avonduur
Wij lieten hem bij het licht aanschouwen op onze borst het bruine kruis
Dat schonk de heer een vol vertrouwen hij gaf ons d’hand en ging naar huis
Ik moet tot spijt u laten weten zo sprak Eerwaarde heer Pastoor
Wat wreedheid, meer dan ongemeten van ’t Duits gebroed mij kwam ter oor
In Scherpenheuvel zijn gekomen de Duitsers met een woest geweld
Het huis der Broeders werd genomen en drie als gijzelaars gesteld

Die kerels hebben stuk geslagen wat waarde had in kloosterwoon
De heilige vaten meegedragen met de monstrans zeer oud en schoon
De boterpotten zijn genomen uit 't patronaat aldaar verstopt
De wijn en 't bier zijn 't niet ontkomen geen enkele fles bleef nog ontstopt
Wanneer wij dachten aan 't gebeurde des avonds bij het slapen gaan
Geloof me vrij, dat wij betreurden de vluchtenreis door ons gedaan.

28 augustus 1914

Wij hebben daar 't ontbijt genomen Die Waarde Heer ons dank gebracht
In Scherpenheuvel dan gekomen verschenen wij er onverwacht
Het heiligdom was niet geschonden daar dankten wij de Opperheer
En bleven nogal menige stonden er bidden tot Maria's eer
Mijnheer Pastoor van Scherpenheuvel was ook door Duitsers opgeleid
Als gijzelaar, dat nam hij euvel en wel met recht zo werd gezeid
Reeds vrijgesteld deed hij verzoeken bij hem te zijn als disgenoot
Wij moesten ons bij hem verkloeken waarvoor hij gul zijn tafel bood
Wij zijn in os gesticht (tehuis) gekomen en vonden daar de broeders thuis
Wij hebben dan van hen vernomen het wangedrag van 't Duits gespuis
Een kamer lag nog vol papieren met boeken overal verspreid
Een grote kast uit haar scharnieren stond nog voor 't venster toentertijd
De ruiten waren stukgeslagen de deuren merendeels uit 't slot
Het ondergoed was meegedragen de huiskapel geleek een kot.
Ik kan, zo sprak Adolf niets schenken zoals ik vroeger heb gedaan
Toch wel zei ik ge kunt ons drenken met water onze dorst verslaan
Ik mocht op pastorij vernachten zolang ik bij de broeders was
Een slaapvertrek zou mij daar wachten met bed erin van eerste klas
Wanneer ik had de kerk verlaten waar ik mijn beden had gedaan
Zag ik een medebroeder praten met heren op de vlucht gegaan
Te Leuven werden zij gescheiden van Abt en Paters door geweld
Zij mochten niet met deze rijden per trein die naar het Oosten is gesneld
Die broeders toen in burgerkleren ontvluchtten beide Leuvens stad
En hadden gaande menige keren met Duitsers veel te doen gehad
Die broeders waren eer vertrokken dan wij doch wisten pad noch baan
Door bossen waren zij getrokken en kwamen weer te Kessel aan.
De tweede dag was weer aan 't dalen wanneer zij tot hun grote spijt
bemerkten dat zij door hun dwalen de weg alsdan nog waren kwijt
Door Duitsers was aan hen geschonken een stukje spek een korstje brood
Met water uit een gracht gedronken was dan gestild hun hongersnood
De derde dag zijn zij gekomen te Scherpenheuvel bij de kerk

Een broeder heeft ze meegenomen naar ons gesticht als liefdewerk
Gulhartig werd aan hen gegeven wat men van spijs en winkels vond
Ze zijn des nachts aldaar verbleven tot weer verscheen de morgen stond

30 augustus 1914

Zij schenen 's morgens zeer tevreden en zagen mij heel vriend'lijk aan
Wij namen hen met ons dan mede en zijn naar 's Herders woon gegaan
Aan hen werd eveneens gegeven wat stond gereed voor 't morgenmaal
Zij hebben zich dan weer begeven op vluchtensreis na gul onthaal
Wij wilden vroeg naar Diest vertrekken omdat het weder werd te heet
men kon ons daar verschoon verstrekken voor ondergoed, bevuild door 't zweet
Een vader met zijn zoon kwam vragen of nog de Duits in Aerschot was
Hij nam, sprak hij mijn paard en wagen met wat er op geladen was
om dat te hebben wou er henen die goede man, ik zei: blijf thuis
Uw vrouw zou uw daad bewenen indien u hield het Duits gespuis
Te Diest zijn wij zeer wel ontvangen, bekwamen daar een goed verschoon
Bij hen te blijven was 't verlangen van onze broeders in die woon
Een bom was in de school gevallen door 't venster dat toen open was
Zij had bij een geweldig knallen er fel beschadigd menig klas
Geen enkele ruit was heel gebleven door deze bom van gans de school
Terwijl in kelder kort er neven voor veiligheid men zich verschool
Wanneer we in Scherpenheuvel waren dan werd het meegenomen geld
Omdat men vreesde voor gevaren begraven achter het huis in 't veld
Te Diest ging men dat weer verstoppen in een doos naast 't bloemenperk
Voor zekerheid de grond instoppen uit vrees voor 't Duitse roverswerk
Twee broeders die gekomen waren uit hun gevang in kerkverblijf
Betoonden ons hoeveel gevaren ons dreigde 't Duitse wanbedrijf
Een Heer Pastoor was aangehouden door Duitsers in zijn eigen woon
Waarna zij hem dan voor zich douwden belaadden hem met spot en hoon
De broeders die op 't koor verbleven met Priesters toen in Aerschots kerk
Vergeten nimmer in hun leven van 't Duits gebroed, hun helse werk
Een emmer water werd gegeven geen glas noch kom die men aanbood
Zij moesten ruim twee dagen leven op rauwe spek met weinig brood
Wanneer gevangenen zich ontlastten, waarvan geen mens noch dier is vrij
Dan gingen van de Duitse gasten enkele gewapend mede aan hun zij
Dat moest dan op de Markt geschieden, naar staat of stand werd niet gezien
Zo stond men dan in 't zicht der lieden wier blikken men zou graag ontvlien
Die broeders zegden: gij moet zorgen dat gij met ons kunt medegaan
O vraag de commandant om morgen langs Hasselt naar Maastricht te gaan

Wij willen voor papieren zorgen voor Paters in gevangenis
Die hebben zij dan overmorgen nog tijdig voor behoudenis
Ik heb mij dan ter plaats begeven waar vroeger was de commandant
Na diens vertrek mocht wettig geven een vrije pas naar Nederland.

31 augustus 1914

In vroege morgen ging ik nemen het geld dat nog in de aarde stak
Voor ver'dre reis het medenemen en kopen wat mij meest ontbrak
Met drieën dan van Diest vertrokken zo gingen wij op Hasselt aan
Wij hebben een gerij betrokken ik zat naast een Amerikaan
Wij zagen te Haelen grote graven met kalk bedekt langsheen de weg
Daar lag van 't Duitse heir begraven hetgeen de Belgen maaiden weg
De voerman kon niet verder rijden dan tot een uur van Hasselt stad
Hij kon geen groot're dienst ons wijden wijl hij nog meer te rijden had
Een boerenjongen zou ons rijden vanaf Curance tot in de stad
Geen Duitse wacht zou ons doen lijden wijl ieder zijn geleibrief had
Een lichte sjees kon ons niet dragen de veren bogen al te diep
Men nam alsdan een boerenwagen die schokkend over de keien liep
Bij de eerste Duitse wacht gekomen daar hielden zij ons rijtuig staan
Ik vroeg of de officier kon komen die zou mij wel in 't Frans verstaan
Twee heren waren aan 't bespieden wat ons door Duitsers werd gedaan
Zij vroegen ons waarom die lieden bij hen zo lang ons lieten staan
Ik zei: we hebben niet geleden de luitenant was nog in rust
Van 't lang verblijf was dit de reden, maakt u om ons niet ongerust.
Te Hasselt zegden ons die lieden gij moet bij 't Duitse beest niet gaan
Die commandant kon wel verbieden met uw reis nog voort te gaan.
Ons vrijheidsbrieven zijn in regel de grootmajoor mag ze allen zien
Hij moet ze stempelen met zijn zegel dat zegden wij die goede lie'n
Die commandant had daags te voren van passen ruim een honderdtal
Geschreven, als hij kwam te horen van 't Duitse heir een ongeval.
Zijn boos gemoed was opgezwollen hij maakte dan een groot getier
Hij wrong die passen als tot bollen en smeet ze dan bij 't scheurpapier
Wij zouden recht tot hem maar rijden, ik vroeg aan de aldaar staande wacht
Wil tot de commandant ons leiden wij werden naar een zaal gebracht
Een burgerambtenaar ging dragen ons passen bij de commandant
Daarop voor ons de stempel vragen voor verd're reis naar Nederland
Een tijd nadien, dan kwam hij weder van de majoor met blij gelaat
Hij gaf aan ons de passen weder tot verd're reis nu gans in staat
Wij wisten dat heer Grob mocht rijden van Hasselt naar de stad Maastricht

Hij kon daardoor ons zeer verblijden, wij hebben ons tot hem gericht
Hij wou ons graag zijn diensten bieden omdat hij dacht daar zit wat aan
Ze schijnen mij gegoede lieden ik laat mijn paard op stal niet staan
Met klein gerij zou hij ons voeren op vier uur tijds naar de Oostergrens
Geen Duitser kwam ons daar beloeren dat was geheel naar onze wens
Het werd van tijd tot tijd gegeven aan 't paard wat minder vlug te gaan
Wanneer wij buiten schone dreven bevonden ons op vlakke baan
De Duitsers hebben mij doen lijden, zo sprak op reis de Amerikaan
Zij zullen op gepaste tijden daarvoor 't betalen niet ontgaan
Verbeeld u dat zij gingen zetten op mijn borst vier maal 't pistool
Ik mocht niet eens mijn voet verzetten wijl stil te staan men mij bevool
Ik zal daarbij het zo niet laten ik vraag voor mij twee duizend pond
Als vrije burger onzer staten mishandeld door de Duitse hond
De voerman die dit kwam te horen heeft wis gedacht wat rijke man
Zijn goede beurs kan mij bekoren ik vraag die heren wat ik kan
Gij zult met drieën mij betalen de som van vijf en dertig frank
Die gij uit uw beurs zult halen waarvoor ik zeg u mijne dank
Bij de oude stad Maastricht gekomen daar trof mijn oog wat ik gaarne zag
Bij de eerste wacht en onder bomen de ontplooide Nederlandse vlag
Wij moesten ons papieren tonen aan een soldaat aldaar op wacht
Of dat wij waren trouwe zonen of wel van vreemd spiongeslacht
Ik zegde hem, gij moet nu trachten te dienen trouw uw Vaderland
Dan moogt gij een paspoort verwachten gelijk ik geef in uw hand
De voerman was bij ons gebleven ging met twee broeders naar 't stadhuis
Hem werd het gevraagde meegegeven en trok vandaar met spoed naar huis.
Al gaande door Maastrichtse straten geleidde mij een jongeling
Hij had alreeds zijn werk verlaten en deed een avondwandeling.
Ik heb ter statie mij begeven, 't was kan vandaag nu niet meer zijn
Ik moest dus in Maastricht vernachten en wendde mij tot een Gesticht
Waar ik tot spijt zeer lang moest wachten tot nachtverblijf niet ingericht
Ik ging mij tot den Deken wenden die Waarde Heer was uitgegaan
De jongeling zou mij dan wenden tot Hendrik Haezen, kapelaan
Gulhartig werd ik daar ontvangen zijn zuster maakte ras gereed
Van spijs en drank wat ik mocht verlangen terwijl ik daar mijn beden deed
Intussen was tot mij gekomen de Deken tot een onderzoek
Door schriften heeft hij klaar vernomen hoe ik stond als kloosterling te boek
Ik moest naar huis hem vergezellen al waar ik nachtverblijf bekwam
Mijn vluchtensreis aan hem vertellen terwijl hij 't avondeten nam

Een kamer werd mij aangewezen op een verdiep zeer groot en schoon
Gij zult, sprak hij gerust hier wezen en slaap maar wel in deze woon.

1 september 1914

Des and'ren daags heb ik genomen na d'Heilige Mis het morgenmaal
Verkwikking voor op reis bekomen hem dank gebracht voor 't goed onthaal
Ter statieplaats bij tijds gekomen zag ik mijn reisgezellen staan
En heb met vreugd van hen vernomen dat alles was naar wens gegaan
Wij gingen onze kaartjes halen, om weg te rijden met de trein
Te Venlo, aan de Duitse palen zou ruim vier uur te wachten zijn
Een telegram vandaar verzonden dat bracht de tijding aan te Wouw
Dat zij zeer laat mij vinden konden te Roosendaal waar ik wezen zou
Langs Peel en Meierij gereden zo kwamen we aan de stad Breda
En zijn langs Zwaluwe omgereden tot Roosendaal dan ook weldra
Mijn broeders waren reeds aan 't wachten naar de aankomst van die late trein
't is zeker dat zij meermaals dachten wanneer zal broeder bij ons zijn
Ik zag mijn naaste familieleden bij d'ingang van de statie staan
Per velo kwam mijn neef gereden hij bood mij blij zijn diensten aan
Ik ga naar onze woonst weer rijden, geef mij maar mee het kleine pak
Men zal om u zich thuis verblijden komt achteraan op uw gemak
Ik wens van dergelijke avonturen te maken nimmer een gedicht
En hoop dat 't toch niet lang zal duren te wonen weer in ons Gesticht.
Ik had deez' regels eerst geschreven terwijl ik vond in Wouw mijn thuis
Bij broeders, zuster, nichten, neven, en meest verbleef in 't Ouderhuis.
Doch later zijn ze nog herschreven gelijk ze hier geschreven staan
Wat nog ontbrak erbij gegeven om nimmer uit 't gedacht te gaan.

Oorlogstijd en vlucht der Antwerpenaren

O oorlogstijd, o droeve tijd als staten vol van haat en nijd
Elkander onverbiddelijk plagen met lastertaal elkaar belagen
Als door een vreemde troepenmacht het volkenrecht dan wordt verkracht
Als 't vreemde heir, langs baan en wegen is voortgerukt op hoop van zegen
Als men verwoestte 't akkerland als men veel huizen stak in brand
Toen zag men tal van mensen vluchten die bitter kloegen, wenend zuchten
Want vluchten voor het Duits geweld waarvan de wreedheid werd gemeld
Dat was wat vele Belgen deden uit stille dorpen, drukke steden
O ja de zucht tot zelfbehoud deed menig vluchten, jong en oud
Wie zal van toen de ellende malen? Het wee van 't vluchtend volk verhalen?
Als men in grootste Scheldestad voor haar behoud geen kans meer had

Dan kwamen honderdduizend tallen in 't gastvrij Nederland gevallen
Als men het Vaderland verlaat gedwongen dan de weg inslaat
Naar 'land, dat veiligheid kan geven om daar als vluchteling te leven
Gelukkig hij die daar dan vindt een hart dat wel te doen bemint
Dat graag het zijne bij wil dragen tot hulp, nog voor dat men 't hem komt vragen
Te Wouw, bij wagens zwaar belaa'n zag men veel volk er neven gaan
Dat nog niet wist waarheen zich richten als 't nachtelijk uur zou rust verplichten
Het vluchten duurde dagen lang en immer met een grote drang
Het vluchtend volk met hele stromen was zoekend naar een onderkomen
Men zag er menig natiepaard om zijne sterkte zeer vermaard
En trekken de behuifde wagen waarop de zwaarste pakken lagen
Ja, velo's ook met goed belaa'n, zag men met wiegen op de baan
Waarop was beddengoed gelegen men kwam heel vreemd gerij daar tegen
Somwijlen bleven wagens staan, wanneer er langs een and're baan
Dan karren kwamen aangereden die brachten tal van mensen mede
Men toonde hun dan hulpbewijs en schonk de vluchtelingen spijs
Van wat men kon in haast bereiden terwijl er hinder was in 't rijden
Tot troost in deze vluchtensnood was 't hulpbetoon toen overgroot.
In huizen, schuren, scholen, kerken kon men des nachts veel volk bemerken
Men zag hoe 't leger toen te Wouw aan 't vluchtend volk er geven wou
Gulhartig spijs en drank de lieden, die voor des vijands woede vlieden
In deze dagen, vol van rouw zocht menig man zijn dierb're vrouw
ook ouders die hun kinderen zochten niet wetend waar zij blijven mochten
Want vluchtend, liep men veel gevaar te missen door de drang elkaar
Er werd op deur en poort geschreven waar hun familieleden bleven
Een oude vrouw zag daar in 't rond of zij geen plaats tot slapen vond
Een officier, ter markt gekomen heeft naar zijn thuis haar meegenomen
Hij stond zijn eigen bed haar af dat hij die vrouw zeer gaarne gaf
Hij ging bij zijne krijgersknapen in school, op stro die nacht er slapen
Men zag soldaten met een mand bij burgerlieden, te allen kant
Voor vluchtelingen voedsel vragen vol vreugd naar 't Rode Kruis dat dragen
Het Rode Kruis gaf drank en spijs aan elke Belg op vluchtensreis
En voor de klok daar sloeg vijf uren dan brandden reeds op 't plein de vuren
Ook veel soldaten droegen daar voor vluchtelingen, pakken zwaar
En kinders werden met behagen op krijgsmans armen vaak gedragen
Tweehonderd frank daar omgehaald was door soldaten graag betaald
Men ging er voor, wie zou het denken aan kinders chocolade schenken
Het leger heeft zijn best gedaan met vluchtelingen bij te staan
Het werd met warme dank gegeven op deur en poort alom geschreven

De lieden, uit gegoede stand, gedroegen zich in Nederland,
Als ware vuur'ge Christen mensen zo deftig als men 't maar kon wensen
Maar 't schuim dat daar was aangeland heeft naar plezier gewatertand
Het heeft de straten rondgelopen al dansend toen met hele hopen
Dat kon, dat mocht niet langer zijn, het moest vertrekken met de trein
En zich zeer ver van daar begeven om 't leger geen schandaal te geven
Met had uit België laten gaan de boeven, eertijds kwaad gedaan
Zodra ze op Neerlands bodem waren gaf hun komst er veel bezwaren
Zij deden daar hun oude stiel dat wis geen eerlijk man beviel
Zij stalen van de vluchtelingen, beroofden hen van vele dingen
Het leger ging zijn diensten bieden en zorgen dat de vluchtelingen
Van 't boefgespuis niet moesten lijden van roversboel hen gauw bevrijden
Op 't kerkerschuim werd de hand gelegd hun vrijheid van de Duits ontzegd
Zodat men hen niet lang moest vrezen men wou aan meer dan een miljoen
In Nederland het goede doen van 't vluchtend volk hun wee verzoeten
Door liefdewerk hun zonden boeten, mijn meter, meer dan tachtig jaar
Die vond als dan nog geen bezwaar er drie en vijftig plaats te geven
In hare woonst, met schuur er neven, maar trof men soms een vrek eraan
die wel te doen niet wou verstaan wil zulk een gierigaard verachten
Maar 't hulpbetoon der and'ren achten, door 't staatsbestuur werd dan gevraagd
Indien het aan een Belg behaagt van weder in zijn land te komen
Moet hij voor 't Duits bestuur nog schromen? en Duitsland heeft een tijd gewacht
Al voor het daar de tijding bracht dat elke Belg kon wederkeren
En 't Duits bestuur hem niet zou deren dan trokken Belgen naar hun land
Van wie de woonst niet was verbrand, doch velen zijn dan nog gebleven
Waar zij geruster konden leven, aan Adelbertus werd gezeid,
Zijt gij met Romuald bereid om naar uw klooster weer te keren?
Dan kunt gij daar de kinders leren, hij wilde graag op 't eerste woord
Met mij verlaten Neerlands oord zich onverwijld op reis begeven
Uit zucht naar 't heilige kloosterleven
Door mijn familie uitgeleid heb ik hun mijne dank gezeid
En trof mijn medebroeder aan die was naar Roosendaal gegaan
Naar Oudenbosch, des avonds laat (10 november 1914)
Met Adelbertus, mijne maat zijn wij met tweeën dan gereden
Daar woonden zijn familieleden
Ik sliep des nachts in kloosterwoon van waarde broeders, wier betoon
Van vriendschap ik mocht ondervinden omdat zij Adelbertus minden
Wij reisden dan van Nederland langs Essen weer naar Belgenland
Men kon nog maar tot Merxem rijden om brugvernieling de laatste tijden

In Merxem werd nagezien de passen van gekomen lie'n
Een stempel zou verlof verstrekken dat men de stad mocht binnen trekken.
Niet ver van de commandant gaf een eerwaarde Heer ons d'hand
En sprak, kom beide middagmalen, laat men wat wederdienst betalen
Gij waard voor mij in Nederland, wanneer ik daar kwam aangeland
Een leider tot die goede mensen, door hen ontvangen naar mijn wensen
Wij namen het aanbod willig aan en zijn vertrokken hoogst voldaan
Wij kwamen binnen Antwerps wallen wanneer de dag al was aan 't vallen
Wij hebben ons alsdan gericht naar het Sint Eliziusgesticht
Waar wij tot vreugd der broeders kwamen met hen het avondmaal dan namen
Een ieder heeft als dan gezeid zijn wedervaren der laatste tijd
Wij konden blijde toen wat praten omdat wij zo gezellig zaten
Verkwikkend was voor ons de nacht bij onze broeders doorgebracht
Wij wilden 's morgens vroeg proberen om naar ons klooster weer te keren
Wij stapten spoedig in de tram die dra aan Berchems statie kwam
De trein zou ons dan verder rijden zoals de mensen ons dat zeiden
Door Duitsers aan de statie daar werd ons gezegd, dat is niet waar
Gij moet van Middenstatie rijden een tram zou ons daarheen geleiden
Gekomen aan dat statieplein daar mochten wij niet in de trein
Een nieuwe pas moest men eerst halen een Duitse mark ervoor betalen
Wij gingen naar de commandant niet verre van de havenkant
Daar viel te wachten ruim twee uren dat moesten wij al weer verduren
Gelukkig dat daar was een heer die ons deed lachen menig keer
Die alles wist in spot te trekken met Duitsers onverpoosd kon gekken.
De commandant een deftig man gaf ons een pas en zegde dan
Gij kunt dit schrift wel zeven dagen als vrijheidsbrief nu op u dragen
Wij troffen nog twee broeders aan, zij moesten naar hun klooster gaan
En zich naar Leuven ook begeven zij zijn heel graag bij ons gebleven
Wij gingen naar de statie; weer gestaakt was nu het treinverkeer
Wij hebben dan de tram genomen en zijn in Oude God gekomen
Wij zagen uit naar een gerij dat daar mocht staan of kwam voorbij
Wij gingen dan een pintje drinken om onze moed niet te doen zinken
Wij vroegen aan de mensen dan of daar niet was een klein gespan
Dat ons een goede dienst kon wijden tot Lier ons vieren wilde rijden
Ik hoorde dat er werd gezegd indien veel geld wordt toegezegd
Dan zal men wel naar hun begeren tot Lier vervoeren deze heren
Bij forten was het erg gesteld de bomen lagen neergeveld
En pinnendraad was nog gespannen daar vastgemaakt door onze mannen
Te voet zijn wij een eind gegaan, wat later bood een voerman aan

Van plaats te nemen op zijn wagen bij pakken die er reeds op lagen
Wij waren blijde met dat bod het schonk verzachting in ons lot
Daarbij wij moesten nu niets dragen 't werd mee gevoerd op deze wagen
De zwarte huif werd losgemaakt en op de wagen dan geraakt
Kon men al liggend verder rijden doch voor het schokken zich niet mijden
Het was er donker als een graf omdat die huif geen licht door gaf
Tenzij de wind haar op kwam lichten wat onze wagen deed verlichten
Te Lier bleef deze wagen staan hij moest wellicht niet verder gaan
De voerman heeft wat geld ontvangen wat hoogst voldeed aan zijn verlangen
Te Lier was menig huis vernield doch het volk al weer met moede bezield
Ik wilde mij op reis verkloeken en kocht er vers gebakken koeken
Wij zouden weder verder gaan en volgen maar de brede baan
Die ons naar Honingskoycht zou leiden ook fel geteisterd de laatste tijden.
Een Waarde Heer sprak ons daar aan moet gij vandaag nog verre gaan?
Wij zouden graag in Aerschot komen en vinden daar een onderkomen
Maar broeders dat is veel te wijd, heeft ons die Priester toen gezeid
Gij moet, ik zal 't u maar zeggen, nog meer dan drie uur weg afleggen
Maar wacht ik ken hier wel een man die heeft zo ik meen een klein gespan
Ik wil voor u zijn diensten vragen hij zal u wis niet overvragen
En weldra kwam een klein gerij met flinke jongeling erbij
Hij zou ons tot in Aerschot rijden en ons gevieren zeer verblijden
Die jongen zegde welgemoed, hetgeen gij geeft is vader goed
En elk van ons gaf hem twee franken dat deed hem hartelijk ons danken
Wij kwamen dan nabij de stad aan 't klooster, dat genomen had
Het Duitse heir, voor paardenstallen wanneer het in Aerschot was gevallen
Een broeder kennend dat Gesticht bemerkte dat het kleine licht
In keuken reeds was aangestoken de schemering reeds aangebroken
Indien er van het Duitse ras geen krijger meer in 't klooster was
Dan vonden wij er onderkomen dat ons zeer goed van pas zou komen
Hij zette toen zijn pak opzij en zegde zachtjes tegen mij
Ik ga ze daar een weinig storen en hun de bel eens laten horen
Hij kwam terug geheel verblijd en heeft tot onze vreugd gezeid
In 't klooster is een pater weder met een broeder goed en teder
Wij kunnen allen deze nacht er rust genieten, zo betracht
Wij werden daar met vreugd ontvangen wat kon men beters toch verlangen
Men gaf gulhartig drank en spijs dat deed ons goed op onze reis
Gezellig konden wij wat praten nu Duitsers hadden het huis verlaten
De rust bracht ons verkwikking aan, wij zijn des morgens opgestaan
Wanneer daar werd een Mis gelezen waarin wij gaarne wilden wezen

Wij namen daar het morgenmaal en Adelbert, nu gul onthaald
Kon dan naar Scherpenheuvel rijden gezeten aan des voermans zijde
Met drieën zijn wij dan gegaan vol moed de weg op Leuven aan
De Demerstad had veel geleden door 't branden, dat de Duitsers deden
Gekomen dan te Wezemaal gaf ik die broeders voor onthaal
Van mijn gekochte Lierse koeken, zo konden wij ons wat verkloeken
Terwijl wij dronken daar een glas reed toen voorbij op vlugge pas
Een klein gerij naar Leuvens streken zoals dat later is gebleken
Ik had het gespan niet goed gezien al lachend zeiden mij die lie'n
Dat drie er hadden plaats genomen in 't rijtuig daar voorbij gekomen
Doch als ik later buiten kwam en op de baan een kijkje nam
Dan vroeg ik waar is nu gebleven het klein gerij, gezien daar even?
Zij toonden mij een karreke aan met jonge kalveren daarop staan
Dat waren deze passagieren, die hun koppen lieten zwieren
Die boer was even blijven staan doch kwam dan weder op de baan
En ging gezwind naar Leuven rijden met kalverkoppen aan zijn zijde
Ik zegde als die goede boer ons pakken nu eens mede voer
Zoudt gij daartegen u verzetten, dat ik mij op die kar ging zetten?
O neen, zo zegden ze allebei wij zullen volgen dat gerij
Wij kunnen dan aan Leuvens palen wat later u wel achterhalen
Ik sprak die boer heel vriendelijk aan, hij bleef met zijn gerij wat staan
Ik vroeg om verder mee te rijden hij zou ons alle vier verblijden
Legt uw pakken in 't gerij en plaats u gerust dan neven mij
De kalveren zullen u niet deren zo gij ze weet wat af te weren
Ze hadden hun korven aan, ik liet ze maar gerust begaan
Van links en rechts mij wat te stoten al trip'lend op hun zwakke poten
Zo kwamen wij tot aan de stad al waar een druppel werd gevat
Ik bleef op mijn gezellen wachten nog eerder daar, dan ik kon verwachten
Die broeders gingen naar hun Gesticht, ik heb mijn schreden tot ons gericht
En zag in Leuven vele straten nog in verbrande staat gelaten
Nu was de reis dra afgelegd en 't zij van iedereen gezegd
Dat reizen tijdens oorlogstijden de mens maar weinig kan verblijden
Ik kwam welhaast in Pietersgesticht waar het welkom werd tot mij gericht
En kon aldaar naar mijn verlangen met onderwijzen weer aanvangen.

Slot

Dit is nog maar een vierde deel van de tekst van het oorlogsboek van broeder Romuald uit Wouw. Hij zal versteld hebben gestaan, toen hij terug was in Blauwput.
In Leuven, waaronder Blauwput viel, waren 1120 huizen verbrand en vernield. Meer dan twee honderd burgers waren vermoord op de valse beschuldiging van het schieten op de Duitse soldaten. Enkele duizenden burgers waren op dezelfde beschuldiging afgevoerd naar Duitsland. (F.v.M)

†

DUURBARE GEDACHTENIS
VAN

Julius Meeus

ZOONTJE VAN

Petrus-Ferdinand Meeus

EN VAN

Joana-Maria Herbiest

geboren te Bierbeek den 29 October 1910 en wreedelijk in de armen zijner moeder doodgeschoten te Park-Heverlee in den schrikkelijken dag van den 26 Augustus 1914.

Zijne begrafenis,alsook die van zijn vader, heeft plaats gehad te Park-Heverlee, 26 Augustus 1914.

De Engelenmis zal plaats hebben in de parochiale kerk van het H. Hart te Blauwput, Woensdag 12 Mei, om 5 1/2 uur. De mis voor den vader onmiddelijk daarna.

Pas begon mijn jeugdig leven,
'k Heb maar 't vierde jaar geteld;
Toen moest ik met vader sneven,
Vluchtend voor een vreemd geweld...

Op den arm van U geschoten,
Moederlief, waarop ik lag,
Hebt gij ook uw bloed vergoten,
Op dien nooit vergeten dag...

Broerken, Zusje, wilt beminnen
Moeder teer, ten allen tijd;
Dan zult ge ook den Hemel winnen,
Eeuwig zijn met ons verblijd!...

Blauwput. — Druk. Leo Van Nieuwenburgh.

Dit bidprentje hoort bij het verhaal van Julius Meeuws en zijn vader, die beiden werden doodgeschoten op 26 augustus 1914. Broeder Romuald Borghouts vermeldt dit op bladzijde 76 van het rijmboek.

De familie Van Steen tijdens de Eerste Wereldoorlog

Een bijdrage van Jan van Steen

In eerdere jaarboeken van Heemkundekring 'Het Land van Gastel' hebt u bijdragen kunnen lezen over de familie Van Steen. In 2010 verscheen het artikel: 'De familie Van Steen in en rondom Oud en Nieuw Gastel' en in 2011 'Geboren worden', waarin het werk van Marie van Steen – Bruijninckx alias Marie Kluts werd beschreven. Dit jaar wil ik aandacht besteden aan mijn familie tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Ook bij de familie Van Steen, zowel in Roosendaal als in Oud Gastel, waren militairen ingekwartierd. In een 'oude schoenendoos' van mijn ouders – die weer een erfstuk was van hun ouders – vond ik jaren geleden, toen veel familieleden nog in leven waren, enkele foto's die ik u niet wil onthouden. Zo'n schoenendoos heeft zijn charmes ten opzichte van een fotoalbum. Alles ligt door elkaar en je kunt de foto's gemakkelijk rond laten gaan. Bij iedereen levert dat weer andere reacties op en dus voldoende gespreksstof.

Boerderij van Adriaan van Steen (alias de Meirkat) aan de Gastelseweg tijdens de Eerste Wereldoorlog

De hierboven afgebeelde boerderij stond ten tijde van de Eerste Wereldoorlog aan de Gastelseweg in Roosendaal waar nu Verhoeven – Van Erp zit. De foto is gemaakt door Tom Aldering, een Engelse militair die daar ingekwartierd was. Of het allemaal Engelsen zijn die op de foto staan, is me niet helemaal duidelijk. Volgens mijn vader en oom verstond mijn opa ze in elk geval niet. Die sprak buiten Nederlands alleen Gastels en Roosendaals; veel verder van de deur is hij ook niet geweest. Toch klopte er iets in hun verhalen niet.

Mijn overgrootvader Adriaan van Steen heeft deze boerderij aangekocht van ene boer Segers. Dit moet in 1929 zijn geweest. In datzelfde jaar is Adriaan, die in 1927 nog in

Gastel woonde, ingeschreven in Roosendaal. Vrouw en kinderen verbleven nog in Gastel. Wel is bekend is dat hij de boerderij in 1927 huurde.

In 1895 vertrekt Adriaan – na overigens eerst heel Gastel wat wonen betreft te hebben doorkruist – naar Roosendaal. Mogelijk heeft hij eerst bij deze boer gewerkt; in dienst of als dagloner. Ten tijde van de Eerste Wereldoorlog verbleef hij hier zeker, want hij staat bij de familie Segers ook op de gezinskaart.

Dit vind ik nu zo vreemd: Werken in Roosendaal, hier op een gezinskaart voorkomen en ook nog eens normaal als hoofd van een gezin ingeschreven staan in Oud Gastel. Om hierover duidelijkheid te krijgen, heb ik me vrij recent gewend tot Piet Antonissen, die zijn hele leven in Gastel heeft gewoond en in het bijzonder heel lang in de Neerstraat. Op mijn vraag of de naam Adriaan van Steen alias de Meirkat hem iets zei, wist hij mij te vertellen dat hij die niet kende. Wel kende hij ene Kees van Steen, die er een van de Meirkat was.

Ik heb Piet even uit zijn droom geholpen en verteld dat Kees een zoon was van Janus van Steen en dat Janus weer een zoon was van Adriaan van Steen. Feitelijk is er maar één Meirkat en dat is Adriaan. Men heeft echter nogal eens de neiging om de kinderen dan ook de naam Meirkat mee te geven en zo zal het hier waarschijnlijk ook zijn gegaan. Piet wist overigens iedereen, die vanaf zijn jeugd in deze straat woonde, te benoemen en ook te vertellen waar ze gewoond hebben. Piet is van 1934 en woonde toen op D 76; dat werd later de Neerstraat. Adriaan heeft op twee adressen in deze straat gewoond, eerst op D 94 en later op D 119.

Voordat de Neerstraat zijn huidige naam kreeg, ging de Neerstraat over in de Opperstraat. Als je destijds de Opperstraat doorging, kwam je aan de kruising van Oude Roosendaalsebaan. Je bent dan nog net op Gastels grondgebied. Via de oude Meirestraat in Roosendaal, kom je uit achter de boerderij waar Adriaan van Steen werkte en woonde. Deze weg mondt weer uit waar nu Konings recycling zit en waar vroeger de leemputten van de steenfabriek lagen.

Dan komen we bij de tweede foto. Volgens mijn oom Janus (1925), mijn vader Piet (1930) en hun neef Janus van Steen (1925) – zoon van Pieter van Steen en Marie Kluts – is dit de voorzijde van de boerderij in Roosendaal. Op de eerste foto is die niet goed waarneembaar.

De meisjes op deze foto zijn: V.l.n.r.: Naan van Steen (1909), Pietje Thijs en Cor van Steen (1910)

Het toeval wil echter, dat op dezelfde dag dat ik de tentoonstelling over de Eerste Wereldoorlog bezocht, er bij het museum 'In de Drie Snoeken' een foto werd bezorgd met de mededeling dat de foto tijdens de Eerste Wereldoorlog is gemaakt op Neerstraat D 119. De anonieme schenker vertelde ook dat hij de foto niet terug hoefde te hebben.

Voorts wist hij te meden dat het middelste meisje Pietje Thijs was. Piet Antonissen herkende de foto niet, maar wist wel dat de familie Thijs in de Neerstraat woonde.

Toen ik de foto in het museum zag, vertelde ik, dat ik deze ook al jaren in mijn bezit had. Nog diezelfde middag heb ik een mailtje naar de Heemkundekring gestuurd met dezelfde foto als bijlage. Het linkse en rechtse meisje zijn de zusjes van mijn opa en werden door de schenker niet herkend. Maar ik weet nu wel wie het middelste meisje is. De tweede foto bevestigt dus dat Adriaan en zijn gezin hier gewoond moeten hebben, tot ze op 20 maart 1929 definitief naar Roosendaal vertrokken.
Het is me nog steeds een raadsel dat de drie eerder genoemde personen menen dat dit een foto is van de voorzijde van de boerderij in Roosendaal. Waren allen dan zo abuis of is hen dit verkeerd verteld.

Ondertussen had ik niet ook stil gezeten en had ik een zekere Piet Thielemans uit Roosendaal benaderd. Hij is een zoon uit het tweede huwelijk van Naan van Steen en Adrianus Francicus Thielemans. Eerder gaf hij me het trouwboekje van Adriaan van Steen en Pilomena Bosmans. Hij wist me te vertellen dat er bij hem op zolder nog een lederen map lag met heel oude documenten die hij amper te lezen waren.
Ik was benieuwd wat daar uit zou komen rollen, want het is een map van zijn opa en mijn overgrootvader. Mijn gevoel zei dat er hier wel eens iets waardevols te voorschijn zou kunnen komen. Mogelijk is het de koopakte van de boerderij in Roosendaal of van de verkoop van zijn huis aan de Neerstraat. Het zou evengoed een testament kunnen zijn, want ook Adriaan was, als ik mijn vader, ooms en tantes mag geloven, niet onbemiddeld. Hij was altijd aan het handelen of zaken doen. Als hij dacht dat het geld opleverde, dan was Adriaan erbij of in de buurt.

Boerderijen aan de Gastelseweg
Tekening J.J. Werz 26 juli 1918 (R00766 Collectie De Ghulden Roos)

Die eerder genoemde map hoort niet bij Piet Thielemans op zolder te liggen, ik wil die documenten scannen voor zover nog leesbaar, maar ze horen eigenlijk bij mij. Door Piet val ik van de ene verassing in de andere. Ik zoek naar iets en dat wat ik zoek blijkt achteraf gewoon bij iemand thuis te liggen.

Adriaan bekommerde zich niet om de boerderij, daar had hij een vrouw en kinderen voor. Van mijn vader weet ik ook dat er in de wintermaanden een deel van de Kalsdonkse kermis stond opgeslagen. De boerderij was groter dan je zo kunt zien. Als je de ongeveer 30 militairen ervoor ziet staan, mag je aannemen dat die hier ook tijdelijk gewoond hebben. Die verstop je niet zomaar. Aan het achterste deel zat nog een hele hoek. Zelfs het gehele voorhuis was onderkelderd.

Op een pentekening van J.J. Werz van 1918, staat de boerderij getekend met de zijarm er aan die op de foto niet zichtbaar is. Het is de familie onduidelijk waarom het hier een rieten kap heeft. Volgens de familie heeft er altijd een pannen kap op gezeten. Misschien was het de inspiratie van de tekenaar. Het huisje, dat deels verborgen achter de boom aan de linkerzijde staat, is op de eerste foto nog deels zichtbaar.

Dat die Kermis hier opgeslagen lag, klinkt me nu niet vreemd meer. Mijn vader speelde in zijn jeugdjaren met zijn broers in die boerderij. Als de kermis met Pasen naar buiten kwam en startte op de hoek van de Spoorstraat, had de familie wel vrij toegang. Adriaan zal ook wel tevreden zijn geweest als die opslag hem voldoende had opgeleverd.

Voor zover mij nu bekend is, is die boerderij tot aan zijn overlijden in het bezit van de familie geweest. Na het overlijden van Philomena in 1934, heeft hij hem verhuurd aan Jan de Bunster, een veekoopman uit Roosendaal. Adriaan ging toen inwonen bij zijn zoon Jan van Steen (mijn opa) op Spoorstraat 210, naast een café op de hoek met de Waterstraat. Hoewel Adriaan hier op 2 september 1941 overleed, is de boerderij na de oorlog in gebruik genomen als atelier. Engelvaart Tricotage is hier toen opgestart. Waarschijnlijk heeft deze fabrikant het pand gekocht, hoewel daarvan de bewijsstukken nog ontbreken..

Stamboomonderzoek levert verassende resultaten op als je je verdiept in het leven van die mensen en waarmee ze dagelijks bezig waren. Het zal voor hen – tijdens die twee oorlogen – niet gemakkelijk zijn geweest.
Echter de foto's liegen niet; het moet zo geweest als hier is beschreven. Voor mij leverde de tentoonstelling over de Eerste Wereldoorlog in elk geval voldoende materiaal op om dit hier weer te geven. Wie weet krijgt dit verhaal nog een vervolg.

De Spaanse griep

Een bijdrage van Erna Wijnants

Het jaar 1918 was een gedenkwaardig jaar. Een jaar dat heel veel leed met zich meebracht. In de eerste plaats was daar de 'Grote Oorlog', begonnen in 1914. Het zou nog tot november duren eer de vrede getekend werd. Weliswaar had ons land zich neutraal verklaard en werd de grootste ellende ons bespaard, toch drukte het oorlogsleed vier jaar lang een stempel op ons dagelijks leven.
Wereldwijd kostte de Eerste Wereldoorlog aan 20 miljoen mensen het leven. Niemand kon echter bevroeden, dat er een sluipmoordenaar onder ons was, die stilletjes zijn werk deed en in datzelfde jaar 1918 meer slachtoffers maakte dan de hele oorlog!

Een gewoon griepje?

In de vroege zomer van 1918 waren er wat griepgevallen in Nederland. Ook Oud- en Nieuw Gastel telde een aantal grieppatiënten. De meeste zieken herstelden goed, alleen wat oudere en zwakkere inwoners overleden; een beeld dat elk jaar terugkeerde en waar niemand iets achter zocht. In het vroege voorjaar had de griep al huisgehouden in de Verenigde Staten – onder de daar gelegerde soldaten – en in Etaples aan de Franse kust, waar ook troepen waren gelegerd. Spanje, dat in de maand mei zuchtte onder de griepplaag, telde onder de vele patiënten ook de koning en zijn hele kabinet. Een Spaanse krant had het als eerste over 'de Spaanse griep': de naam was geboren.

Opvallend was dat de griep zo besmettelijk was. Overal waar veel mensen bijeen waren, sloeg de ziekte in alle hevigheid toe. Ze verspreidde zich in hoog tempo over de hele wereld. De meeste patiënten herstelden na een paar dagen.

Maar was het wel griep? Was het niet een nieuw wapen van de Duitsers in de strijd tegen de geallieerden? Een nieuw soort gifgas, dat iedereen ziek maakte…

Lang stond men er niet bij stil. De griep ging voorbij en men ging over tot de orde van de dag, het verdere verloop van de oorlog en vooral het einde ervan. Dat was het nieuws waarop men zich stortte.

Koning Alfonso XIII en de griep

In mei 1918 zijn niet alleen heel veel Spanjaarden ziek, maak ook Koning Alfonso XIII en de leden van zijn kabinet. Je kunt overal ziek worden, maar de koning had een wel erg speciale plaats uitgezocht: zijn eigen paleiskapel. Hij had een mis bijgewoond en voelde zich daarna heel erg beroerd. Het ging slecht met de koning en als laatste redmiddel schreven zijn lijfartsen een bijzonder recept voor: een fles Bacardi rum. En wat gebeurt? De volgende dag is de koning koortsvrij.

Mede door dit verhaal kreeg men de indruk dat de griep in Spanje is ontstaan. Virulogen nemen echter aan dat de wieg van de griep in de Verenigde Staten heeft gestaan. Het was Spanje dat als eerste alarm heeft geslagen!

Kwaadaardig

Noodhospitaal in Camp Funston, Kansas 1918

Half september kwamen de eerste alarmerende berichten weer uit de Verenigde Staten. In een kamp bij Boston, waar 45.000 militairen waren gelegerd, telde men maar liefst 8000 grieppatiënten. Eind september waren dat er al 14.000! De griep was teruggekomen, maar bleek een kwaadaardig karakter te hebben gekregen: veel jonge soldaten stierven, soms al binnen een dag!

Een kamparts beschreef destijds in een brief aan een vriend wat zich in het kamp afspeelde. Het leek een gewone griep, maar het was opvallend hoe snel patiënten longontsteking kregen:

"Twee uur na opname hebben ze al roodbruine vlekken op hun jukbeenderen en een paar uur later zie je al hoe de blauwzucht zich vanaf de oren over het hele gezicht verspreidt. De dood laat dan nog slechts een paar uur op zich wachten en die tijd wordt gevuld met een gevecht om een paar happen lucht, tot ze stikken. Vreselijk is het… We hadden gemiddeld honderd doden per dag… Er worden speciale treinen ingezet om de doden af te voeren. Wij zaten een paar dagen zonder kisten en de lichamen stapelden zich op…"

Op oorlogspad

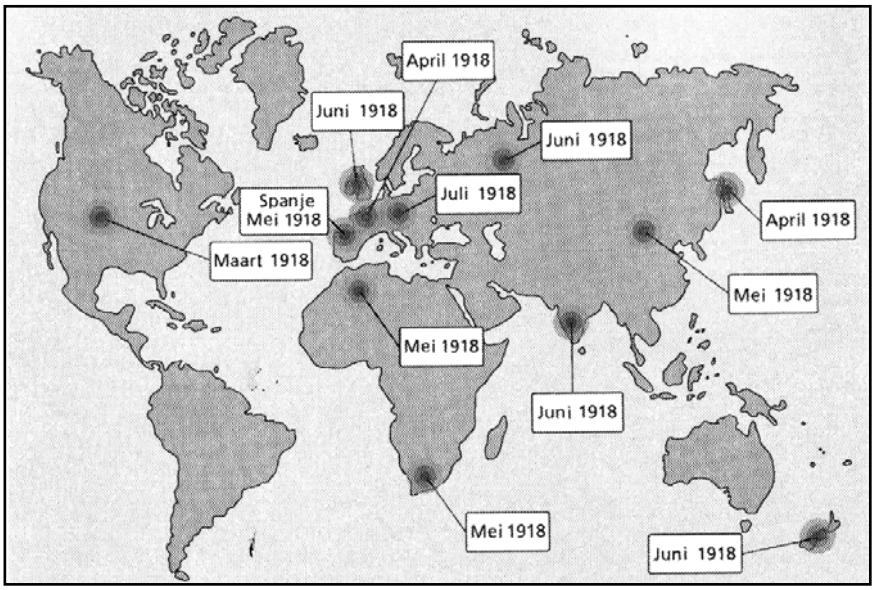

Kaart verspreiding Spaanse griep over de gehele wereld

Door de grote besmettelijkheid verspreidde het gemene griepvirus zich razendsnel. Eerst in de Verenigde Staten, waar in de derde week van oktober alleen daar al 21.000 mensen overleden. Daarna verspreidde de ziekte zich ook naar elders. Het virus reisde mee met de soldaten die werden uitgezonden naar het front in Europa. Hun schepen deden onderweg West Afrikaanse havens

aan en ze landden in het Franse Brest. Prompt sloeg ook daar het dodelijke griepvirus toe. De artsen stonden machteloos. Wat was de oorzaak van deze griep? Wat was er tegen te doen? De medische wetenschap was juist zo trots op de vele ontdekkingen van de laatste tijd. Onder andere was het bestaan van bacterieën aangetoond, waardoor ziektes als cholera, tyfus, difterie en tuberculose nu bestreden konden worden. Maar aan deze griep moest iets anders ten grondslag liggen; het zou nog jaren duren voor men het bestaan van virussen – die veel kleiner zijn dan bacterieën – zou "ontdekken".

De griep bereikt Oud Gastel

In Oud- en Nieuw Gastel overleden in het jaar 1918 gemiddeld 6 mensen per maand. Op het gemeentehuis werd dat keurig bijgehouden. Eigenlijk waren dat er iets meer, maar de baby's die levenloos ter wereld kwamen, wat in die tijd nog veel voorkwam, laten we even buiten beschouwing. Van de overledenen was het merendeel meestal bejaard. In november was er ineens een piek van 22 overledenen en – nog vreemder – het merendeel daarvan was in de kracht van hun leven: jong volwassenen! De inmiddels gevreesde griep had ook ons dorp bereikt.

In Noord Brabant zou het totale aantal slachtoffers in 1918 meer dan 2000 bedragen; in heel Nederland meer dan 20.000. November werd voor ons land een rampmaand. Huisartsen maakten overuren, maar konden niets tegen de griep uitrichten. Aangezien vaak hele gezinnen doodziek waren, liep menig arts met een berg sleutels in zijn zak om de patiënten thuis te kunnen bezoeken; er was niemand die de deur anders voor hem opende. Overal kwam hem hetzelfde beeld voor ogen: zieken die vochten om lucht binnen te krijgen in hun kapotte longen en letterlijk verdronken in hun eigen bloed.

Heel schrijnend was dat in veel gezinnen de ouders overleden aan de griep, maar de jonge kinderen het overleefden. Ook mensen die al bij de eerste griepgolf in voorjaar en zomer getroffen waren, werden niet of nauwelijks ziek bij de tweede golf. Blijkbaar hadden zij antistoffen in hun lichaam aangemaakt, waardoor ze niet weer ziek werden.

Maatregelen

Mensen gingen elkaar mijden, om niet besmet te raken. Scholen gingen dicht, evenementen gingen niet door. Vooral geen samenscholingen, waar het besmettingsgevaar zo groot was! Soms werd te lang getwijfeld over bv. het sluiten van scholen, waardoor de maatregel zijn doel voorbij schoot en iedereen al ziek was.

Mensen, artsen voorop, wilden toch iets doen tegen de griep, en propageerden frisse lucht en propere huizen

als remedie. Helaas zijn er in zulke omstandigheden ook altijd mensen die er een slaatje uit willen slaan: de kwakzalverij tierde welig met een scala aan pillen, poeders en drankjes. De handelaren werden er beter van, de grieppatiënten zeker niet! Abraham Kuyper, leidsman van de Gereformeerde Kerk, verkondigde dat het de hand Gods was "die kwam om te tuchtigen". Het kabinet besloot tot een nationale biddag op 28 november.

Op een gegeven moment overleden er zoveel grieppatiënten op één dag, dat de grafdelvers het werk niet meer aankonden en de lijkkisten zich opstapelden op het kerkhof. Maar ook het aantal kisten was niet onuitputtelijk en op het laatst ging men er toe over de doden gewikkeld in een laken ter aarde te bestellen.
Het luiden van de kerkklokken, gebruikelijk bij een uitvaart, werd in veel plaatsen gestaakt om het moreel van de bevolking niet verder te ondermijnen. Gelukkig was in december de griepgolf over zijn hoogtepunt heen en met de komst van het nieuwe jaar 1919 leek de Spaanse griep van de aardbodem verdwenen. De mensen haalden opgelucht adem. Het was zo'n traumatische ervaring geweest, dat er weinig meer over gepraat werd…

Werk aan de winkel voor de wetenschap

De wetenschappers wilden echter hun vragen beantwoord zien. Wat was de oorzaak van deze griep en vooral: waarom was deze zo dodelijk?
In hetzelfde najaar van 1918 kregen miljoenen varkens in 6 Amerikaanse staten de griep. Men wilde de overeenkomst niet zien, overtuigd als men was dat alleen mensen de ziekte konden krijgen. De geringste suggestie dat mensen en varkens elkaar zouden kunnen besmetten, zorgde voor woedende reacties van de varkensboeren.
Er werden experimenten uitgevoerd op mensen. Artsen probeerden zichzelf te besmetten om zo onderzoek te doen. Veroordeelde matrozen kregen slijm van grieppatiënten ingespoten om zo gratie te krijgen, als ze tenminste niet overleden aan de griep. Het bracht niet veel licht in de zaak. Wel ontdekte men het bestaan van virussen en in 1933 het influenza (griep) virus bij mensen.

Ondertussen waren er allang geen patiënten meer met Spaanse griep en ook onderzoeksmateriaal leek dus verdwenen. Opgeslagen longweefsel van Amerikaanse soldaten, die in 1918 waren overleden, bracht uitkomst. In Alaska was een Eskimodorp bijna geheel aan de Spaanse griep te gronde gegaan. De lichamen van de slachtoffers waren in de permanent bevroren grond goed geconserveerd. Tot tweemaal toe – in 1951 en in 1997 – haalde men hier onderzoeksmateriaal weg. Stukje bij beetje werd zo het raadsel opgelost.

Ook in 1957 en 1968 was er een wereldwijde griepgolf; respectievelijk de 'Aziatische griep' en de 'Hongkong griep' genaamd. Door de ernst en de omvang ervan, werden ze net als de Spaanse griep, betiteld als pandemie. Dankzij de inmiddels uitgevonden antibiotica waren ze minder dodelijk.
Vergelijking van de diverse griepvirussen bracht aan het licht dat het virus niet een statisch geheel is maar zich constant verandert. De vorm van het griepvirus wordt bepaald door twee eiwitten (enzymen) aan de buitenkant, die voortdurend veranderen. Is het een grote verandering dan volgt een ernstige griepgolf omdat het menselijk lichaam het virus

niet herkent van eerdere griepaanvallen. Men heeft er geen afweerstoffen tegen opgebouwd en het 'nieuwe' virus kan zich razendsnel verspreiden.

Ook het Spaanse griepvirus was 'nieuw'

Toch ging het lichaam van de patiënt wel in de aanval. Er werden enorme hoeveelheden witte bloedlichaampjes aangemaakt, die op hun beurt eiwitten afscheidden. Dat waren er zoveel, dat ze niet alleen de virudeeltjes aanvielen maar ook de eigen lichaamscellen in de longen. Het immuunsysteem sloeg op hol en verwoestte zo al het longweefsel. De zieke kon steeds moeilijker ademhalen, ging blauw zien en stikte op het laatst. Juist de mensen met het beste afweersysteem overleden daardoor. Hiermee was ook het raadsel dat juist de jonge sterke mensen overleden, opgelost.

Wij beschouwen griep als een ziekte van de mens, maar het is meer een virus van vogels, vooral van eenden. Deze krijgen zelf geen griep trouwens.
De griep van 1918 was een vogelgriepvirus die rechtstreeks uit vogels op de mens was overgegaan. Ook de Aziatische en de Hongkong griep zijn van oorsprong afkomstig van vogels, maar overgebracht op de mens via varkens. Nieuwe griepvirussen ontstaan dan ook bijna altijd in gebieden waar vogels, varkens en mensen dicht bijeen leven, zoals in China.

Griepprik

Het geheim van de Spaanse griep was ontrafeld. Maar voor de wetenschapper was het werk nog steeds niet klaar. Hij wilde griep voorkómen, zeker na zo'n drama als in 1918, dat naar schatting aan 100 miljoen mensen het leven had gekost. In 1942 was het eerste griepvaccin, waarmee mensen ingeënt konden worden tegen griep, beschikbaar.

Om te voorkomen dat Amerikaanse soldaten weer ten prooi zouden vallen aan de ziekte als in de Eerste Wereldoorlog, werden ze in 1945 massaal ingeënt. Vanaf die tijd krijgen veel mensen een griepvaccinatie.
Omdat het griepvirus vaak verandert, moet het vaccin steeds aangepast worden. Dit wordt per jaar bekeken. Het aanleggen van grote voorraden, lang van tevoren, is dus geen optie. In sommige landen krijgt de werkzame bevolking de griepprik aangeboden. In ons land zijn het de mensen boven de 65 en zij die een zwakke gezondheid hebben, die voor een griepprik in aanmerking komen.

Bronnen:
Eric Mecking: ***Het drama van 1918*****, Mets & Schilt, Amsterdam, 2006**
Reinold Vugs: ***In veel huizen wordt gerouwd*****, Aspekt, Soesterberg, 2002**
Foto's: Wikipedia

De vlucht van de Bornemse weeskinderen
Met welke pont staken ze in 1914 de Schelde over?

Een bijdrage van Kees Rademakers

Het is dit jaar 100 jaar geleden dat de tocht plaats vond

Heemkundekring "Het Land van Gastel" heeft in het verleden al eens een artikel gewijd aan de tocht van de vluchtelingen. De inmiddels overleden Harry Zandbergen deed dat in het jaarboek van 1988. Hij schreef een uitgebreid artikel: "De Bornemse weeskinderen in Gastel, oktober 1914".
Dit jaar zal Frans van Merrienboer ter gelegenheid van het feit dat het 100 jaar geleden is dat deze tocht plaatsvond, wederom aandacht aan dit bijzondere feit schenken; u kunt daarover lezen in zijn bijdrage aan dit jaarboek.
Uiteraard wordt ook op de site van Bornem WO1: **www.wo1bornem.be** grote aandacht aan deze tocht besteed.

Het raadsel van de overtocht over de Schelde

Bij de voorbereiding voor de tentoonstelling over de Eerste Wereldoorlog kreeg deze tocht uiteraard ook een plaats. De literatuur beschrijft redelijk gedetailleerd de route die destijds werd afgelegd. Zandbergen zegt daarover dat op een goed moment de groep – na de nacht in Hulst te hebben doorgebracht – ***met de stoomtram vertrekt naar Walsoorden om van daaruit met de veerboot over te steken naar Kruiningen.*** Dat leek een heel plausibele route, althans voor zover het de bestemming Kruiningen betrof.

Aangezien de schrijver van dit artikel nog nooit had gehoord van Walsoorden werd internet geraadpleegd. Dat leverde een grote verrassing op. Het blijkt dat er in 1914 geen veerbootverbinding tussen Walsoorden en Kruiningen bestond. Evenmin bestond in 1914 een verbinding tussen Perkpolder en Kruiningen. Ook leek het mij – na enig speurwerk – onwaarschijnlijk dat de groep in Kruiningen op de trein naar Bergen op Zoom en Roosendaal was gestapt.
Nader onderzoek was dus gewenst.

Wat zeggen de oude bronnen?

Op de site van 'Bornem WO1' staat een uitgebreide beschrijving van de tocht. Letterlijk staat er dat men vanuit Hulst de volgende route volgde:

"'s Anderdaags verder naar Walsoorden, de overzetboot op en verder naar Roosendaal om eindelijk in Oud-Gastel toe te komen."

Aangenomen moet worden dat vele jaren later – in 1988 – Zandbergen veronderstelde dat tijdens die tocht Kruiningen is aangedaan en dat van daaruit de tocht per trein verder ging naar Bergen op Zoom en Roosendaal. In het jaar van het schrijven van zijn artikel, was het intussen 74 jaar geleden dat de tocht van de weeskinderen had plaatsgevonden. Er bestond toen nog geen internet om een en ander te verifiëren. Bovendien was de aanname dat de groep de veerboot Perkpolder – Kruiningen had genomen, goed te begrijpen.

Wat blijkt echter?

Op Wikipedia treffen we het volgende aan met betrekking tot deze vraag:

"Aanvankelijk was in het oostelijk deel van de Westerschelde de veerdienst Hansweert-Walsoorden in de vaart. Doordat het verkeersaanbod voortdurend toenam zocht men de oplossing in veerboten met koplading, waartoe nieuwe veerhavens werden gebouwd. Die van Perkpolder kwam in 1940 in gebruik, waarop men van Hansweert naar Perkpolder ging varen. In 1943 kwam ook de veerhaven in Kruiningen gereed en was de veerdienst Kruiningen-Perkpolder een feit. De veerdienst werd onderhouden door de Provinciale Stoombootdiensten in Zeeland.

De veerverbinding Walsoorden – Hansweert

De veronderstelde verbinding bestond in 1914 nog niet. Wel bestond de pont tussen Walsoorden en Hansweert.
Op de site: http://www.sdu.nl/pdf/Binnenwerk400jaarOV.pdf vinden we uitgebreide informatie over de vervoerssituatie situatie in Zeeland in 1910.

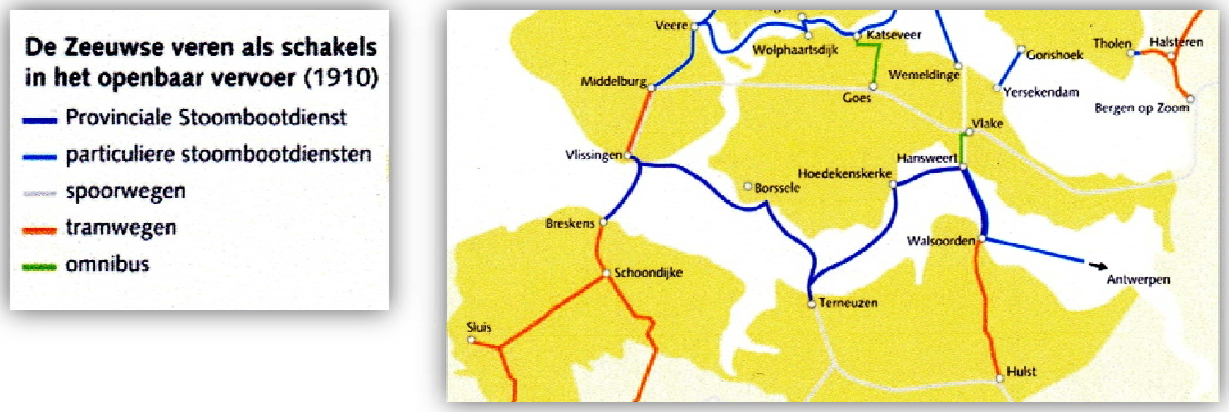

In een hoofdstuk 'De hoogtijdagen van de stoomboot' wordt aandacht geschonken aan de vele pontverbindingen die Nederland vroeger had. Ten aanzien van de Zeeuwse situatie zien we op de kaart duidelijk de veerverbinding tussen Walsoorden en Hansweert.

De tram van Hansweert naar Vlake

De omnibus tussen Hansweert en Vlake

Ook wordt uit deze kaart duidelijk dat er tussen Hulst en Walsoorden een tram reed. Deze verbinding werd tot 1902 onderhouden door een postkoets; daarna kwam de stoomtram.

Wat betreft de verbinding Hansweert – Vlake kunnen we melden dat hier erg lang sprake is geweest van paarden-tractie. Er heeft daar tot 1913 een omnibus gereden. Pas in 1913 werd de stoomtram op dat traject in gebruik genomen. We kunnen er dus vrijwel zeker van zijn dat de vluchtelingen uit Bornem van Hansweert per stoomtram naar Vlake zijn gebracht.

Op de site van Jan Griep, wiens voorouders als zeilende veerschippers de verbinding tussen Walsoorden en Hansweert van 1770 tot 1880 hebben onderhouden, staat ook een afbeelding van de stoomtram zoals die vanaf 1913 is gaan rijden.

De stoomtram Hansweert - Vlake

In Vlake was er een station tot 8 oktober 1933

In Vlake kon de groep weeskinderen op de trein stappen. Dat Vlake zelfs in de twintiger jaren nog een station had, blijkt uit het hieronder afgebeelde deel van een kaart van de

Nederlandsche Spoorwegen en Tramwegen uit midden jaren twintig van de vorige eeuw. Overigens weten we uit andere bronnen dat station Vlake open was tot 8 oktober 1933.

Waarschijnlijk was er in 1914 sprake van een stoptrein en dan kan de trein ook nog hebben stilgestaan in Kruiningen-Ierseke, Krabbendijke, Rilland-Bath, Woensdrecht en natuurlijk in Bergen op Zoom. Ook Wouw had destijds een station en even later arriveerde de trein in Roosendaal.

Bronnen

http://home.planet.nl/~artrako/Hansweert/Veerdienst-NL.html **(Site van Jan Griep)**
http://www.sdu.nl/pdf/Binnenwerk400jaarOV.pdf **(Veerdiensten in heel Nederland)**
http://nl.wikipedia.org/wiki/Provinciale_Stoombootdiensten_in_Zeeland
http://www.digibron.nl/search/detail/012e91b3ab2bd2a0a4f298bf/stoomtram-hansweert-vlake-was-schakel-in-zeeuwse-verbindingen **(Geschiedenis stoomtram van Hansweert naar Vlake)**
http://www.deweekkrant.nl/artikel/2010/november/09/tienduizenden_gevluchte_belgen_bevolkten_hansweert **(Vluchtelingen Eerste WO in Hansweert)**

Koningin Wilhelmina op inspectietocht bij Gastelsveer

Een bijdrage van Kees Rademakers

Was het in 1916, 1917 of in 1919?

Koningin Wilhelmina zou tijdens de Eerste Wereldoorlog of net daarna op bezoek zijn geweest in Oud Gastel. Het jaar waarin dit bezoek zou hebben plaatsgevonden, is niet exact bekend; verschillende jaren doen de ronde. Genoemd worden: 1916, 1917 en 1919. De twee foto's – die zich in het fotoarchief van de onze heemkundekring bevinden – noemen als datum 19 maart 1916.

Bij de voorbereiding van de tentoonstelling over de Eerste Wereldoorlog vonden we tot onze verrassing in een editie van de Katholieke Illustratie uit 1917 eveneens twee foto's. In de Katholieke Illustratie van 4 augustus 1917 wordt melding gemaakt van een inspectietocht van H.M. Koningin Wilhelmina in West Brabant. In dat bericht werd Oud Gastel niet genoemd. H.M. zou een bezoek hebben gebracht aan een locatie in de omgeving van Wouw. Zij zou tevens in Roosendaal zijn geweest. Volgens de genoemde Katholieke Illustratie van 4 augustus 1917 zouden de bezoeken aan Wouw en Roosendaal hebben plaatsgevonden op 26 juli 1917.

Op basis van deze informatie zou men er vanuit kunnen gaan dat Koningin Wilhelmina twee keer kort achter elkaar onze omgeving heeft bezocht. Op zich is dat opvallend. Om daar uitsluitsel over te krijgen leggen we de betreffende foto's eens naast elkaar.

1916. Inspectie door Koningin Wilhelmina. Soldaten marcheren over de pontonbrug bij Gastelsveer

Om welke foto's gaat het?

Laten we eerst de foto's uit het archief van onze Heemkundekring 'Het Land van Gastel' eens bekijken. Bij de foto's is de tekst geplaatst zoals die ook in ons archief is vastgelegd.

1916. Inspectie door Koningin Wilhelmina. Op Veerkensweg bij het verlaten van het terrein van Gastelsveer

Vervolgens tonen we u de foto's die wij hebben gevonden in de Katholieke Illustratie. Ook bij deze foto's plaatsen we het bijschrift zoals dat in tijdschrift was opgenomen.

Zie foto's 3 en 4.

Aankomst van H.M. de Koningin in Roosendaal, vanwaar zij haar inspectietocht per auto voortzet

Wat valt ons op bij nadere beschouwing?

Het valt ons meteen op dat de tweede en de derde foto – die we in dit artikel hebben getoond – grote overeenkomst vertonen. Het kost weinig moeite te ontdekken dat bij derde foto ten opzichte van de tweede foto zowel van de linkerzijde als van de rechterzijde een gedeelte is weggesneden.

Mogelijk dat de fotoredacteur van de Katholieke Illustratie links de enigszins onscherpe militair kwijt wilde en rechts het – wellicht voor hem minder interessante – volk van de foto wilde verwijderen. Er blijft dan een foto over van uitsluitend militair vertoon waarvan H.M. koningin Wilhelmina het middelpunt is. Maar of haar dat meteen in Roosendaal brengt is zeer de vraag.

Bekijkt men de tweede foto aandachtig, dan zien we geheel rechtsboven een gebouw met daarop een bord. Duidelijk leesbaar zijn de twee woorden 'Station' en 'Gastelsveer'. Er kan geen twijfel over bestaan dat de derde foto onmiskenbaar een verkeerde voorstelling van zaken geeft en er – althans in deze foto – geen bewijs te vinden is voor een aanwezigheid van H.M. in Roosendaal. Waarvan Akte.

Op 26 juli jl. inspecteerde H.M. de Koningin de troepen in Wouw.
Hier loopt H.M. over een door pontonniers aangelegde brug

Deze constatering legt meteen twijfel bij de tweede foto die was opgenomen in de Katholieke Illustratie van 4 augustus 1917.
We tonen die foto hierboven, wederom met het daarbij geplaatste onderschrift.

Bij de beoordeling van bovenstaande foto krijgen we hulp uit onverwachte hoek. Na uitvoerig surfen op internet, werd op de blog: 'Zoekplaatjes Oude Ansichten' nevenstaande foto gevonden. Wederom zien we veel overeenkomsten. Het heeft er alle schijn van dat de foto's zeer kort na elkaar zijn gemaakt, mogelijk maar niet noodzakelijk door twee verschillende fotografen.

Het wordt tijd om de twee laatste foto's te vergelijken met de eerste foto uit dit artikel.
Bij de foto's 1, 4 en 5 zien we op de achtergrond dezelfde bomen. Bij de eerste foto is het schuine dak van de ronde schuur nog net zichtbaar, terwijl die bij twee laatste foto's in zijn geheel te zien is; er is dus vrijwel zeker sprake van dezelfde schuur. Ook het profiel van de bomen ter rechterzijde van de ronde schuur is bij de drie foto's opvallend gelijkvormig.

Met grote zekerheid kan verder worden gezegd dat ook de kleding van de koningin steeds dezelfde is. Dit is bij alle foto's het geval. Alle foto's moeten dus op dezelfde datum zijn genomen.

In de omgeving van Wouw of toch bij Gastelsveer?

Op basis van bovenstaande vergelijkingen kan de conclusie niet anders zijn dan dat foto's 1, 4 en 5 dicht bij elkaar zijn genomen. Zou het dan toch de omgeving Wouw zijn of is het waarschijnlijker dat het de omgeving van Gastelsveer was? Wij vermoeden het laatste.

Terug naar het blog: 'Zoekplaatjes Oude Ansichten'. Het leverde ons 2 nieuwe foto's op. Laten wij eens kijken wat de bloggers te vertellen hebben over deze foto's. Hier duikt het jaartal 1919 op. Op het blog blijkt de letterlijke tekst te zijn overgenomen van de site: Plaatsengids.nl waarop Gastelsveer en haar historie trots prijkt. Daar staat:

"Historisch is het bezoek van koningin Wilhelmina aan het veerhuis in 1919. Zij kwam na de Eerste Wereldoorlog het grensgebied inspecteren. Speciaal voor haar werd een pontonbrug aangelegd, wat wel inhield, dat ze dwars door het hoge gras naar de brug moest lopen. Een foto van die wandeling herinnert daar nog aan."

Het is echter niet erg waarschijnlijk dat H.M. Koningin Wilhelmina in 1919 over de pontonbrug heeft gelopen. Het is wel mogelijk dat H.M. in dat jaar Oud Gastel heeft bezocht, al zijn de bronnen die dat onderbouwen nog niet gevonden.
In 1919 was de Eerste Wereldoorlog voorbij en was de aanwezigheid van de pontonniers niet meer nodig om de Zuidgrens te verdedigen. U kunt hierover meer lezen in: Prof. Dr. W. Klinkert: Verdediging van de Zuidgrens 1914 -1918, Militaire Spectator, 1987).

Laten we vervolgens kijken wat 'Zoekplaatjes Oude Ansichten' zegt over de plaats waar H.M. is geweest tijdens haar bezoek aan Oud Gastel:

"Ik zie op de 2e foto – bedoeld wordt foto 5 (KR) – op de nok van het gebouwtje een haantje. Is dat het haantje waarvan sprake is in de tekst: Gastelsedijk Zuid?
Op het eind van de dijk bij de Kapelberg had Thielen een café 'De Kapelberg'. Op de kop van de Rolleweg, op adres Gastelsedijk Zuid 1, hadden de Gebroeders van Castel café 'Het Haantje'" (Zie voor beide cafés: Jaarboek 1985, Heemkundekring 'Het Land van Gastel').

Kortom, ook hier wordt druk gespeculeerd, maar men komt niet tot een onderbouwde conclusie.

Voorlopige conclusie

Het is erg waarschijnlijk dat alle hier getoonde foto's zijn gemaakt op dezelfde datum: 26 juli 1917. Foto 2 – en daarmee ook foto 3 – zijn gemaakt bij het tramstation Gastelsveer.
De exacte locatie van de plaats waar koningin Wilhelmina over de pontonbrug schrijdt, dient nog nader te worden onderzocht.

Bronnen

Foto-archief Heemkundekring Het Land van Gastel
Katholieke Illustratie, 4 augustus 1917
Site "Zoekplaatjes Oude Ansichten":
http://www.inoudeansichten.nl/zoekplaatjes/showthread.php?4371-1808-Koningin-Wilhelmina-inspecteert-en-passeert-pontonbrug
www.plaatsengids.nl/gastelsveer

Het licht op de Jagersweg

Een bijdrage van Jan-Hendrik Bakker

Ten geleide

'Het licht op de Jagersweg' is een hoofdstuk uit het boek 'Grond' dat Jan-Hendrik Bakker schreef in 2011. De ondertitel van het boek is: "Een pleidooi voor aards denken en een groene stad".
Op de achterzijde van het boek schrijft hij:

"Niets is zo abstract en concreet als de grond. Onze samenleving is erop gebouwd; we moeten ervan eten en onze geschiedenis rust erin. Grond is ook de aanduiding voor de rede en speelt een rol in vele religies. In de stedelijke samenleving verdwijnt de grond onder het asfalt: daar vertegenwoordigt grond vooral een economische waarde".

Jan Hendrik Bakker onderzoekt de emoties rond dit thema in reportages, interviews en filosofische essays. Zo voegen Marx, Spinoza, Heidegger en Locke zich in het gezelschap van volkstuinders, archeologen, boeren en grafdelvers.

Voor zijn boek interviewde Jan-Hendrik Bakker ook Maria Mulders, geboren op de Jagersweg.

In september 2010 maakten bulldozers een eind aan de boerderij van Toon en Nel Mulders. Ingeklemd als het in de loop der tijd was komen te liggen tussen de showrooms en garages van bedrijventerrein de Borchwerf bij Roosendaal en Oud Gastel, was het gebouw een fantoom uit het verleden geworden. Lang heeft de familie Mulders gewacht met de verkoop, maar ten slotte werd ze door de tijd ingehaald en besefte ze dat wachten geen zijn meer zou hebben. Aan de A17 herinnert niets meer aan het agrarische leven dat op deze in het westen van Noord-Brabant nog tot diep in de jaren zestig van de vorige eeuw heeft bestaan. Op een ding na: op het bedrijventerrein staat een kapelletje, en dat stond er al lang voordat het bedrijventerrein werd neergezet. Maar wie er nu op maandagmorgen zijn auto voor de APK komt brengen, zal weinig besef hebben van de vroomheid van het boerenleven waar dit kapelletje nog van getuigt.

Maria Mulders (1958) is de jongste van het uit acht kinderentellende gezin, waar ook broer Toon (1945) uit stamt. Hij is de oudste zoon en nam de boerderij over toen Maria nog maar veertien was. Het grootste deel van haar jeugd bracht Maria door op en rond de boerderij. Later ging ze wonen en werken in de stad, voor een deel om te ontsnappen aan de benauwde sfeer van het katholieke platteland. Ze werd journaliste. Nu zijn de verhoudingen gekeerd. Meer dan dertig jaar na haar vertrek moet ze steeds vaker denken aan de ruimte van haar jeugd. Nu is het de stad die haar benauwt.

"Jagersweg-Zuid, waar wij woonden, was een apart buurtje. Het bestond uit een landelijk straatje waaraan meerdere boerderijen lagen en een paar arbeiderswoninkjes. De weg liep naar de Kapelberg. In de meimaand, Mariamaand, werd er elke avond een dienst gehouden en ik weet nog goed dat er iedere dag mensen over de straat langskwamen, op weg naar de Kapelberg. Jagersweg-Zuid had een grindachtig oppervlak en er was maar

weinig verlichting – hier en daar een lantaarnpaal. Als het in de winter glad was doordat het had gesneeuwd, maakten we onder zo'n lantaarnpaal een glijbaan. Dat zie je kinderen eigenlijk nooit meer doen, besef ik nu. Voor ons was het een geliefd spelletje.

Onze boerderij lag precies tussen Oud Gastel en Roosendaal in. Als burgers behoorden we bij de gemeente Oud Gastel, maar kerkelijk bij de Heilige Hartparochie van Roosendaal. Zo nauw lette het.

Kleine Maria met moeder, Lia, Annie en Gerard in Oud Gastel (ca 1960)

Mijn herinneringen beginnen op een moment dat de A17 werd aangelegd. Dat is voor de oudere generatie een ingrijpende gebeurtenis geweest. Vanaf dat moment was de boerderij afgesneden van het land in de polder. Opeens ging het bij ons Jagersweg-Zuid heten en aan de andere kant van de snelweg Jagersweg-Noord. Wij kwamen aan de kant van Roosendaal te liggen.

Wat ik nog heel precies weet is dat ik zat te spelen in het zand dat was gelegd voor de aanleg van het viaduct. Om aan de andere kant van de snelweg te komen moest je er overheen kunnen. Daar was dat zand voor nodig. Nou, dat was wat! Zúlke dozen met schelpen haalde ik er uit.. Die kenden we natuurlijk helemaal niet. Want naar het strand was je in die tijd nooit geweest. Je kwam trouwens toch nergens. Ik moet in die tijd een jaar of vier, vijf zijn geweest. De A17 ligt er vanaf 1960."

Al gauw bleek dat een abstract begrip als 'de grond' in het geheel niet aan de orde was in het dagelijkse leven op de boerderij. Toch wil ik met haar praten over de manier waarop zij de grond ervaren heeft, het land. Maar dat allemaal veel te theoretisch, legt Maria uit. Het boerenleven van vóór de ruilverkaveling – en Brabant was op dat moment nog niet grootschalig verkaveld – laat het niet toe generaliserend te spreken van een boerderij met een stuk grond, zegt ze. De gronden rond de boerderij waren nog heel gedifferentieerd. Elk stuk grond had een eigen benaming.

Moeder Mina met Annie en vader Jan. Vlnr Jan - Rien - Piet - Toon - Lia (1954?)

"Het zit ingewikkelder in elkaar. Dé grond bestaat niet. Als je vraagt: waar is die en die, dan zegt het niets als het antwoord is: op het land. – Ja, op welk land? Je hebt het niet zo maar alleen over 'grond'. Je had eerst de boerderij met het erf. En dat bestond ook al uit verschillende gebieden, met verschillende sferen.

Je had bijvoorbeeld de tuin, met daarin een grote kersenboom. In die boom hing een touw met een belletje. De regel was dat elke keer als je er langs kwam, je even aan dat touw

moest trekken. Om de vogels te verjagen, uiteraard. Het waren trouwens heerlijke kersen. Dan was er de kippenschuur met aan weerszijden een grote ren. Dat waren terreinen met zwarte aarde en grote kuilen, veroorzaakt door het pikken. Aan het woonhuis vastgebouwd stonden twee kalverenstalletjes en de grote koeienstal, die elke zomer werd schoongemaakt nadat de koeien de wei in waren gegaan. De stal werd gebruikt als werkruimte. Daarbovenop lag de hooizolder. Ertegenover was een grote schuur, waar machines stonden, de geoogste aardappels werden gestort en waar – veel vroeger nog – ook paarden stonden. Verder waren er nóg een kalverenstal en een varkensschuur, en daarachter ook een moestuin en een grote boomgaard met appel-, peren- en walnotenbomen. Dat hele terrein hoorde direct bij de grond om de boerderij.

Vader Jan met de bieten op weg naar de suikerfabriek in Roosendaal. Moeder Mina kijkt toe (30 september 1964)

Ik kende al die verschillende sferen goed, omdat het voor mij als jongste mijn werk was om eieren te zoeken. Het gebeurde vaak dat de kippen uitbraken. Daar werd geen jacht op gemaakt, want blijkbaar was het niet erg en kwamen ze wel terug, vond men. De eieren die de kippen dan her en der legden moesten natuurlijk wel geraapt worden. Dat was mijn taak. Ik werd erop uitgestuurd met een lege pan om ze te zoeken. Zo leerde je het terrein goed kennen. Ik kende alle verborgen plekjes waar die beesten hun eieren neerlegden, zoals het houtkotje, bijvoorbeeld.

Het eigenlijke land begon pas achter het erf. Het liep tot de provinciale weg en ging daarachter weer verder. Er zaten ook stukken bij die helemaal niet met elkaar verbonden waren. Ik herinner me nog goed hoe we koeien moesten 'verstouwen'. Een raar woord. Het hield in dat ze van het enen naar het andere weiland gebracht werden. Daarvoor moesten ze soms de provinciale weg over. Het was een ingewikkeld karwei, waar meerdere mensen voor nodig waren. Mijn vader en Toon deden dat. Ik moest dan achterblijven in het weiland met de koeien die nog niet meekonden. Dat was om te voorkomen dat ze in paniek raakten. Als er iemand bij ze was, ook al was het een meisje van acht, negen jaar zoals ik, bleven ze rustiger. Ik zie nog voor me hoe ik zo'n koe wel eens heb zien huilen. Uit die mooie, grote donkere ogen zag ik een traan komen! Dat is me altijd bijgebleven.

Maria, broer Gerard met hond Maxi en 3 buurjongetjes (28 juli 1963)

Voor als die verschillende stukken land waren namen. Het verhaal over de huilende koe moet in het 'Steke' geweest zijn. De stukken grond dichtbij hadden een verkleinwoordje.

Er was ook een 'Stee'; dat was in de polder, verderop, aan de andere kant van de weg. Over de snelweg lagen het 'Gor' en de 'Gorkus', akkerland met een dijk. Daar verbouwden we tuinbonen – 'labonen' werden die genoemd – , bieten, aardappels en dergelijke. Wij kinderen moesten er peejen (bieten) dunnen en aardappels rooien.

Maria met Gerard (11 augustus 1963)

Ik zie mezelf nog aan het werk in de Gorkus. Ik had een systeem. Het was de tijd van Radio Veronica en ik nam altijd een draagbaar radiootje mee; maar al werkend schoof ik het net zo ver op totdat ik de radio niet goed meer kon horen. Dan haalde ik hem op en zette hem twintig meter verder van het punt waar ik bezig was, neer. Dan werkte ik er weer naar toe, en zo verder.

Er is nog een verhaal aan die tijd verbonden. Ik zat op de middelbare school en mijn ouders vonden het te riskant om een meisje alleen te laten in het open veld. In de Gorkus was het heel verlaten. Mijn broer Gerard zat in die tijd voor zijn eindexamen Mulo. Die moest dan maar met mij mee, hadden ze gezegd. In het talud van de dijk zat hij te leren terwijl ik aan het dunnen was. Op een dag kwam er een kerel op een brommer aan. Die wilde wat van me, maar Gerard verrees plotseling op het dijkje en die vent ging er meteen vandoor.

Mijn jeugd, zou je kunnen zeggen, heeft zich op één plek afgespeeld, maar het was wel een grote plek. Met heel veel variatie. Zo heb ik sterke herinneringen aan de tijd van tuinbonen plukken. Dat was in het seizoen waarin de nieuwe aardappelen er waren. Nieuwe aardappelen hebben een loszittend schilletje. Als je die in een emmer gooit en er met een stomp houten voorwerp tegen wrijft, gaan de schilletjes er zo af. Mijn moeder gebruikte daar een klomp voor. In een oogwenk had ze dan ontvelde nieuwe aardappelen… en *nieuwe* gebakken aardappelen is het lekkerste wat er is. Behalve een groot gezin, waren we ook allemaal heel druk. Dus dat zat daar maar met luid verheven stemmen in de keuken te praten. Na het eten ging ik dan naar de tuin, waar ik wat lag te soezen in de zon. Met die geur van gebakken nieuwe aardappelen nog in mijn neus en die druk pratende mensen op de achtergrond. Dat was tuinbonentijd.

Communicantje Maria, zus Annie en broer Jan en 2 buurjongetjes. Er wordt gestrooid! (20 juni 1965)

De hooitijd was ook altijd heel gezellig. Er is altijd haast bij, want de regen kan komen. Je werkt dus met veel mensen tegelijk."

Haar herinneringen zitten vast aan plaatsen, vertelt ze. Aan de tuin, de hooizolder. “Dat klinkt allemaal erg idyllisch”, zeg ik. Ze reageert bijna fel: “Het is maar hoe je het wilt bekijken. Zo idyllisch was het niet. Voor mij zijn het gewoon herinneringen. Dat ze nu zo sterk komen heeft met mijn leeftijd te maken. Iedereen van mijn generatie heeft dat. Misschien is het bij mij iets extremer dan wanneer je niet van het land komt. Dat weet ik niet. Maar ik zie mijn jeugd niet per se als iets rijks. Ik kijk lang niet overal met plezier op terug.”

Het blijkt dat de positie in het gezin, als jongste, met bovendien het veranderende culturele klimaat in de jaren zestig, toen kinderen minder en minder als minivolwassenen werden gezien, een sterke rol heeft gespeeld. Haar oudere broers en zussen vonden dat de kleine Maria veel te weinig deed.

“Ja, natuurlijk. Ik scheel veertien jaar met mijn oudste zus. Haar leven zag er heel anders uit dan het mijne. Zij moest om vijf uur opstaan om de koeien te melken. Daarna snel ontbijten en aankleden om naar het werkadres te gaan. Om twaalf uur ’s middags kwam ze weer terug. Warm eten, en hup, meteen naar het land. Om vijf uur ’s middags moest ze weer terug om de koeien opnieuw te melken. Zo ging dat. Ze is van een andere tijd. Ik zat tussen de oude en de moderne tijd in, realiseer ik me nu. Ik ben opgegroeid op een breukvlak, een misschien dat je die breuk op het platteland nog sterker kon zien.

Annie, Lia en Maria (1968)

Omdat ik de jongste was hoefde ik thuis sowieso niet volop mee te doen. De anderen vonden me daarom verwend. Maar dat is maar heel betrekkelijk; ik moest toch ook veel werken. “Niets doen, kom, dat is er bij ons niet bij”, zei mijn moeder altijd. Ik had taken. Elke dag moest ik houtjes hakken. We hadden twee kotjes op het erf, een met stevige blokken en een met dunne takjes. Met die twijgjes moest ik elke dag een teil vullen. En kranten vouwen en zorgen dat de kolenkit vol was, zodat mijn moeder de volgende ochtend de kachel aan kon steken.

Mijn broers en zussen vonden dat ongetwijfeld niet genoeg. En ze hadden ook wel gelijk, vanuit hun perspectief. Maar als ik terugkijk en het vergelijk met andere kinderen uit de buurt, kun je toch moeilijk volhouden dat ik verwend ben. We mochten eigenlijk niets. Ik weet nog dat ik een keer met kinderen uit de buurt bramen was wezen plukken. Dat klinkt idyllisch natuurlijk, maar let op wat er volgt. Ik was die dag jarig; ik zal net vijf zijn geworden of zoiets. Toen we terugkwamen van het bramen plukken had ik een plannetje.

Ik zei tegen mijn moeder: “Mogen we die bramen misschien met een beschuit opeten? Dat is zo lekker, en dat doen we dan voor mijn verjaardag!” Zo zou ik dan toch nog een feestje hebben gehad. Maar het mocht niet, hoor, geen sprake van. Zo gierig was mijn moeder dan ook wel weer, of misschien was het gewoon chagrijn. Ik weet het niet precies. Toch is het me altijd bijgebleven.”

De Zilveren Bruiloft in 1968. Vader Jan en moeder Mina worden omringd door vlnr: Maria - Rien - Toon - Annie - Jan - Gerard - Piet - Lia

Kritiek op het katholieke boerenmilieu komt tijdens haar relaas nu sterker naar voren. Er waren in die tijd ook andere milieus, van middenstanders bijvoorbeeld, waar jonge kinderen hard moesten werken.
“Natuurlijk, dat is zo. Maar er komt bij dat ik in mijn vakanties altijd moest werken – altijd. Behalve naar een kinderloze oom en tante, die waren gaan pionieren in de Noordoostpolder, ben ik nooit ergens geweest. Ik kwam daar trouwens van terug met een oorontsteking. Hoewel ik al wel weer iets aan de beterende hand was, voelde ik me beroerd. Maar ik moest toch heus weer meteen het land op, aardbeien plukken: “Kom stel je niet aan.” Dat zit me nog steeds wel dwars. Kinderen waren arbeidskrachten op een boerderij. Als ik een keer naar het zwembad wilde met vriendinnen van de middelbare school, moest ik dat echt afdwingen.

Eenmaal op de middelbare school begon ik het thuis erg achterlijk te vinden. Ik vind het een moeilijk woord, het kan kwetsen en dat wil ik niet, maar ik voelde het zo. Nu niet meer. Overigens waren ze bij ons thuis bepaald niet dom, laat staan achterlijk. Toch ontdekte ik dat waar wij misschien neerkeken op de arbeiders in ons straatje, er in de stad velen waren die op ons boeren neerkeken. Dat verwarde me. Weet je, op een boerderij stinkt het altijd en overal. Daar werd ik me van bewust. Boeren verpesten het milieu, zo werd er twintig, dertig jaar geleden over gedacht. Het was de tijd dat de kritiek op de bio-industrie opkwam, en die was er veel in Brabant. Niet bij ons, want wij hadden een

intensieve veehouderij, maar een gemengd bedrijf, met een grote wei voor de varkens, en de koeien gingen elke zomer de wei in. Maar in het algemeen klopte het wel een beetje. Ik moet me dat persoonlijk aangetrokken hebben. Zelf heb ik nog steeds een pesthekel aan de bio-industrie.

Mijn moeder heeft me lang thuis willen houden. Op mijn veertiende zijn mijn ouders verhuisd naar een eigen woning die ze hadden laten bouwen op hun grond, ook aan de Jagersweg-Zuid. De boerderij was naar Toon en zijn vrouw gegaan. Mijn vader ging na zijn pensioen nog iedere dag naar de boerderij; mijn moeder had helemaal niets meer te doen. Ze had alleen mij nog om voor te zorgen. Daarom moest ik thuisblijven. Ik mocht absoluut niet naar de Sociale Academie – mijn grote wens in die tijd – want dan zou ik op kamers moeten in Breda. Mijn moeder heeft er zelfs voor gezorgd dat ik van het atheneum werd teruggeplaatst naar de havo, wat absoluut niet nodig was want ik zou dat jaar gewoon zijn overgegaan. Havo is goed genoeg, vond ze. Ik heb veel te danken aan een decaan die er voor gezorgd heeft dat ik op mijn zeventiende leerling-journalist kon worden bij het *Brabants Nieuwsblad*. Op mijn verjaardag heb ik gesolliciteerd en ben die zomer meteen gaan werken.

De bekrompenheid hing uiteraard ook samen met het zwaar katholieke milieu. Op school leerde je wel dat Nederland protestant was, maar daar in het diepe zuiden, waar westelijk Brabant nog toe behoorde, was geen protestant te bekennen, hoor. Met kerst werd de mis drie keer gehouden, een keer met preek en twee keer zonder. Dan zat je bij elkaar rustig tweeënhalf uur in de kerk. 's Middags moest je dan weer terug voor het lof. Dinsdag-ochtend moesten we voor schooltijd naar de mis. Omdat het voor mij een heel eind was at ik altijd eerst iets. Met als gevolg dat ik niet deel mocht nemen aan de heilige communie. Ik zie nog de mensen achterom kijken als ik in de bankjes moest blijven zitten.

"Over thuis ben ik niet per se positiever gaan denken, maar tussen mijn herinneringen zitten toch ook mooie. Ze hebben allemaal met ruimte en vrijheid te maken, en ze krijgen steeds meer de overhand. Dat begon in de tijd dat Sanya, mijn dochter, was geboren. Martin, mijn man, en ik woonden toen tijdelijk in Roosendaal. Hij werkte in Antwerpen, ik in Den Haag. Elke dag ging ik op en neer. Dat is in het begin geweest van de jaren negentig. Nu zou ik dat niet meer aankunnen. Voor mij was het een geruststelling dat Sanya overdag bij mijn oudste zus zat. Ik weet nog hoe fijn ik het vond dat ze lekker vrij op een boerderij kon rondscharrelen, gewoon op een plek met koeien, loslopende kippen en een hondje.

In 1997 zijn we weer teruggegaan naar Den Haag. Ik heb het daar moeilijk mee gehad, en achteraf is het een omslagpunt gebleken. Wij hebben in Den Haag een huis gevonden op een prachtige plek, met veel groen en rust, maar toch gaat de drukte me meer en meer benauwen. Ik kom dagelijks door wijken waar de beklemming me echt te pakken krijgt. Alles en iedereen zit zo dicht op elkaar. Als ik mensen hoor praten over 'de prachtige grote tuin' die ze hebben, denk ik altijd onmiddellijk: dat kun je wel vinden, maar het is maar een postzegeltje in vergelijking met waar ik ben opgegroeid. Dan voel ik weer de ruimte rond de boerderij; hoe je daar dag in dag uit kon rondscharrelen, en hoe je met buurkinderen eindeloos kon zwerven door de ruimte die daar weer achter lag. Weinig mensen weten ook hoe alleen je bent als je op het land aan het werk bent. Er is wat dat

betreft geen plek te bedenken waar je meer tot jezelf kunt komen. En het is ook nog eens heel gezond.
Of ik terugga tegen de tijd dat mijn pensioen in zicht komt, kan ik moeilijk zeggen nu. Dat hangt ook van andere zaken af. Maar het gevoel is in elk geval heel sterk. Mensen kijken daarvan op: "Jij die bij een grote krant wilde gaan werken in de Randstad, jij die je altijd zo afzetten tegen het platteland, jij terug?" Toch is het zo. Ik betrap mezelf erop dat ik gewoon lekker in de buurt van mijn zussen wil wonen. Ik mis het sociale leven toch ook wel. Hier in de stad is alles anders. Zoals we vroeger allemaal in de keuken zaten, breiend, lezend en met de radio aan. En vaak moet ik denken aan het licht op de Jagersweg, gefilterd door de populieren die er stonden en een paar oude vermolmde bomen met nog een mooi bladerdek. Het is soms net als in dat liedje van Wim Sonneveld, 'Het dorp'. *En langs het tuinpad van mijn vader, zag ik de hoge bomen staan. Ik was een kind en wist niet beter dan dat het nooit zou overgaan.* Alles is weg, maar je moet er nog steeds aan terugdenken.

Het boek "Grond" is nog steeds te verkrijgen bij de schrijver. Indien u geïnteresseerd bent in het boek, dan kunt contact opnemen met Jan-Hendrik Bakker via zijn mailadres: jhbakker@kpnmail.nl

De Franse tijd

Een bijdrage van Richard Tak

Inleiding

De Franse Tijd begon in 1795 met de Franse inval en de vlucht van Willem V naar Engeland. Patriotten namen de macht over en riepen op 20 januari van dat jaar de Bataafse Republiek uit. De Fransen voeren in 1795 snel een aantal veranderingen door: ze maken een eind aan de graafschappen en Habsburgse Kreitsen en vervangen die door kleinere departementen. De dienstplicht wordt ingevoerd en de belastingdruk neemt aanzienlijk toe. De Staatsregeling voor het Bataafsche Volk van 1 mei 1798 is te beschouwen als de eerste Grondwet van Nederland. Voor het eerst was er sprake van een eenheidsstaat, van burgerrechten en -plichten en van een gekozen volksvertegenwoordiging. Uitgangspunt was de gelijkheid van alle burgers, ongeacht geboorte, bezitting of rang.

Koning Lodewijk

Na het eenhoofdige bestuur van raadpensionaris Schimmelpenninck, waarover keizer Napoleon niet tevreden is, benoemt hij in 1806 zijn broer Lodewijk (Louis Bonaparte) tot koning. Door het koningschap wordt Nederland nog meer dan in de voorgaande vijf jaren een vazalstaat van het Franse keizerrijk.

De eerste vijf jaren van de Franse Tijd, zijn voor ons – die het hele tijdvak kunnen overzien – de interessantste. Na 1800 worden de mensen bezadigder; het eerste vuur is geblust, het idealisme van de patriotten is gestorven. Alles verstart, het nieuwe van de tijd is er af, men loopt niet meer warm voor leuzen als Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap, patriotisme, vaderlandse liefde, democratie. Dit alles heeft plaats gemaakt voor de rauwe werkelijkheid van het harde bestaan, voor de grote, dagelijkse zorgen die een bezettingstijd – vooral voor de overheid – met zich meebracht. Meer en meer worden we op alle gebied afhankelijk van Frankrijk. Na 1804, toen Napoleon keizer van Frankrijk was geworden, werd dit steeds erger, vooral na de inlijving van ons land bij Frankrijk in 1810.

Zijn broer koning Lodewijk was te Nederlands geworden, concludeerde Napoleon. Lodewijk Napoleon, lijdt onder het imago van een wat sneue man die ongeschikt was voor de politiek. Dat is echter een onderschatting van zijn kunnen. Nederlands eerste

koning verzette zich wel degelijk tegen zijn broer, wist revolutionaire plannen om te zetten in concreet beleid en was zeer populair bij de Nederlandse bevolking.
Op 1 juli 1810 sprak de eerste koning van Nederland, Louis Bonaparte, bij zijn troonsafstand 'zijn' volk toe:

"Hollanders! "In gemoede overtuigd, dat door mij niets meer voor uwe belangen zoo min als voor uwen welvaart gedaan kan worden; integendeel, mijzelven als eene hinderpaal beschouwende, om de goede gezindheid van mijnen broeder, ten opzigte van dit land, te kunnen doen herleven, heb ik van mijnen, rang en mijne Koninklijke waardigheid afstand gedaan ten behoeve van den kroonprins, mijnen oudsten zoon, Napoleon Lodewyk, en van zijnen broeder, den prins Karel Lodewyk Napoleon. Hare Maj. De Koningin, van regtswege en achtervolgens de staatsregeling, regentesse van het koningrijk zijnde, zal, tot op hare aankomst, het regentschap aan den raad der ministers zijn aanvertrouwd. Hollanders! Nimmer zal ik een goed en deugdzaam volk vergeten, zoo als gij zijt, mijne laatste gedachte zoo wel als mijne laatste' zucht zullen voor uw geluk zijn. Uw verlatende, kan ik u niet genoeg aanbevelen, om de krijgslieden en ambtenaren van Frankrijk wel te ontvangen: dit is het beste middel, om aan Z.M. den Keizer, van wie uw lot, dat van uwe kinderen en van uw land geheel afhangt, te behagen. Thans, door de kwaadwilligheid en de laster mij niet meer sullen kunnen bereiken, ten minsten voor zoo veel u lieden belangen betreft, heb ik de regtmatige hoop, dat gij, eindelijk, de belooning voor alle uwe opofferingen en voor uwe grootmoedige standvastigheid en gelatenheid vinden zult."

Ruim een week later lijfde zijn grote broer Napoleon het land in bij het Franse keizerrijk en hield het Koninkrijk Holland op te bestaan.

Intussen kwamen er steeds maar nieuwe, haveloze troepen aan in het nog altijd rijke Holland om zich eens goed te voeden en te kleden en daarna weer te verdwijnen.
Ons volk raakte hoe langer hoe dieper in de put. Wij hier in Brabant vallen weer heel gauw na 1800 terug in de oude afhankelijkheid van Holland; wij misten politieke leiders en waren tot weinig in staat. Enkele mannen staken boven de anderen uit, maar deze droegen juist de verantwoordelijkheid de nieuwe wetten en verordeningen te doen naleven. Zij hebben oprecht in de absolute waarde van hun beginselen geloofd.

Burgemeester Thomas de Bie

Burgemeester Thomas de Bie heeft Gastel bestuurd in een van de moeilijkste perioden van onze geschiedenis. Volgens Broeder Théophile Nijman is deze periode alleen maar te vergelijken met de jaren 1940-1945. Wat De Bie voor de mensen gedaan heeft op dit keerpunt, is moeilijk in historische feiten vast te leggen. Het waren de dingen die zich elke dag voordeden waar hij doorheen moest. Wat de nieuwe tijd aan nuttigs en bruikbaars meebracht (en dat was heel wat) en wat hij goed achtte om de gemeente omhoog te brengen en het leven voor de mensen draaglijker te maken, pakten de felle tegenstanders van het oude regiem met beide handen aan.
Hij had een scherpe pen. Sarcasme en spot waren hem niet vreemd als het zijn tegenstanders gold. Diplomatieke gaven zijn hem evenmin vreemd en hij had ongetwijfeld een open oog gehad voor de verhouding katholiek-protestant, die in die dagen actueel was. Hij begreep dat gestudeerde katholieken, na eeuwen brouwer en molenaar te zijn geweest, nu de kans hadden om vooruit te komen, nu ze eindelijk ook openbare ambten konden bekleden.

De jaren 1810-1813

Deze jaren spreken de gemiddelde Nederlander meer aan dan die daarvoor. Ieder heeft wel enige herinnering over gehouden aan Napoleon. In 1810 werd eerst het Zuiden, daarna heel het land (juli) eenvoudig bij Frankrijk ingelijfd. Twintigduizend Franse soldaten marcheerden door Henegouwen en Vlaanderen en trokken ons land binnen.
Zo trokken 17 jaar te voren de haveloze en slecht geklede sansculotten van Dumouriez en Pichegru onze grenzen over met als ideaal: alle volken te bevrijden van de tirannie van koningen, prinsen en andere tirannen. Hun eigen koning Lodewijk XVI hadden ze onthoofd, daar was de revolutie om begonnen. Nu komen ze in naam van een keizer en het zijn geen sansculotten. Prachtig zijn deze mannen gekleed. Zij dragen rijke uniformen en zijn goed gedresseerd; zoiets had men nog nooit gezien. Dit zijn de soldaten van keizer Napoleon Bonaparte, de heerser over half Europa.

Ze beginnen met kwartier te eisen voor zich zelf, hun paarden en hun honden. Ze willen voedsel en drank. Meteen informeren ze naar grote gebouwen en ruime stallen, want ze zijn niet op doortocht, ze zijn gekomen om te blijven. Het derde Bataljon 'Chasseurs France' onder hun chef Duru blijft in Gastel achter.

Commandant Duru in Oud Gastel

Duizenden passeren er hier, want al wat naar het Noorden gaat, moet langs deze streken. Honderden inkwartieringsbiljetten vinden we in het Gastels archief en wijzen nu nog de plaatsen aan, waar de militairen verbleven.

Het Derde Bataljon van de Franse jagers
Moge het gemeentebestuur van Gastel regelen
dat er morgenochtend om zeven uur een
gesloten wagen klaarstaat voor het huis van de
burgemeester teneinde daarmee naar
Antwerpen te kunnen gaan via Essen.
De 9e van de regenmaand in het 3e jaar van de
Republiek [woensdag 28 januari 1795]

De Commandant van het Bataljon
Duru

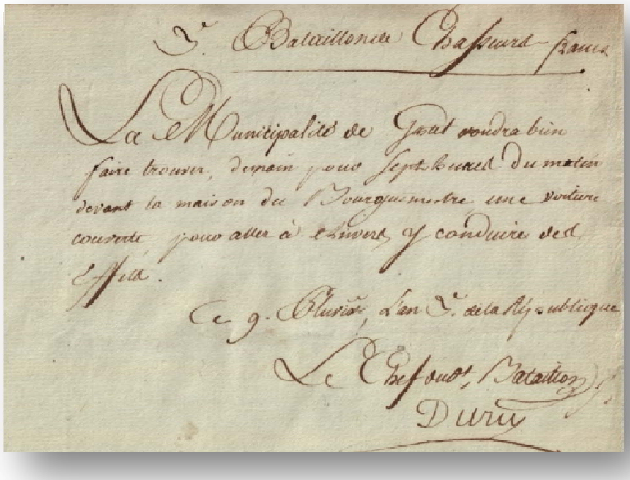

Het lijkt net of iedereen hier de Franse taal machtig is. Inkwartieringsbiljetten, vorderingen, paspoorten, zelfs de voornamen, het is al Frans wat de klok slaat. Alle brieven hebben een gedrukt hoofd, als volgt: Republique Française. Egalité, Liberté, Fraternité ou la mort. (Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap tot de dood).

Op de vorige en deze pagina ziet u enkele vorderingen van 'Chef' Duru aan het gemeentebestuur van Oud Gastel.

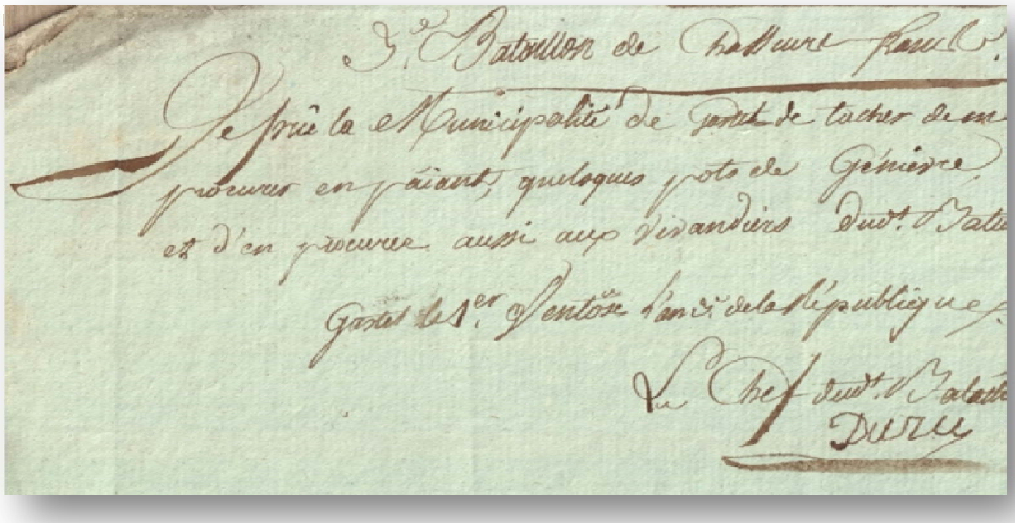

Het Derde Bataljon van de Franse Jagers
Ik verzoek het gemeentebestuur van Gastel ervoor te zorgen mij enkele vaatjes jenever tegen betaling ter beschikking te stellen, alsmede aan de marketenters van het Bataljon.
Gastel, de 1e van de windmaand van het 3e jaar van de Republiek [donderdag 19 februari 1795]
De Commandant van het Bataljon
Duru

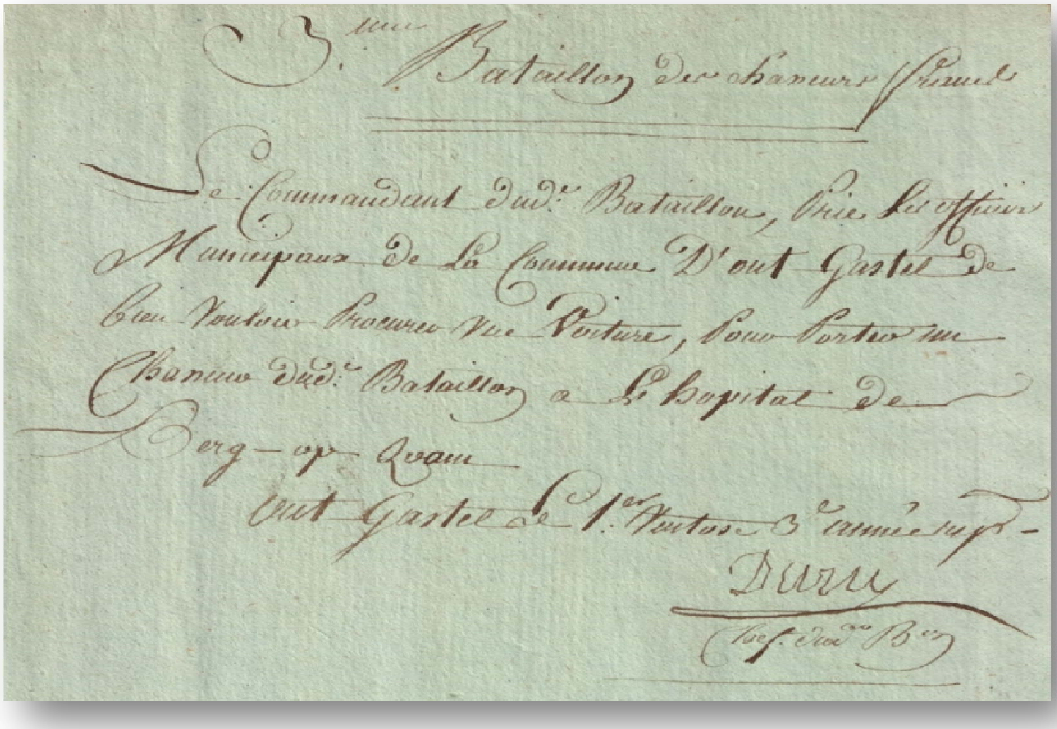

Het Derde Bataljon van de Franse Jagers
De Commandant van het 3e Bataljon verzoekt de gemeenteambtenaren van het dorp Oud Gastel een rijtuig ter beschikking te stellen om een Jager van het 3e Bataljon naar het ziekenhuis in Bergen op Zoom te kunnen brengen.
Oud Gastel, de 1e van de windmaand in het 3e jaar van de Republiek [donderdag 19 februari 1795]
Duru
Commandant van het Bataljon

Verplicht logement bij de leden van het Gemeentebestuur

„Het Gemeentebestuur van Oud-Gastel is verplicht een logement te geven voor de adjudant-onderofficier bij de pastoor".
De officieren komen bij Abraham van den Berghe, dominee Ecoma, pastoor Lippens, Anthony Horsten, N. Lantmeeters, Pieter Mastboom enz. We vinden vorderingen van paarden, voedsel, garen, voerlieden, allerlei materiaal en brieven van Monsieur le Bourguemestre de Haugastel. Het is in het voorjaar en de zomer van 1810 hier een drukte als in de meidagen van 1940.

De Fransen nemen de zaken over

En zo gaat het overal, een echte invasie. Behalve soldaten had Napoleon ook een leger douaniers en belastingambtenaren meegestuurd.
Overal waar ze kwamen, sturen ze de Hollanders naar huis, want die hebben onder Lodewijk Napoleon hun werk slecht gedaan. De handel met Engeland die door het Continentale Stelsel ten strengste verboden was, maar door de koning Lodewijk oogluikend werd toegestaan, moet nu totaal verdwijnen. Het geduld van de keizer is op. Onmiddellijk beginnen de soldaten alle pakhuizen en kelders te doorzoeken en alle Engelse en Amerikaanse contrabande (zoals koffie en tabak) in het openbaar te verbranden. Elk verzet zal met de dood worden gestraft. Zo stelden de Fransen zich in 1810 op.

Er waren ook positieve ontwikkelingen

Van verzet was echter geen sprake, wel groeide er een stille haat, maar nog niet in 1810. De Nederlanders van die dagen schijnen spoedig in de greep van het genie Napoleon te zijn geweest. Historici zijn het er over eens dat de keizer belang stelde in ons land. Hij vond het een eigenaardig maar ook belangrijk land, waarvoor hij veel heeft gedaan.

Het aantal militairen dat Nederland moest leveren werd maar op de helft gesteld van de overige Franse departementen, de Franse schatkist heeft miljoenen aan ons land gespendeerd; aan belasting werd betrekkelijk weinig geëist. Er kwam een goed geregelde, correcte administratie, veel beter dan die vóór 1810 en een uitmuntende rechtsbedeling. De strenge, maar onpartijdige, politie voldeed over het algemeen goed evenals de orde in het besturen van de departementen, waarin het land verdeeld werd en de gemeenten.

Van 1811 dateren de eerste goed ingerichte gemeentebegrotingen en een goed functionerende burgerlijke stand. Kregen de hogere ambtenaren in het begin van 1810 van de landdrost van Brabant nog te horen dat alleen de eed aan de koning geldig was en dat zij

zich schuldig zouden maken aan hoogverraad, indien zij zich daaraan niet hielden, zodra Napoleon hier alle macht had, werden deze instructies gauw ingetrokken.

Een nieuwe Gemeentebestuur

Hoe was de houding van Thomas de Bie in die jaren? Het is jammer dat er over deze drie belangrijke jaren in de notulen van onze gemeente amper iets is terug te vinden. We moeten daarom een waarheidgetrouw beeld zien samen te stellen uit enkele papieren en stukken over de gebeurtenissen van dit tijdvak.

Op 1 oktober 1810 wordt een nieuw gemeentebestuur samengesteld. Thomas de Bie krijgt de titel van Maire (Burgemeester) en Anthony Horsten die van Adjoint Maire (Onderburgemeester). Membre du Conseil (raadslid) zijn M. Wagemakers, Pieter Smoor, M. Adriaansen, D. van Hasselt, Jan-Baptist Peeters, Fr. Lantmeesters, en Roelant van Meel. In 1811 komen daar nog bij (of zijn vervangers?) Matthijs van Steen, Govert Bus, P. F. Eeman, Leon Timmermans, Jac. Buckens en Govert Mangelaars.

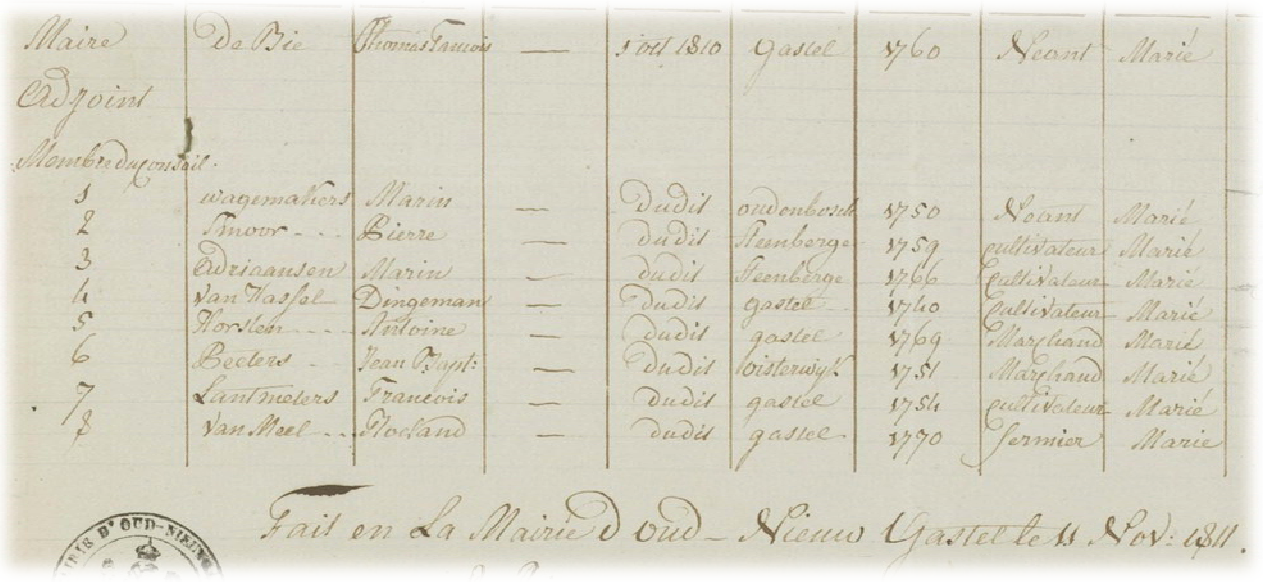

Maire	De Bie	Thomas François	—	1 oct 1810	Gastel	1760	Neant	Marié
Adjoint								
Membre du conseil								
1	Wagemakers	Marin	—	dudit	Oudenbosch	1750	Neant	Marié
2	Smoor	Pierre	—	dudit	Steenberge	1759	cultivateur	Marié
3	Adriaansen	Marin	—	dudit	Steenberge	1766	Cultivateur	Marié
4	Van Hassel	Dingeman	—	dudit	gastel	1740	Cultivateur	Marié
5	Horsten	Antoine	—	dudit	gastel	1769	Marchand	Marié
6	Peeters	Jean Bapt:	—	dudit	Oisterwyk	1751	Marchand	Marié
7	Lantmeters	François	—	dudit	gastel	1754	cultivateur	Marié
8	Van Meel	Roeland	—	dudit	gastel	1770	fermier	Marie

Fait en La Mairie d'Oud-Nieuw Gastel le 11 Nov: 1811.

Het Gemeentebestuur in november 1811

Zij leggen natuurlijk een eed af. Voor alles moest men in die dagen een eed afleggen: tappers, herbergiers, politieagenten, enz. enz. Allemaal zweren ze en gebruiken de Franse formule: „Je jure obeïssance aux constitution de L'Empire et fidelité à L'Empereur". "Ik zweer gehoorzaamheid aan de wetten van het Keizerrijk en trouw aan de Keizer".

Men moet de betekenis van deze eed kunnen zien in het licht van de tijd. Tienduizenden goede Nederlanders hebben deze eed afgelegd en zij werden er later niet om vervolgd. De leden van het 'bureau de bienfaisance', een vereniging van weldadigheid, waarvan Pieter Mastboom president was en verder lid waren: Lud. Luyks, P. van.Haperen, A. Blankers, J. Peeters en de protestanten Van Schilfgaarden en Van Buitenen, legden de eed eveneens af, zoals in 1798 zovelen de eed van haat aan het stadhouderschap hadden afgelegd, ook verscheidene van bovengenoemde.

Napoleon Bonaparte op bezoek in Brabant

Evenals zijn broer Lodewijk heeft ook Napoleon een bezoek gebracht aan onze streek. Van 6 tot en met 9 mei 1810 bracht Napoleon een bezoek aan Brabant. Hij reisde toen van Bergen op Zoom over Roosendaal naar Breda. Anders dan zijn broer een jaar eerder, beperkte de belangstelling van de keizer zich voornamelijk tot militaire aangelegenheden. Hij bezocht de vesting Breda. Daar hield hij volgens tijdgenoten een grove, krenkende en grievende toespraak tot de katholieke geestelijkheid. Er zullen ongetwijfeld veel mensen op de been zijn geweest om de wereldheerser te zien.

Veel Gastelaren werden onder de Franse wapenen geroepen

Het is interessant om te vermelden dat we in het archief lijsten hebben gevonden van Gastelse jongens die onder de Franse wapenen werden geroepen. Daarbij valt op dat er veel animo voor de marine blijkt te zijn geweest.

In 1809 waren er 27 Gastelaren onder de Franse wapenen; in 1810 zijn het er 31. Een zekere van Gunst is in het hospitaal van Cambrai overleden en Van Minderbruggen raakte gewond in 1812. Naar Antwerpen moesten er 15; vandaar gingen ze waarschijnlijk naar Rusland.
Petrus Potters overleed te Sedan in het hospitaal. In 1811 zijn er 23 en in 1812 26 Gastelaren onder de wapenen geroepen. Er is een Heerma van Voss bij, die een broer verloor in actieve dienst. De klas van 1813 telde 26 rekruten, onder hen de zoon van Thomas de Bie, Johan Christiaan, die later burgemeester werd.

Of er Gastelaren deelgenomen hebben aan de grote tocht naar Rusland, valt uit deze lijsten niet op te maken, de overlevering noemt er wel enkele. Deze verplichte inschrijving voor de krijgsdienst – die duizenden Nederlanders de dood injoeg – drukte zwaar op ons volk, evenals als zoveel andere dwangmaatregelen, die de keizer moest nemen om zichzelf en zijn land te redden.

Alleen de maatregelen voor de landbouw brachten wat goeds

De invoering van een pijnlijke censuur, grote materiele achteruitgang vanwege het stilleggen van de handel en nog vele andere oorzaken leidde op de duur tot de ondergang van het keizerrijk. Alleen de landbouw floreerde door de hoge graanprijzen en de surrogaatproducten, die de koloniale waren moesten vervangen. De surrogaatproducten waren: Inlandse tabak (eigen teelt), cichorei voor koffie en bietenteelt voor suiker.
Dit laatste artikel was vooral voor onze streken van belang. De bietsuiker, door Franse scheikundigen ontdekt, heeft zich op de duur ontwikkeld tot een product gelijkwaardig aan rietsuiker. In Gastel werd de teelt van 'betteraves' (bieten) onmiddellijk toegepast; het initiatief daartoe kwam van het gemeentebestuur.

De Franse regering had een grote economische en sociale interesse

Het is verbijsterend op te merken, zegt een schrijver, dat de Franse regering de eerste regering in Nederland is geweest, die zich ernstig rekenschap gaf van economische en sociale toestanden en die zich daarover ook op de hoogte stelde. Voor de bestrijding van de armoede en werkeloosheid, de zorg voor weduwen en wezen interesseerden zij zich

eveneens. Uit veel dingen valt te verklaren dat velen met hen bleven samenwerken tot het einde toe.

De symphatie voor de Fransen wordt Thomas de Bie aangerekend

Onder hen rekenen we ook Thomas de Bie, die beslist sympathie moet hebben gehad voor dit systeem. Onder de vele vereerders van de keizer moet hij ook gerekend worden, met dien verstande dat hij de goede maatregelen van het Frans bestuur overnam.
Toen dan eindelijk de Fransen uit ons land wegtrokken vanwege de nederlagen van Napoleon, maar nu in omgekeerde richting, dus van het Noorden eerst en pas in 1814 uit Brabant (in Bergen op Zoom is in dat jaar nog een bloedige slag geleverd tussen Fransen en Engelsen), kwam ook voor onze burgemeester het einde van zijn ambt. Wanneer hij precies ontslagen is, weten we niet.

In een brief van Thomas de Bie uit 1826, dus geschreven 13 jaar na zijn ontslag, zegt hij dat hij een zekere financiële kwestie zou hebben opgelost “ware het niet dat de inlijving in de jaren 1810 dezer landen bij het Franse keizerrijk zulks had belet en dat ik bij de gelukkige ommekeer van zaken in de jaren 1813 niet uit de door mijne negentienjarige bediende posten was ontzet en beroofd".
Hij is dus volgens zijn eigen getuigenis bij de bevrijding uit zijn ambt van burgemeester ontslagen.
Het feit alleen dat Thomas de Bie het burgemeestersambt gedurende de bezetting had bekleed en op zijn post was gebleven, kan de enige oorzaak van zijn ontslag in 1813 niet geweest zijn.

Aankomst van Koning Willem I in Scheveningen

In Holland ontstond een vrijheidsbeweging toen de heerschappij van Napoleon werd ondermijnd door de tocht naar Rusland in 1812 en verder ineenstortte bij de zogenoemde Volkerenslag bij Leipzig in oktober 1813. Deze vrijheidsbeweging had tot doel het Franse juk af te schudden en het Oranjebewind te herstellen.

Prins Willem V, die in 1795 bij de komst van de Fransen naar Engeland was gevlucht, was in 1806 in Duitsland gestorven. Toen de eerste Fransen uit Amsterdam vertrokken, werd zijn zoon Willem Frederik, die zich eveneens in Engeland bevond, uitgenodigd over te komen. Op 30 november 1813 landde hij in Scheveningen en werd op 1 december uitgeroepen tot Soeverein Vorst en daags daarna te Amsterdam als zodanig ingehuldigd.

De eerste taak van de nieuwe koning, die niet Willem VI, maar Willem I werd genoemd, was natuurlijk ons grondgebied te zuiveren van Fransen. Behalve op de ruwe en plunderzieke Russische Kozakken, kon hij daarbij rekenen op een Pruisisch korps onder Bulow en op de Engelse troepen, die half december 8000 man sterk onder Graham in Hellevoetssluis waren geland. Verder streed er ook een aantal vrijwilligers mee.

Het is echter niet zo, dat de Fransen in een paar dagen verdwenen waren. De Kozakken, onder Benckendorff kwamen vanuit Rotterdam naar Brabant en bevrijdden het zwak verdedigde Breda; daarna volgden Klundert en andere Westbrabantse vestingen. Den Bosch viel pas op 26 januari 1814, Gorkum op 14 februari en Koevorden pas half mei.

30 November 1813: Prins van Oranje landt op het strand in Scheveningen (N.J. Penning, Dagboek van Baake, Collectie Haags Gemeentearchief)

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

WILLEMSTAD den 14 December. Heden zijn alhier 1600 man Koninglijk Engelſche Gardes uit Holland aan gekomen, en dadelijk verder gemarcheerd, om op Bergen-op Zoom los te gaan, waar nog 500 Franſchen liggen. Morgen wachten wij nog 1000 man Engelſchen, die dezelfde beſtemming hebben. De Officieren zeggen, dat zij, na de bemagtiging van Bergen-op-Zoom, dadelijk op Antwerpen zullen marcheren, alwaar zij gaarn het eerst zouden aankomen.

De Vijand heeft bij zijne overhaaste vlugt van hier, den tijd niet gehad, om veel ſchade te doen. In het voortreffelijk Magazijn, hetwelk de Franſche Keizer heeft laten bouwen en dat hem 300,000 Franken gekost heeft, zijn over de 200,000 Ponden Kruid achtergebleven, en op onze Wallen 132 ſtukken Canon. Deze laatſte had de Vijand wel vernageld, maar ze zijn reeds alle door den Luitenant van de Kust-Canonniers van Vugt, tot dat einde van de Plaat overgekomen, ontnageld.

UTRECHT den 14 December. Gisteren namiddag ten half vier uuren, hadden wij het genoegen Zijne Doorluchtige Hoogheid, den Heere FREDRIK WILHELM CAREL, *Prince van Oranje*, alhier te zien aankomen, vergezeld van een Detachement Gardes d'Honneur, die Zijne Hoogheid waren te gemoet gereden.

Artikel in de Leydse Courant van 17 december 1813 waarin vanuit Willemstad wordt gemeld dat de Engelsen op weg zijn naar Bergen op Zoom om de stad te veroveren

Felle gevochten om Bergen op Zoom

In onze streek werd tot mei 1814 fel gevochten in Bergen op Zoom. Herhaaldelijk werden de Engelsen er teruggeslagen en werden er zeer zware gevechten geleverd.

Op 16 december 1813 vallen 1200 man Engelse Gardes Tholen binnen. Deze worden de volgende dag met ruim 300 man artillerie, enige veldstukken, en daarna nog eens met ruim 3000 man infanterie versterkt. Ze worden allemaal op het eiland ingekwartierd. Op 19 december marcheren 400 man naar Maartensdijk. Op dezelfde dag arriveert ook nog een regiment Engelse infanterie dat met circa 800 man om de stad heen trekt en de weg naar Bergen op Zoom zal inslaan. Behalve deze troepen worden er nog meer versterkingen verwacht.
De steden Bergen op Zoom, Vlissingen, Veere en Fort Bath zijn nog door de vijand bezet, maar men verwacht zwaar geschut om direct de aanval te beginnen. Inmiddels zijn Engelse barkassen (de grootste sloep aan boord van een oorlogsschip) de Schelde afgezakt tot op een half uur afstand van Bergen op Zoom. De voorposten staan te Kruiningen, te Halsteren en op één uur van Bergen op Zoom. Aan de andere kant van Bergen op Zoom staan de voorposten Wouw en Ossendrecht. Men verwacht, behalve het zwaar geschut, ook nog brandraketten om de operatie krachtdadig aan te vangen.

Op 22 december 1813 zijn ruim 4000 man Engelse troepen te Stavenisse ontscheept en naar Tholen opgetrokken vanwaar zij verder naar Bergen op Zoom zullen trekken. In deze vesting zijn slechts 450 man Fransen achtergebleven. Zij staan tegenover 7000 man Engelse, Russische en Pruissische troepen. **(Bron: Leeuwarder Courant, 6 januari 1814).**

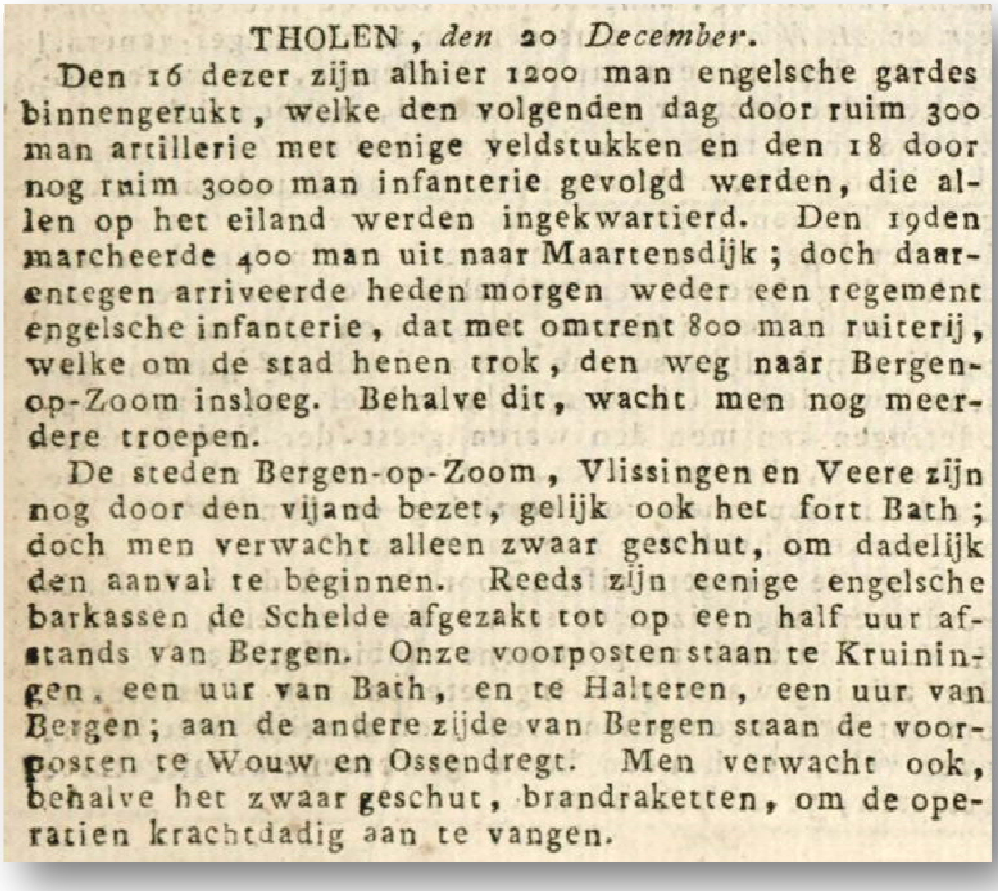

THOLEN, *den* 20 *December*.

Den 16 dezer zijn alhier 1200 man engelsche gardes binnengerukt, welke den volgenden dag door ruim 300 man artillerie met eenige veldstukken en den 18 door nog ruim 3000 man infanterie gevolgd werden, die allen op het eiland werden ingekwartierd. Den 19den marcheerde 400 man uit naar Maartensdijk; doch daarentegen arriveerde heden morgen weder een regement engelsche infanterie, dat met omtrent 800 man ruiterij, welke om de stad henen trok, den weg naar Bergen-op-Zoom insloeg. Behalve dit, wacht men nog meerdere troepen.

De steden Bergen-op-Zoom, Vlissingen en Veere zijn nog door den vijand bezet, gelijk ook het fort Bath; doch men verwacht alleen zwaar geschut, om dadelijk den aanval te beginnen. Reeds zijn eenige engelsche barkassen de Schelde afgezakt tot op een half uur afstands van Bergen. Onze voorposten staan te Kruiningen, een uur van Bath, en te Halteren, een uur van Bergen; aan de andere zijde van Bergen staan de voorposten te Wouw en Ossendregt. Men verwacht ook, behalve het zwaar geschut, brandraketten, om de operatien krachtdadig aan te vangen.

Artikel uit de Leeuwarder Courant 1 januari 1814

Op 26 december 1813 is Bergen op Zoom door de Engelsen geheel ingesloten. Enige schepen met meel en vluchtgoederen van douanes en andere Franse administraties die uit Bergen op Zoom naar Vlissingen en Antwerpen worden verscheept, zijn door de Engelsen buitgemaakt. Ook zijn er in de verte kanonschoten en schoten uit een klein geweer uit de richting van Bergen op Zoom gehoord. Het enige waarvoor moet worden gevreesd is vorst en ijs, waarop de Fransen dan ook zeker zullen wachten.

Op dinsdag 8 maart 1814 om 10.00 uur zijn vanuit Roosendaal en andere omliggende plaatsen, ongeveer 3000 Engelse troepen opgerukt met stormladders en ander gerij om tot een aanval over te gaan. Vernomen wordt dat zij die dag tot Halsteren zijn gemarcheerd en vervolgens in 's nachts een wel overwogen, maar zeer ongelukkige aanval op Bergen op Zoom hebben gedaan. Het is omstreeks 11.00 uur 's avonds als een 1000 mannen in alle stilte de vesting naderen en de wallen beklimmen om in de stad komen.

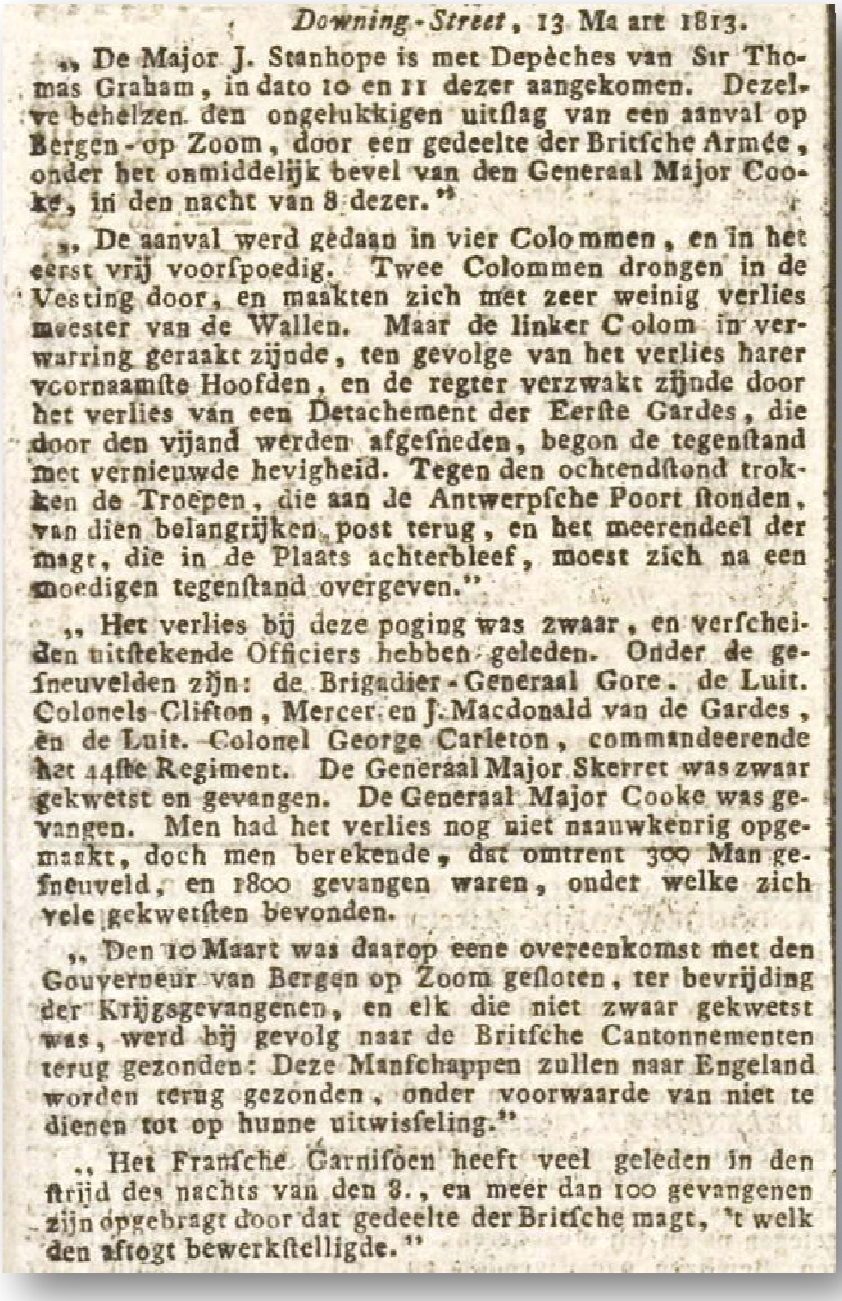

Downing-Street, 13 Maart 1813.

„ De Major J. Stanhope is met Depêches van Sir Thomas Graham, in dato 10 en 11 dezer aangekomen. Dezelve behelzen den ongelukkigen uitslag van een aanval op Bergen-op Zoom, door een gedeelte der Britsche Armée, onder het onmiddelijk bevel van den Generaal Major Cooke, in den nacht van 8 dezer."

„ De aanval werd gedaan in vier Colommen, en in het eerst vrij voorspoedig. Twee Colommen drongen in de Vesting door, en maakten zich met zeer weinig verlies meester van de Wallen. Maar de linker Colom in verwarring geraakt zijnde, ten gevolge van het verlies harer voornaamste Hoofden, en de regter verzwakt zijnde door het verlies van een Detachement der Eerste Gardes, die door den vijand werden afgesneden, begon de tegenstand met vernieuwde hevigheid. Tegen den ochtendstond trokken de Troepen, die aan de Antwerpsche Poort stonden, van dien belangrijken post terug, en het meerendeel der magt, die in de Plaats achterbleef, moest zich na een moedigen tegenstand overgeven."

„ Het verlies bij deze poging was zwaar, en verscheiden uitstekende Officiers hebben geleden. Onder de gesneuvelden zijn: de Brigadier-Generaal Gore. de Luit. Colonels Clifton, Mercer en J. Macdonald van de Gardes, en de Luit. Colonel George Carleton, commandeerende het 44ste Regiment. De Generaal Major Skerret was zwaar gekwetst en gevangen. De Generaal Major Cooke was gevangen. Men had het verlies nog niet naauwkeurig opgemaakt, doch men berekende, dat omtrent 300 Man gesneuveld, en 1800 gevangen waren, onder welke zich vele gekwetsten bevonden.

„ Den 10 Maart was daarop eene overeenkomst met den Gouverneur van Bergen op Zoom gesloten, ter bevrijding der Krijgsgevangenen, en elk die niet zwaar gekwetst was, werd bij gevolg naar de Britsche Cantonnementen terug gezonden: Deze Manschappen zullen naar Engeland worden terug gezonden, onder voorwaarde van niet te dienen tot op hunne uitwisseling."

„ Het Fransche Garnisoen heeft veel geleden in den strijd des nachts van den 8., en meer dan 100 gevangenen zijn opgebragt door dat gedeelte der Britsche magt, 't welk den aftogt bewerkstelligde."

Artikel uit de Leydse Courant 23 maart 1814

Onder aanvoering van Antoine Dominique's, kapitein-commandant van de 127ste Compagnie Canonniers Gardes Cotes, zijn zo'n honderd man goed voorbereid om de vesting te verdedigen, samen met circa 2500 man van andere legeronderdelen.

Onderstaand stukje is de letterlijke tekst van het krantenartikel:

"Intussen zijn de overigen de poort genaderd en deze meenden dat zij gerust binnen kunnen trekken. Dan de vijand die waarschijlijk dezelfde spionnen gebruikt had, waarvan zich de Engelse bediend hadden althans van alles schijnt verwittigd geweest te zijn en gevolgelijk zijne maatregelen daarna had genomen had zijne macht (= manschappen) gedeeltelijk gereed gehouden om de over de wallen gekomen Engelsen met overmacht van alle kanten aan te tasten en terzelfde tijd op de binnenrukkende uit het geschut dat in de afgesloten straten geposteerd stond, een geweldig vuur met schroot te maken. Er werd ene met wijlstijd met woede doch ongelijke middelen in de stad gevochten dan zowel de over de wallen gekomen als de in de stad inrukkende Engelsen moesten met een aanzienlijke verlies aan doden, 1500 gekwetsen en krijgsgevangen de wijken nemen. Wij hebben hier met innerlijke droefheid een gedeelte der Engelse troepen die zich zo uitmuntend bij ons gedragen en aller harten voor zich had ingenomen, zien terugkomen en beklagen zeer het gruwelijk verraad waarvan zij de slachtoffers zijn geweest. Naar men verneemt is een plan der Fransen ontdekt volgens hetwelk zij het voornemen zouden hebben zich uit Walcheren en Bath met het garnizoen van Bergen op Zoom te verenigen en vervolgens van daar gelijktijdig met het garnizoen uit Antwerpen een aanval op de Engelsen linie die zich van Breskaat tot aan de Schelde uitstrekt te doen. "

Willemstad meldt op 12 april 1814: Een courier heden alhier bij de Engelsen aangekomen, heeft het bericht gebracht dat de Franse garnizoenen in Bergen op Zoom en Antwerpen onder het geroep van Leve de Koning, Leve Lodewijk XVII de witte kokarde opgezet hebben, men kan reeds vrijuit in en uit die steden komen.

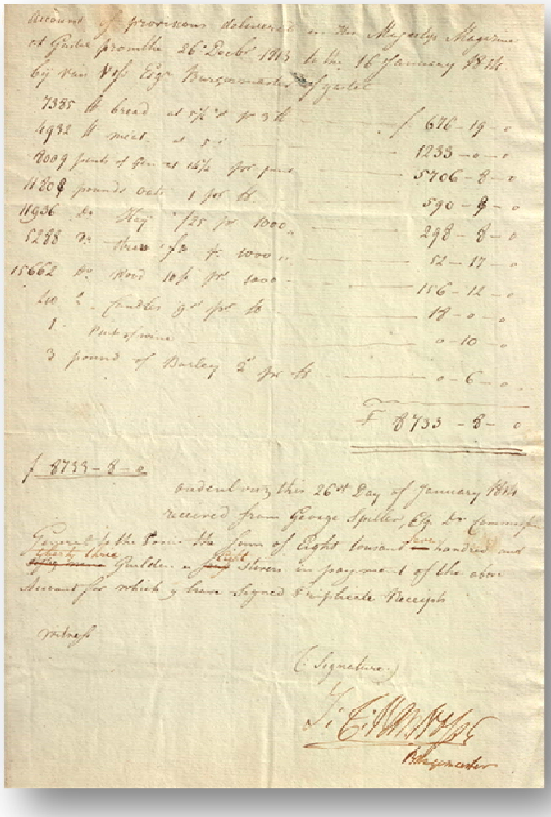

Rekening ondertekend door Johan Christoffel van Voss

Op 3 mei 1814 wordt Bergen op Zoom bezet in naam van Z.K.H. (door het Nederlandse leger). Op 26 augustus 1814 wordt door Z.K.H. een geheel nieuw Stedelijk Bestuur gekozen. Burgemeester Gerard Vermeulen wordt niet herkozen. Later wordt hij wel weer burgemeester van Bergen op Zoom. **(Bron: De genealogie van de Frans-Nederlandse familie Boyaval-Bojawal)**

Wanneer de Fransen precies Gastel verlaten hebben of gepasseerd zijn, is niet bekend. Wel moet dat nog vóór Nieuwjaar 1814 gebeurd zijn. Er is n.l. een rekening, die aanduidt dat van 26 december 1813 tot 16 januari 1814 hier Engelse troepen gelegerd waren en waarin wij vinden dat deze troepen aan brood, stro, haver enz. gebruikt hebben voor een waarde van ruim *f*8733.—.

Deze rekening is ondertekend door: Johan Christoffel van Voss, de man die wij in 1805 hebben zien vluchten voor de Franse troepen en toen ontslagen is als drossaard van het Oost-kwartier. Hij bleef tot 1821 burgemeester.

Waarom werd Thomas de Bie in 1813 ontslagen als burgemeester?

Wij staan hier voor de vraag waarom Thomas de Bie in 1813 ontslagen is als burgemeester van Oud- en Nieuw Gastel. De vraag is ook of in 1813 en 1814 alle ambtenaren of andere functionarissen, die tijdens het Franse bestuur hun functies hadden uitgeoefend, werden ontslagen? We zullen zien dat daarvan geen sprake was.

In 1813 beleefde men niet de chaos in de rechtspleging die er in 1945 ontstond. Dr. Geyl zegt in een voordracht, die hij hield in 't gijzelaarskamp te Sint Michielsgestel o.a. dat in 1813 de leus van vergeven en vergeten overal werd aangeheven.
Het is lang niet zeker dat Thomas de Bie hoorde bij de mensen die in 1795 de Fransen hadden helpen binnenhalen. Wellicht kun je hem aanrekenen dat hij hoorde tot de mensen die onder het revolutionaire regime en zelfs Napoleon – gedurende de inlijving (1810-1813) – hebben gediend. Zij werden niet lastig gevallen, maar zetten hun ambt voort of werden tot nieuwe belangrijke posten geroepen.

Ook Willem I handhaafde aanhangers van het vorige regime

Datzelfde ziet men ook bij de nieuwe Oranjevorst Willem I, die ooit Napoleon te voet was aangevallen. Hij omringde zich met ministers als Van Maanen, een aartspatriot, vurig aanbidder van de revolutie en ijverig dienaar van Napoleon. De man ook die de doodstraf geëist had tegen de Oranjegezinde Repelaar van Driel en nu Minister van Justitie werd. Hij sprak zelfs de welkomstrede uit bij de inhuldiging van de Vorst.

We zien ook Canneman, Van Straalen en Mollerus. Allemaal mensen die in de Franse Tijd hoge ambten hadden bekleed. We kunnen daarvan nog meer voorbeelden geven; het zijn even zo veel bewijzen om het geval de Bie onverklaarbaar te maken.

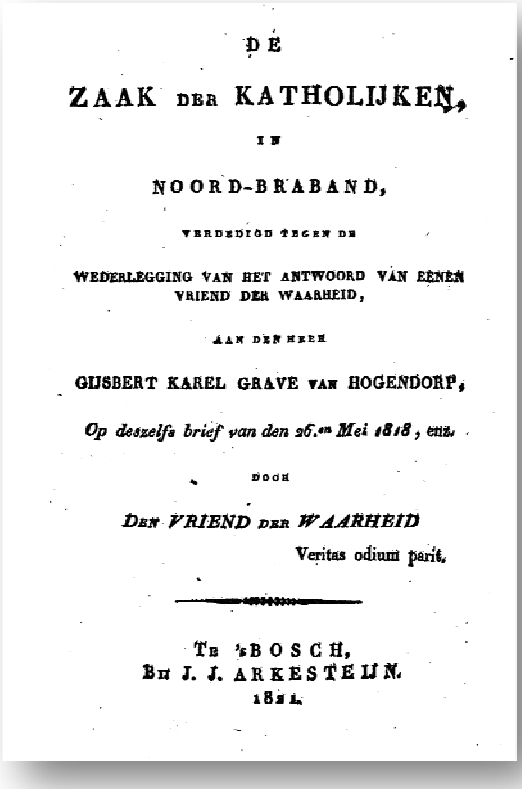
DE

ZAAK DER KATHOLIJKEN,

IN

NOORD-BRABAND,

VERDEDIGD TEGEN DE

WEDERLEGGING VAN HET ANTWOORD VAN EENEN VRIEND DER WAARHEID,

AAN DEN HEER

GIJSBERT KAREL GRAVE VAN HOGENDORP,

Op deszelfs brief van den 26.en Mei 1818, enz.

DOOR

DEN VRIEND DER WAARHEID

Veritas odium parit.

TE 'sBOSCH,
BIJ J. J. ARKESTEIJN.
1821.

De eerste afkondiging van de Koning luidde bovendien: *" dat eenieder moest voortgaan, in de getrouwe en onafgebroken vervulling zijner plichten, in overeenstemming met de wetten, thans in gebruik zijnde."*

Dezelfde afkondiging ontsloeg al onze landgenoten, in welke betrekking ook, van de eed van trouw en gehoorzaamheid aan de keizer der Fransen gedaan.... In het licht van deze gegevens komen wij tot de conclusie dat er andere oorzaken moeten geweest zijn, die tot het ontslag van de Bie en anderen hebben geleid.

‘De Zaak der Katholijken in Noord-Braband’

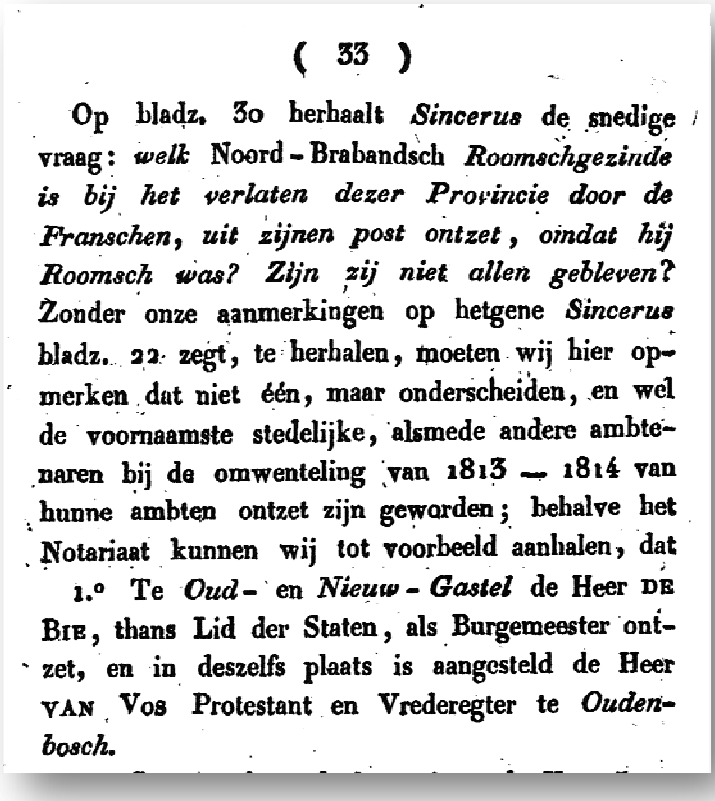

(33)

Op bladz. 30 herhaalt *Sincerus* de snedige vraag: *welk* Noord-Brabandsch *Roomschgezinde is bij het verlaten dezer Provincie door de Franschen, uit zijnen post ontzet, omdat hij Roomsch was? Zijn zij niet allen gebleven?* Zonder onze aanmerkingen op hetgene *Sincerus* bladz. 22 zegt, te herhalen, moeten wij hier opmerken dat niet één, maar onderscheiden, en wel de voornaamste stedelijke, alsmede andere ambtenaren bij de omwenteling van 1813 — 1814 van hunne ambten ontzet zijn geworden; behalve het Notariaat kunnen wij tot voorbeeld aanhalen, dat

1.° Te *Oud-* en *Nieuw-Gastel* de Heer DE BIE, thans Lid der Staten, als Burgemeester ontzet, en in deszelfs plaats is aangesteld de Heer VAN Vos Protestant en Vrederegter te *Oudenbosch.*

Er is een boekje, dat enig licht op deze zaak zou kunnen werpen en waarin o.m. de naam van Thomas de Bie voorkomt. Dit werkje draagt de titel: ‘De Zaak der Katholijken in Noord-Braband’. Het is een pamflet geschreven door de Bossche advocaat Jan Hendrik Sassen onder het pseudoniem Candidus Brabantus, wat men zou kunnen vertalen met ‘de Oprechte Brabander’. Sassen noemt zich overigens ook: ‘Den Vriend der Waarheid’.

Het boekje verscheen in 1821 en was gericht tegen de bekende Gijsbert Karel Graaf van Hogendorp, die in 1818 in opdracht van de Staten-Generaal een rondreis in onze provincie had gemaakt en van mening was dat de Protestanten hier nogal werden achtergesteld bij het vergeven van ambten. ‘Den Vriend der Waarheid’ antwoordt hierop: „Ook de katholieken van Brabant waren verheugd met de aanstelling van de Soevereine Vorst.

In november 1813 hebben de Fransen het land (grotendeels) verlaten, behalve Brabant. Breda werd 10 december ontruimd en dezelfde dag met Russen en Pruisen, die zich ook dadelijk van de hele provincie meester maakten, behalve van Grave, Den Bosch en Bergen op Zoom, welke echter nauw werden ingesloten”.

Op 18 december werd Breda weer door de Fransen overvallen; er vormde zich een burgerwacht van 600 man, waaronder 43 protestanten en verdedigde zich dapper. Als dank werd 2 februari 1814 een protestants stadsbestuur benoemd. Tal van katholieken werden uit hun ambten ontzet en vervangen door protestanten, zoals de notarissen van Breda (1815) Oudenbosch (1816) en Bergen op Zoom (1819). Het benoemen van de zoon van notaris Van Etten uit Oudenbosch om de plaats van zijn vader in te nemen, werd niettegenstaande zijn talrijk gezin door Den Haag afgeslagen.

Wanneer van Hogendorp de vraag stelt: “Welk Noord-Brabants Roomsgezinde is bij het verlaten van de Fransen uit zijn post ontzet, omdat hij Rooms was? Zijn zij met allen gebleven?” antwoord ‘Den Vriend der Waarheid’: „Wij moeten opmerken dat niet één, maar verschillende Roomse ambtenaren bij de omwenteling van 1813-1814 uit hun ambten ontzet zijn. Waaronder verscheidene hoge bestuurders”. Behalve de bovengenoemde notarissen noemen wij – zo vervolgt hij — op de eerste plaats de heer Thomas de Bie, thans lid der Staten van Noord-Brabant, als burgemeester ontzet te Oud- en Nieuw Gastel en in dezelfde plaats is aangesteld de heer van Voss, Protestant en vrederechter te

Oudenbosch. Vervolgens noemt hij de burgemeester van Oosterhout, de heer Jansen en die van Oudenbosch, de heer van Dam alsook de burgemeesters van Hoge en Lage Zwaluwe, Geertruidenberg en van Bergen op Zoom.

Zelfs de Roomse penningmeester van Mark en Dintel moest plaats maken voor een protestant. Verder lezen wij „dat het ons nog te zeer in het geheugen ligt hoe ongaarne het Bestuur des Lands ten alle tijden heeft gezien de Katholieken in deze Provincie voorname ambten bekleedden en welke opofferingen het zich zelven zoude hebben laten welgevallen om dit met enige schijn van rechtvaardigheid te voorkomen. Hij besluit „Wat in de jaren van de Franse Overheersing door de katholieken bereikt werd, is ten jaren 1814 weer grotendeels verloren gegaan". Waarschijnlijk moeten we hier de oorzaak van de Bie's ontslag zoeken. Hij was Rooms en zijn protestante tegenstanders hebben hem in 1813 uit het zadel gewipt. Hem valt daarom niets te verwijten. Hij heeft tijdens deze (ook voor hem) zeer moeilijke jaren zijn plicht gedaan. Hij bleef, ook na zijn ontslag, onze gemeenschap trouw dienen in de vele andere functies die hij bekleedde. Een van deze functies was voorzeker het ambt van Dijkgraaf van Mark en Dintel.

Voor het gemeente bestuur restte de moeilijke opgave om de achterstand van declaraties vergoed te krijgen voor de gemaakte kosten in 1809 en 1810 ten bate van het leger. Voor de levering van fourage, karren, paarden etc. Onderstaand een brief van het Gastelse gemeentebestuur van 1814. Deze is letterlijk overgenomen.

Zijn Excellentie den Heere Commissaris Generaal voor de Binnenlandsche Zaken in de Vereenigde Nederlanden

Hoogedele gestrengen Heer

De burgemeester en de verdere leden van het gemeente bestuur van Oud en Nieuw Gastel arrondissement van Breda, nemen onder geleide van deze de vrijheid, conform uwer excellenties annomee van 19 januari onder het eerbiedigst respect bij het Generaal Commissariaat van de binnenlandsche zaken in triplo in te dienen vijf stuks declaratiën wegens pretensien over den jaren 1810, zo voor van deze gemeente gedane leverantien van levensmiddelen en andere behoeftens voor de als toen in deze omgeving gecantonneerd geweest zijnde troepen der armée van Brabant, als wegens rijlonen van wagens, karren en paarden ten dienste der parken en andere transporten, ten bedrage eener somma van agt duizend negen hondert seven en tagtig guldens veertien stuivers en tien penningen, genummireerd met eene verklaring onder presentatie van eede van het in dien tijd bestaande gemeente bestuur de deugdelijkheid der pretentie affirmerende dat dezelve nimmer met eenige betaling is agtervolgd.

Dat de requisitien tot het doen der bovengemelde leverantien geschied zijnde, door of van wegens de heren landdrost en kwartierdrost van Brabant. En die des wegens, karren en paarden door de commanderende officieren der armée is het niet doenelijk hier bij te voegen een attest der autoriteit op wier last de schuld voor den dienst dezer gewesten gecontracteerd.

Dat alwijders de oorzaak dat deeze pretensien tot heden niet zijn betaald ons onkennelijk is derwijl de wettigheid daarvan genoegzaam consteerd, maar waarschijnlijk is veroorzaakt door de als toen spoedig gevolgde overheersing der Franschen en verandering

van gouvernement. Dat al verders wat aangaat de overlegging van verificatie bewijzen daar aan door ons niet kan worden voldaan. Derwijl de bans en ze even daar voor afgegeven door de personen in de declaratien vermeld in den jare 1810 door het gemeente bestuur ingevolge eene daartoe bekomen order, zijn opgezonden aan den heren landdrost van Brabant, wie men ons vlijde, dat neven de gemeente liquidatie de ordonnantiën tot de betaling zoude afgeven, en dit niet gevolgd zijnde, maar tans door voornoemde heer landdrost geïnformeert zijn geworden, dat die opgezondene orgineele stukken naar Amsterdam zoude zijn opgezonden. En vermits de tot nog toe niet betaling eener voor onze plaats zo wettige pretensie, de ingezetene zeer drukkend is gevallen, vlije wij ons het uwe excellentie ons niet ten kwaade zal nemen, dat wij de vrijheid nemen dezelve in uwe attensie aan te bevelen, zoals ook de pretensien lopende over den jare 1809, ten bedragen van sestien duizend ses hondert veertig guldens en seventien stuivers, welke enen deugdelijk zijn, en tot dezelve dienst als die van 1810 hebben verstrekt en de bons als boven opgezonden, en waar van wij dus de vrijheid nemen de drie stuks declaratien in triplo hier nevens te voegen, derwijl het gemis van eenig zodannige pretensie voor de ingezetene aller drukkends zoude zijn.

Wij hebben de eer ons met verschuldigt respect te noemen

Hoog Edele Gestrengen Heer
Uw Hoog Edele Gestrengen
Gehoorzame en onderdanige Dienaren
J.C van Voss burgemeester
J.B Droomans
J.B Peeters
R.van Meel
F.Lantmeeters
Ant.Horsten

Bronnen:
Broeder Théophile Nijman: *De Gastelse Geschiedenis.* **St. Laurentiusklok, jaargang 1957**
Regionaalarchief West Brabant
Candidus Brabantus: *'De Zaak der Katholijken in Noord-Braband'*. **J.J. Arkesteijn, 's-Hertogenbosch 1821**
www.kranten.delpher.nl

Wat beleefde Adriaan de Graaf in Rome als Pauselijk Zoeaaf?

Door Lieven Gorissen, Gegr.Kunstgeschiedenis & Oudheidkunde

In het jaarboek 2001 van de Heemkundekring "*Het Land van Gastel*" verscheen op pagina 49-56 een bijdrage van de hand van wethouder-archivaris Frans van Merriënboer: "*Adriaan de Graaf (1846-1930), een Pauselijk Zoeaaf uit Oud Gastel*". Het geeft een beknopt overzicht van wat de Pauselijke Zoeaven zijn, waarom zij naar Rome trokken en wat zij er zoal deden. Belangrijk is de situering van Adriaan de Graaf in zijn heimat Oud Gastel. Helaas bleef zijn geschiedenis als Pauselijk Zoeaaf en verblijf te Rome beperkt tot een drietal regels, bekend van het gedrukte matricule van de Pauselijke Zoeaven. Daarom willen wij zijn geschiedenis even terug opnemen en zijn Romeinse avonturen vertellen. Voor meer gegevens en het wetenschappelijk apparaat: L.Gorissen, Pauselijk Zoeaaf Adriaan de Graaf, in PRO PETRI SEDE (Benelux), jrg.62**, 2014, nr.4, p.32-45.**

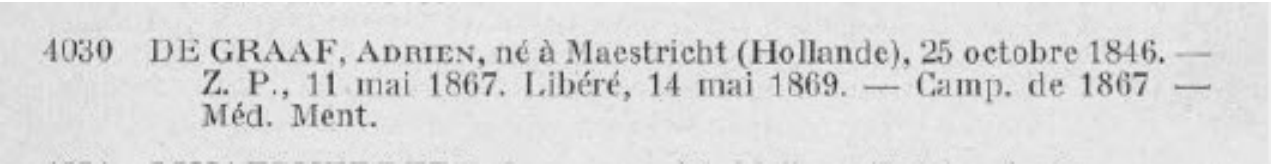

4030 DE GRAAF, ADRIEN, né à Maestricht (Hollande), 25 octobre 1846. — Z. P., 11 mai 1867. Libéré, 14 mai 1869. — Camp. de 1867 — Méd. Ment.

Te Oud Gastel

Adriaan de Graaf werd dus te Oud Gastel geboren op 5 oktober 1846 als zoon van Cornelis de Graaf (1799-1856) en zijn huisvrouw Johanna van Nispen (1810-1854). Het arbeidersgezin van elf kinderen viel na het vroegtijdig overlijden van moeder op 19 november 1854 en van vader op 3 november 1856, uit elkaar. Zij werden ondergebracht bij familie "*door heel West Brabant*". Archivaris van Merrienboer vond onze Adriaan echter in 1861 "*als dienstknecht bij landbouwer Theunissen-Martelmans in wijk G, nummer 9 in Oud Gastel*". Hij vond ook dat Adriaan in januari 1865 naar Dinteloord vertrok, mogelijk naar zijn oom Martien de Graaf.

Vertrek als Pauselijk Zoeaaf en voorlopige dienstneming te Brussel

Het is bijna onmogelijk dat de jonge Adriaan de Graaf geen kennis zou gemaakt hebben met de toestromende vrijwilligers voor Rome in het aanpalende Oudenbosch. Daar verzamelden zij zich immers uit heel Nederland en bleven er soms enkele dagen onder de goede zorgen van Broeder Bernardinus van Aert – de "*Ouwe Bart*" – alvorens te vertrekken. Vermoedelijk ging hij er wel eens informeren welke papieren hij moest meenemen en afspreken wanneer hij kon aansluiten bij een groep die naar Rome vertrok. Ondertussen spaarde hij 150 gulden om zich vrij te kopen van legerdienst – van idealisme gesproken!

Zo vertrok hij met zes Nederlanders naar Brussel. Het waren: Gerard Keizer en Jan Middelhorst uit Denekamp, Evrard Heinink (Oldenzaal), Jan Reinders (Didam), Gerard Jansen (Bergh), die reeds uit Overijssel en Gelderland kwamen, en tenslotte Jan Stolte uit

Oudorp (NH). Op maandag 6 mei 1867 legde hij te Brussel aan het rekruteringscomité de volgende certificaten voor: doopsel, woonplaats, religie en militie, en tekende zijn voorlopige dienstneming nr. 1903 met een kruisje, na verklaard te hebben landbouwer te zijn en woonachtig te Oud Gastel. Vandaar gingen zij samen met drie Belgen over Parijs per trein naar Marseille, waar zij met de boot naar Civita-Vecchia vaarden, om per trein in Rome aan te komen. Daar tekenden zij hun dienstneming voor twee jaar op zaterdag 11 mei, na een Engelsman, een Pool en twee Fransen. Na de zes Nederlandse reisgenoten, tekende Adriaan na een Brusselaar en voor de twee andere Belgen. Daarna waren er die dag nog 4 Spanjaarden, 2 Fransen en een Romein die muzikant werd. Adriaan kreeg het matricule nummer 4030.

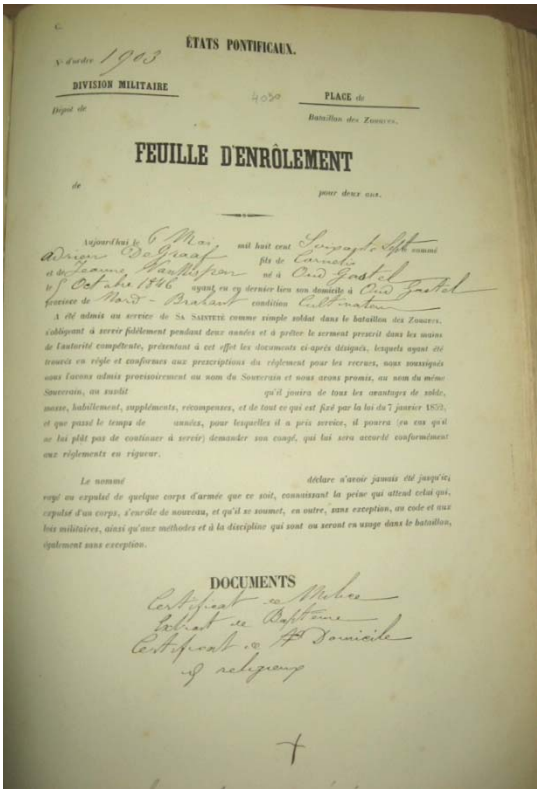

ÉTATS PONTIFICAUX.

N° d'ordre 1903

DIVISION MILITAIRE — Dépôt de

4030

PLACE de — Bataillon des Zouaves.

FEUILLE D'ENRÔLEMENT

de pour deux ans.

Aujourd'hui le 6 Mai mil huit cent soixante-sept [illegible] Adrien De Graaf fils de Cornelis et de Jeanne [illegible] né à Oud Gastel le [illegible] Octobre 1846 ayant eu en dernier lieu son domicile à Oud Gastel province de Nord-Brabant condition Cultivateur

A été admis au service de Sa Sainteté comme simple soldat dans le bataillon des Zouaves, s'obligeant à servir fidèlement pendant deux années et à prêter le serment prescrit dans les mains de l'autorité compétente, présentant à cet effet les documents ci-après désignés, lesquels ayant été trouvés en règle et conformes aux prescriptions du règlement pour les recrues, nous soussignés vous l'avons admis provisoirement au nom du Souverain et nous avons promis, au nom du même Souverain, au susdit qu'il jouira de tous les avantages de solde, masse, habillement, suppléments, récompenses, et de tout ce qui est fixé par la loi du 7 janvier 1852, et que passé le temps de années, pour lesquelles il a pris service, il pourra (en cas qu'il ne lui plût pas de continuer à servir) demander son congé, qui lui sera accordé conformément aux règlements en rigueur.

Le nommé déclare n'avoir jamais été jusqu'ici rayé ou expulsé de quelque corps d'armée que ce soit, connaissant la peine qui attend celui qui, expulsé d'un corps, s'enrôle de nouveau, et qu'il se soumet, en outre, sans exception, au code et aux lois militaires, ainsi qu'aux méthodes et à la discipline qui sont ou seront en usage dans le bataillon, également sans exception.

DOCUMENTS

Certificat de Milice
Extrait de Baptême
Certificat de [illegible] Domicile
[illegible] religieux

+

Belgisch rekruteringscomité van vrijwilligers voor het pauselijke leger te Brussel. Vlnr: PZ Carlos d'Alcantara, ?, Mousty, Graaf de Buisseret, Graaf de Villermont, Baron Snoy en secretaris Godseels.

Voorlopige dienstneming door Adriaan de Graaf te Brussel, Brussel KLM, Aanwervingsbladen PZ, X/393, nr.1903.

Dienstneming te Rome & opleiding te Velletri

Op zijn dienstneming nr.4030 te Rome lezen wij dat hij als laatste woonplaats *"Harlem-mer"* opgaf, in tegenstelling tot zijn verklaring te Brussel, tenzij men zich vergiste in Rome? Verder was hij landbouwer en mat 1,60. Hij was dus klein van gestalte en had een lang aangezicht, een middelmatig voorhoofd, kastanje ogen, een middelmatige mond, een scherpe kin, kastanje haar en wenkbrauwen, en een gekleurde teint. Hij nam vanaf 11 mei 1867 voor twee jaar vrijwillig dienst te Rome als Pauselijk Zoeaaf (PZ).

Zij bleven enkele dagen te Rome en kregen er hun uniform en wapens. Zoals alle rekruten spoorde hij daarna per trein naar Velletri om er ingedeeld te worden in de Depot compagnie voor zijn opleiding, zoals Lt. Victor Mousty op 29 oktober 1866 schreef: "*de les* (rekruten) *expédier à Velletri pour leur*

"Oudere" Adriaan de Graaf, détail uit groepsfoto 1891 te Maastricht, uit familiebezit De Graaf

apprendre à marcher et à tenir convenablement leur arme". Op 14 mei muteerden immers veel zoeaven van het Depot naar hun compagnies, zodat er plaats was voor nieuwe rekruten.

Een maand later legden zij normaal hun eed af na een H.Mis in de kathedraal en in aanwezigheid van alle eenheden, zoals hun aalmoezenier Mgr. Jules Daniel het in zijn dagboek beschreef: Te 14.00 uur kwam de troep aan met ontplooide vaandels en de muziek op kop. De compagnieën stelden zich op in een open vierkant voor het altaar, waar het vaandel stond naast de kolonel met zijn Etat-Major en de aalmoezenier. Een Italiaans predikant legde in weloverwogen woorden het belang uit van de eed van trouw aan de paus. Op bevel van de Adj. Maj. plaatsten zij hun wapen aan de linker voet met de rechterhand omhoog. Het evangelieboek en kruisbeeld lagen er klaar. Na het klaroen-geschal "*voor de vlag*", werd de formule van de eed achtereenvolgens langzaam voorgelezen in het Italiaans, het Nederlands en het Frans. Daarna volgde de zegen met het H.Sacrament en zongen zij het "*Te Deum*" en baden een "*Onze Vader*" en "*Wees Gegroet*".

Hun legerkorps telde toen 600 Fransen, 800 Nederlanders en 400 Belgen. Op 5 juli 1867 muteerde een grote groep van het Depot naar hun compagnies (matr.nrs. ca. 3900-4000), zodat Adriaan er al bij de oudere hoorde. Naast hun opleiding liepen zij ook veel patrouilles in de bergen, op jacht naar brigands.

Kaart "De Kerkelijke Staat in 1867 met de Provincies"
Lith. Maastrichtsche Stoomdrukkerij, 1892, (Archief L. Gorissen).

2de Compagnie Depot O

o.Lt. Adolphe van Lamsweerde & Sgt. August Wils: (Archief L. Gorissen)

Door de toevloed van rekruten moest de Depot compagnie op 9 augustus 1867 opgesplitst worden en ontstond er de nieuwe 2 Dep. O, met als Kpt. René Jolys , Lt. Oscar Lallemand en o.Lt. Adolphe van Lamsweerde (Zutphen 1841-Fano-It.1910). Samen met 108 Zoeaven ging Adriaan de 11de over van het oude Depot, dat 1 D werd, naar het nieuwe 2 D. De bekende Sgt. August Wils (matr.1790, Ravenstein 1847-Dordrecht 1919) vervoegde hen uit 2 II (2de Compagnie 2de Bataljon), zodat Adriaan onder twee Nederlanders diende. Enige verwarring kan er ontstaan zijn, toen op 21 augustus 1867, een naamgenoot "*de Graaf*" (Jean de Graaffe, matr.2119, Amsterdam 1848) van 2 II naar 5 I muteerde, wat echter duidelijk een verschrijving was.

Bij de inval van benden Garibaldisten eind september 1867, verbleef Adriaan met 2 D in de garnizoenstad Viterbo. De Garibaldisten Kapitein Maggiolo nam toen met 250 man het pauselijk station – op het grensplaatsje Orte aan de Tiber – in en nam er de 11 pauselijke gendarmen gevangen. De volgende dag stuurde Garibaldisten commandant Ghirelli zijn bataljons-chef Maj. Gulmanelli met extra soldaten naar Orte om het te bezetten. Zij gingen er behoorlijk te keer en eisten op 17 oktober 1867 te 08.00 uur 25.000 Fr van de clerus, binnen de zes uren te betalen. Zij verweten de bewoners hun fanatieke getrouwheid aan de paus. Zij beroofden niet enkel de publieke en gemeentekas, maar ook een postkonvooi dat van de Marches kwam. Bedoeling was er een bruggenhoofd te vormen voor een invasie van het koninklijk leger of de republikeinse Garibaldisten, of beide samen.

Diezelfde 17de wilden de Pauselijken met drie kolonnes Orte gaan ontzetten: Kpt. Gasperini met 27 gendarmen uit Ronciglione, Lt. Morettini met evenveel man uit Civita Castellana en Lt. Lallemand met 55 man, waarvan 40 Pauselijke Zoeaven van de compagnie van Adriaan, rechtstreeks vanuit Viterbo. De volgende dag moesten zij op de middag aanvallen, terwijl Kpt. Gentilli met een Liniecompagnie als reserve zou aankomen.

Ondertussen gijzelde Ghirelli echter priesters op het moment dat de zoeaven zouden aankomen, terwijl die nog diezelfde avond te Bassano onderweg waren. Enkel Pauselijk Zoeaaf luitenant Lallemand verscheen tijdig op de afspraak te Orte, voor de "*Porte della Barca*", waar 1.000 Garibaldisten hem opwachtten. Hij wist Ghirelli te misleiden zodat die dacht een veel sterker tegenstrever te hebben. Ghirelli nam tenslotte de 11 gendarmen en de oude vicaris-generaal mee naar de statie, waar deze laatste door de bevolking bevrijd werd. De gendarmen stuurde hij naar Perugia. Onderweg werden zij mishandeld. Zelf trok hij zich terug uit Orte en deed nog een mislukte poging een tiental mijlen verder langs de spoorlijn te Borghetto, maar moest tenslotte het pauselijk grondgebied verlaten.

In zijn regimentsorder van 9 december 1867 maakte kolonel Allet, bevelhebber van het regiment Pauselijke Zoeaven, een rapport op over de veldtocht van 1867: "*Le 18 Octobre le lieutenant L'Allemand avec 43 zouaves et 10 gendarmes réoccupent Orté*".

Vanuit Torre-Alfina vertrok Garibaldisten generaal Acerbi op 22 oktober 1867 met twee bataljons van elk 500 man en het bataljon Sgarallino met 400 man, naar Viterbo dat hij de 24ste naderde. De verdediging van de 4 km omwalling met 6 poorten bestond uit 5 Liniecompagnies, 52 PZ en evenveel gendarmen, en 16 Dragonders, samen ca. 380 man en 2 stukken geschut. Belangrijk is de opmerking van PZ. Charles van der Straeten-Waillet over die Liniesoldaten in een brief van 6 december 1866: "*La ligne aussi sera malheureusement à Rome, et les carabiniers qui valent 10 régiments de lignards, resteront dans la province de Frosinone*". Zo begrijpen wij beter de draagkracht van dat handvol PZ.

Aangezien de aanval zich toespitste op de "*Porte de la Vérita*" die in brand vloog, stuurde bevelhebber Kol. Azzanesi er 30 PZ met Lt. Lallemand heen, waaronder de jonge Luikenaar Arthur Gustin die zich speciaal liet opmerken. Na zes uren strijd trokken de Garibaldisten zich terug. PZ Willem (Jules) Naets werd toen door een kogel aan de hand gekwetst. Kol. Allet noteerde in zijn rapport: "*Le 24 Octobre Viterbo est attaqué par 800 chemises rouges; le lieutenant Lallemand avec 60 zouaves prend une part energique à la défense ; l'ennemie est repoussé !* ". Op 8 december 1867 werd Lt. Lallemand ridder in de Orde van Pius IX, en kregen Gustin en Naets de Gouden Médaille "*moyenne*", voor hun bijzondere inzet. Er bestaat een redelijke kans dat Adriaan aan deze activiteiten deelnam met zijn luitenant.

7de Compagnie 1ste Bataljon P

Aangezien Adriaan betrokken was bij de verdediging van de noordelijke grenzen van de Pauselijke Staten, zal hij minder geweten hebben van de beruchte cholera epidemie die in augustus Rome en vooral Albano trof, waar de Pauselijke Zoeaven faam verwierven, evenmin als de poging tot revolte te Rome met de ontploffing van de Serristori kazerne van de PZ op 22 oktober 1867. Twee zoeaven die samen met onze Adriaan (matr. 4030) te Rome tekenden, waren als muzikant in die kazerne bij de ontploffing: de Romein Auguste Lucchini (matr. 4039) en de Spanjaard Dominique Casi (matr. 4036), die er gekwetst werd.

De inname van Monte Rotondo, dat de volgende dag wel weer werd herwonnen, deed generaal Kanzler besluiten alle troepen naar Rome en Civita-Vecchia terug te roepen. Het bericht liep ook binnen dat Koninklijke Italiaanse troepen de 27ste de grens waren overgestoken. Groot nieuws was uiteraard de ontscheping op 29 oktober 1867 van het Frans expeditiekorps, dat de 1ste reeds pauselijke posities over nam, zoals de Ponte Nomentano bij Rome, wat dit terugplooien op Rome vergemakkelijkte.

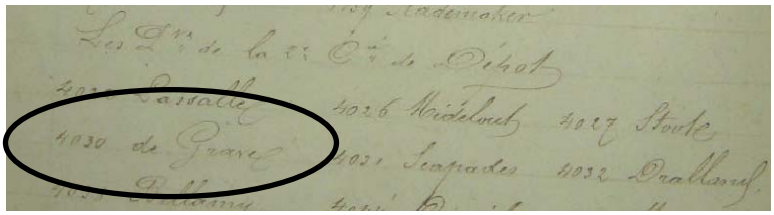

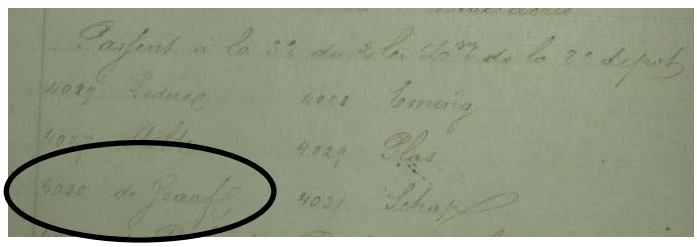

In volle veldtocht werden op 30 oktober 1867 twee nieuwe 7de compagnies opgericht, en de volgende dag muteerden 22 PZ van 1 D en 34 van 2 D, evenals 9 van 2 II en 10 van 5 II, naar de nieuwe compagnie. Daarbij was ook "*4030 de Grave*", ondanks de verschrijving, beslist onze Adriaan. Verwarrend was eveneens het order dat op 11 oktober 1867 duidelijk "*4030 de Graaf*" van 2 D naar 3 II liet muteren. Indien deze laatste toch geen vergissing was, dan werd de mutatie in elk geval snel herroepen, zoals nog gebeurde. Het was dan ook met deze nieuwe compagnie dat hij op 3 november naar Mentana oprukte. Hij keerde samen met de troepen uit Viterbo de 27ste, naar Civita-Vecchia, waar zij met muziek binnentrokken en door de Fransen die ontscheepten, toegejuicht werden. Om tijd te winnen trokken zij vandaar per trein naar Rome.

Mentana: 3 november 1867

Terwijl Garibaldi vanuit Monte Rotondo met 10.000 man naar Mentana afzakte, vertrokken de Pauselijke troepen op zondag 3 november 1867 te 4 u uit Rome. Vanuit hun kazernes verzamelden zij zich te 3 u op het plein aan de Macao, en door de Porta Pia trokken zij onder een plassende regen over de Ponte Nomentana op weg naar Monte Rotondo. Halverwege werd te Capo Bianco in de vlakte van Capobianco, aan de wegsplitsing naar Mentana, rond 9 u halt gehouden in een grote wei om koffie te zetten en wat te drogen. De infanterie stelde zich in drie rijen op, terwijl de artillerie en het eskadron Dragonders bij een drenkplaats bleven. Na 1 ½ u trok men verder onder het bevel van generaal Kanzler.

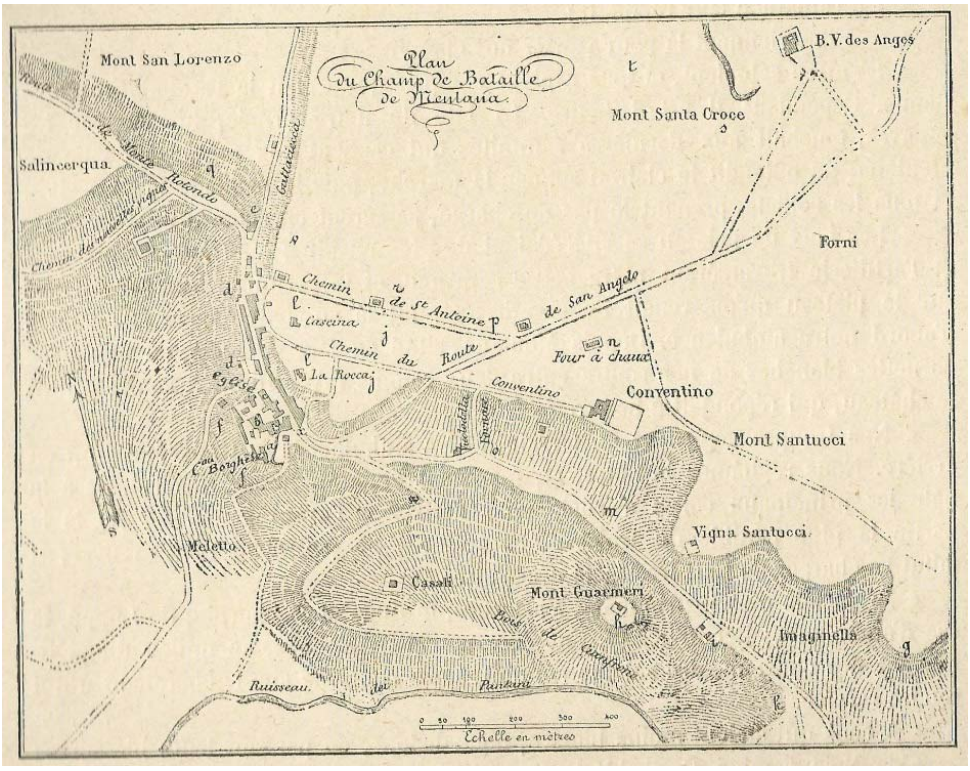

De PZ vertrokken van rechtsonder langs de weg schuin naar linksboven. Links de flanken van de Monte Guarnieri en rechts de Vigna Santucci, die zij daarna bestormden om dan langs de Conventino naar de hooimijten (Four à chaux) op te rukken. Plan Mentana, ex M.de Mathuisieulx, Histoire des ZP, Tours, sd. (1912), (éd.folio), p.287.

Het wachtwoord was "*Pio*" waarop "*Pavia*" geantwoord moest worden. Tijdens de rust droeg aalmoezenier Ligiez, een Dominicaan van de Minerve, in de kleine kapel een H. Mis op. Op dat moment brak de zon door. Te 05.30 uur trokken de 2.000 Fransen door de Porta Pia als achterhoede en reserve achter de 3.000 Pauselijken. Wegens hun anciënniteit vormden de PZ de voorwacht met als voorhoede de vier eerste compagnies van het 1ste Bat. onder leiding van Maj. de Lambilly. Aan Mentana gekomen vielen zij langs de linkerzijde langs de flanken van de Monte Guarnieri aan, tegenover de Vigna Santucci, waar de eerste schoten vielen tegen 13.00 uur bij 2 I. Toen kwam Lt. Kol. de Charette te paard de leiding nemen met de twee volgende compagnies (5 & 6) van het 1ste Bat. voor een aanval met de bajonet en liet de ransels afleggen, terwijl de Karabiniers volgden.
In de verte zagen zij Garibaldi zelf tussen Vigna Santucci en de Mont Guarnieri rijden om zijn mannen aan te vuren. Daarna moest de Charette de Vigna Santucci innemen met zes compagnies PZ, met de steun van 5 compagnies Karabiniers. Kol.Allet volgde met de rest van het regiment PZ.

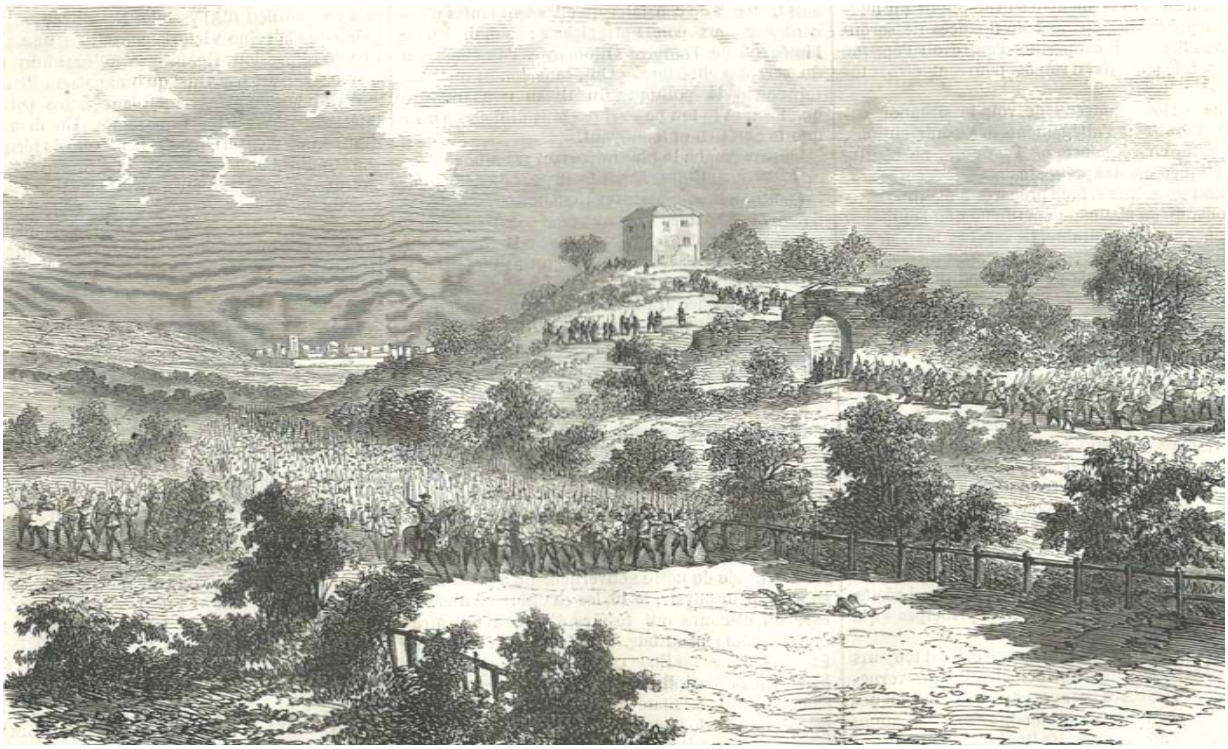

De PZ vertrokken van rechtsonder langs de weg schuin naar links, met links de flanken van de Monte Guarnieri en rechts de Vigna Santucci (ingangspoort), die zij daarna bestormden om dan langs de Conventino (gebouw boven op berg) naar de er achter liggende hooimijten (Four à chaux) op te rukken. Gravure met marcherende Garibaldisten op die weg, net bij het begin van de confrontatie te Mentana. Op de achtergrond Mentana. Uit L'Illustration, 23.11.1867 (Arch.L.Gorissen). Vergelijk met het plan met de zelfde orientatie op de kaart op de vorige bladzijde

Wij mogen aannemen dat Adriaan met 7 I, de nieuw opgerichte compagnie, niet vermeld, toch mee in het kielzog van de Charette oprukte. Het is immers bij de strijd aan de beruchte hooimijten dat hun Sgt. Pierre Guérin sneuvelde. Aalmoezenier Daniel liep met de zoeaven mee in een kleine weg onder geweervuur en geraakte op zeker ogenblik bijna ingesloten. Daar zag hij drie gekwetste of dode zoeaven, waaronder de jonge Pierre Guérin, die hij de absolutie gaf. Na de Vigna Santucci ingenomen te hebben rukte de Charette met zijn PZ immers verder op om opgehouden te worden door de grote weerstand van achter de grote hooimijten die door de hagen op het terrein, niet bestormd konden worden.

Bekend is hoe Garibaldi het bevel overgaf aan zijn zoon Menotti om zelf af te trekken naar Monte Rotondo. Menotti liet door zijn troepen langs beide zijden een uitval doen door telkens 3.000 man om de Pauselijken in een tangbeweging te nemen. Toen verscheen de kolonne PZ van Maj. de Troussures van opzij, na een grote omsingelende beweging en stopten de Fransen mee de uitval. Na een staakt het vuren te 17.30 uur, verzamelden de korpsen zich rond hun vlag, hielden appel en kampeerden op het verroverde terrein onder de muren van Mentana.

De Pauselijken telden 32 doden (24 PZ) en 140 (57 PZ) gewonden, terwijl de Garibaldisten officieel 150 doden telden, of toch 600 tot 800, naast mogelijk 1500 tot 2000 gewonden. Tijdens die nacht bleken de Garibaldisten afgedropen te zijn. Na een rustige nacht herbegon een licht gevecht en capituleerde de burcht Mentana te 05.30 uur. Terwijl de Fransen 1400 gevangen Garibaldisten naar de grenzen brachten, verlieten alle Garibaldisten het Pauselijk grondgebied.

Na Mentana

Generaal Kanzler gaf zijn troepen twee dagen rust, en de 6de keerden zij triomfantelijk weer naar Rome, waar zij na de middag vanaf de Ponte Nomentano tot aan het Quirenaal toegejuicht werden door de Romeinse bevolking.

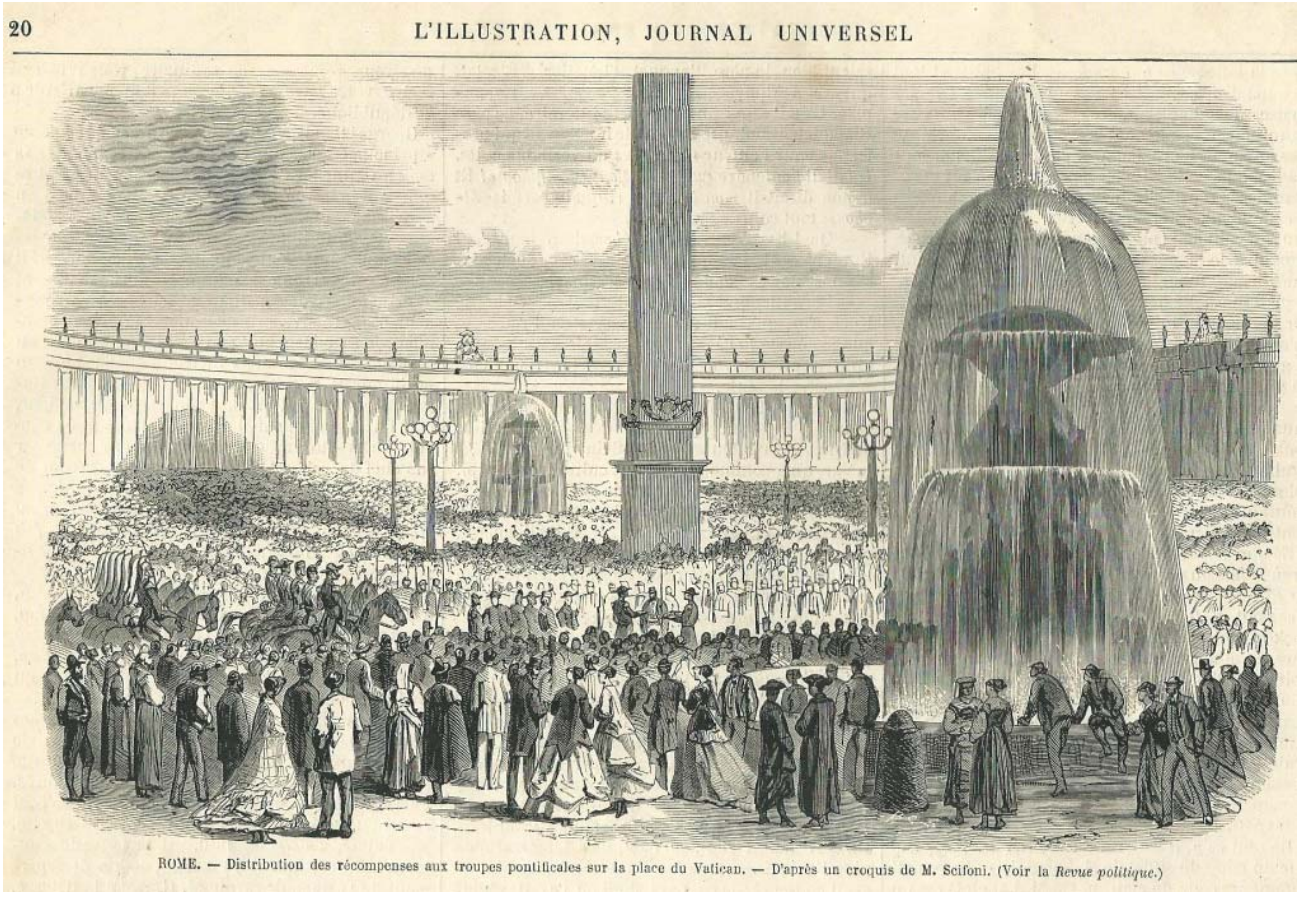

Uitreiking eretekens op het Sint Pietersplein 23 december 1867.
L'Illustration: 11 januari 1868 (Archief L.Gorissen)

Vooral de Pauselijke Zoeaven die de avant-garde vormden, oogsten veel bijval. Ooggetuigen verklaarden dat zij volledig onder het stof, zweet, poeder en met gescheurde uniformen en gebroken wapens marcheerden. Aan de S. Maria della Vittoria hielden zij

halt en werden begroet door o.a. koning Frans II van het Koninkrijk der Beide Siciliën. Te Quatre-Fontaines splitsten zij naar hun eigen kwartieren. De 8ste werd te 10.30 uur voor alle gesneuvelde Pauselijke soldaten een H. Mis opgedragen in de Sint Pieters in aanwezigheid van de paus. De 23ste werd eveneens een H. Mis opgedragen in de Sint Jan van Lateranen.

Allen die de veldtocht van 1867 meemaakten, ontvingen met breve (pauselijk decreet) van 14 november 1867 van paus Pius IX het Mentanakruis Fidei et Virtuti genoemd. Het diploma droeg de datum van 15 februari 1868. Het werd plechtig uitgereikt op 23 december 1867. In L'Illustration van 11 januari 1868 lezen wij: "*Les troupes, au nombre de 4,000 hommes, étaient rangées sur la place Saint-Pierre, sous le commandement du général Kanzler. Une foule nombreuse assistait à cette fête militaire, à laquelle le saint-père prenait part lui-même d'une fenêtre du Vatican*". Adriaan kreeg het later. Zijn luitenant Lallemand werd op 8 december 1867 ridder in de Orde van Pius IX, zoals wij zagen. Het kruis "*Fidei et Virtuti*", vulgo het "*Kruis van Mentana*", hing aan een blauw lint met verticale witte band in het midden, en smalle opzij. Midden op het kruis staat vooraan de pauselijke tiara met gekruiste sleutels en het randschrift "*FIDEI ET VIRTUTI*", en op de armen "*PP / PIVS / IX / 1867*". Op de achterzijde staat boven lauriertakken het overwinningskruis "*HINC / VICTORIA*".

Mentanakruis (Archief L. Gorissen)

1ste Compagnie 3de Bataljon P

Op 9 november 1867 werd tijdens het middagappel in alle kazernes van de Pauselijke Zoeaven het reeds vernoemde Order van kol. Allet voorgelezen, dat de belangrijkste punten van de veldtocht van 22 september tot 3 november samenvatte. Zo hoorde Adriaan de twee wapenfeiten waar hij mogelijk aan deelnam met zijn luitenant Lallemand, en uiteraard als bekroning, de slag van Mentana zelf. De overwinning te Mentana bracht een toestroom van vrijwilligers naar Rome, zodat de paus reeds op 16 november 1867 de oprichting van een derde bataljon Pauselijke Zoeaven goedkeurde, wat de 20ste inging. De compagnie van Adriaan 7 I werd zo 1 III P. Op 17 december 1867 werden reeds drie 8ste compagnies opgericht. Door bevorderingen en mutaties veranderde er ook in zijn compagnieleiding heel wat.

Op 18 januari 1868 verlieten drie compagnies (3, 4 & 8) van het 2e Bat. Rome richting Tivoli, en moest 8 III de 21ste te 10 ¼ u per trein naar Monte Rotondo vertrekken. Zij vervoegden er de rest van het 3de Bat. dat daar reeds in garnizoen lag, nadat het op 4 december 1867 Rome had verlaten. Daarom kregen zij dan ook maar op 15 januari 1868 hun Mentanakruis. Blijkbaar likte men nog steeds zijn wonden van de veldtocht, aangezien al wie tijdens de veldtocht stukken van zijn uitrusting verloren had, dat zo snel

mogelijk moest melden in zijn huidige compagnie en die moesten dat voor 16 februari 1868 doorgeven aan de majoor van de administratie. Het 1ste en 2de Bat. veranderden van garnizoen op 20 maart 1868, terwijl het 3de ter plaatse bleef. Op 7 april kwam heel het 3de Bat. naar Rome voor de diensten van de Goede Week, terwijl enkel een kleine wacht achter bleef in hun garnizoen te Monte Rotondo en Mentana. De jaarlijkse viering van de terugkeer van paus Pius IX uit Gaeta op Paaszondag 12 april moest wegens de felle regen uitgesteld worden tot donderdag de 16de. Overal was er verlichting met lampions en er was ook Bengaals vuurwerk.

Na hun ontbijt keerden zij de 21ste terug naar hun garnizoen te Monte Rotondo en Mentana. Een détachement van 40 PZ trok voor 5 weken naar Monte-Libretti, waar de 7de mei de gesneuvelde PZ werden herbegraven. Door de oprichting op 4 mei 1868 van een 4de Depot om de toestromende rekruten te kunnen opvangen, bewoog er weer heel wat in de kaders van de compagnies. Generaal de Courten tekende op 27 mei 1868 een regimentsorder waarbij bepaald werd dat het hele 3de Bat. op 6 juni terug naar Rome kwam vanuit Monte Rotondo en Mentana en daar werd afgelost door 1 & 2 D. Zij kregen die dag het gezelschap van 36 PZ, die de 4de overkwamen van 1 D en dus gewoon in Rome bleven toen hun compagnie het 3de Bat. ging aflossen.

ROME. — ILLUMINATION DE L'ÉGLISE DE SAINT-PIERRE-IN-MONTORIO, LE SOIR DE LA SAINT-PIERRE; dessin de M. Zielcke. — Voir page 419.

16 april 1868 Verlichting en Bengaals vuurwerk te Rome, vooraan links een PZ.
L'Univers Illustré, april 1868 (Archief L. Gorissen)

2de semester 1868

Kol. Allet hief op 7 juni 1868 alle niet dringende verloven op met het oog op het komende grote kamp en bracht het regiment op de hoogte dat sinds 23 juni heel het 3de Bat. weer in Rome was. Opmerkelijk was de schrapping op 29 juni 1868 van 17 PZ van het 3de Bat. wegens onwettige afwezigheid, waaronder drie van Adriaan zijn compagnie. Zijn Kpt. Olivier de Kermel werd toen "*a la suite*" geplaatst, m.a.w. als soort erefunctie verbonden aan het hoofdkwartier en vervangen door Kpt. Jacques d'Arcy. Op 6 juli verzorgden 80 PZ van zijn Comp. de erewacht voor de paus, die naar Frascati en Grotta-Ferrata ging voor een bijeenkomst van kardinalen en bisschoppen. Te Rome kregen zij hun oorkonde van het Mentanakruis.

Op 23 juli 1868 trof generaal Kanzler de nodige schikkingen voor het kamp van de 1ste Brigade te Rocca di Papa op het Camp d'Hannibal. Hij besloot: "*Le sousigné Espère que la 1ere brigade montrera au camp le même esprit et de discipline et de concorde dont la 2me Brigade à donné l'exemple*". De 27ste vertrokken piketten, samen met de artillerie, om het kamp voor te bereiden. De 30ste vertrok het regiment Jagers en het 3de Bat PZ van Adriaan te 10.00 uur vanuit de Piazza di S. Giovanni in Laterano in een plassende regen zodat te Grotta-Ferrata enkele uren gerust werd om de kleren te drogen aan grote vuren. Pas te 21.30 uur kwamen zij in het kamp aan en konden hun tenten opgezet worden. Dagelijks volgden de andere bataljons en het 1ste eskadron Dragonders, terwijl de 7de en 8ste comp. een voorlopig 4de Bat. vormden en de Depots een 5de. Onder leiding van Kol. Allet hielden zij er brigade-oefeningen, schietoefeningen en hielden spiegelgevechten. Paus Pius IX bezocht hen op 10 augustus en droeg er de H. Mis op, waarna er militaire feesten plaats grepen. Op 5 september keerde het regiment terug naar Rome waar het s'avonds aankwam en verder in garnizoen bleef.

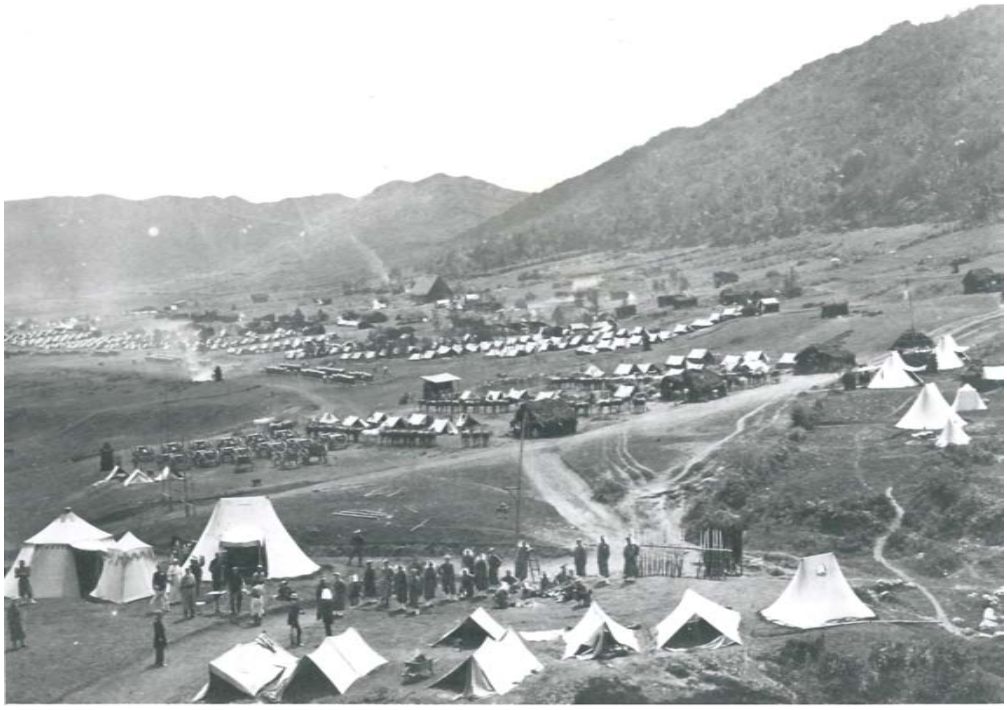

Augustus 1868, Kamp Hannibal te Rocca di Papa
foto KLM, oude copie (Archief L.Gorissen)

Het kamp werd 10 dagen vroeger afgesloten wegens een vertrouwelijk bericht uit Parijs, dat waarschuwde voor onlusten te Rome tussen 5 en 10 september. 1 III (van Adriaan) was er dan ook steeds van wacht, tot de order kwam dat 1 III naar Subiaco en 2 III naar Arsoli, in garnizoen stuurde op 14 september. De 12de vertrokken 5 & 6 III met de bataljonscommandant naar hun garnizoen te Tivoli. Beide steden lagen langs de grens met het voormalig Napolitaans grondgebied.

Belangrijk was er de jacht op Brigands uit de Apennijnen. Het Romeins Legioen dat in de provincie Frosinone lag, wat zuidelijker aan dezelfde grens, hadden er eveneens mee te maken. Zo zonden die Brigands er in oktober, de oren van een ontvoerd priester, omdat het zware losgeld niet snel genoeg betaald werd. Adriaan deed er duidelijk zijn best, want op 21 oktober 1868, werd hij met 26 andere PZ van zijn compagnie Pauselijk Zoeaaf 1ste klas, al schreef men verkeerdelijk "*4030 Degrase*"! Ook zijn Belgische maat Joseph Draelants, die met hem naar Rome vertrokken was – en dadelijk na hem tekende – verkeerdelijk als "*4032 Deilang*" vermeld. Moeilijk te zeggen of dat iets te maken had met het gevecht dat zijn Comp. leverde met brigands – enkele weken vroeger – en waarbij zij er een aantal van konden gevangen nemen.

3de Compagnie 4de Bataljon P

Op 18 december 1868 werd de hervorming van het regiment bekend gemaakt. Vanaf Nieuwjaar zouden er vier bataljons zijn van elk 6 compagnies en daarenboven, niet inbegrepen het steunpeleton, de Comp. HR en de 4 Depot compagnies. Dan greep ook het tiercement plaats waardoor die laatste ondergebracht werden in een Depot Bataljon. Adriaan zijn compagnie 1 III werd 3 IV in het nieuwe bataljon en behield d'Arcy als kapitein. Op 23 december keerden zij blijkbaar weer terug naar Rome om na het carnaval weer de bergen in te trekken. Daar kregen zij hun nieuwe Remington geweren.

Aalmoezenier Daniel schreef over 1869: "*Les premiers mois se passèrent sans incident*". De verschillende bataljons en companies lagen naast Rome ook verspreid in verschillende garnizoenssteden. Enig opmerkelijk feit bleek het gouden priesterjubileum van paus Pius IX op 11 april 1869, dat groots gevierd werd. Reeds de 4de was hij in galakoets naar de Minerve gereden, de 11de zegen vanaf het balkon van de Sint-Pieters en de volgende dag vierde men de verjaardag van zijn terugkeer uit Gaeta. Overal was er muziek en grote drukte. Helaas, voorlopig onmogelijk te zeggen of Adriaan te Rome of elders mee vierde. Kpt.adj.maj. van zijn bataljon, Henri Wyart, verbleef te Tivoli met bataljonscommandant Paul de Saisy, zodat we mogen aannemen dat Adriaan inderdaad nog te Subiaco verbleef. Zoals Wyart die feesten beschreef, was hij er vermoedelijk bij, en dus mogelijk ook zijn bataljon? In elk geval was hij zelf op 7 mei net terug in Tivoli van Subiaco en Arsoli, waar zijn bataljonscommandant "*a passé en revue les deux garnisons*". Een week later moest hij echter met spijt naar Rome weerkeren "*On est si bien en province durant l'été; il fait si chaud à Rome!*". Vermoedelijk keerde heel het bataljon weer terug naar Rome. Op 18 mei 1869 grepen in elk geval nieuwe omwisselingen plaats van garnizoenen, al bleef het gros te Rome. In februari was 1 IV met o.Lt. Edouard Benoist nog naar Tivoli gezonden. Ook hij was te Rome voor het pauselijk jubileum, maar was zeker op 1 mei weer in Tivoli en noteerde dat het er sinds 8 maart al twee dagen "*la neige tombe à flocons*".

Einde dienst: 14.5.1869

In elk geval was Adriaan dan weer in Rome om af te zwaaien op 14 mei 1869. Daar was beslist maar een onderwerp van gesprek, het nieuws dat de 10de binnenliep van de schipbreuk van de "*Abbatucci*" tijdens de nacht van 6 op 7 mei, in de omgeving van Corsica, op weg van Marseille naar Civita-Vecchia, na een aanvaring met de Noorse "*Edouard Herdt*". Van de 15 PZ aan boord, verdronken er 10.

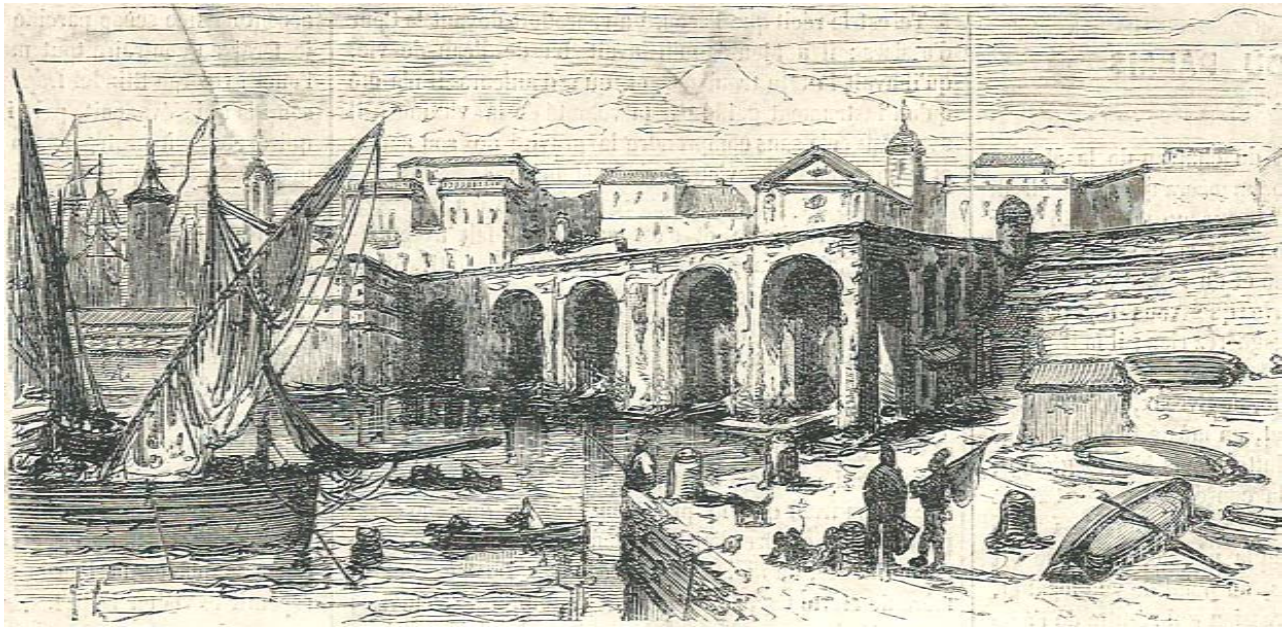

Zicht op Civita-Vecchia
Gravure uit Le Monde Illustré, 14 maart 1868, p.173, (Archief L.Gorissen)

In totaal waren er 49 slachtoffers. Het nieuws zal beslist ook Adriaan aangegrepen hebben. Normaal had hij mogelijk dat schip moeten nemen in Civita-Vecchia om er mee naar Marseille te varen, op weg naar huis.

Namen zij met 21 dienst op 11 mei 1867, dan waren zij nu nog maar met 12 om samen naar huis te gaan: 5 Nederlanders, 3 Belgen, 2 Fransen en 1 Spanjaard. De Nederlander Gerard Keizer was in het militair hospitaal van Rome gestorven op 9 december 1868 en de Spanjaard Manuel Gonzales in de infirmerie te San Salvator op 20 december 1867. De Pool Ferdinand Morawski ging die 14de over naar de Dragonders. Anderen kwamen vroeger terug of bleven langer in dienst.

Naar Maastricht

Blijkbaar is Adriaan na zijn Rometijd niet naar Oud Gastel weergekeerd, of er zeker nooit lang gebleven. Toch moeten wij veronderstellen dat hij er gedurende zijn diensttijd, contact mee onderhield. Zo troffen wij in een schoolschrift van zijn dorpsgenoot Willem Gommeren in 1868 en 1869 enkele zoeaven-gedichten aan.

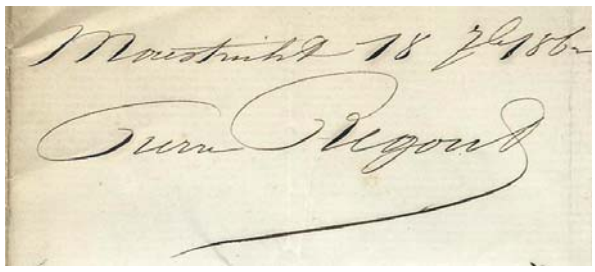

Handtekening van Petrus Regout
op brief 18 september 1862
(Archief L. Gorissen)

Mogelijk hoorde Adriaan van wapenmakkers uit Maastricht spreken over Petrus Regout die als Maastrichts industrieel geweren leverde voor het pauselijk leger. Na de Val van Rome op 20 september 1870, stelde hij zijn kasteel "*Vaeshartelt*" zelfs ter beschikking van paus Pius IX. Jong bouwde die het ouderlijk bedrijf uit tot een waar industrieel imperium met o.a. het bekende aardewerkfabriek (1836) in de Boschstraat en gewerenfabriek (1842) en stelde in 1863 reeds 2.000 man te werk. In 1899 veranderde de naam in de "*Sphinx*".

Petrus Regout ca 1870

In 1851 ontstond ook de "*Société Céramique*" van Maastrichtenaar Winand Nicolas Clermont en zijn zwager Charles Chainaye te Wijck, grote concurrent van voorgaande. In 1958 fusioneerden beiden tot "*NV Sphinx-Céramique*", die in 1969 stopte met de productie van aardewerk. N.A. Bosch richtte in 1853 ook een aardewerkfabriek op te Wijck, dat al ophield in 1866. In 1863 kwam Victor Jaunez van een oude keramiekfamilie uit Metz, als direteur-gérant bij de "*Société Céramique de Maestricht-Wijck"*, wat hij bleef tot 1913. Het aantal arbeiders steeg er van 229 in 1866 over 325 (1871) tot 764 in 1887.

Victor Jaunez ca 1895

Het moet ons dan ook niet verwonderen dat Adriaan naar Maastricht uitweek en er als opzichter bij de ovens van de "*Céramique*" ging werken, wat hij gedurende 43 jaar volhield. Het was erg ongezond werk dat "*silicose of stoflongen*" veroorzaakte, in Maastricht bekend als "*pottemennekeskrengde*" bij de "*arbeiders van de faienceriebedrijven*". Hun gemiddelde leeftijd lag dan ook "*korter bij de 40 dan bij de 50*". Toch werd hij 84 jaar.

Bene Merenti médaille in 1891

Adriaan de Graaf huwde er en zijn kleinzoon, ook Adriaan de Graaf jr, deed in 1977 nog zijn verhaal in "*De Limburger*" van 4.8.1977, en bezat ook nog een foto waar hij op staat "*als een krasse oude heer, die olijk de wereld in kijkt*" en in het zwart gekleed is "*met puntboord en zwarte strik*". Op de borst draagt hij twee eretekens van de Pauselijke Zoeaven. Naast zijn Mentanakruis ontving hij, zoals alle nog levende Pauselijke Zoeaven in 1891, de "*Bene Merenti*" medaille, volgens de dagorder (27 juni 1891) van Lt.Kol. Athanase de Charette, bevelhebber van het regiment. Rond de beeltenis van

Voor- en achterzijde van de 'Bene Merenti'-medaille 1891 (Archief L. Gorissen)

paus Leo XIII staat "*LEO XIII / PONT.MAX*", en op de keerzijde "*BENE / MERENTI*". Het zijden lint heeft afwisselend blauwe (3) en witte (2) verticale banden.

Hij bewaarde ook de oorkonde. Bij gelegenheid van die uitreiking van de "*Bene Merenti*" médaille in 1891, maakte men te Maastricht een groepsfoto van alle aanwezige oud Pauselijke Zoeaven met hun nieuw en oude eretekens. Wij mogen aannemen dat het in het nog bestaande Casino Slavante was, thans bekend als "*Grand Café*". Het werd gebouwd in 1846 en de gegoede burgerij van Maastricht vertoefde graag op dat buitengoed. Het overdekt terras komt vrijwel overeen met dat op de groepsfoto. Adriaan staat er vooraan, samen met zijn wapenmakker Jan Darding en een ongeïdentificeerde PZ in uniform. Samen poseerden zij nog eens voor een afzonderlijke foto. Adriaan zag er een stevige knaap uit en won vermoedelijk wat aan gewicht sinds zijn Pauselijke Zoeaventijd.

Geheel boven: Foto van Adriaan de Graaf. Onder: Oorkonde Bene Merenti & Portret van bevelhebber generaal Baron Athanase de Charette de la Contrie (Foto en portret uit familiebezit van kleindochter van PZ Adriaan de Graaf

Adriaan de Graaf, naast Jan Darding en een wapenmakker, op groepsfoto en op een afzonderlijke foto (beide foto's uit familiebezit van kleindochter)

Op de groepsfoto, door zijn kleinzoon bewaard, en boven afgesneden afgebeeld in voornoemde krant, waarvan wij een oude copie bewaren, staat hij in PZ-uniform, links van zijn twee wapenmakkers. Blijkbaar was hij zijn Pauselijke Zoeaventijd niet vergeten, aangezien hij in uniform poseerde. Toch vinden wij hem niet bij de 1200 aanwezigen op het grootse "*Mentana-Feest*", in aanwezigheid van generaal baron de Charette, te Utrecht op 13 november 1892. Ook Jan Darding stond er niet vermeld. Of werd zij vergeten – aangezien de auteur van de herinneringsbrochure zelf al schrijft dat er "*eenige onnauwkeurigheden*" in de lijst kunnen voorkomen. Hij staat wel in de "*Fidei et Virtuti, Naamlijst der Nederlansch Pauselijke Zouaven*", door C.L.van Langenhuysen, in 1870 reeds uitgegeven te Amsterdam, als Adriaan de Graaf, met geboorteplaats Oud Gastel.

Hij bewaarde blijkbaar ook de postkaart die verkocht werd ten voordele van de behoeftige Nederlandse oud Pauselijke Zoeaven. Zij stelde de slag van Mentana voor, naar het schilderij dat "*Volontaire de l'Ouest*" (Franse Pauselijke Zoeaven in de Frans-Duitse Oorlog 1870-1871) Lionel Royer ervan schilderde. Mogelijk bleef er thans enkel nog een slechte fotocopie van bewaard in de familie. Het was tevens een aangenaam aandenken aan de beroemde veldslag, waar Adriaan aan deel nam.

Steunkaart voor Nederlandse oud Pauselijke Zoeaven, zoals bewaard door Adriaan de Graaf, verzonden op 20 juli 1932 (Archief L.Gorissen)

Zijn gezin

Adriaan de Graaf huwde op 19 januari 1870 te Maastricht met Maria Dolmans, die op 17 september 1846 te Erp (NB) was geboren. Samen kregen zij zes kinderen – vier jongens en twee meisjes – en liefst 40 kleinkinderen.
Een van de zonen, Petrus Josephus de Graaf, werd te Maastricht geboren op 19 februari 1883. Hij huwde met Maria Catharina Jansen (1877-1943) en samen kregen zij 3 kinderen: Adriaan (1909-1995), Maria Hubertina Sophia (1914-1990) en nog een kind geboren na 1914. Op 1 maart 1943 hertrouwde hij met Hubertina Catarina Maria (Marie) Crapts en overleed te Maastricht op 1 april 1960.

Adriaan de Graaf jr. werd dus geboren in 1909 en werd technisch ambtenaar Openbare Werken te Maastricht. Hij sprak over zijn grootvader met journalist Fons van Hees, die er voornoemd stuk over publiceerde in De Limburger van 4 augustus 1977. Hij overleed in 1995 en het is met zijn weduwe dat Frans van Merriënboer tegen 2001 contact had. Toen had zij al niets meer over de oude Adriaan, buiten het krantenartikel. Zij hadden op hun beurt ook een zoon Adriaan de Graaf.

De oudste dochter van Adriaan Sr. heette Netty en de jongste Elisabeth (Maastricht 1 april 1891 – 16 oktober 1988) huwde met Hubertus Balmaekers (22 mei 1889 – 23 april 1962). Deze was gespecialiseerd in het maken van maatschoenen. Na het overlijden van haar moeder te Maastricht op 28 september 1907, kwam vader Adriaan de Graaf bij haar in huis wonen in de Tischbeinstraat 27 te Maastricht. Daar verzorgde zij hem tot aan zijn overlijden in 1930. Later verhuisden zij naar de Rechtstraat in Wijck. Daar hadden zij een schoenenzaak en herstelde Ad ook schoenen naast al het maatwerk dat hij deed. Zij kregen drie kinderen.

De oudste Adriaan Balmaekers (Maastricht 10 september 1918 – 21 september 1996) werd naar zijn grootvader genoemd. Hij huwde met Jenny Soudant. Voor de oorlog werkte hij op een advocatenkantoor en het Maastrichtse reisbureau Lissone-Lindeman. Later stapte hij over naar de KNP waar hij de reisafdeling runde. In 1980 ging hij op vervroegd pensioen. Reizen was "*zijn lust en zijn leven*", zoals het op zijn overlijdensprentje staat. Zij kregen op hun beurt een zoon en een dochter.

Ger Balmaekers (Maastricht 9 maart 1921 – 3 mei 2011) leerde van zijn vader het vak van schoenmaker en had jarenlang een eigen schoenenzaak in de Rechtstraat te Maastricht – twee panden voorbij dat van zijn vader. Hij huwde en kreeg een zoon en een dochter.
Mia (Wilhelmina) Balmaekers (Maastricht 6 juni 1924) huwde met Frans Hitz (24 februari 1924 – 15 maart 2003). Zij was zes jaar toen haar grootvader Adriaan de Graaf overleed en kan zich dat nog best herinneren. Zij woont nog steeds in Beek. Zij kregen een dochter Liliane, die haar wekelijks op donderdag bezoekt. Zij huwde Paul Spronken en woont te Venray. Zij koesteren de nalatenschap van hun groot- en overgrootvader Pauselijk Zoeaaf.

Adriaan de Graaf met zijn vrouw Maria Dolmans. Links dochter Netty en rechts de jongste Elisabeth (Foto familiebezit kleindochter)

Overlijden: 1 juli 1930

Adriaan de Graaf mocht zijn 40 jarig jubileum vieren als opzichter op de Céramique te Maastricht. Sociaal bewogen was hij erg actief en kreeg dan ook nog huldigingen op de Pausavonden te Sittard en te Maastricht, het jaar voor zijn overlijden. Op enkele dagen na was hij 50 jaar lid van de H. Familie. Zes weken verdroeg hij geduldig zijn pijnlijke ziekte

die zijn sterk gestel sloopte. Hij overleed tenslotte op maandag 1 juli 1930 bij zijn jongste dochter Elisabeth de Graaf-Balmaekers in de Tischbeinstraat 27 te Maastricht.

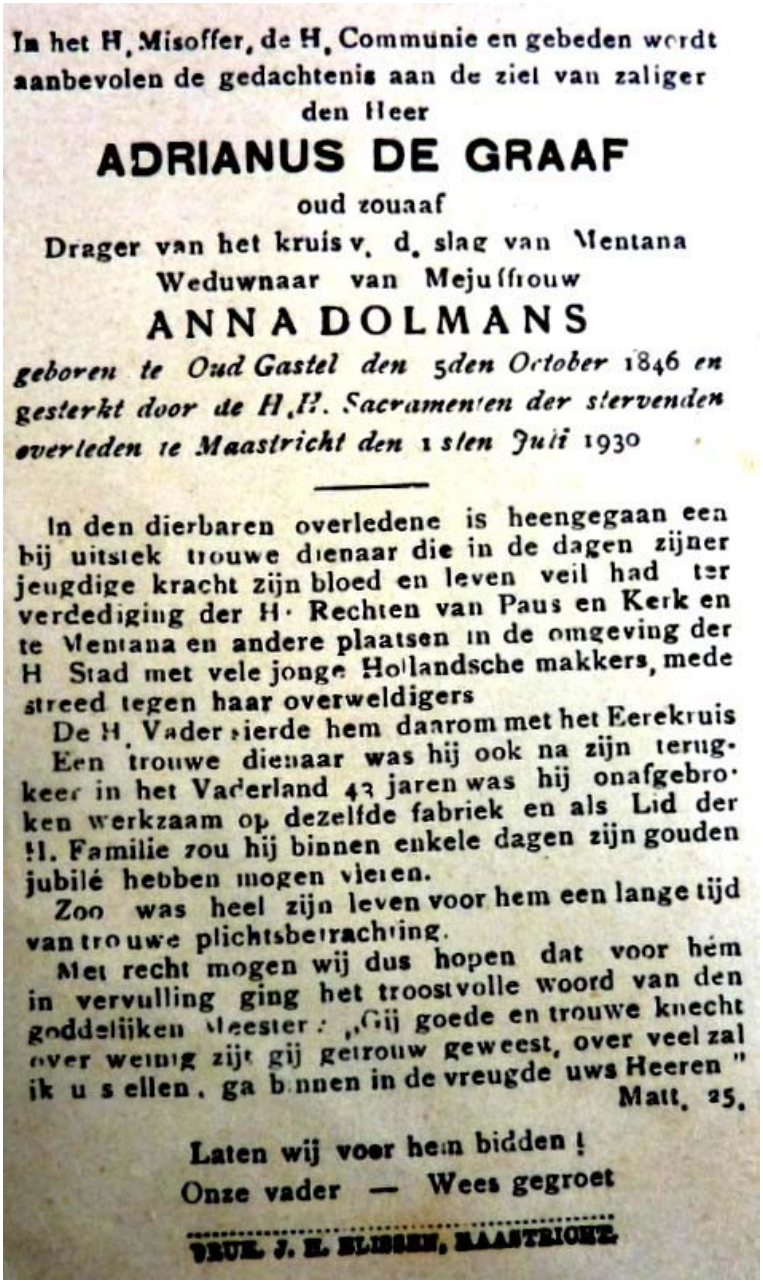

In het H. Misoffer, de H. Communie en gebeden wordt aanbevolen de gedachtenis aan de ziel van zaliger den Heer

ADRIANUS DE GRAAF

oud zouaaf

Drager van het kruis v. d. slag van Mentana

Weduwnaar van Mejuffrouw

ANNA DOLMANS

geboren te Oud Gastel den 5den October 1846 en gesterkt door de H.H. Sacramenten der stervenden overleden te Maastricht den 1sten Juli 1930

In den dierbaren overledene is heengegaan een bij uitstek trouwe dienaar die in de dagen zijner jeugdige kracht zijn bloed en leven veil had ter verdediging der H. Rechten van Paus en Kerk en te Mentana en andere plaatsen in de omgeving der H Stad met vele jonge Hollandsche makkers, mede streed tegen haar overweldigers

De H. Vader sierde hem daarom met het Eerekruis

Een trouwe dienaar was hij ook na zijn terugkeer in het Vaderland 43 jaren was hij onafgebroken werkzaam op dezelfde fabriek en als Lid der H. Familie zou hij binnen enkele dagen zijn gouden jubilé hebben mogen vieren.

Zoo was heel zijn leven voor hem een lange tijd van trouwe plichtsbetrachting.

Met recht mogen wij dus hopen dat voor hém in vervulling ging het troostvolle woord van den goddelijken Meester: „Gij goede en trouwe knecht over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal ik u stellen, ga binnen in de vreugde uws Heeren"

Matt. 25.

Laten wij voor hem bidden!

Onze vader — Wees gegroet

DRUK J. H. BLIJSEN, MAASTRICHT

Op zijn bidprentje, dat zijn kleinzoon bewaarde, staat dat is heengegaan: "*een bij uitstek trouwe dienaar die in de dagen zijner jeugdige kracht zijn bloed en leven veil had ter verdediging der H. Rechten van Paus en Kerk en te Mentana en andere plaatsen in de omgeving der H. Stad met vele jonge Hollandsche makkers mede streed tegen haar overweldigers. De H Vader sierde hem daarom met het eerekruis*".

De uitvaart had plaats op donderdag 4 juli 1930 te 10 uur in de Sint Martinuskerk te Maastricht in aanwezigheid van "*meerdere zouavenzonen*". Kapelaan Boonen droeg de "*solemneelen Zieledienst*" op. Aan het graf sprak zoeavenzoon J. Ritzen uit Sittard een lijkrede uit. Daarin herdacht hij de idealen waarvoor Adriaan naar Rome trok als een "*katholiek-van-de-daad die zijn leven veil heeft gehad voor de zaak der Kerk en des Pausen*". Schoonzoon Hubert Balmaekers sprak een dankwoord. Twee krantenbijdragen – waarvan een met foto – berichten ons er over.

Het is niet uitgesloten dat Adriaan in Rome erg bevriend was geworden met Pierre Ritzen (° 1839) uit Hoensbroek, die PZ (matr.4119) was van 11 juni 1867 tot 18 juni 1869 – dus telkens een maand na Adriaan - en de hele tijd in dezelfde compagnie zat als hij. Ritzen hernam dienst (matr.9440) van 17 november 1869 tot met de Val van Rome op 20 september 1870. Ik bewaar in mijn archief een oude gedactylografeerde reeks samenvattingen van zijn zoeaven brieven en enkele op oude fotokopies. Ook later onderhield hij contakt met generaal de Charette op diens landgoed Basse-Motte in Bretagne. Daarom is het mogelijk geen toeval dat zijn zoon de lijkrede uitsprak als zoon van Adriaan zijn zoeavenvriend Pierre Ritzen. Ook verscheen er mogelijk daardoor een necrologie in het tijdschrift van de Franse oud Pauselijke Zoeaven l'Avant-Garde. Het droeg als titel "*Adrien De Graf*" en gaf verkeerdelijk "*Maestricht*" als geboorteplaats op. Ook het gedrukte

matricule van de Pauselijke Zoeaven geeft verkeerdelijk Maastricht als geboorteplaats, zoals wij zagen.

Adrien DE GRAF

Né à Maestricht (Hollande), le 25 octobre 1846. Adrien De Graf s'était engagé aux Zouaves pontificaux le 11 mai 1867, matricule 4030, et avait été libéré le 14 mai 1869 ; il avait pris part à toute la campagne garibaldienne de 1867 et avait reçu la croix de Mentana ; décédé à Maestricht.

Necrologie in l'Avant-Garde, nr 131-132, Juillet-Août 1930, pg 202

MAASTRICHT

BEGRAFENIS OUD ZOUAAF.

Donderdagmorgen werd alhier om 10 uur in de parochiale kerk van den H. Martinus een plechtige lijkdienst gehouden, welke veel belangstelling heeft getrokken.

Het gold hier den oud zouaaf en Mentanastrijder Adriaan de Graaf, die na een kortstondige ongesteldheid in den ouderdom van 84 jaar het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld.

Nog verleden jaar was de oud-strijder, die zich nadien nog zoo gaarne verdienstelijk maakte voor socialen arbeid en die — eenige jaren geleden — zijn 40-jarig jubilé mocht vieren als opzichter aan de Céramique, gehuldigd op de Pausavonden hier ter stede en te Sittard.

Verschillende afstammelingen van Oud Zouaven, o.w. ook de Z. E. Pater Muller S.J. alhier woonden den solemneelen Zieledienst bij, die werd opgedragen door den weleerw. heer kapelaan Boonen.

Aan het graf voerde het woord de oud-zouavenzoon, dh. J. Ritzen uit Sittard, die den ontslapene herdacht als den strijder voor een ideaal, als den katholiek-van-de-daad die zijn leven veil heeft gehad voor de zaak der Kerk en des Pausen. De heer Balmaekers, schoonzoon van den overledene, sprak het dankwoord.

Als bewijs met welken nobelen geest dhr. de Graaf bezield was moge gelden, dat hij als jongeling 150 gulden had gespaard om zich vrij te kunnen koopen van militairen dienst en zich zoodoende te kunnen doen registreeren als lid van het Pauselijk élite korps.

Het was bewonderenswaardig met welk heroïsch geduld de grijsaard de zeer pijnlijke ziekte doorstond, die in 6 weken tijds zijn bijzonder sterk gestel sloopte. Zes kinderen en een veertigtal kleinkinderen treuren thans om het verlies van hun vader en grootvader.

Vriend de Graaf, rust in vrede!

Na een ziekbed van zes weken is, zooals wij reeds meldden, alhier Maandag j.l. overleden en Donderdag aan den schoot der aarde toevertrouwd dhr. Adr. de Graaf, oud-pauselijk zouaaf. De plechtige lijkdienst in de St. Martinuskerk alhier werd door vele familieleden, vrienden en kennissen van den oud-strijder, wien in 1870 mede het Mentanakruis door Z. H. Paus Pius IX op de borst werd gespeld, bijgewoond. Ook merkten we bij de diverse plechtigheden eenige oud-zouavenzonen op, zooals Pater Muller S.J. alhier.

Aan de groeve herinnerde de oud-zouavenzoon dhr. J. Ritzen uit Sittard aan de zelfopofferende daad van den ontslapene, die door een heerlijk idealisme gedreven in en rond Rome de rechten van Kerk en Paus heeft helpen verdedigen.

Dhr. H. Balmaekers, schoonzoon van den overledene, dankte den spreker voor zijn afscheidswoord.

Met dhr. de Graaf is een der laatste Maastrichtsche oud-zouaven heengegaan.

Hij ruste in vrede!

Het bidprentje op de vorige pagina en de krantenknipsels komen uit het archief van Familie De Graaf

Brieven van Cornelis Smoor
Witte Pater

Geboren te Oud Gastel 29 april 1872

Overleden te Butara (Astrida) Rwanda op 6 oktober 1953

Een bijdrag van Julia Soons-Smoor

Ten geleide

Cornelis Smoor werd geboren in Oud Gastel op 29 april 1872 als 8ste kind van Petrus Smoor en Geertruida Potters. Uit dit huwelijk werden 12 kinderen geboren, waarvan er 5 op jeugdige leeftijd zijn overleden. 7 Kinderen bleven er over: 4 jongens en 3 meisjes.

Vader Petrus (Piet) Smoor was molenaar en eigenaar van de molen die stond op de plek waar de weg van Oud Gastel naar Roosendaal begon, het vroegere Moleneind. Nu is daar het laatste deel van de Kerkstraat.

Petrus en Geertruida hechtten veel waarde aan een goede opvoeding. De kinderen werden, zeer zeker in dit katholieke gezin, volgens de leer van de kerk grootgebracht. Ook werd er voor gezorgd dat zij zich goed konden ontwikkelen via school en internaat.
Van de 4 jongens zijn er 3 priester geworden: Anton (de dichter), Cornelis en Bernard, wereldheer en pastoor van Den Heen, bij Steenbergen.

Het gold als een ongeschreven wet, dat een groot katholiek gezin zeker enkele priesters zou moeten voortbrengen. De jongens werden dus na het lager onderwijs naar een seminarie gestuurd, ook al omdat er in Oud Gastel geen school was voor vervolgonderwijs en het seminarie het minst kostbaar was. In de brieven van de familie komen de namen IJpelaar in Ginneken en Uden voor. Het zou kunnen zijn dat Cornelis naar IJpelaar is gestuurd en toen ook ervoor heeft gekozen om priester te worden.

Hij koos voor de Franse Sociëteit: Missionarissen van Afrika van Kardinaal Lavigerie, de Witte Paters, evenals zijn oudere broer Anton.

Carthago: Seminarie van de Witte Paters

De priesteropleiding begon in Noord Afrika in Carthago (Tunesië). Daar werd hij voorbereid om naar de binnenlanden van centraal Afrika te gaan, met het doel de "ongelukkige heidenen" te bekeren tot het Christendom.

Vanuit Carthago worden de eerste brieven geschreven. Cornelis kan goed schrijven en geeft op een levendige wijze het Afrikaanse land, de bewoners en het kloosterleven weer. Hij voelt zich volledig op zijn plaats en gelukkig.

Cornelis moet een opgewekte man zijn geweest, die kon genieten van gezelligheid en vertier met een goed glas. Gelukkig dat we zijn brieven hebben, zodat we ons een aardig beeld kunnen vormen van zijn persoonlijkheid. In zijn brieven heeft hij een deel van zijn eigen biografie geschreven.

Kathedraal van Carthago (1900)

Na zijn studie werd hij tot priester gewijd in Carthago en wordt hij uitgezonden naar Ruanda om daar als missionaris te gaan werken. Ook daar geeft hij prachtige beschrijvingen in zijn brieven. Ondanks ontberingen is hij tevreden met het leven dat hij heeft gekozen en herhaaldelijk schrijft hij dat hij zich een gelukkig en gezond mens voelt. Hij moet een ijzeren gestel hebben gehad, waarmee hij de zware tochten in de jungle doorstond.

Vanuit zijn missiepost leeft hij mee met het gezin van zijn broer Jan, de brouwer, de enige van het grote ouderlijke gezin die is getrouwd. Hij geeft raadgevingen voor een goede katholieke opvoeding, spoort aan tot gebed en Godsvertrouwen. Ook nieuws uit Oud Gastel heeft zijn grote interesse en hij geeft zijn mening over politieke gebeurtenissen.

Cornelis overlijdt op 6 october 1953 te Butara (Astrida) in Ruanda, thans Rwanda genoemd. Hij is dan 81 jaar oud. Het schijnt dat de Christenen van heinde en verre kwamen om zijn begrafenis bij te wonen.

Cornelis Smoor, een man die zijn leven heeft gegeven voor de verspreiding van het Christendom. Hij had de volle overtuiging daarmee zijn medemensen in de binnenlanden van Afrika naar een beter leven te kunnen leiden.

De brieven zijn verzameld en uitgetypt door zijn achternicht **Julia Soons-Smoor**.

Plaats en datum onbekend

Den 1ste april moet ik in St. Charles in functie treden; ik heb dan juist een week vacantie. Maar daar ik waarschijnlijk minstens een jaar hier blijf heb ik wel gelegenheid om van tijd tot tijd over te komen. U weet wel, dat wij in alles van de overheid afhangen. Tot ziens dan op Maandag 24 Maart. Ik wensch u ondertusschen allen een zalige Paaschen.

Met de hartelijke groeten
Uw u geheel toegenegen broer C. Smoor

Carthago, 29 September 189….

Dierbare ouders!

Te lang heb ik deze keer op een brief van mij laten wachten. U zult u wel niet ongerust gemaakt hebben, hoop ik. Ik ben de gelukkigste mensch ter wereld.

De vacantie en de warme zomerdagen zijn op het oogenblik voorbij. Vannacht hebben we zelfs een flinke regenbui gehad. U kunt niet geloven hoe goed dat doet. Gedurende de zomer draagt men de hitte met betrekkelijk weinig hinder, maar thans, nu de regen de bomen heeft schoon gewasschen en een frisch koeltje waait, gevoelt men toch dat men ruimer en frisscher ademhaalt bij een meer gematigde temperatuur. Maar nog eens, ik ben er gelukkig tot nu toe Goddank gezond en sterk. Wat kan een mensch hier verder meer wenschen. Europa en zijn gebruiken ben ik ontwend en ik hoop er snel niet veel kennis meer mede te maken.

Sinds een kleine veertien dagen is de vacantie geëindigd en nu zit ik alleen op mijn kamertje haast als een kluizenaar, geheel afgescheiden van de buitenwereld. Groot is ze niet, een meter of vier lang en haast even zo breed, zonder raam. Het licht komt door een glazen deur en over de muur welke niet tot het plafond is opgetrokken, welke door twee gangetjes met het zonlicht in betrekking staan.
Het ameublement is niet luxueus, maar voldoet. De stoel met bureau, waarop mijn boeken, een klein kastje, een lamp, een bed, zoals ik vroeger al heb beschreven, zo primitief mogelijk zonder gordijnen, een kruis hangt aan de witte muur, gedaan het hele meublement.

De verdere inboedel is niet rijk: 3 hemden, eenige gestopte sokken en een paar Arabische broeken. Voor de winter een paar borstrokken, eenige min of meer versleten gouadana's, een bournous is zoal het voornaamste. Een paar schoenen zou ik u cadeau kunnen doen. Heerbroer heeft mij twee paar schoenen en een paar pantoffels achter gelaten. Ik heb er dan een hele collectie, 4 paar schoenen en 2 paar pantoffels. Ik reken dat op het einde van het jaar alles zal versleten zijn, behalve de hemden, welke ik pas nieuw heb laten maken. Dan hoop ik mij in te spannen voor de groote reis naar Midden-Afrika, zoo weinig mogelijk, zoodat ik desnoods alles in een kan meepakken.

De novicen van Maison Carrée zijn sinds het einde van de maand Augustus hier aangeland. Onder hen zijn vier Hollanders, wij zijn nu op het oogenblik elf in getal. Allen zijn u onbekend, behalve Vekemans uit Dongen. Ik was indertijd met hem op het klein Seminarie geweest, maar nu zou ik hem nauwelijks herkend hebben. Wij praten van tijd tot tijd over de dagen van weleer. Hij heeft nog twee en een half jaar hier door te brengen.
Op het oogenblik zijn wij hier met meer dan honderd man. Dit jaar is het huis aanmerkelijk vergroot. Er is een vleugel aangezet, welke op de twee bovenverdiepingen een kleine vijftig kamers bevatten en beneden is ingericht tot refter. Het plafond van de refter, welke toch vijftig kamers draagt, wordt door geen enkele pilaar gesteund. Dat wil wel zeggen dat het gebouw stevig is opgetrokken, hetgeen wel mogelijk is als men bemerkt dat het is blootgesteld aan de Noordewind, welke hier op onze heuvel geducht kan blazen vanuit de Middellandse zee.
Men heeft hier om te bouwen geen gebakken steen, maar allerlei soorten keien, verschillend van grootte en vorm. Hieruit volgt dat de muren dik moeten zijn om er stevigheid en regelmaat aan te geven. De meeste stenen vindt men hier in de grond verspreid. Men behoeft ze maar op te graven om te stuiten op de ruïne van het oude Carthago, marmer en steenen gesteente.
Bij het graven van de regenbak heeft men een marmeren stuk gevonden bestaande uit kolossale gave steenen. De groote brokken worden bij voorkeur geplaatst waar het gebouw het meest heeft te dragen. Het huis is gelijk als trouwens al de gebouwen hier omdat men het uren en uren uit de omtrek bemerkt.

Bernard heeft mij een verslag gestuurd van de feesten ter gelegenheid van de inhuldiging der koningin. Antoon had mij vanuit Bokstel een paar couranten tevens programma der plechtigheden te Amsterdam gezonden zodat ik van alles goed op de hoogte was. Ook hebben wij de 6 September feesten gevierd ter eere der koningin. De harmonie speelde des avonds Wier Neerlands Bloed door. Het beeld van Wilhelmina verscheen levensgroot op het toneel. De Hollanders betaalden het gelach der feesten.

Mgr. Streicher, de bisschop van Oeganda, keert om gezondheidsredenen voor eenige tijd naar Europa terug. Hij is vergezeld van twee paters eene eveneens ziek. Hij heeft een treffend verhaal over zijn ontmoetingen gedurende de laatste oproer in Oeganda gemeld. Het is geen wonder dat zijn gezondheid geleden heeft. Waarschijnlijk keert hij weer het volgend jaar terug.

Verzoek of ik niet het geluk zal hebben hem te vergezellen. Tot nu toe heb ik alles van God gekregen waarvoor ik heb gebeden. Mij dunkt dat Hij mij die laatste gunst nog schenken zal. Daar is ook hulp nodig, want talrijk zijn schapen die zonder leider ronddolen en daar is niemand om het brood des levens te breken. De missionarissen zijn weinig in getal en

die daar zijn kunnen niet meer, uitgeput door de arbeid. Bidt voor mij opdat Gods Wil mij geschiede.

Ten slotte durf ik u een kleine aalmoes vragen. Strikt genomen zou ik er buiten kunnen, maar het is toch altijd geriefelijk. Ik geloof dat het voor u gemakkelijk is alles tezamen genomen niet duurder zal zijn het geld per postwissel over te zenden. U hoeft het dan slechts na springvloed te geven, welke het geld onmiddellijk van hier zal overzenden. Toch verliest men veel op Hollandsch of Belgisch geld, maar als ge Hollandsch geld per postwissel verzendt hebt ge de som Hollandsch munt slechts te overhandigen en dan krijg ik hier dezelfde waarde Fransch geld. Betaalt een bepaald bedrag per gulden.

Ontvang allen mijn hartelijke groeten. Naar ik verneem doet het de kleine Truda zoo maar zachtjes aan. In het ergste geval zal het een lieve engel zijn in de hemel. Zij zal er dan ook bij zalige vader en moeder zijn. Allen zullen een kind als familielid hebben als voorspreker bij God. Laten wij toch de Heer van Leven en dat hij nog een hachelijk jaar wachtte, alvorens haar op te nemen in zijn paradijs.

Uw liefhebbende C. Smoor

Carthago, 23 september 1897

Waarde Bruid en Bruidegom!

Aan Uwe uitnoodiging om aan de bruiloft deel te nemen kan ik wel geen gevolg geven maar mijne gelukwenschen zullen toch niet ontbreken bij van familieleden en vrienden welke u omringen. Het is heden een vreugde dag in Gastel, een vreugde ook in de kille steppen van Mongolië en op de lange kust van Afrika, want ook daar kloppen handen die eens van nabij met U verenigd waren en die nochthans lief en leed met u deelen.

Ik kan alle wenschen woorden
Die bij jeugdig een huwelijk niet geuit,
Wat al dromen van geluk.
Het is als een heerlijke lentedag
Vol bloesemgeur en zonneschijn.
Is 't wonder dat mijn reeds lang vergeten en begraven Muse
Vandaag als het ware uit de slaap ontwaakte.
Hoe schoon getuigd is het huwelijksbootje
Hoe spiegelglad de wereldzee
Hoe nodigt ze om uit te varen
Vanuit de jonge jaren zee!
Ons menschen volgen uwe wegen
Dat is des levens wisseling
Wanneer het water zich mocht rimpelen
Den mannenhand de steven dwing!
En dat de vrouwe leidt de liefde
En 't zoet gevlei uit haren mond
Den zijden band nog vaster snoeren
Die het huwelijkswoord te samen bindt
Moogt Gij u beiden zo gaan leven

En wensch van die zo aardig kroost?
In werk en vreugd des vaders hope
En moeders troost, en moeders troost
Zo zegene god de Heer u beide
Hij waakte langs de wereldzee
Wat ook de toekomst u bereide
In de behouden eeuwige vree.

Uw toegenegen broeder C. Smoor

Carthage, le 26 Decembre 1897

Waarde Broeder en Zuster!

Ik maak van de Kerstdagen of liever van de tweede avond van Kerstmis gebruik om u mijn beste nieuwjaarswenschen toe te zenden. Kaartspelen en schimmelen is hier volstrekt onbekend en de lange winteravonden brengen wij evenals in het warme jaargetijde op dezelfde manier door. Geen kerstfeest of Nieuwjaar of welk feest ook kan daarin eene verandering brengen.

Om half vier vespers en lof, daarna een kleine wandeling tusschen de ruïne van Carthago, op de den oever der zee en dan in de studie, waar wij verder de avond, ieder aan zijn tafel gezeten in diepe stilte doorbrengen met enige boeken en paperassen. Was ik vroeger nog lang geen vijand van een luidruchtige schimmel, of kaartpartij en stevig glas, deze nieuwe wijze van de tijd doorbrengen staat mij ook niet tegen en ik bevind mij er wel bij.

Deze avond toch kan ik niet aan de bekooring weerstaan een uurtje naar Gastel over te komen zij het slechts in de geest. Daar toch leeft alles wat mij het liefste is op aarde, daar spreekt alles van herinneringen uit vroeger jaren, immer zo dierbaar, des te dierbaarder naar de mate men er verder van verwijderd is. Het menschenhart is maar een raar machine. Ge hebt het zelf wel ondervonden, men bemint iets des te meer naar gelang men er meer van is gescheiden. Zoo waar is het dat men iets slechts op zijn juiste waarde leert schatten, wanneer men het niet meer heeft. Ge moet daarom toch niet denken, dat ik spijt heb van de gedane stap. Zulks zou trouwens weinig baten. Als trouwen houwen is, men kan hetzelfde zeggen van de eed, welke wij aan de sociëteit afleggen. Dat is gedaan en blijft gedaan. Ik haast mij er bij te voegen, dat ik intens content ben, ik ben de koning te rijk, zoals men zegt.

Ik herinner mij nog dat Heerbroer Jan over eenige jaren uit Mongolië schreef, dat de geheele wereld geen betere parochie dan de mijne zou kunnen uitkiezen. Ik voor mij zou ook geen beter plaatsje kunnen uitkiezen, dan onze Carthaagse hemel.
Men heeft hier zeker gelijk overal van tijd tot tijd gelegenheid een klein offertje te brengen, maar daar kan een redelijk mensch niets op tegen hebben. Zulks is bovendien onze affaire, gelijk bierbrouwer de uwe is en iemand die te lam en te lui is zich voor zijn zaak een weinig moeite te geven, is toch ongetwijfeld een weerzinwekkend wezen. Iemand die een weinig eergevoel en wat staal in de spieren heeft, stelt er prijs op ten minste fatsoenlijke waar te leveren. Zoo ook wij, de ene dag gaat het wat minder, den andere wat beter, alle brouwsels zijn niet hetzelfde. Maar altijd vooruit geen moed verloren en men is de gelukkigste mensch van de wereld.

Maar ik merk dat mijn velletje haast vol is, het wordt dus tijd dat ik wat clarantie maak met mijne Nieuwjaarswenschen, want dat is toch de voornaamste reden van mijn schrijven. Wat zal ik u wel wenschen, U beiden en Moeder UitdeWilligen en Oomke en Louis met zijn vrouw. Jan uit Mongolië rangeer ik onder een andere categorie.

Ongetwijfeld is het beste niet te goed, gelijk voor ons vroeger onder de vacantie, zal ik u alle heil wenschen op aarde en de hemel als het er zalig is? Zulks is voorzeker een prachtige wensch, maar het heeft iets dubbelzinnigs om niets meer te zeggen, iemand zo maar dadelijk de hemel toe te wenschen. Op zijne tijd is daar zeker niets tegen en in de grond der zaak kunnen wij wel iets beters hebben, maar alles op zijn tijd. Ik wil dan voor het oogenblik niet zo ver gaan. Ik vereenig mijn wensch met die welke uit Mongolië en van Toon jullie toekomen. Dat God u dan zegene in uwe huisgezinnen, zegene in uwe ondernemingen, dat alle christelijke deugden bloeien in uwe huiselijk kring tot uw aller geluk, als ik in bijzonderheden wilde afdalen zou er geen eind aan komen. Ik verzoek u dus onder die drie punten alles te rangschikken wat u het dierbaarst is en ge kunt er zeker van zijn, dat het ook mijn innige wensch is. Met door meer dan een band voel ik mij aan u allen verbonden.

Dus een Zalig Nieuwjaar

Uw toegenegen broeder en vriend C. Smoor.

Carthage, 19 April 1898

Waarde Broeder en Schoonzuster!

Van de eerste gelegenheid de beste maak ik gebruik om op uw heuschen brief te antwoorden. Ik had u niet in het bijzonder de dag mijner wijding aangekondigd, meenende dat u het thuis wel hooren zoudt. Het deed mij dan te meer genoegen een schrijven van u te ontvangen. Hier toch is het geen formaliteit hierin bestaande dat men een brief een antwoord schuldig blijft en waardig keurt, maar een vrije beweging des harten en dat doet goed mijn dank dus voor uw hartelijke feliciatie's. Uw wens dat wij een goede vacantie zouden passeren is ook ten volle in vervulling getreden.

Wij hebben die dagen gesleten in Thibar een uur of vijf sporens en eenige uren gaan van hier. Van het oude Thibar bestaan nog slechts eenige puinhoopen. In het nieuwe Thibar is een landbouwkolonie sinds een jaar of drie door onze paters en broeders gesticht. Onze societeit heeft daar in de vlakte van de Medjenda tegen de bergen ongeveer 2000 hectaren land gekocht voor 15 frcs de hectare. Dat is niet duur, maar ge moet er hier de vlakte niet voorstellen als de Gastelsche polder.

Verbeeldt u een groote wildernis van alle beschaving verwijderd, geen weg of sloot, niets dan laag doornig struikgewas, ontzaglijk veel onkruid, groote steen massa's, overblijfselen van vroegere huizen of natuurlijke rotsen. Zooals ik u reeds gezegd heb, ligt de aangekochte hoef tegen de bergen, welke op hun hoogste punt bijna 1000m bereiken. De hoeve zelf is gebouwd op een heuvel, zodat men van daaruit heel het land kan overzien. Van verre heeft zij het aanzien van een suikerfabriek, een hoofdbouw met andere gebouwen welke van verre veel lijken loodsen. Reeds op een uur afstand, als men een

kleine heuvel heeft overschreden, ziet men het gebouw uit de grond oprijzen. Boomen om het gezicht te benemen zijn er niet.

De Arabieren, welke hier en daar in kleine dorpen verspreid wonen, houden zich op met beplantingen aan te leggen. Liever versmachten zij in hunne armzalige hutten van de hitte dan zich de moeite te geven eenige bomen te planten. Uren in de omtrek is dan ook geen schaduw te vinden. En toch is schaduw hier in Afrika, vooral in de zomer met een glas frisch water, zooal het beste wat men wenschen kan.

Daar, van alle beschaving verwijderd in het vrije veld in de rotsachtige bergen en in de lege vlakte, hebben wij onze vacantie doorgebracht. Op Paaschmaandag voor dag en dauw waren we reeds op de been. Ieder van een deken voorzien, want bedden of beddegoed moest ieder voor zich zelf verschaffen. De reis ging niet zonder eenige avonturen. Des middags kwamen we aan te Sook el Khennies, de naastbijgelegen statie. Daar onder de eucalyptus boomen zouden de heeren dineren. Ieder had des morgen een stuk koud vleesch, eenige eieren in zijn ransel gestopt, brood en wijn vond men ter plaatse.

Na in de haast staande of zittend of liggend het maal verorberd te hebben ging het op marsch. Drie uur hadden wij te marscheren alvorens Thibar te bereiken. De weg is er, zoals ik reeds gezegd heb, niet bekend. Daarheen hadden wij drie riviertjes te passeren. Meestentijds levert dit weinig bezwaar op. Nu echter had het juist de geheele Paaschdag in de bergen geweldig geregend. Het gevolg daarvan was dat het water zeer hoog stond.
Nu kennen de Arabieren noch bruggen, noch heulen evenmin als wegen, maar laten gelijk men zegt Gods water over Gods akker loopen. Regent het veel, wat niet dikwijls gebeurt, dan staat hun heele boeltje onder water, regent het weinig dan verdort alles. Het kan hun al bitter weinig schelen.
Na eenige minuten gemarcheerd te hebben begon het al tamelijk slijkerig te worden. Onze witte kousen en dito gandoma's lagen reeds onder het slijk bedolven. In den beginne trachtte men nog al de beste plaatsjes op te zoeken en zijn gandoma's op te schorten; het was verloren moeite.
Na een half uurtje ontmoetten wij de eerste rivier; kousen en schoenen werden uitgeworpen, de witte broek zo hoog mogelijk opgestroopt en dan te water, de meesten kwamen al tamelijk wel, anderen waren zo gelukkig niet.

Het was nu wel de moeite waard zijn kousen aan te trekken, daar de weg tamelijk zacht was. Zoo ging het wel een uur lang. Het resultaat daarna was dat we ontzaggelijk vuil en beslikt aankwamen omstreeks zeven uur des avonds. Om het huis niet al te veel onder den rust te halen, werd ons eene schuur op eenige minuten van het hoofdgebouw gelegen aangewezen; de schuur was niet al te goed dicht. Maar dat kwam goed te pas bij gemis van deuren en ramen. De vloer deed dienst als refter, de stalle is slaapzaal. Zij die wilden schrijven of lezen konden ook in datzelfde gebouw een plaats vinden.
Oogenblikkelijk waren we geïnstalleerd. Ieder legde zijn deken en pak ter plaatse waar hij de nacht wilde doorbrengen. De mannen van dienst, iedere dag vier of vijf in getal belast met de tafel dienst, moesten zorgen voor het stoffelijk onderhoud der manschappen. Varkens, schapen en ossen zijn in Thibar in overvloed, zodat we geen honger hoefden te lijden. Ook de kelder was goed voorzien en menig glaasje werd geledigd, want zijn de

nachten koud vooral op die hoogte, de dagen zijn reeds flink warm en veel werd er geloopen, weinig gezeten en nog minder geslapen.

De liefhebber konde des morgens om drie uur opstaan en om de vacantie welke slechts een week duurt niet te verliezen, werd daarvan gretig gebruik gemaakt. Des morgens om drie uur ransel en geweer op de rug en dan de bergen op tot aan de avond en dat een week aan een stuk.
Op het oogenblik, nu we sinds een paar dagen te Carthago zijn weer gekeerd, voel ik pas dat men van tijd tot tijd toch nog een weinig slaap noodig heeft. Dinsdag zijn we hier aangekomen en nu Donderdag ben ik weer in de ouden doen. De andere dagen was ik nog maar half wakker.

Zooals u ziet brengen wij hier de vacantie anders door als in Gastel en zeker iedere seminarist zal er de neus voor optrekken, maar men moet er aan gewoon zijn Ik voor mij vind het nu heel aangenaam. Zeker, het is erg vermoeiend, want de zon schijnt fel, de bergen zijn hoog, afgewisseld met diepe ravijnen, overal rotsen en ondoordringbaar kreupelhout, maar nu gevoelt men zich vrij en blij in Gods vrije natuur. Hier geen lange diners waar zich al de gasten vervelen, maar als de honger zich doet gevoelen, worden de ransels losgegespt, een stuk brood voor de dag gehaald, een massa eiers bij de Arabieren aangekocht en dat met een slok wijn is beter dan een koningsmaal.

Bij dat alles heeft men de prachtigste vergezichten. De bergen welke haast tot 1000 meter reiken zijn afgewisseld door groote vlakten en de lucht is helder, zoodat men best een uur of vier zien kan. Voor de liefhebber van oudheden is hier ook alles wat hun hart kan verlangen. Zooals u weet was het land hier vroeger sterk bevolkt. Het getal der bewoners bereikte 20 millioen, thans zijn er ter nauwernood 2 millioen. Sinds de Arabieren hier zijn is het land in een woesternij herschapen. Steden, dorpen, beplantingen, alles is vernield en behalve eenige puin-hoopen blijft er niets meer over. Alle boomen zijn zelfs uit het land verdwenen, niets wordt er bebouwd, nergens wordt er geplant. De Arabieren trachten juist zoveel te hebben als noodig om te leven en voor het overige laten ze alles bij het oude.

Van het oude Thibar, vroeger eene Bisschopsstad, blijft niet meer over als eenige steenhoopen, maar op een uur of drie van Thibar vindt men nog prachtige ruïnen. Zoo vindt men daar nog een theater en een tempel, welke zeer goed geconserveerd zijn.
Rond Thibar zelf begint het land er al tamelijk wel uit te zien. Reeds veel werk is er gedaan, maar veel blijft er nog te doen eer alles in vruchtbaar land is herschapen. Groote sommen zijn er reeds uitgegeven en nog is de opbrengst niet erg groot. Na verloop van tijd kan het gedierte heel wat opleveren. Op het oogenblik heeft men 600 schapen en geiten, 450 stuks hoornvee, 150 varkens en 42 paarden. Het personeel der huizen bestaat uit 5 paters, 18 broeders en ongeveer 50 Arabische weeskinderen. De broeders oefenen een ambacht uit.

Met de beste wil van de wereld zie ik geen kans dit velletje nog vol te schrijven. Liever wacht ik dan tot een andere gelegenheid.

Het volgend jaar tegen Paaschen hoop ik de H. Priesterwijding te ontvangen; de groote wijdingen zullen hier in het vervolg plaats hebben tegen Paaschen en op het einde van September na de groote jaarlijkse retraite.

20 Mei a.s. en in het begin van Juli vertrekken er missionarissen naar de Binnenlanden. Van de opstand in Oeganda hebben we laatste tijd niet veel meer vernomen. Het land schijnt weer tamelijk rustig te zijn.

Alvorens te eindigen mag ik niet nalaten Jan te feliciteeren op zijn verjaardag. Nog vele jaren. Ontvang mijn hartelijkste groeten, Moeder en Oomke, Louis en zijn vrouw en Gij thuis.

Uw broeder C. Smoor

Carthago, 28 Augustus 1898

Waarde Broeder en Zuster!

Dezer dagen meldde mij Bernard dat gij vader en moeder zijt geworden van eene kleine Truda. Die tijding heeft mij met vreugde vervuld en ik haast mij u mijne deelneming in uw geluk te betuigen. Ik feliciteer u van harte want de kinderen zijn de zegen des huwelijks. Ik wensch de gelukkige moeder en de kleine Truida beiden een bloeiende gezondheid om haar kind de noodige zorgen te kunnen geven en de kleine Truida opdat zij opgroeie tot een flinke sterke meid.

Sinds begin van Juli zijn we op vacantie te Kamat. Niettegenstaande de warmte der zomerdagen brengen wij de tijd aangenaam door. We zijn hier met een kleine honderd man op de oever der zee.
We logeeren in twee gebouwen, een houten schuur en een steenen huis, waar alles zeer primitief is ingericht. Als tafel hebben we houten schragen met losse planken er op. Het tafelservies bestaat uit blikken schotels en borden. Des nachts slapen we op biezen matten of veldbedden, uitgezonderd de nachten welke wij elders doorbrengen, dan slapen we gewoonlijk onder de blooten heme. Men slaapt waar men des avonds aankomt, een steen dient tot hoofdkussen. Men rolt zich in zijn burnous en daarmee is alles uit. Het is hier in de zomer warm genoeg om buiten te slapen. We staan des morgens op om vier uur of half vijf en gaan slapen om halftien of tien uur. Gedurende de dag doet ieder wat hij verkiest.

De vacantie duurt tot half September, dan begint de retraite en daarna voor mij het laatste half jaar dat ik op de schoolbanken zal doorbrengen. Ik ben nu zes en twintig jaar. Het is hoog tijd dat ik ook mijn kost begin te verdienen, vooral als men in aanmerking neemt, dat het leven hier in Afrika niet buitengewoon lang is.
Ik ben hier intens gelukkig en tevreden. Dat neemt toch niet weg, dat ik geen spijt zal hebben wanneer mijn tijd hier uit is. Het volgend jaar in deze tijd zit ik misschien in Midden-Afrika, ik voor mij hoop en vertrouw het. Kom ik voor die tijd nog naar Gastel, ik weet het niet. Het is niet geheel en al onmogelijk dat wij allen nog eens samen zijn.

Ontvang ondertusschen mijn beste groeten. Gij en Moeder en Louis met zijn vrouw en Oomke.

Uw broeder C. Smoor

Carthago, 24 December 1898

Waarde Broeder en Zuster!

Een zalig Nieuwjaar voor u beiden en voor de kleine Truida. Bernard schreef mij in de maand Augustus, dat Truida het zoo maar stilletjes aan deed. Na die tijd heb ik weinig meer vernomen. Ik meen mij dan op een Oud Gastels spreekwoord steunend, gerechtigd te besluiten dat zij het goed maakt.

Ik heb al een Nieuwjaarsbrief of zes geschreven en ik weet waarachtig haast niet meer wat te schrijven. Als er in Gastel weinig nieuws is, ik geloof dat hier nog minder is, vooral iemand die met de plaatselijke toestanden geheel al onbekend is. Als ik naar Toon schrijf of naar andere lui, welke die hier eenige tijd hebben doorgebracht, dan gaat het nogal om wat nieuws bij elkaar te rapen. Maar voor iemand die nooit hier is geweest heeft dit alles weinig te beteekenen. Daarom schrijf ik niet dikwijls. De post heeft trouwens ook niet veel te klagen, dat uwe brieven hen veel werk geven. Ook van huis loopen de brieven niet druk. Het moet minstens twee maanden geleden zijn, dat ik laatst bericht heb gekregen. Ik heb tenminste de goede gewoonte mij nooit ongerust te maken, maar altijd te veronderstellen dat jullie allemaal het opperbest stellen Geen bericht, goed bericht.
En van mij kunt ge gerust altijd hetzelfde te veronderstellen. De kinderjaren zijn voorbij en het is tijd het leven eens ernstig op te vatten. En als ik dan alles goed beschouw, dan geloof ik dat ik geen reden van klagen heb. Wij leven niet lang en niet altijd gemakkelijk en voorspoedig, maar wij zijn de gelukkigste menschen ter wereld. Ik geloof dat iedere missionaris mij dit na zal zeggen. Ik denk hierbij aan Heerbroer Jan in Mongolië, wees zo goed hem bij gelegenheid mijn groeten over te brengen en zijn adres op te geven. Zoo lang ik hier ben, heb ik hem nog nooit geschreven en ik ben nog niet van plan eene geregelde briefwisseling met hem te onder houden. Toch zou ik hem nog graag eens schrijven, alvorens na de dood weder met hem vereenigd te worden, want het was een beste kerel.

Dezer dagen hebben we weer den dood van een jeugdige missionaris vernomen. Het was meer in het vicariaat aan het Nyasja meer. Zij hebben daar waarlijk weinig succes gehad. Het hele vicariaat zoo groot als half Frankrijk, telt nog vijf priesters, de Bisschop inbegrepen en deze moet op het oogenblik op reis zijn naar Europa om zijn geschokte gezondheid te herstellen. In dit zelfde vicariaat is verleden jaar fr. Goetshouwers gestorven. U begrijpt dat het voor de Bisschop niet plezierig is al zijne missionarissen zo te zien weggaan en dat de protestanten altijd meer en meer propaganda maken, terwijl hij bij gebrek aan hulpkrachten werkeloos blijven moet.

De volgende maand zullen we hier een groot feest hebben, n.l. de plechtige onthulling van het grafmonument van Kardinaal Lavigerie. De Fransche Kardinaal mgr. Perraud en waarschijnlijk verscheidene andere bisschoppen zullen de plechtigheid komen opluisteren.

Vergeet niet mijne Nieuwjaarswenschen over te brengen aan Moeder, Louis en zijn vrouw, Oomke bewaard mijne beste groeten.

Uw broeder C. Smoor

Carthago, 5 Maart 1899

Waarde Broeder en Zuster!

Als u dezen brief ontvangt zal hier de retraite beginnen voor de H. Priesterwijding; welke de 18de Maart a.s. hier zal plaats hebben. Zooals u wellicht reeds weet, ben ik een der drie en dertig uitverkorenen. Onnodig te zeggen, dat ik mij dringend in uwe gebeden aanbeveel, want zoo ooit, dan heb ik het nu nodig.

Eenige dagen geleden heb ik naar huis hetzelfde geschreven. Bij die gelegenheid heeft mijn vader reisgeld gezonden en toen gevraagd om inlichtingen omtrent mijn inspanningen in mijn nieuwe loopbaan. Bij gelegenheid zult u wel zo goed zijn thuis te zeggen dat het geld is aangekomen (genoeg om tweemaal de reis te maken, daar wij naar ik gehoord heb groote reductie hebben) en dat zij zich thuis over mijn uitzet niet ongerust behoeven te maken! Dat alles wordt te Marseille geregeld, waar men beter gesteld is dan in Gastel.
Zij hebben daar een huis dat er uitsluitend mede belast is de paters in het Binnenland van het noodige te voorzien. Zoo doende heeft noch moeder, noch ik eenige ongerustheid. De kosten zullen niet hoog loopen, te meer daar ik in Gastel of elders wel eenige goede menschen hoop aan te treffen, die mij een handje zullen helpen.

Over een paar uur zal ik de plaats van mijner bestemming weten. De benoemingen zijn gisteren van Maison Carree hier aangekomen. U zult wel zo goed zijn haar thuis bekend te maken.

Zaterdag na Paaschen hoop ik u in Gastel te komen bezoeken. Voor die tijd schrijf ik nog naar huis, maar nu voor de wijding heb ik geen tijd meer, want ik heb nogal eenige brieven te schrijven en ander werkte verrichten.

Vanmiddag schrijf ik ook aan de Pastoor om hem de blijde tijding mede te deelen en tevens te vragen wat hij denkt over een plechtige H. Mis door mij in Gastel op te dragen.

Vele groeten aan Moeder, Louis en zijn vrouw, voor de kleine Geertrude niet te vergeten.

Uw toegenegen broeder C. Smoor

Ik ben met vier andere Scholastieken, 2 Elzassers(2 broers) en 2 Franschen, be-noemd voor het vicariaat Zuid-Nyanja, ongeveer 60 dagreizen van de kust. Het vicariaat, voor een groot deel gelegen op Duitsch grondgebied, wordt bespoeld door het Nyanja-meer. Apostolisch vicaris mgr. Hirth, een Elzasser, is daar met acht priestermissionarissen onder welke een Hollander pater van Thiel van de kanten van ’s Hertogenbosch. Het vicariaat is zeer groot, maar er zijn nog zeer weinig christenen.

De karavaan vertrekt 10 Juni uit Marseille; waarschijnlijk zal ik de wijding van Bernard kunnen bijwonen.
Bidt voor mij Salut!

SS Yang-Tze, 14 Juni 1899

Waarde broeder en Zuster!

't Is op het oogenblik hier ruim 8 uur in den avond. Bij u is het ongeveer zes uur, want daar wij van het Westen naar het Oosten gaan, en dit zoowat een goede 300 kilometer per dag, moeten wij de klok dagelijks ongeveer een half uur vooruit zetten. Vanmorgen zijn we het eiland Creta gepasseerd en morgen komen we te Port Saïd.

Zooals u weet zijn wij Zaterdag j.l. om vijf uur ongeveer uit Marseille vertrokken. Sinds al die tijd hebben we mooi weer gehad. De reis is dan zeer aangenaam. Ik meen dat onze boot tot dezelfde Compagnie behoort als die waarmede heerbroer Jan zeven jaar geleden den reis heeft gemaakt naar het verre Oosten. 't Is een boot van ongeveer 130 m lang, netjes ingericht, electrisch verlicht, voorzien van alles wat zooal behoort tot de eischen des tijds; een gramophoon, piano, badkamer etc.

Voor de aardigheid zend ik u een menu over en dan zult u zien, dat wij het nog lang zo slecht niet hebben. Zoo is er iedere dag om 10 en 5 uur groot maal; des morgens van 6 tot 8 koffie; des middags om 1 uur lunch; des avonds om 9 uur thee. Verder kan men den hele dag door gratis ververschingen gebruiken zoo als roode of witte wijn, fransch of Engels bier naar verkiezing. Wat verlang je nog meer? Ik vrees dat het ons leelijk af zal vallen als we eenmaal Bagamayo achter de rug zullen hebben.

We zijn met ongeveer met 400 man op de boot, 114 man equipage en 280 reizigers verdeeld over de vier klassen. De meesten reizen geloof ik eerste klas, het zijn meest ambtenaren, veel officieren bestemd voor Madagascar, zij reizen tweede klas. In de derde klas is het ook goed om uit te houden, de meeste menschen in Gastel doen het heel wat minder.
Wij gaan in de tweede omdat het voor geestelijken nu eenmaal zoo hoort en wijl de reis zelfs bij het beste weder toch altijd eenige vermoeienis met zich brengt.
De vierde klas is schaarscher bezet. Behalve menschen vindt men nog eene heele partij levende wezens aan boord; ossen, kalveren, schapen. Konijnen, kippen etc., een heele menigte gevogelte.

Ik zei dat de boten gemakkelijk zijn ingericht en toch heeft iedere passagier, die het maar iets doen kan, nog zijn eigen leuningstoel (eene groote stoel welke men in elkaar kan slaan) op het dek staan. Daar onder het dubbele dekzeil, eveneens electrisch verlicht, is het haast even druk als op de Gastelsche kermis. Daar wordt piano gespeeld, daar zitten de dames te keuvelen, daar brengen de officieren hun tijd door met praten, zingen, spelen, rooken, springen etc.
Daar genieten ook wij van het overheerlijke schouwspel, dat de Middellandsche zee oplevert. Overdag schittert de heele zon in het blaauwe water en heeft daar een toverachtig effect als van duizende gaspitten, welke over de geheele zee flikkeren. Des avonds werpt de zilveren maan in een eindelooze baan een toverachtigen glans over de blauwe wateren. Zoo'n reis is waarlijk de moeite waard; het doet dan goed geheel alleen op den hoogen voorsteven te gaan en te denken aan huis, aan allen die u dierbaar zijn, zonder droefheid of verdriet, maar met de zoete gedachte, dat wij allen een zijn door de liefde en door het gebed.

Zaterdag avond om 5 uur verlieten wij Marseille, Zondag morgen voeren wij door de straat van Bonefacio, zeer dicht langs de kust, zodat we even de gelegenheid hadden de woeste kusten van Corsica en Sardinië te bewonderen.
Maandag kwamen we in het gezicht der Liparische eilanden, kolosaal hooge rotsen, weinig bevolkt, een van hen is de Stromboli zoals u weet een bekende vuurspu-wende berg. Op het oogenblik is hij in rust. Bij de Stromboli sneuvelde onze grote de Ruyter in een oorlog met de Franschen.
De straat van Messina is prachtig, daar hebben wij gezien de Scilla (een groote vooruitstekende rots) en de Charybdis, bekend uit de geschiedenis der Oudheid. Vroeger zouden zij de schrik der zeelieden geweest zijn, nu voor de groote schepen hebben zij weinig meer te beteekenen.
De kusten van Calabrië zijn hoog en woest, een echt roovers land. In de straat van Messina kan men duidelijk de twee kusten zien; aan de eenen kant Messina eene groote stad van meer dan 100.000 inwoners, aan de andere kant Reggio eene stad van ongeveer 20.000 inwoners. Verder vindt men daar nog een menigte kleine dorpen zeer schilderachtig gelegen tegen de hooge bergen.
Creta hebbe we slechts van verre gezien, dezen morgen, verder heel de dag niets als water.

In Port Saíd waar we eenige uren stil houden, zal ik deze brief op de post doen. Als er gelegenheid is ga ik aan land om de stad te gaan bezichtigen. Vanuit Djibouti, een Fransche haven recht tegenover Aden, of vanuit Zanzibar schrijf ik naar huis.

Ondertusschen dank ik u voor de vriendschap, die ik van u gedurende de vacantie heb ondervonden.

Wees zoo goed mijn groeten te doen thuis, aan Moeder en Oomke, Louis en Marie. Ik vergeet u niet, denk van tijd eens aan mij.

Uw broeder C. Smoor

Katholieke Missie van Ukereme, 11 Februari 1900

Waarde Broeder en Zuster!

Als ik mij niet vergis heb ik u nog niet geschreven sinds ik het vaderland heb verlaten. Toch heb ik u niet vergeten en de kleine Truda en de kleine Piet, welke beiden naar ik meen nog in leven zijn evenmin. Het zou een te grote vreugde zijn, indien ik U en de laatsten als een schone meid en een Hollandsche jongen nog mocht wederzien. Doch het is niet onmogelijk en als het niet is, dan moet ge een jongen naar hier sturen om de nalatenschap van heeroom Kees in ontvangst te nemen. Ik beloof U dat het niet weinig zal zijn, want het zit er aan bij ons. Doch alle gekheid op een stokje, ik vergeet u niet en gij moet van tijd tot tijd ook nog wel eens aan mij denken.

Als ik U nieuws wilde schrijven dan kwam er wel geen eind aan, want alles is hier voor Europeanen vreemd en ook wij zijn voor de lui geheel buitengewone schepsels. Ze beginnen nu in den omtrek een beetje aan ons gewoon te raken. Dat neemt toch niet weg dat zelfs hier in de buurt de kinderen ons beschouwen als een boeman en hard schreeuwend wegloopen als zij ons aan zien komen. De mannen zijn juist zoo bang niet, maar toch vertrouwen ze ons niet erg. Die blanken zijn zulke vreemde wezens. De

vrouwen houden zich nog schuil. Laatst kwam er een Duitsche dokter hier. Hij had niemand kunnen vinden om hem de weg te wijzen, tenminste in den beginne, want al de lui waren van vreeze in het hout gevlucht. Een paar geweerschoten en eenige donnerwetters doen de stout-sten het hart in de schoenen zinken.

De lui zijn nog wild en onbeschaafd, doch niet zooals men zich in Europa voorstelt, maar bang en lomp. Van hunne kleeding maken ze weinig werk. In de kinderjaren stellen zich tevreden met eenige blauwe of roode kralen en eenige ringetjes om armen en beenen. Zoo brengen ze hier de kleinen ten doop in een zakdoek of een vuil stuk linnen wat ze hier of daar hebben opgedaan. Luiers zijn hier niet bekend, maar moeder draagt haar lieveling op de rug in een geitenhuid welke om het middel en over de schouders met een uit biezen gevlochten touw is vastgemaakt. De kleinen vergezellen moeder overal tot zelfs in de biechtstoel aan de communiebank. De negers brengen hun eerste levensmaanden op de rug hunner moeder door, daar doen ze alles.

De volwassenen dragen een geiten- of koeienhuid. De lui geneeren zich weinig of niets, zelfs ook dan wanneer hun costuum veel te wenschen overlaat. Hun huizen zijn al even primitief als hunnen kleeding. De woning des Konings, zowel als die van den minste zijner onderdanen, bestaat uit een ronde strooien hut. De deur is zoo nauw dat ge er niet alleen niet rechtop in kunt gaan, maar er eerst het hoofd, dan met de schouder en eindelijk geheel in moet wringen. Weinig pastoors uit het bisdom van Breda zouden het voorrecht hebben hunne parochianen te kunnen bezoeken als deze zulke deuren hadden als hier. Die deur dient als venster, als schoorsteen, ventilator etc. De lui zien volstrekt niet in, waarom ze een grootere deur zouden maken. Hoe zouden ze des nachts sluiten, want de nacht gaat alles binnen, zelfs de geiten.

Ze zijn bang voor de wilde dieren en de kou. Wilde dieren vindt men hier: wilde zwijnen, hyena's, slangen, krokodillen, nijlpaarden, olifanten etc. De krokodillen maken jaarlijks verscheidenen slachtoffers. Men moet zich een negerdorp niet voorstellen als een Europeesch, zelfs niet als een heidorp. Vooreerst is er van een weg geen sprake. De negers kennen slechts nauwe bochtige paadjes waarop een fatsoenlijk mens niet uit de voeten kan. De dorpen bestaan uit kleine huttengroepen, welke omringd zijn door een hooge cactushaag. Zulke groepen liggen verspreid tussen hunne banaan- en intamevelden. Een klein voetpad gaat van de eene groep naar de andere. Als ge zoo'n haag door de alweer kleine opening binnentreedt komt ge op de open plek tusschen de drie of vier hutten, dat is zoveel als de gezamenlijk werf. Daar brengen de negers den grootsten tijd hun leven door in niets doen, want luier volk ligt er op Gods aardbodem niet. Maar genoeg er van.

Wij zijn wat beter gehuisvest dan de negers, maar niet veel. Het is ongelooflijk wat het kost ten naastenbij onder dak te komen. Men vindt hier niets. Men zou alles zelf moeten doen en de zon is hier verschrikkelijk. De warmte is nog al zoo erg niet, maar de koorts, welke u na iedere wat meer dan gewone inspanning bij de kladden pakt.

Tot nu toe heb ik geen ziekte van eenige beteekenis gehad en ik ben gelukkig en tevreden hier in Midden-Afrika. Wij zijn hier niet thuis, zeker niet, maar de missionering leeft op hoop van het volgende leven. Want hier is het de strijd iedere dag van den morgen tot den avond, maar het duurt niet lang en wij doen het voor Degene, die ons lief heeft.

Tot nu toe heb ik een brief van huis ontvangen of liever twee, een van Bernard en een van Vader. Iedere maand hebben wij twee keer een brievenpost. Ik lees Huisgezin/de Zondagsaflevering en de Katholieke Illustratie, welke mij door Toon worden bezorgd. Zoo weten we nog een beetje, wat er in de wereld omgaat.
't Is zo al lang geleden dat ik naar huis heb geschreven. Ik hoop dat u hen met dezen brief zult in kennis stellen. Ze moeten zich maar nooit ongerust maken, ook als de brieven wat lang mochten uitblijven. Ook ik maak mij zoo weinig mogelijk genaarigheid. Laten wij allen in onzen stand ons plicht doen als oprechte Christenen en laat dan de boel maar waaien.

Groet van mijnentwege bijzonderlijk Moeder en Oomke, benevens Louis en Marie.

Uw toegenegen broeder C. Smoor pr. miss.

Ruanda/Isavi, 28 April 1901

Waarde Broeder en Zuster !

Gisteren heb ik uw brief ontvangen en daarin met veel genoegen gelezen, dat u allen in goeden doen zijt. God dank! Want uw welzijn gaat me zeer ten harte. Ook ik van mijnen kant kan u hetzelfde getuigen. Met Paaschen en de week daarop ben ik ziek geweest, maar nu ben ik er weer boven op.

Geheel de Vasten ben ik op reis geweest en dat reisje heeft me waarschijnlijk die ongesteldheid bezorgd. Den 4de Maart waren wij met ons tweeën en ongeveer 80 dragers van Bukumbi opgetokken naar Ruanda, een land oostelijk van het Kivu-meer. Ofschoon we van de kerkelijke vastenwet verschoond waren hebben we toch meer penetentie gedaan gedurende die dagen dan de strengste vasten.

Die reis zal ik niet gauw vergeten. De reis, welke ik vroeger van de kust naar Bukumi gemaakt heb, was eene ware wandeling vergeleken bij deze tocht. Het heeft dit jaar hier veel geregend, zoodat al de beekjes en meeren geweldig gezwollen zijn en de vlakte voor een groot gedeelte bedekken. Overal waar we, tusschen geen steile bergen te beklauteren hadden, vonden we water. Bruggen of iets dergelijk zijn hier onbekend, dus we moesten er door, iedere dag verscheidene malen, soms uren aan een stuk, een dag zelfs 4 uur achtereen. Onder zijn overal gaten en kuilen zoodat we water tot aan de schouders gehad hebben.
De groote rivieren leveren weinig bezwaar op, daar komt met over in bootjes. Dat gaat weliswaar langzaam, want zoo 'n vaartuig levert slechts plaats op voor een of twee man, maar men blijft ten naaste bij droog. Ook kleine riviertjes, als ze niet breed zijn, leveren weinig moeilijkheid op. De negers waden er door en wij nemen plaats op hunne schouders. Maar als het water uren breed, is valt hieraan niet te denken, dan moet men er door. Het gevolg hiervan is, dat men onder tot boven vol modder is, dat uw schoenen zo hard worden als klompen, dat heel uw boeltje – want de negers laten van tijd tot tijd hun last in het water vallen – doornat is. Aan drogen valt haast niet te denken, want iedere dag is hetzelfde. Bovendien krijgt ge van tijd tot tijd onderweg een fiksche regenbui. Maar zelfs als het niet regent bent ge toch doornat.

Het dauwt hier in deze tijd zeer sterk. Nu zijn de wegen hier haast zo breed, dat men zijn voeten neven elkander kan zetten en omzoomd en overwelfd door 2 tot 3 meter hoog gras. Als ge daar des morgens voor dag en zon doortrekt, behoef ik u niet te zeggen, dat ge alles behalve droog blijft. Uwe schoenen, zelfs jachtschoenen, zijn in een half uur tijd vol water en ge bent doorweekt tot op de huid. Gewoonlijk hing ik de eerste uren een soort oliejas om, maar op den duur wordt hij zo zwaar, dat ge wel genoodzaakt zijt om niet te bezwijken dien aan uwe knecht over te geven.

Zoo hebben we de heele vasten geleefd. Altijd des morgens vroeg op weg, haast zonder eten, want een handvol rijst en wat geitenvleesch wil er des morgens niet goed in en dikwijls was het al heel wat over twaalf eer we in ons kamp aankwamen en eraan konden denken wat eten klaar te maken.

De 6de april zijn we hier aangekomen in Kuandu Ruanda, een der grootste landen van Midden-Afrika, zeer sterk bevolkt. De bevolking bestaat uit 2 klassen: de Batutsi's, de overwinnende en regeerende part en de Bahutu's. De eersten doen niets. Zij hebben groote kudden koeien en voeden zich hoofdzakelijk met melk. De koeien hier te lande zijn niet leelijk, gras is er in overvloed. Zij onderscheiden zich van hun zusters van Europa, door een paar kolossale horens op den kop te hebben. Men vindt er van een meter lang. De Bahutu's hebben geen koeien, maar slechts geiten. Zij zijn zoveel als de dienaars der Batutsi's en moeten hen onderhouden en hun werk verrichten.

Het land is uiterst bergachtig. Een effen terrein van twee, drie kilometer lang is uiterst zeldzaam. Overal bergen en diepe dalen, waarin een moeras of eene rivier. De weg is bij gevolg alles behalve makkelijk.
De inboorlingen wonen boven op de bergen. Wij wonen hier 2000 meter hooger dan u in Gastel. Bij helder weer zien we zeer duidelijk de vuurspuwende bergen van Bugoye, zij gaan tot 3500 meter.

Ik hoop dat u nu nieuws vanuit Mongolië zult hebben ontvangen. Ook ik heb de gebeurtenissen daar met veel belangstelling gevolgd, omdat ik wist dat er heerbroer Jan in betrokken was. Ik krijg hier maar eens post in de maand, maar ben toch tamelijk goed op de hoogte. Iedere missionaris krijgt het een of andere blad: de Fransche Fransch, de Duitschen een Duitsche courant, ik Hollandsch. Des middags en des avonds na het eten steken we dan een inlandsche groote pijp op en lezen en bespreken het nieuws. Zoo is men hier niet ongelukkig.

De missie hier is nog in den beginne. We hebben nog geen christenen, maar de lui komen zich veel laten onderwijzen. Ik ben bovendien schoolmeester. Iedere morgen onderwijs in a,b,c, en beginselen der schrijfkunst, in afwachting dat ik na het regenseizoen weer metselaar worden zal.

Vele groeten aan Moeder, Oomke, Louis en zijn vrouw en al het klein goed. Ik heb niet naar huis geschreven, wees zo goed deze brief daar te laten lezen.

Uw toegenegen broer C. Smoor

Isavi, 17 juni 1903

Met genoegen verneem ik dat het u allen goed gaat. Laat ons van onzen kant Gode dankbaar zijn, dat is niets meer dan billijk. Laat ons ook zijne zaak, zijne belangen als het pas geeft open en ridderlijk voorstaan. Vader was steeds een overtuigd Katholiek.

Laten ook wij ons niet schamen klerikaal te schijnen en te zijn. Geen soort liberalen zooals er in Gastel wel worden gevonden. Men kan iederen dag naar de Kerk gaan en alles behalve Katholieke idee's hebben. Wij behoeven daarom nog niet alles goed te keuren wat door dezen of genen onder de Katholieken, zelfs geestelijken wordt gedaan, maar wachten wij ons wel gemeene zaak te maken met hen die zich verheugen over de gebreken welke de Katholieke Kerk aan de menschelijke zijde beschouwd of wel hare dienaren aankleven.

Men tracht de gebreken zijner familie en familieleden te verbergen. Laat ons geen couranten of boeken lezen die zulke zaken exploiteren en verspreiden. Jan zal me zoo'n ernstig woordje niet kwalijk nemen. Het komt uit een goed hart, dat kan ik u verzekeren. In Gastel is er bepaald of was er ten minste een liberale strooming.

Hoe maakt het de kleine Truda? Ze moet al bij den meester school gaan. Zoodra ze kan schrijven moet ze me een woordje oversturen. Hoe maakt het Moeder Uyt de Willigen en Louis en Marie.

Oomke is als ik me niet vergis ter ziele. Schrijf me wat over allen en doe hun mijne hartelijkste groeten evenals aan thuis.

Uw geheel toegenegen broeder C. Smoor

Isavi x.13 .04

Waarde Broeder en Zuster,

In de gauwte een enkel woord als teeken van leven.

Statiefoto Wiie Paters in Isavi (Save) in 1904-1905. Tweede van rechts is Pater Cornelis Smoor

In de laatste tijd liepen hier allerlei vreemde geruchten van oorlog. Op het oogenblik is het land rustig. Het bezoek van eene afdeeling soldaten, welke op het oogenblik nog hier op vijf uur afstands gelegerd is, is daaraan niet vreemd.

We verwachten hier voor de volgende maand het bezoek van onzen Apostolisch vicaris. Hij komt met eenige nieuwe missionarissen om een nieuwe missie te stichten. Broeder Adriaan komt waarschijnlijk ook om ons te helpen eene nieuwe kerk te bouwen.

De lui hier zijn nu volop in het werk, als bij ons in de maand april. Zij bebouwen nu hun land voor de groote boonenoogst, het voornaamste product des lands. De lui kennen hier geen brood, maar eten hoofdzakelijk bruine boonen, een stevig kostje, dat ons echter om onze verzwakte magen wat te machtig is. Wij eten liever wat lichtere kost als we er de kans toe hebben.

In eene gevestigde statie, zooals hier, is het niet moeilijk wat aardappelen en tarwe te hebben. Maar op de nieuwe statie's moet men zich met een meer inlands regiem tevreden stellen. Als ik meel heb, kan ik een lekker brood bakken even goed als de "Punt " of Jantje van Steen in hun tijd. Vanavond begin ik mijne achtdaagsche retraite.

Ik hoop dat moeder en de meisjes hun rentenierswoning nu hebben betrokken. Het kost in Europa heel wat moeite aan een vrouw te komen, hier hebt ge voor vijf gulden, wat ge begeert.

Vele groeten aam de bekenden. Speciaal aan Moeder Uyt de Willigen, Louis en zijn vrouw.
Beveel mij dringend in uwe gebeden

Uw broer C. Smoor

Rubye (Ihangu), 23 Juli 1905

Société des Missionnaires D'Alger
VICARIAT APOSTOLIQE
Du Nyanza méridional

Waarde broeder en Zuster,

Uw brief van 31 December des vorigen jaar is voorgisteren hier aangekomen. Aan de stempel Nangasaki, zie ik dat hij een reisje heeft gemaakt naar Japan, alvorens den trein te Mombasa te nemen voor Kisuma. Uwe nieuwjaars wenschen komen dus wel laat. Dat neemt niet weg dat ik er uiterst dankbaar voor ben, evenals voor het goede nieuws wat ge me schrijft omtrent vrouw ,kinderen en verder familie, welke mij allen zeer dierbaar zijn.

Uw zaak gaat goed, Goddank. Als ge zoo wat invloed hebt in Gastel sta altijd aan de goede zijde. Alle menschen hebben gebreken. In plaats van zich te ergeren aan die gebreken, is het verstandiger die over het hoofd te zien en slechts te letten op de zaak welke zij vertegenwoordigen en voorstaan; Katholicisme, Roomsch-Katholicisme of wel liberaal Katholicisme.
Vroeger waren er in Gastel veel van de laatste soort. Ik begreep het toen niet en de boerenmenschen begrijpen het nu nog niet en zij die het zijn, zijn er zich niet van bewust en weten het niet. Het is volstrekt niet voldoende des Zondags naar de kerk te gaan of zelfs iedere dag en dikwijls de H.H. Sakramenten te ontvangen om goed katholiek te zijn. Met dat al kan men slecht katholiek zijn. Het catholicisme steekt niets in die praktijken, welke overigens zeer goed zijn. Eerste en voornaamste vereischte is onderwerping van geest en hart aan de H. kerk en hare dienaren in alles wat onder hun domein valt.

Niets is zoo verderfelijk als slechte couranten en boeken. Ik spreek niet van zedelooze maar van liberale en vrijzinnige. Lees een goede en serieuse courant, een goed Katholiek

tijdschrift. Ik raad u aan: Het Katholiek Sociaal Weekblad. Geloof me, het is groot en goed en eervol Katholiek te zijn altijd en overal. Al de anderen verkeeren in dwaling en verdienen als dus danig, dat we hen op de rechte weg wijzen. Zij die niet bij gebrek aan voorlichting dwalen, zijn uit den booze en verdienen als dusdanig ons medelijden.

Zooals u wellicht weet, ben ik sinds eenige tijd pastoor aan de Westkust van het Victoria-Nyanza. Onze post ligt op 200m boven de meerspiegel, het meer met zijne eilanden voor ons. Het land waar we zijn heet Ihangiro. Het kan misschien 100.000 inwoners tellen op 100 km lengte met 80 km breedte.

In den beginne waren de lui alles behalve gezind te bidden. In de laatste dagen is er in de gesteldheid eene groote verandering gekomen. Alles laat zich goed aanzien.
Sinds eenige maanden wonen we in strooien hutten. Ik bevind er me even goed als elders, maar die woningen zijn niet duurzaam. Zitten na een paar maanden vol ratten en leveren steeds een dreigend brandgevaar. Daarom hebben we uitgezien naar een steviger huis.
Op het oogenblik zijn ze aan het bouwen, een groot huis zonder verdieping of kelder (wat zouden we er ook in leggen) met tien kamers en eene veranda aan de voor- en achterzijde. De fondamenten keien, de rest baksteenen, aan de regenzijde bouwen we één steen, welke tegen het water bestand is. Alle gaat puik, mijne gezondheid best.

Van Antoon heb ik vernomen, dat Mina in St. Truiden is. Vele groeten thuis, verder aan Moeder Uyt de Willigen, aan Louis aan Marie en aan al de kleine snuiters.

Uw zeer toegenegen broer C. Smoor.

Issavi (Ruanda, toen Duitsch Oost-Afrika), 4 Maart 1909

Waarde broeder en Zusters,

Dezer dagen heb ik de fotografie van het heele huishouden ontvangen. Van de kinderen heb ik slechts de kleine Truda gezien voor mijn vertrek. Die kleine welke daar met den arm op den stoel leunt, ziet er een fel baaske uit. Hij moet zoo wat weg hebben van mij vroeger, toen ik geregeld iederen dag met Bernard een kloppartijtje hield. De oudste ziet er zachtzinniger en bezadigder uit. De kleine Truda moet moeders kindje zijn, het eenige meisje onder al die bengels.

Het zijne schoone en kostbare panden door God geschonken. Er moet heel wat zorg en moeite aan vast zitten om dat alles groot te krijgen. Gij beiden ziet er goed uit. Jan is kolossaal dik geworden, dat brengt het vak mee, schijnt het. Ik voor mij zou liever de kruik betalen, wijl het zoo de gewoonte is, maar ik zou ze niet uitdrinken. Dat, dunkt me, kan er geen redelijk mensch kwalijk nemen. Ook als men van ijzer ware, is men op den duur tegen zulk een leven niet bestand.

Dezer dagen hebben we in Issavi 4 Witte Zusters gekregen, het zijn de eersten in Ruanda. U begrijpt dat ze heel wat bekijks vinden, maar zij zijn ook niet verlegen. Onder haar is een Hollandsche, de zuster van pater Raeskin uit Bokstel. Zoo zijn we in Issavi 3 Hollanders in getal, ene Duitscher, en 5 Franschen. De Hollandsche taal begin ik te vergeten, ik zou in den aanvang moeite hebben mij in de moedertaal uit te drukken.

Ik maak van de gelegenheid gebruik om Moeder Uyttewilligen eens speciaal te groeten, zoowel Louis als zijn vrouw.

Van ons Vicariaat zijn op het oogenblik over Mgr. Hirth en Pater van Thiel uit den Bosch. Den laatste heb ik nooit gezien. Met Mgr. Hirth heb ik maanden samengewoond in Rubia.

Ik beveel mij in uw aller gebeden, vooral in die der kleinen en ik zal ze ook niet vergeten.

Uw zeer toegenegen broer C. Smoor

Issavi, 20 Februari 1910

Waarde Broeder,

Met veel genoegen heb ik in uw brief van December gelegen dat het U en Moeder en de kinderen steeds goed gaat. De kleinen beginnen al een flinke letter te schrijven. Wij in onzen tijd waren op dien leeftijd nog niet zoo ver gevorderd.

Mij dunkt ook, dat ge er best een paar aan de Kerk en God kunt geven. Het is voor een vader en moeder eene Gode welgevallig werk, ze ter zijner beschikking te stellen. Hij zal er dan dubbel voor zorgen. Zoo de ouders, zoo de kinderen niet alleen op physiek maar ook op moreel gebied. De ouders leggen in hun de kiem van wat ze later zijn zullen. Veel hebben we aan Vader en Moeder te danken, want ze zijn ons steeds op den goeden weg voorgegaan.

Naar ik verneem, is Pater Sweens benoemd tot Bisschop van Ruanda. Men zegt, dat hij in Marengara, een paar dagreizen van hier, zal resideeren. Voor een jaar of vijf heb ik hem in Ihanguo gezien; hij zag er toen reeds oud uit. Wellicht heeft hem het verblijf in Bokstel weer opgeknapt.
Hier te lande is het overigens niet ongezond. Het land is zeer hoog, tusschen de 1500 – 2000m en droog, zoodat we van de warmte ook niet veel te lijden hebben. In het Z.O. van het vicariaat is het klimaat veel slechter. Hier hebben we van den anderen kant veel bergen, welke het reizen zeer vermoeiend maken. Ruanda lijkt veel meer op eene groote weide bedekt met ontelbare molshoopen. Iedere molshoop is een dorp en tusschen die molshoopen overal riviertjes en moerassen. Tot nu toe hebben de lui vergeten er bruggetjes over te slaan, zoodat men onophoudelijk gedwongen is te water te gaan.
Met gepoetste schoenen behoeft men dan niet op reis te gaan. Veel werk wordt er dan van poetsen niet gemaakt, ik verslijt een paar schoenen zonder ze ook maar een enkelen maal gepoetst of gesmeerd te hebben. Alleen voor de kerkelijke diensten draag ik in orde gebrachte schoenen. Schoenmakers zijn er hier te lande niet. De schoenen naar Europa sturen zou te veel geld kosten, we dragen ze dus tot ze versleten zijn en gooien ze dan weg.
Met alle onze kleederen gaat het zoo: zij die zelf handig zijn kunnen ze wat opflikken, anderen stellen ze een neger ter hand, maar veel kunnen er die ook niet van maken. Zoo besteden we nogal geld aan kleeding. Gelukkig, dat men hier niet zoo nauw hoeft te kijken als in Europa.

In Issavi zijn we goed gehuisvest; uit steen gebakken huizen met roode pannen bedekt. Vensterglazen hebben we niet, plafond ook niet. We zitten dus direct onder de dakspar-

ren, zoodat we altijd frissche lucht hebben. Hieraan schrijf ik het gedeeltelijk toe, dat ik zoo goed gezond blijf.

Vele groeten aan Moeder UytteWilligen, Louis, Marie en de kleinen,

Uw C. Smoor

Issari, 29 Maart 1911

Beste neven Piet en Louis en Toon en Kees en de anderen, wier namen mij onbekend zijn!

Oom Janus heeft me geschreven, dat gij allen uit uw spaarpot voor de kerk van Issari hebt bijgedragen. Dat is zeer edel van jelui gedaan en zal Gods zegen op u allen aftrekken. Ge zult het echter niet daarbij laten, maar dikwijls voor de arme heidenen bidden, want die hebben het broodnodig.

Het afgedankte altaar van het gesticht moet ge maar daar laten. De negers zouden er op de paadjes van Ruanda geen weg mee vinden. Hier zijn nog geen wegen of bruggen, daarenboven is het land zeer bergachtig. Paarden of ezels zijn er ook niet. Alles wordt op het hoofd der negens getransporteerd. Gelukkig dat die harde koppen hebben. 25 Kilo dragen zij weken en maanden langs steile bergpaadjes, door rivieren en moerassen. Als er later wellicht een van jullie naar Ruanda komt, zal hij er al eenige zandwegen vinden. Je zult niet alle zes geen brouwer of mulder worden. Een van jullie moet er naar Afrika en een naar Mongolië.

Het missionarissenleven is zeer schoon. Onder de heidenen is er werk in overvloed en ongelukkigen die andermans hulp noodig hebben zijn er met de macht. Je zult dan goed doen die gunst aan onzen Lieve Heer te vragen en Vader en Moeder – ik ben er zeker van – zullen graag een paar jongens aan de missie afstaan.

Zijt intusschen flinke jongens. Een flinke jonge bidt goed, een flinke jongen is openhartig, heeft niet veel praats, maakt graag pret met andere jongens.

C. Smoor

St. Charles, 27 November 1913

Beste Toon.

Hierbij zend ik u een kistje fijne appelen. Ik vind dat betere kost voor jongens als speculatie en suikergoed.

Aan Piet en de broertjes en zusjes thuis, zal ik ook wat sturen bij gelegenheid van St. Nicolaas, want ik houd veel van jullie. Naar ik wel eens gehoord heb, kunt ge nog al vlug leeren. Nu, je moet uw best maar goed doen. Alles wat ge nu leert zal in uw later leven te pas komen.

Braaf zijn, goed oppassen gaat nog boven leeren, daarop moet ge u vooral toeleggen. Daarvoor moet ge goed bidden. Nooit iets doen of zeggen, ook in 't geheim, wat niet iedereen mag weten. Als ge u daarop toelegt, zult ge een flink man worden, onverschillig waar ook. Dan zullen de goede menschen veel van u houden en God zal voor u zorg dragen.

Ge moet niet die navolgen, welke praats hebben en zich tegen de overheid verzetten, dat is kwaad soort.

Uw oom Smoor P. Bl. (Pere Blanc)

Kabgaya, 11 Februari 1915

Wd. Br. En Z.

Uit Amerika heb ik dezer dagen vernomen dat Piet de studiën van het Seminarie heeft opgegeven en thans lessen volgt op het gymnasium te Eindhoven. Ik begrijp dat deze verandering u pijnlijk heeft getroffen. Ook mij spijt het ten zeerste, maar in die zaken, gelijk trouwens in alle andere, moeten we ons naar Gods wil voegen. Die weet het beste wat ons past en we moeten er vast van overtuigd zijn dat ons niets overkomt zonder zijn wil of toelating en dat Hij in alles, als de beste der vaders, ons welzijn op het oog heeft. Het moge ons soms zwaar vallen zulks aan te nemen, maar het blijft vast en zeker dat alles ten goede uitloopt voor hen, die van goeden wille zijn en vol Godsvertrouwen alles uit zijne vaderhand aannemen. Ik hoop dan dat het op slot van zaken alles zich ten goede zal keeren.

Dikwijls denk ik aan u, aan de zorgen die zoo'n groot huishouden u vooral in deze moeilijke tijden brengen moeten. Het is zeker een Gode aangenaam en verdienstelijk werk zoo'n kinderen voor God een christelijke opvoeding te geven. En ge kunt van Godswege zeker op eene heerlijke belooning rekenen. Welke offers hebben vader en moeder zaliger niet voor ons gebracht. Ik vertrouw stellig en vast dat ze het daarboven niet betreuren.

Wat de kinderen worden of niet, of ze wat minder of meer met tijdelijke goederen bedeeld zijn, komt er weinig op aan, mits ze maar degelijke en christelijke menschen worden.

Beiden zijt ge de vijftig reeds voorbij en ik meen dat de zorgen de eerste jaren wel niet minder zullen worden. Kleine kinderen, kleine zorgen; groote kinderen, groote zorgen. De jaren gaan voorbij en de lasten des levens in plaats van te minderen nemen voor den grooten hoop toe met de vermeerdering der jaren. En zoo gaat het totdat de dood aan al het onderaardsche een einde maakt. Gelukkig, die zooals gij zeggen kunnen: "verhope hierna beter". Jan zal zich deze zinspreuk van onze spekkast nog wel herinneren.

Zoo denk ik er tenminste over. Zelfs onder tijdelijk oogpunt beschouwd, heb ik geen klagen over het leven. Tot nu toe ben ik voor veel ellende gespaard gebleven, maar afgezien van het eeuwige heeft het niet veel te beteekenen en is haast niet waard geleefd te worden.

Vele groeten dan aan u, aan het Moleneind, aan grootmoeder (als ze nog onder de levenden is), aan Truda, Piet, Toon, Cor, Louis en Marie met huishouden en aan alle bekenden die naar mij zouden vragen.

C. Smoor

Kabgaya, 4 Juni 1917

Waarde J. en B.,

Als ik mij niet vergis is het al een heel tijdje geleden, dat ik u laatst heb geschreven. De eerste twee jaren van den oorlog was hiervoor geen gelegenheid. We waren van de buitenwereld afgescheiden. Sinds mei 1916 is zulks beter. De correspondentie schijnt echter van wege de onderzeebooten en andere gevaren tamelijk onzeker te zijn. Enfin als de brief onderweg verloren gaat, zal het verlies licht te dragen zijn. Ik wil het dan maar wagen.

De brief, welken Cor mij begin Jan 1917 geschreven heeft, is voor een paar maanden hier aangekomen. Ge spreekt er van een aalmoes van u ontvangen. Bij dezen betuig ik u hiervoor mijn oprechten dank. Toch moet Ge u voor mij geen offers in geld opleggen. Met het groote huishouden dat ge te onderhouden hebt in deze moeilijke tijden moet er niet veel overschieten, meen ik. Daar ik van beroepswege arm moet leven, moet het er al zeer slecht naar toe gaan, eer ik recht van klagen heb. Ik persoonlijk kom dan niets te kort.

Bij het uitbreken van den oorlog was ik in Issavi, mijn vroegere standplaats. Op order van 't goevernement alle Fransche Paters van de grenzen der kolonie te verwijderen, heb ik geruild met Nyondo, eene missie op een paar uur afstand van de Duitsch-Oost-Afrika-Congogrens. Daar ben ik gebleven van mei 1915 tot mei 1916. Einde mei 1916 tot einde juni, ben ik een maand in Murunda geweest. De paters waren verplicht geweest die missie te verlaten. Sinds maart 1917 ben in Kahgaye op het Seminarie, waaronder 2 diakens en een subdiaken.

Gedurende de eerste jaren van den oorlog kregen we geregeld bericht door een Duitsch blad van de kust. Sindsdien ben ik geabonneerd op een blad uit Engelsch-Oost Afrika. Uit Quebec heb ik een paar Fransche boeken over de oorlog ontvangen, zoodat we tamelijk wel op de hoogte zijn van den toestand. Voor veertien dagen ging het bericht hier, dat ook Holland in den oorlog betrokken was. Daar ik naderhand niets meer daarover gehoord heb, meen ik dat er niets van aan is.

Naar ik verneem uit andere bronnen, is de ellende in Nederland zeer groot. Enfin zoo lang ge den vrede kunt houden, maar niet te hard klagen. Cor heeft me geschreven dat Toon en Cor en Louis op studie zijn te Nijmegen en te Uden. Ik denk, dat Piet weldra het Klein Seminarie zal gaan verlaten, Zoo worden de kleine kinderen langzamerhand groot; de zorgen moeten er niet minder om worden. Hoofdzaak is dat ze allen braaf en deugdzaam opgroeien, dan zal er de Hemelsche vader zorg voor dragen.

Hoe gaat het op Stampersgat? Ge zult niet nalaten Louis en zijn vrouw speciaal van mijnentwege te groeten. Ik vergeet ze niet. Moge ook daar alles wel en goed gaan! Veel groeten aan grootmoeder.

Zoo als ik u reeds schreef gaat hier alles wel. We maken nu deel uit van de Belgische Congo. De Duitschen houden nog het veld in het zuidelijk deel der kolonie. Als hun cousins in Europa van hetzelfde slag zijn als die van hier, dan kan de oorlog nog wel wat duren.

Ik vergeet u niet in mijne gebeden. Dat God de heer u allen in zijne vaderlijke hoede beware. Met vele groeten aan allen.

C. Smoor

Peramiho, 1 Juni 1920

Waarde broeder,

Te lang heb ik gewacht om U te schrijven. Ook van U heb ik sinds geruime tijd geen bericht gekregen. Toch is uw toestand mij niet geheel onbekend en weet ik in wat moeilijke omstandigheden gij u bevindt door het overlijden van Betje, die zoo'n flinke huisvrouw en liefdevolle moeder was. ***Hierboven zal zij u allen Piet en Toon.*** Hoeveel goeds zou nu moeder voor hen gewerkt hebben, als ze nog in leven ware. Enfin, het was Gods wil; Hij zij gezegend.

Sinds begin 1919 ben ik in een geheel andere streek werkzaam, als waarin ik vroeger was. Ook wij als ieder christenmensch krijgen van tijd tot tijd het een of ander kruis thuisgestuurd. Naar den mensch gesproken zou men liever zonder doen, maar 't is nu eenmaal de wet: door lijden komt men tot de vreugde des hemels. En als men de zaak wel beschouwt, moet men erkennen dat het zoo zijn moet, zelfs voor ons eigen heil.

Hier in Peramiho ben ik zeer graag; de lui zijn goed. Aan de kust in Ndanda was het zoo maar là là. ***Met vele groeten aan niet vergeten en kan ze ook niet onmiddellijk meer ingrijpen.*** We moeten er zeker van zijn dat haar voorspraak bij God van groot belang is voor het heil van u die haar zoo nauw aan 't hart draagt. Laten wij dan met vertrouwen de toekomst inzien. Ik ben er zeker van, als we dat doen, dan zal alles best terecht komen, zij het dan ook niet zonder zorg en lijden.

Als ge eens een oogenblikje tijd hebt, moet ge me eens schrijven hoe het gaat met de kinderen en u zelf. Geen dag gaat er voorbij of ik denk aan de dierbare overledene en aan u allen. Truda moet al een flinke meid zijn. Door de drang der omstandigheden ernstiger dan dat gewoonlijk op haar jaren het geval is.

En U, de kinderen, Grootmoeder als ze nog in leven is en Louis en Marie van Stampersgat.

Uw toegenegen broer C.Smoor

Gedurende de maand Juni zal ik meestentijds van huis zijn; begin Juli zal ik weer een briefje naar Gastel sturen.

Peramiho, 22 Februari 1921

Beste Truda.

Bij het begin van mijn briefje zie ik dat mijn inkt van alles behalve goede qualiteit is. Wij fabriceeren hem zelf. Ook onder inktpoeder schijnt bedrog te worden gepleegd; enfin u zult mijn geschrijf toch wel kunnen lezen.

Aangenaam werd ik voor een week verrast door uw briefje van 25 December 1920. 't Is zeker al lang geleden dat ik eenig schrijven van u had ontvangen. Als ik me niet vergis, was het van de hand van moeder zaliger. Wel heb ik sinds die tijd een paar maal geschreven, maar antwoord is daarop niet gekomen. Nu ik begrijp het heel goed dat Pa andere zorgen heeft dan mij brieven te schrijven. Van tijd tot tijd een briefje is toch goed, dat onderhoudt de vriendschap en familiebanden.

Maar uw schrijven en volgens hetgeen ik van de Tante's verneem, zit Pa voor een zware taak en dat terwijl de zaken zoo maar slapjes marcheeren. Men zegt mij echter ook, dat met Gods hulp en zuinigheid en vlijt alles wel terecht zal komen. Ook gij kunt daarin veel bijdragen, want ik denk dat het innerlijk huishouden voor een groot deel op uwe schouders rust.

Hoe meer ik in het leven vorder, des te duidelijker zie ik in dat God, zij het ook voor een klein inzicht op duistere wijze alles leidt en schikt en dat tenslotte de schijnbaar ongelukkigste gebeurtenissen bijdragen tot ons waar welzijn zoolang men Hem voor oogen houdt. Dat is het gewichtige punt waar het op aan komt, het eenig noodzakelijke van het Evangelie.

Toon en Piet of liever Piet en Toon, stel ik me goed voor. De anderen zou ik niet herkennen als ik ze op straat tegenkwam. Als ik me niet vergis is Janus diegene, die zoo goed versjes zeggen kon. Als hij Witte Pater wil worden, kan ik hem misschien plezier doen met een prentje der Uganda-martelaren. Wellicht kan hij door hun toedoen ertoe komen. De ooms zal hij waarschijnlijk wel niet meer in leven vinden, maar negers zullen er nog millioenen te bekeeren zijn. Hij kan zijn leven aan geen beter doel besteden.

Naar ik hoor gaan wij in den loop dezes jaars deze missie's verlaten. Zwitsersche Paters komen ons hier vervangen. Wij keeren dan weer naar onze respectieve vicariaten terug.

De volgende week ga ik voor een twintig dagen op reis om een paar honderd onzer verst afwonende christenen te bezoeken en hen in de gelegenheid te stellen hune Paaschplichten te vervullen. Vanwege den grooten afstand en de vele rivieren kunnen de menschen slechts moeilijk naar hier komen. Vrijdag voor Palmzondag kom ik terug, want dan is hier in Peramiho volop werk, te meer daar we slechts met ons tweeën zijn.

Het gaat me steeds wel. Naar alles wat zoal zie en hoor van wat er in de wereld omgaat, zijn wij zeker van de gelukkigste menschen.

Ten slotte vele groeten aan Grootmoeder, oom Louis en tante Marie van Stampersgat, maar vooral aan u allen.
Blijven wij steeds trouw voor elkander bidden; moeder moet u ook hierboven niet vergeten.

Uw Oom C. Smoor.

Ruanda, 28 juli 1923

Waarde Broeder

Naar ik hoor, hebt ge weer een gevoelige beproeving geleden doordat Louis van St. Charles is thuis gebleven. Het gaat u waarlijk niet voor de wind, althans naar den mensch gesproken en zwaar moeten al die tegenslag u op het hart liggen.

Het doet me goed te vernemen, dat ge u christelijke gelatenheid in dat alles weet te schikken met vertrouwen op Gods vaderlijke voorzienigheid. Het is niet zonder barmhartige inzichten, dat God u aldus beproeft en wel doorstaan zullen die tegenheden zeker rijke vruchten dragen. Ik van mijnen kant kan weinig voor u doen, maar in mijn

gebed vergeet ik u en uwe kinderen niet. Vooreerst geduld en dan ik ben er van overtuigd, zullen vroeger of later betere dagen aanbreken.

Ik schrijf een woordje apart aan Truda en zal haar binnenkort een klein cadeautje geven. Ik denk, dat ze het verdient met zooveel zorg en arbeid en dat uw beurs het niet altijd toelaat haar te geven wat ge graag haar zou schenken.

Nieuws van hier zal u minder kunnen interesseren, daarom maak ik het kort. Tegenslag zoals gij hebben wij ongetrouwde lui niet te duchten. Toch zijn hier niet altijd rozen die bloeien. Maar zoo moet het nu eenmaal zijn. 't Is wel waar, dat versje van eenige maanden in het Zondagsblad van de Grondwet:

't Is niet pluis
In een huis
Zonder kruis

Het onze nemen wij het aan uit de hand als een teeken dat wij hem welgevallig zijn. In het gebed zullen wij de kracht vinden het christelijk te dragen. Met vele groeten aan u, aan Piet, Toon, Cor, Louis, Janus, Bernard, Netje en Marieke.

In hechte toegenegenheid,

C. Smoor

Ruasa, 29 Juli 1923

Beste Truda,

Over een maand zullen u van de Nationale Handelsbank te Roosendaal 100 gulden worden toegestuurd. Ze zijn voor u persoonlijk en ge kunt er mee doen wat ge wilt. Ik meen dat ge u in de tegenwoordige omstandigheden wel eens wat moet ontzeggen, dat ge het best zoudt kunnen gebruiken. Naar ik hoor gaat de affaire niet al te best en staat vader voor zware zorgen. Met vertrouwen op God zal toch alles wel terecht komen, ook al is het soms anders als wij zulks wenschen zouden.

Als dank een gebedje voor mij. Hartelijk toegenegen,

C. Smoor

Ge moet er maar niets van zeggen, tenzij aan de tante's, maar die houden het voor haar.

Lukira, 14 Januari 1924

Barua ya Patri Smoor,

Ndagutashya chyane uraho? Uraho? Nanjye ndaho neza uko byari bisanzwe Mu bangelze ni kondimubu. Mbanaraje 6 mbuzwa nuko um uxungu yashakaga kujya Migongo, aliko yagezaho arasiba yuzagenda Ejo 2.
Nituvayo nsasaku nze Muwa 6 kuho ibyo. Gushyingira bizala 3 wikindi chyumwero,sikyo Gihe se ubu Mwarang ubga 2. Hasigaye Schyumwe, si kyo gihe se ubukwe buzaba kumusi wa 23.1.24

Kandi uwo Mussi nuba ntaraza, hazashyingira yozefulukamba na Mikaeli Ngangare na Kelari Sekaziga, na Marita na Paula

Zaza,10 April 1924

Waarde Neven en Nichtjes!

Met besten dank voor de gelukwenschen en gebeden van 18 Maart l.l. Veel dank ook voor de feestgave uit uwe respectieve spaarpotten. Dit laatst was nu eigenlijk wel niet noodig geweest. Gewoon om mij met weinig tevreden te stellen, heb ik voor mij zelf niets noodig. Ik zal het geld ter uwer intentie besteden voor de missie.

Zooals ge wel kunt begrijpen heb ik hier weinig cadeaux ontvangen. De negers houden meer van krijgen dan van geven. Met een paar honderd francs kan men er al heel wat gelukkig maken.

Het portret van u allen heb ik ontvangen. In de tien jaren, dat ik u het laatst zag, zijt ge heel wat veranderd zoodat ik u niet zou herkend hebben.

In de Grondwet heb ik gelezen, dat Grootmoeder dezen winter is overleden. Ook heb ik een doodsprentje ontvangen. In onze jonge jaren hebben we veel plezier van haar gehad. Ik zal haar dan in mijn gebeden niet vergeten.

Cor uit St. Charles heeft me ook felicitaties gestuurd. Pater Kersten schreef me dat hij het goed maakt. Als ik me niet vergis, komt hij dit jaar naar Afrika. Misschien ontmoeten we elkaar nog eens, wat echter lang niet zeker is.

Met vele groeten aan U en aan de familie te Stampersgat,

Uw oom C. Smoor

Astrida, 13 December 1936

Waarde Broeder, neven en nichten,

Ik kom u weer even Zalig Nieuwjaar wenschen. Moge wij in de zorgen en bekommernissen van het leven steeds met vertrouwen tot God blijven opzien en hem in al ons doen en laten voor oogen houden. Dan zal ook Hij de gebeurtenissen dezer wereld leiden, zooals voor ons welzijn passend is. De toekomst ziet er anders zoo maar somber uit.

Ik hoor geen bijzonder nieuws van U. Ik besluit er uit, dat het U nogal goed gaat. “Geen teng, goeie teng”, zegt het spreekwoord. Cor heeft mij geschreven, dat hij naar een ander Vikariaat is verhuisd. Ik had aan Janus een 1000 inlandse sigaren gestuurd. Hij schreef me dat hij ze in dank heeft ontvangen en dat hij het goed stelt.

Ook met mij geen klagen. Blijven wij vereenigd in gebed.
Met de beste groeten en hartelijke genegenheid,

C. Smoor

Astrida, December 1937

Waarde Broeder, neven en nichten,

Hierbij kom ik U allen een zalig Nieuwjaar wenschen. Aan Cor en Janus schrijf ik wel een woordje apart. Aan Piet, Toon en familie kunt u misschien mijne beste wenschen doorzenden. Ik heb ze zo weinig gekend en ik ben al zoo lang weg, dat die mij wel zullen vergeten zijn. Ze hebben andere kennissen en betrekkingen. Toch blijf ik hen gedenken in mijne gebeden.

Ik denk dat Cor bijna 10 jaar in de missie heeft doorgebracht. Na verloop van zo'n tijd, geeft men ons hier gelegenheid eene dertigdaagsche retraite te houden. Bij mij is die tijd reeds lang achter de rug en van een tweede reis naar Europa zal wel niet veel meer komen. Ik heb het overigens voor mijne gezondheid volstrekt niet noodig. Ik stel het hier even goed, onnoodig dus onkosten te maken. We kunnen ons geld aan nuttiger doeleinden besteden.

Met beste groeten in oprechte genegenheid,

C. Smoor

Al is het soms anders als wij zulks wenschen zouden. Als dank een gebedje voor mij. Hartelijk toegenegen voor haar.

Astrida, 1 December 1938

Waarde Broer, Neef en Nicht,

Ik kom U eens gauw eventjes zalig Nieuwjaar wenschen. De Zusters hebben mij geschreven dat in den loop dezes jaar Bernard naar Indië en Jeannette naar Esch is vertrokken. Ik hoop dat die en de anderen het alles goed maken.

Aan Cor en Janus schrijf ik een woordje met Nieuwjaar; de overigen zult u wel mijne beste wenschen oversturen. Ik vergeet hen niet in mijn gebed. Maar van schrijven komt niet veel.

De Missie gaat niet slecht en ook ik persoonlijk heb geen klagen. Mijne gezondheid, is de jaren in aanmerking genomen, nog zeer goed.

Wat ons met zorg vervult, is de onzekerheid waarin wij verkeeren omtrent het lot der voormalige Duitsche koloniën. Wij waren hier vroeger Duitsch. Vroeger konden wij met die menschen goed overweg. Nu zijn wij er bang voor.

Met de beste groeten en vereenigd in het gebed.

C. Smoor

Astrida, 3 December 1939

Waarde Neef en Nicht,

Ik kom u bij dezen mijn oprechte deelneming betuigen. Ook mij heeft uw verlies ten zeerste getroffen. Ik zal eenige Missen voor vader lezen en een flinke aalmoes ter zijner

intentie aan de Missie schenken. We mogen vast vertrouwen dat God hem in barmhartigheid heeft opgenomen.
Janus, Mina, Jan zijn ons nu voorgegaan. Ook onze beurt kan niet lang meer uitblijven. Trachten we zoo te leven, dat wij met vertrouwen op Gods barmhar-tigheid mogen kunnen hopen.

Zalig Nieuwjaar. Met beste groeten,

Uw u toegenegen Oom C. Smoor.

Enige foto's van Cornelis Smoor die hem tonen in 3 fases van zijn leven: Jeugd, middelbare leeftijd en ouderdom.
Het is niet bekend hoe oud Cornelis was toen onderstaande foto's werden genomen.

Voorlopige stamboomgegevens Familie Smoor

A. Pieter Smoor gehuwd met Maria Slooters te Oud en Nieuw Gastel(ONG)

Kinderen geb.te ONG.:
1. Anna Cornelia, geb. 25-06-1792
2. Adriaan,geb. 03-08-1796 te ONG, zie B
3. Adriana

B. Adriaan Smoor, geb.03-08-1796, gest.01-07-1859 te ONG, drie maal gehuwd geweest

1x Adriaan Smoor geh. met Wilhelmina van Aart (Veraart). Gest.04-03-1837
Kinderen, geb. te ONG
1. Petrus Smoor, geb. 01-08-1835, gest. 01-11-1912. **Zie onder C.**
2. levenloos geboren Smoor, 15-12-1836.

2x Adriaan Smoor, geh. met Cornelia Jongmans
Kinderen, geb. te ONG
1. Willem Smoor, geb.26-08-1842
2. Adriaan Smoor,geb.14-05-1844, gest. 25-05-1870
3. Maria Smoor,geb.16-03-1845, gest. 22-07-1845
4. Johannis Smoor, geb.18-05-1846, gest. 30-06-1846.
5. Maria Smoor, geb.06-06-1847, gest. 22-06-1847.
6. Johannis Smoor,geb.06-06-1847, gest. 10-07-1847.
7. Johannis Smoor, geb.25-061849, gest. 25-02-1934.

3x Adriaan Smoor geh. Met Antonia Kuijstermans (Kustermans), gest. 28-12-1870 (was eerder gehuwd met Franciscus van Hassel)
Kinderen, geb. te ONG
1. Levenloos Smoor, geb. 24-12-1854
2. Cornelis Smoor, geb.12-06-1856, gest. 01-12-1870
3. Maria Wilhelmina Smoor, geb. 12-07-1857.

C. Petrus (Pieter) Smoor, geb. 01-08-1835, gest. 01-11-1912 te ONG, geh. op 19-05-1862 met Geertruida Potters te ONG.
Kinderen, geb. te ONG.
1. Adriaan Willem Smoor, geb.25-03-1863, gest. 16-07- 1933. Bidprentje (b)
2. Johannis Fransciscus Smoor, geb.18-04-1864, gest. 06-11-1939. **Zie onder D**
3. Wilhelmina Petronella Smoor, geb.24-04-1865, gest. 31-12-1934.
4. Antonie Marinus Smoor, geb.11-04-1866, gest.22-04-1866.
5. Antonie Marinus Smoor, geb. 06-07-1867, gest. 10-11-1945. **Witte pater**
6. Cornelis Thomas Smoor, geb.22-12-1868, gest.23-09-1870
7. Anna Cornelia Maria Smoor, geb.04-09-1870, gest. 09-09-1870
8. Cornelis Petrus Smoor, geb. 29-04-1872. gest. 06-10-1953. **Witte Pater**
9. Bernardus Antonius Smoor, geb.09-09-1873, gest.15-01-1949.(b)
10. Anna Cornelia Smoor, geb.01-03-1875, gest.17-08-1875.
11. Anna Cornelia Maria Smoor, geb. 23-08-1877, gest.16-11-1941(b)
12. Elisabeth Johanna Maria Smoor, geb.01-01-1882, gest.17-10-1973(b)

D. Johannis Franciscus Smoor, geb.18-04-1864 te ONG, gest.01-11-1912, geh. op 28-09-1897 met Adriana Catharina Elisabeth Uit de Willigen, gest. 02-01-1919 te ONG.
Kinderen, geb. te ONG.
1. Geertruida Antonia Maria Smoor, geb. 12-08-1898, gest.22-01-1994.(b)
2. Petrus Johannis Cornelis Smoor, geb. 01-01-1899. **Zie onder E. enz.**
3. Antonius Adrianus Josephus Smoor, geb.28-03-1901.
4. Ludovicus Petrus Maria Smoor, geb.16-02-1903, gest.18-01-1981.
5. Cornelis Bernardus Antonius Smoor, geb.12-06-1904.
6. Adrianus Johanna Bernardus Smoor, geb.31-08-1906, gest. 29-12-1968. (b)
7. Bernardus Joseph Maria Smoor, geb.23-03-1908, gest.14-05-1945. (b)
8. Johanna Geertruida Maria Smoor, geb.25-04-1910, gest. 29-11-1984
9. Maria Wilhelmina Adriana Smoor, geb. 01-04-1912, gest.14-04-1934

E. Petrus Johannis Cornelis Smoor, geb. 01-01-1899 te ONG. gest. 03-01-1976, geh. op 26-11-1931 met Hendrika Boen Njoek Khin, geb. 18-01-1911, gest.12-03-2006.
Kinderen geboren
1. Julia Maria Elisabeth geb. 22-10-1932 Soengeiliat Banka Indonesia.
2. Johannes Fransciscus Smoor, geb. 12-05-1934 te Toboali, gest. vermoedelijk 21-06-1957 te Valle de Ordesa, Huesca in Spanje
3. Petrus Bernardus, geb. 23-09-1936 ’s Gravenhage gest. 01-10-2003 te Maastricht
4. Francisus Adrianus, geb. 16-01-1938 Pankal Pinang Banka Indonesia
5. Theresia Gertrude Louise geb. 29-06-1940 Pankal Pinang Banka Indonesia
6. Geertruida Jeanette Hendrika geb. 23-03-1942 Jogjakarta Indonesia
7. Bernardus Ludovicus geb. 25-02-1947 Roosendaal

Appendix

Een stralende glimlach "Mais oui, il est bien connu! ".

Het is een dag in mei 2014. Ik ben in de pastorie van de kathedraal in Butare (Rwanda) en maak kennis met de Abbé. Hij zit in een rolstoel. Frater Kees Maas, Witte Pater, stelt me aan hem voor.
"Monseigneur, ik heb een familielid van Père Corneille Smoor bij me, zij komt hier het graf van haar heeroom bezoeken".

Het is een bijzondere ontmoeting. De Abbé is nog een leerling geweest van Cornelis Smoor, Witte Pater, broer van mijn grootvader.
Ik kreeg de gelegenheid om met een groep vriendinnen een reis te maken naar Rwanda. Omdat we tijdens die reis ook in Butare zouden zijn, heb ik, na informatie te hebben ingewonnen bij de Witte Paters, die in Dongen hun moederhuis hebben, die kans waargenomen.

Bestaat de missiepost nog en is het graf van Cornelis Smoor nog aanwezig? Ik kreeg als antwoord: "Zeker is het graf nog aanwezig. Cornelis Smoor heeft een ereplaats in het collectieve geheugen van de Witte Paters". Hij was een vooraanstaand lid van de Congregatie en was de medestichter van de missieposten in Butare en Save. Vandaar uit vertrok hij te voet naar richting Tanganyika, nu Tanzania, om daar het Geloof van de katholieke kerk te brengen en ook het …….wiel, in de afgelegen streken nog onbekend.

Ik stond aan zijn graf, een ontroerend moment. Een lid van onze familie ligt daar, duizenden kilometers van zijn vaderland en van Oud Gastel, zijn geboorteplaats. Rwanda was zijn tweede vaderland geworden.

Na 1938 kwamen geen brieven meer, ze zijn althans niet in het familiearchief gevonden. De tweede wereldoorlog zal daarin een rol gespeeld hebben. De verbindingen werden verbroken.
Het was alsof ik, toen ik daar stond, de losgeraakte schakel weer vast maakte.

Julia Soons-Smoor

Fotoreportage van het bezoek aan Butare en Save in Rwanda

Bezoek aan Butare

Butare is een stad in het zuiden van Rwanda en is de hoofdstad van het district Huye. Butare heeft ongeveer 78.000 inwoners en staat bekend als cultureel centrum van Rwanda.

In Butare staat een grote kathedraal; tegenover deze kathedraal ligt een kerkhof waar Cornelis Smoor ligt begraven.

Bezoek aan Save

In Save staat een parochiehuis en seminarie. De Missiepost in Save is door Cornelis Smoor gesticht. Hij heeft ook les gegeven aan het seminarie.

Tijdens haar bezoek aan Save spreekt Julia Smoor met Witte Pater Kees Maas. Die wijst op enige teksten in de Annalen waarin Cornelis Smoor wordt vermeld.

Van het oude seminarie in Save – dat vroeger Isavi heette – zijn de oude muren nog steeds zichtbaar.

De kerk in Save is door Cornelis Smoor gebouwd. Later is de kerk vergroot.

In dit deel van de kerk vond de ontmoeting plaats van Julia Smoor en Witte Pater Kees Maas met de Abbé, die nog les heeft gehad van Pater Cornelis Smoor.

Van Achterdijk tot Zuiddijk: Deel 7 Slot

Strijpdreef

Deze weg loopt ten westen van rijksweg 17. Vanaf vanaf Oud Gastel richting Oudenbosch, onder het viaduct door de eerste weg linksaf het Broekestraatje in en op het eind linksaf slaan richting Meeshoeve.
Waar de naam vandaan komt is onbekend.

Tijm

Dit korte straatje ligt in de Kruidenbuurt en loopt van de Kruidenlaan naar de Veerkensweg. Tijm is een geurige plant en wordt gebruikt in de keuken. Er wordt ook olie van gewonnen.

Tobe

Deze straat is een zijstraat van het Hagelkruis, die weer een zijstraat is van de Veerkensweg. Het is een heel oude benaming van een perceel grond, dat daar gelegen was.

Topaard

Deze straat is een zijstraat van de Beemd. De oude benaming komt eveneens al voor in de Middeleeuwen en wijst op een perceel grond dat daar lag.

Vaccaweg

Deze weg is een zijstraat van de Provinciale weg Zuid en loopt naar het daar gelegen bedrijventerrein. De naam komt van de vroegere melkfabriek de "Vacca" die daar was gevestigd.
De geschiedenis ervan is beschreven in een eerder verschenen Jaarboek van onze Heemkundekring.

Veerkensweg

Deze weg loopt vanaf de Markt richting Kruisland. De naam herinnert ons aan de vroegere veerpont, die al het verkeer over de Vliet bracht naar Kruisland. Nu gaat dit verkeer over de Commissaris van der Hartenbrug. Een vroegere lage brug lag korter bij eethuis "Gastels Sfeer".

Venkel

Deze straat ligt ook in de Kruidenbuurt. Het is een zijstraat van de Kruidenlaan. De naam komt van een plant die veel in de keuken gebruikt wordt, onder andere voor het bereiden van venkelsoep.

Vierschaarstraat

Deze straat loopt van het einde van de Meirstraat, rechts af richting Oude Steenstraat. Bij de Gastelaren is hij ook bekend als "Karnemelkstraat".

Vijverstraat

Deze straat is een zijstraat van de Langenbergsestraat en loopt richting Rietvaartstraat.

Vorstinnenhof

Deze straat is een zijstraat van de Beatrixstraat en loopt naar de Karolinastraat.

Vossestraat

Deze straat is gelegen op de buurtschap Kuivezand en loopt – komende van Oud Gastel – links vanaf Kuivezand richting Strijpdreef.

Watermolen

Deze weg is de toegangsweg tot het bedrijventerrein Korenweide en loopt van de Kruislandseweg naar de Barteweg.

Weegbree

Deze weg ligt in ten noorden van de Veerkensweg in de Kruidenbuurt en loopt van de Alsemlaan naar de Kruizemunt.

Westakkeren

Deze straat ligt ten westen van de Rijpersweg in de richting van de Provinciale weg Noord en liep vroeger door naar de Meirstaat.

Wethouder Verholenstraat

Dit is een zijstraat van de Kerkstraat richting Dautzenbergstraat, genoemd naar de vroegere wethouder van de werknemerspartij Piet Verholen. Hij was jarenlang voorzitter van de Katholieke Arbeidersbond. (KAB).

Wildertstraat

Dit is de laatste weg links van de N641 naar Oudenbosch. Hij loopt via de Peter Ceelen Keetweg richting Standdaarbuitensedijk.

Wilhelminastraat

Deze weg, genoemd naar koningin Wilhelmina, loopt van de Schoolstraat naar de Koelestraat en is een van de eerste straten die na de Tweede Wereld-oorlog in ons dorp is aangelegd.

Willem Alexanderstraat

Deze weg loopt op het eind van de Bernhardstraat richting Johan Frisostraat in de Karolinawijk.

Willem van der Maststraat

Deze straat is een zijstraat van de Roosendaalsebaan en loopt van daaruit richting Neerstraat. Hij is genoemd naar Willem van der Mast. Hij was afkomstig van Goeree Overflakkee en de oprichter van een groot vervoersbedrijf, dat zijn naam droeg. Hij vele jaren voorzitter van Sportclub Gastel en de sponsor van vele activiteiten in ons dorp.

Windmolen

Dit is een zijstraat van de Watermolen op het bedrijventerrein Korenweide.

Wortelsteeke

Dit is een zijstraat van de N 268 op het industrieterrein Borchwerf II. In het Jaarboek van 2013 kon u lezen dat 'steeke' een oude naam is voor boerderijtje.

Zaagmolen

Dit is een zijstraat van de Watermolen op het industrie-terrein Korenweide.

Zuiddijk

Deze weg is een zijstraat van de Gastelsedijk Zuid, kort aan het eind ervan links gelegen, voor u de Rolleweg rechts inrijdt.

Zuidzeedijk

Deze weg begint tussen de Gastelsedijk Zuid en de Gastelse-dijk West. U gaat ermee de brug over richting Steenbergen/ Dinteloord, straks de A4.

Oud? ....de Duvel is oud!

Door Redactie Jaarboek

Oudste inwoners van Oud Gastel per 1 november 2014:

Mevr. C. Franken – Frijters	29-11-1913
Mevr. M. van den Berg – van Doorn	30-03-1917
Mevr. J. de Haan – van Wendel de Joode	15-02-1918
Mevr. W. Timmers – van Zundert	22-06-1918
Mevr. J.D. Hagenaars – de Prenter	18-04-1919
Mevr. P. van Bavel – van Oers	29-04-1919
Mevr. A. Doomen – Roozen	07-08-1919
Mevr. C. Rijsdijk – Vissenberg	06-12-1919
Dhr. A. de Ruijter	09-02-1920
Mevr. E. Koevoets – van Nispen	21-06-1920
Dhr. J. Rockx	17-10-1920
Dhr. J. Hopmans	08-12-1920
Mevr. G. Dictus – de Jong	07-04-1921
Mevr. W. Koevoets – Suykerbuyk	25-06-1921
Mevr. G. Hoefsloot	13-08-1921

Uit de lijst van vorig jaar verdwenen:

Mevr. A. Ernest – van Sprundel
Dhr. P. van der Heijden
Mevr. P. Vermunt – Bakx
Mevr. W. Brouwers – van Nijnatten
Mevr. G. Hagenaars – Vergouwen.

Van de eerste 4 personen hebben wij geen nadere gegevens kunnen ontvangen. Van mevrouw G. Hagenaars – Vergouwen weten wij dat ze op 15 september is overleden.

Activiteiten in 2014 van Heemkundekring 'Het Land van Gastel'

Een bijdrage van Sandra de Cock

Jet & Jan project

Bijna alle basisscholen uit de gemeente Halderberge nemen hieraan deel. Dit project beoogt cultuureducatie. De kinderen voeren een aantal bezigheden uit, die zo'n 100 jaar geleden vrijwel dagelijkse bezigheden voor hun leeftijdgenoten waren. Het project loopt gedurende het schooljaar en er zijn 7 bijeenkomsten die alleen mogelijk zijn met de hulp van vrijwilligers.

Ledenvergaderingen

Op 23 april. Deze vergadering werd afgesloten met een beeldvoorstelling/film met als thema De Eerste Wereldoorlog.
Op 26 november was de najaarsvergadering. Na de vergadering verzorgden Herman Janssen en Frans van Gils van de Heemkundekring Amalia van Solms (Baarle-Nassau-Hertog) en van de heemkundige werkgroep Zondereigen een lezing over de Dodendraad.

Nieuwsbrief

In februari werd een nieuwsbrief verspreid.

Openstelling museum

Elke zaterdag (behalve de zaterdagen tijdens Carnaval en de vakantieperiode) is het museum open van 10.00 tot 12.00 uur. Op dinsdagochtenden werken de vrijwilligers van de Werkgroep Inrichting aan het archief, de herinrichting van het museum en het schonen van de collectie.

Bestuursvergaderingen

Bestuursvergaderingen vonden plaats op 15 januari, 5 februari, 9 april, 4 juni, 12 augustus, 17 september, 15 oktober, 12 november en 17 december.

Expositie Bidprentjes

Van 21 december 2013 t/m 11 januari 2014 was er een expositie waarmee extra aandacht werd gegeven aan de uitgebreide collectie bidprentjes van de Heemkundekring van circa 7.000 exemplaren die een directe relatie tot Gastel hebben. Het museum was in kerstsfeer gehuld en men kon genieten van een Glühwein of een kopje koffie.
De expositie bestond uit een 140-tal A4 prints van bidprentjes van geestelijken, bekende personen en notabelen uit Oud Gastel, indien beschikbaar voorzien van foto's. Van alle bidprentjes was bovendien een diashow te zien.
Ook konden doop-, trouw- en begraafboeken worden ingezien, die de Heemkundekring via het Regionaal Archief West Brabant in Oudenbosch heeft verkregen.

Ut Gastels Dikteej Editie 2014

Dit jaar vond op donderdag 27 februari in 't Veerhuis alweer de zevende editie van 'Ut Gastels Dikteej' plaats. Evenals voorgaande jaren was de organisatie in handen van: 't Veerhuis, Heemkundekring 'Het Land van Gastel' en de VAZ.

Expositie schilderijen van amateurschilders maart 2014: "Da's pas kunst".

Van 8 maart t/m 29 maart 2014 was er een expositie met het werk van amateurschilders waarbij onder meer werk van Mevrouw Riet Schijven – Brouwerens te zien was. Schilderen is ruim twintig jaar haar grote hobby. Haar eerste privélessen kreeg ze in België. Al snel werd ze lid van de amateurschildervereniging "Met Verve" uit Roosendaal.
Daarnaast omvatte de tentoonstelling werk van de plaatselijke hobbyschilders Joke Masseurs en Lina Rijsdijk, eveneens lid van "Met Verve". Tevens was er werk te zijn van enige leden van onze Heemkundekring, te weten: Mevr. Bus, Mevr. Kerstens-Klep en Mevr. J. Bartelen. Ook een aantal schilderijen van de Stichting Carnaval VAZ werden geëxposeerd.

Expositie schoolfoto's

Tijdens de Marterei 14 en 15 juni 2014 was er – naast een verkoop van boeken vóór de ingang van het museum – ook een expositie van schoolfoto's van alle lagere scholen in Oud Gastel. Heemkundekring 'Het Land van Gastel' heeft van nagenoeg alle zesde klassen (groepen 8) over de periode 1960 – 2010 een foto bemachtigd, waarvan de afdrukken waren te zien. Daarnaast werden onder meer afbeeldingen van onderwijzers, afbeeldingen van vóór 1960 en foto's van de scholen getoond. De expositie was te bezichtigen tot en met zaterdag 28 juni.

Zomersluiting

Het museum was gesloten voor publiek van 28 juni t/m 6 september 2014.

Vrijwilligersbedankdag

Op zaterdag 2 augustus was er een vrijwilligersbedankdag. Vrijwilligers en hun partner werden getrakteerd op een uitje naar Willemstad. Na een kopje koffie met gebak bij restaurant Bellevue werd een stadswandeling gemaakt met daarbij een bezoek aan Het Mauritshuis en de permanente expositie van Heemkundekring De Willemstad op de bovenste verdieping van dit gebouw. Rond 17.00 uur was er in het Dorpsmuseum een warm- en koud buffet. De dag werd afgesloten met een Gastels Dikteej.

Zomerschool voor senioren

Op 8 augustus was er een zomerschool voor senioren. Na een ontvangst met koffie en thee kreeg men een film te zien over Oud Gastel in de jaren vijftig. Na afloop kreeg men de gelegenheid om een kijkje te nemen in het museum.

Open monumentenweekend

Het thema tijdens dit weekend was: " Op Reis". Heemkundekring 'Het Land van Gastel' koos in dit kader voor een herdenking van de vluchtelingenstroom uit België naar Nederland in de periode 1914 -1918 en dan vooral naar ons dorp. Ook de mobilisatie en inkwartiering kregen alle aandacht. Beschikbaar beeldmateriaal en documentatie uit die tijd werd getoond in een expositie onder de titel: 'De Eerste Wereldoorlog, mobilisatie, Inkwartiering en Belgische Vluchtelingen'.
De tentoonstelling werd geopend bij het begin van de Open Monumentendagen op 13 september en bleef daarna te bezoeken op zaterdagen van 10.00 tot 12.00 uur gedurende de gehele Halderbergse Cultuurmaand die duurde tot en met 12 oktober 2014.

Op zondag 28 september om 16.00 uur werd een grote delegatie Belgen ontvangen in het museum bij de afsluiting van een wandeltocht ter herinnering aan de vlucht van de weeskinderen 100 jaar geleden vanuit Bornem naar Oud Gastel.

Tentoonstelling ter herdenking van 70 jaar bevrijding.

Onder de titel 'De Tweede Wereldoorlog Hoe Oud Gastel en Stampersgat de oorlog doorkwamen' werd op 8 november een tentoonstelling geopend om te herdenken dat het 70 geleden is dat Oud Gastel en Stampersgat zijn bevrijd. De tentoonstelling blijft geopend op de zaterdagen t/m 20 december 2014.

Planning 2015

Ter gelegenheid van het feit dat begin 2015 in Oud Gastel voor de 55ste keer carnaval wordt gevierd, worden tal van activiteiten georganiseerd. In carnavalstermen is dat een jubileum, immers: 5 x 11 jaar! Eén van die activiteiten is het houden van een carnavalstentoonstelling over 55 jaar carnaval in Vastelaovedzottelaand. Het is de planning om die tentoonstelling te houden vanaf half januari t/m einde carnaval (half februari 2015).

Expositiestop

In verband met een herinrichting van het museum wordt er een expositiestop ingelast tussen het einde van de expositie van 55 jaar Carnaval en de Marterei 2015.

Jaarboek 2014

Het Jaarboek 2014 verschijnt in de tweede helft van december.

Informatie Heemkundekring 'Het Land van Gastel'

De vereniging de Heemkundekring 'Het Land van Gastel' stelt zich ten doel:

Het dorp Oud Gastel en haar inwoners op elk gebied, dat onder heemkunde valt, te bestuderen en te onderzoeken;
In brede kring belangstelling te wekken voor de geschiedenis van Oud Gastel en haar inwoners;
Te ijveren voor het behoud van het eigen karakter en de schoonheid van Oud Gastel en omgeving.

De vereniging tracht dit doel te bereiken door:

Het houden van vergaderingen, lezingen, tentoonstellingen en excursies;
Het benaderen van en samenwerken met instanties en personen, die kunnen helpen het gestelde doel te bereiken;
Het verzamelen en conserveren van voorwerpen, foto's en geschriften, die betrekking hebben op heemkunde in de ruimste zin.
(Statuten der heemkundekring, artikel 2)

"In De Drie Snoeken"

De Heemkundekring Het Land van Gastel, opgericht op 25 november 1980, beschikt over een eigen werklokaal, archief en tentoonstellingsruimte in het
Dorpsmuseum:
'In de Drie Snoeken'
Dorpsstraat 50
4751 HM OUD GASTEL

Het museum is geopend op zaterdagmorgen van 10.00 tot 12.00 uur.

Lidmaatschap

De jaarcontributie bedraagt : € 15,00 per persoon of € 20,00 per gezin

Bankrelatie Rabobank IBAN : NL52RABO0141137126

Voor opgave als lid of informatie kunt u bellen of mailen naar het secretariaat:
Mevrouw Sandra de Kock: Telefoon 0165-512581
of e-mail: secretariaathlvg@kpnmail.nl

Samenstelling Bestuur:

Dhr. L. van Leengoed	voorzitter	Oudendijk 72	0165-518234
Mevr. S. de Kock	secretaris	Emmastraat 19	0165-512581
Dhr. J. Vermeeren	penningmeester	Laurier 43	0165-513789
Dhr. R. Bus	lid	Markt 2	0165-513608
Dhr. A. Schijvenaars	lid	Roosendaalsebaan 34	0165-553558
Dhr. C. Rademakers	lid	Roosendaalsebaan 4	0165-510100
Vacature	lid		

Werkgroepen

Redactiecommissie:

Dhr. F. van Merrienboer
Dhr. P. Peeters
Dhr. A. Schijvenaars
Dhr. C. Rademakers (eindredacteur)
Mevr. E. Wijnants
Dhr. R.Tak

Beheer website: www.heemkundekringhetlandvangastel.nl

Dhr. R. Tak webbeheerder
Dhr. A. Schijvenaars
Dhr. C. Rademakers

Werkgroep scholen (Jet & Jan project):

Mevr. J. Bartelen
Mevr. N. Doomen
Mevr. S. de Kock
Mevr. Kop-Speek
Mevr. J. Kepers
Dhr. J. de Jongh
Dhr. J. van den Berg
Dhr. L. van Leengoed
Dhr. F. van Merrienboer
Dhr. D. Ossenblok
Dhr. P. Peeters

Werkgroep Inrichting

Dhr. F. van Merriënboer
Dhr. A. van Poeyer
Dhr. J. Kepers
Dhr. J. van Eekelen
Dhr. A. Schijvenaars
Dhr. C. Rademakers

Ledenlijst Heemkundekring “Het Land van Gastel” 2014

Fam.	A.	Aanraad	Oud Gastel
Dhr.	F.	Akkermans	Oud Gastel
Fam.	M.	Akkermans	Oud Gastel
Mevr	O	Akkermans	Oud Gastel
Fam.	J.	Akkermans - Schouw	Oud Gastel
Fam.	C.	Antens	Oud Gastel
Dhr.	P.	Antonissen	Roosendaal
Dhr	P.	van As	Oud Gastel
Fam.	K	Bartelen	Oud Gastel
Fam.	J.	Bartelen - van Meer	Oud Gastel
Dhr	J.	van den Berg	Oud Gastel
Dhr.	C.	van den Bergh	Oud Gastel
Sint.		Bernardusschool	Oud Gastel
Mevr.	M	Biemans - Peeters	Oud Gastel
Dhr.	J.	Blommerde	Oud Gastel
Mevr.	H.	Bonnerman	Oud Gastel
Fam.	P.	van de Bos - v.d.Veeken	Oud Gastel
Dhr	J.	Brocatus	Oud Gastel
Fam.	A.	van den Broek	Oud Gastel
Dhr.	P.	Broos	Roosendaal
Fam.	L.	Brouwers - de Kock	Oud Gastel
Dhr.	A.	Bus	Oud Gastel
Fam.	P.	Bus	Oud Gastel
Fam.	P.	Bus-de Kort	Oud Gastel
Mevr	M	Bus-van de Vorst	Oud Gastel
Fam.	J.	Buurstee	Oud Gastel
Dhr.	C.	van Caulil	Hoeven
Fam.	H.	Christianen - Mies	Weert
Fam.	C.	Corstjens	Oud Gastel
Dhr.	C.	Damen	Oud Gastel
Obs		De Linde	Oud Gastel
Dhr.	J.	Dijkers	Oud Gastel
Dhr.	J.	van Eekelen	Oud Gastel
Mvr.	A.	v d Eynden-Krebbekx	Oud Gastel
Fam.	A.P.A	Geers – Tax	Oud Gastel
Fam.	C.	Gijzen	Oudenbosch
Fam.	J.	Groeneveld	Oud Gastel
Dhr.	J.	Hagenaars	Oud Gastel
Mevr.	A.	Hagenaars - Goorden	Oud Gastel
B.W.	Gem	Halderberge	Oudenbosch
Mevr.	A.	Hazen - van Beek	Oud Gastel
Fam.	A.	Heshof	Oud Gastel
Mevr.	G.	Hoefsloot	Oud Gastel
Sint.		Joanesschool	Oud Gastel
		de Jong	Oud Gastel
Dhr.	B.	Jongenelen	Oud Gastel
Dhr.	J.	de Jongh	Oud Gastel
Fam.	C.	van Kalmthout	Oud Gastel
Fam	J	Karremans	Oud Gastel
Fam.	E.	van Keep	Roosendaal
Fam.	A.	Kepers	Oud Gastel
Mevr.	M.	Kerstens - Klep	Oud Gastel
Mevr.	G	Kerstens - Rijk	Oud Gastel
Dhr.	C.	Koenraadt	Oudenbosch
Mvr.	A.	Koevoets	Oud Gastel
Fam.	L.	Koop	Oud Gastel
Fam.	W.	Kop - Speek	Oud Gastel
Dhr.	W.	Kuijlen	Oud Gastel
Mevr.	M.	Lambregts	Oud Gastel
Dhr.	S.	Lambregts	Breda
Mevr.	D.	Lambregts - Dingenouts	Oud Gastel
W.	M.	Lambregts - Meeuwissen	Oud Gastel
Dhr.	J.	Laros	Roosendaal
Fam.	J.	Lauwerijssen	Oud Gastel
Fam.	L.	Van Leengoed	Oud Gastel
Fam.	C.	Lips	Roosendaal
Dhr.	M.	Lockefeir	Oud Gastel
Fam.	G.	Logt	Oud Gastel
Fam.	C.	Luijkx	Oud Gastel
Fam.	P.	Luykx	Oud Gastel
Mevr.	G.	Luykx - Konings	Oud Gastel
Fam.	Th.	Luyten	Oud Gastel
Dhr.	J.	van Meer	Oud Gastel
Dhr.	H.	van Meer	Oud Gastel
Fam.	M.	van Meer - Suykerbuyk	Oud Gastel
Fam.	H.A.	Meesters	Leidschendam
Fam.	A.	Meijer-Olsthoorn	Oud Gastel
Fam.	F.	van Merrienboer	Oud Gastel
Dhr.	W.	van Merrienboer	Brasschaat
Dhr.	C.	van Merrienboer	Roosendaal
Fam.	F.	van Merrienboer	Oud Gastel
Fam.	H.	van Merrienboer	Oud Gastel
Dhr	J.	Moerings	Oud Gastel
Fam.	A.	Muijs	Oud Gastel
Fam.	A.	Muijs - Konings	Oud Gastel
Fam.	A.	Mulders - Konings	Oud Gastel
Mevr	M.	Musters	Oud Gastel
Fam.	A.	Oerlemans	Oud Gastel

Ledenlijst Heemkundekring “Het Land van Gastel” 2014

Mevr.	A	van Onzenoort	Oud Gastel
Fam.	J.	Oomen	Oud Gastel
Fam	W.	van Oosterhout	Oud Gastel
Fam.	J.	van Oosterhout	Oud Gastel
Fam.	J.	Paantjens	Oud Gastel
Dhr.	F.	Pavone	Oud Gastel
Fam.	P.	Peeters	Oud Gastel
Dhr.	H.	Peeters	Oud Gastel
Fam.	M.	Pelsma	Oud Gastel
Fam.	A.	van Poeyer	Oud Gastel
Dhr.	A.	van Poeyer	Oud Gastel
Dhr.	R.	Rademakers	Oud Gastel
Dhr.	C.	Rademakers	Oud Gastel
Fam	J	Rademakers - Broos	Oud Gastel
Radio		Halderberge	Oudenbosch
Dhr	S	de Regt	Terneuzen
Fam.	W.	de Reyer	Oud Gastel
Fam.	P.	Ribbens	Bunde
Fam.	W.	van Rijsbergen	Oud Gastel
Fam.	G.	van Rijsbergen	Oud Gastel
Mevr.	A.	Rijsdijk - Reuvers	Oud Gastel
Fam.	C	Roovers	Oud gastel
Fam.	G.	Ros	Oud Gastel
Mev.	C.	de Rooy - Timmermans	Oud Gastel
Fam.	K.	Scheepers	Oud Gastel
Fam.	F.	Schellekens	Oud Gastel
Mvr.	E,	Schepers	Oud Gastel
Dhr.	P	Schetters	Kruisland
Fam.	A	Schijvenaars	Oud Gastel
Mevr.	P.	Schijvenaars - Jacobs	Oud Gastel
Fam.	H.	Schouw	Oud Gastel
Fam.	J.	Schrauwen	Oud Gastel
Mevr	J.	Schrauwen - van Aart	Oud Gastel
Mevr.	W.	Schrauwen - van den Bos	Oud Gastel
Mevr.	A.	Segers - de Bont	Oud Gastel
Mevr.	J.	Segers - Romme	Oud Gastel
Fam.	J.	Sep	Oud Gastel
Dhr.	G	Slooters	Oud Gastel
Mevr.	J.	Soons - Smoor	Leusden
Dhr.	M.	Speek	Oud Gastel
Mevr.	E.	van Sprundel - Perdaems	Oud Gastel
Redac		St. Laurentiusklok	Oud Gastel
Fam.	G.	van Staden - Akkermans	Oud Gastel
Dhr.	C.	Stange	Oud Gastel
Fam	C.	van der Straten	Oud Gastel
Fa		Sweere VOF	Oud Gastel
Fam.	A.	Sweere	Oud Gastel
Dhr.	J.	Tak	Oud Gastel
Fam.	J.	Tak - Bruglemans	Oud Gastel
Dhr.	J.	Theunissen	Oud Gastel
Dhr.	A.	Timmermans	Oud Gastel
Mevr.	M.	Timmermans - Buys	Oud Gastel
Fam.	J.	Traets	Wychen
Dhr.	J.	Vermeeren - Kuppens	Oud Gastel
Fam.	J.	Vermunt	Oud Gastel
Fam.	C.	Verstraten - Mies	Oud Gastel
Fam.	A.	Voeten	Oud Gastel
Fam.	F.	Vogelaars	Oud Gastel
Mevr	J.	Vonk - Noordegraaf	Oud Gastel
Fam.	B	Voorbraak - Goossens	Oud Gastel
Fam.	J.	van de Vorst	Oud Gastel
Mevr.	W.	van der Vorst - Roelen	Oud Gastel
Mevr.	C.	Vromans - Speek	Oud Gastel
Fam.	A.	de Vugt	Oud Gastel
Eerw.	Br	Servaas Wagemakers	Herenthals
Fam.	J	Wagenmakers	Oud Gastel
Mvr.	E.	Wijnants	Oud Gastel
Fam.	D.	van Zuilichem	Oud Gastel

Inhoudsopgave Jaarboek 2014

1. Voorwoord voorzitter door Leo van Leengoed **3**
2. Ten geleide van de redactie door Kees Rademakers **3**
3. De Engelandvaart van Gastelaar Harry Hack door Kees Rademakers **6**
4. Pater Johannes Broos. Ervaringen in oorlogstijd met fatale afloop door Richard Tak **28**
5. Donald Kenyon Willis. Een noodlanding in Oud Gastel door Erna Wijnants **43**
6. Herdenking Eerste Wereldoorlog 1914 – 1918 en de komst van de Belgische vluchtelingen naar Nederland en Oud Gastel door Frans van Merriënboer **49**
7. Pastoor Hendrik de Raedt. Belgische vluchteling 1914 – 1918 door Richard Tak **64**
8. Vaders herinneringen aan zijn jeugd en aan de Eerste Wereldoorlog door Frans van Merriënboer **70**
9. Belevenissen in de Eerste Wereldoorlog van Broeder Romuald Borghouts uit Wouw bewerkt door Frans van Merriënboer **76**
10. De familie Van Steen tijdens de Eerste Wereldoorlog door Jan van Steen **93**
11. De Spaanse griep door Erna Wijnants **97**
12. De vlucht van de Bornemse weeskinderen. Met welke pont staken ze in 1914 de Schelde over? door Kees Rademakers **102**
13. Koningin Wilhelmina op inspectietocht bij Gastelsveer door Kees Rademakers **105**
14. Het licht op de Jagersweg door Jan-Hendrik Bakker **109**
15. De Franse tijd door Richard Tak **117**
16. Wat beleefde Adriaan de Graaf in Rome als Pauselijk Zoeaaf? door Lieven Gorissen **133**
17. Brieven van Cornelis Smoor. Witte pater door Julia Soons – Smoor **153**
18. Van Achterdijk tot Zuiddijk: Deel 7 Slot door Redactie Jaarboek **188**
19. Oud? ….. de Duvel is oud! door Redactie Jaarboek **194**
20. Activiteiten van de Heemkundekring 'Het Land van Gastel' 2014 door Redactie Jaarboek **195**
21. Informatie Heemkundekring 'Het Land van Gastel' door Redactie Jaarboek **198**
22. Ledenlijst Heemkundekring Het Land van Gastel door Redactie Jaarboek **200**

Colofon Jaarboek 2014

Uitgave van: Heemkundekring 'Het Land van Gastel'

Redactie en Publicisten Jaarboek 2014:
Julia Soons – Smoor
Erna Wijnants
Jan-Hendrik Bakker
Frans van Merriënboer
Piet Peeters
Andrien Schijvenaars
Jan van Steen
Richard Tak
Kees Rademakers (eindredacteur)

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.
Foto's – voor zover de eigenaar niet is aangegeven – komen uit het archief van onze Heemkundekring.

HEEMKUNDEKRING HET LAND VAN GASTEL

heemkundekringhetlandvangastel.nl